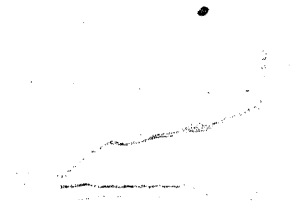

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Встанис _____
Читеро: _____

2 400 40

Del Coll^o della Compagnia de i b^{ti} de Granada D.

ANTONII
RICCOBONI
ORATIONVM

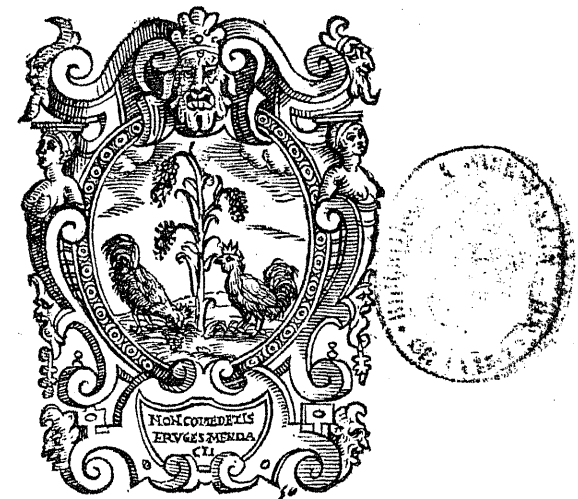
Volumen Primum R-5300

SECUNDO EDITVM,

Ad Clarissimum virum

LAVRENTIVM MASSAM

Serenissimæ Reip. Venetæ à Secretis.

PATAVII,

Apud Paullum Meietum. 1592

Superioribus facultatem impertientibus.

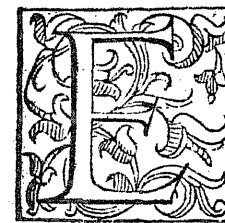

Clarissimo Viro,

LAURENTIO.
MASSAE.

Serenissimæ Reip. VENETAE à Secretis,

★ Antonius Riccobonus. S. D. ★

Loquentiam, Laurenti Massa, vir Eloquentissime, præclare veteres definiuerunt copiose loquentem sapientiã: cumq; sapientiam nominarunt, non vnam intellexerunt, quæ in vno rerum genere versetur, disciplinam: sed vniuersum significarunt doctrinarum orbẽ, in quo quidem qui excellunt, non modo sapientes merito, atq; eloquentes nominantur, verum etiam ad diuinam

★ 2 condi-

conditionem propter beneficiorum tum publi-
ce, tum priuatim ab ipsis proficiscētium magni-
tudinem proxime accedere existimantur. In-
quorum numero te collocauit exquisitæ littera-
turæ pertractatio: vniuersæ Philosophiæ cog-
nitio: artis Medicæ, quæ domi tuæ insigniter flo-
ruit, & in qua oēs neruos iuuentutis, atq; indu-
striæ contendisti, summa notitia: Theologiæ ex-
cellens contēplatio: Poeticæ facultatis præstans
exercitatio: veterum, & nouorum historicorum
assidua peruolutatio: clarissimorum oratorum
diligens imitatio: deniq; *ἑλληνισμὸς* illa, quæ te
oībus amabilē, mihi vero ēt admirabilem red-
dit. Quamobrem, præter maiorum tuorū clari-
tatem; præter splēdorem ordinis, in quo fulges,
ad decus natus, ad honorem educatus, ad laudē,
& nominis æternitatem accōmodatus; præter
ingenium, laborem, fidem, quam tot annos Se-
renis. Reip. Venetæ promptam, expositamq;
præbuiſti, à secretis Serenissimi Principis, Sere-
niss. Senatus, & illustrissimorum Gymn. Pataui-
ni Moderatorū: illud in præcipuis tuis ornamē-
tis ponitur, quòd in præclaris sapientiæ, atq; elo-
quentiæ studiis mirabiliter excellas; & non solū
littera-

litteratissimus, verū ēt litterarum, & literato-
rum hominū perpetuus fautor, adiutor, ampli-
ficator, patronus existas. Cuius rei cum rā multi
alii huius Gymn. Doctores locupletissimi esse
testes queūt, tua benignitate apud illustrissimos
Moderatores exornati, & amplioribus præmiis,
ac dignitate aucti: tū ego, de quo diuinitus meri-
tus es; quem prope iacentē, tua cōmendatione,
& prædicatione, subleuasti, in oculis, quotidia-
noq; aspectu oīum gentium, ac nationum, &
in hoc orbis terræ theatro posuisti, in altitudinē
huius sedis, vbi abhinc vnū, & viginti annos ve-
terem eloquentiā tracto, extulisti; cui vel contē-
ptis maleuolorum, & iniquorū hominum vo-
culis, tantopere, & tā benigne semper fauisti, ho-
norem habuisti, cōmoda procurasti; oībus be-
nificiorum tuorū vinculis deuinctus, & confri-
ctus maximo esse documento possum, quanta,
& quàm singularis sit humanitas, & beneficētia
tua. Tametsi autem, quæ à te in me collata sunt,
quæq; memoria colo sempiterna, oēm supera-
re remunerōnis excellentiam videntur, cū solus,
vel primus, vel in primis mihi homini parū co-
gnito tantam lucē attuleris, & tam singulariter
opitu-

opitulatus sis: tamen, si non re, at saltē grata ani-
 mi obseruantia, & omni, quodcunq; à gratis-
 simo aſſo proficiſci poſſit, obſequio tua in me-
 merita expleuero: & nihilominus, quantū poſ-
 ſum, & valeo, tantū conferre ad ſatisfaciendum
 aliqua ex parte viro in me beneficentiſſimo de-
 beo. Quod in perpetuū, donec viuā, me eſſe fa-
 cturū, pro certo polliceor, atq; confirmo: ac in-
 terim primum volumen orationum mearum,
 ante à Ludouico Fulgineo, vtriuſq; noſtrum,
 dum viueret, ſtudioſiſſimo, tibi, tamquā ma-
 gno eloquentiæ patrono, dicatum, hac ſecunda
 editione, præclariffimi nominis tui æternæ me-
 moriæ iterum conſecro: teq; etiam, atq; etiam
 rogo, vt Riccobonum tuum, qui nihil vnquā
 antiquius habuit, quā vt ſe tibi memorem,
 gratumq; præberet, tua maxima, vt iam pridem
 facere inſtituiſti, humanitate, & manſuetudine
 complectare. Vale. Patauii. Menſe Maio.
 M. D. X C II.

Index

INDEX ORATIONVM.

I.		<i>D Aloysium Mocenicum Venetiarum Principē. 1.</i>	
II.		<i>De ſtudijs liberalium artiū. 8.</i>	
iij.		<i>De ſtudio Humanitatis. 14.</i>	
IV.		<i>De ſtudio Artis Rhetoricæ. 20.</i>	
V.		<i>Cum inciperet explicare Topica Cicero nis. 26.</i>	26.
VI.		<i>De Naupactæa victoria. 32.</i>	32.
VII.		<i>In obitu Pii V. Pontificis Max. 39.</i>	39.
VIII.		<i>In primordijs Academia Animoso- rum. 44.</i>	44.
IX.		<i>De Inſigni Academicorum Animo- ſorum. 50.</i>	50.
X.		<i>De Legum Laudibus. 55.</i>	55.
			De

- XI. De consolatione edita sub nomine Ci-
ceronis disceptatio prima. 63.
XII. De consolatione edita sub nomine Ci-
ceronis disceptatio secunda. 70.
XIII. De consolatione edita sub nomine Ci-
ceronis disceptatio tertia. 85.
XIV. De consolatione edita sub nomine Ci-
ceronis disceptatio quarta. 97.

A D
ALOYSIVM
MOCENICVM
VENETIARVM
Principem

Antony Riccoboni Patriæ nomine

O R A T I O.

VEM ADMODVM omnes Christiana-
næ ciuitates, Aloyfi Mocenice, Princeps
Serenissime, ad nuncium de bello gra-
ui, & periculoso huic Reip. à potentis-
simo Turcarum tyranno indicto cum
ingemuerunt, quia constans omnium
hominum opinio esset, nullum huic im-
perio periculum à Turcis imminere,
quo non eodem omnes penitus Christiani populi vrgerentur;
tum lætata sunt, quòd hac oblata occasione hæc præstantis-
sima, atq; opulentissima Resp. nomen christianum stabilitura
esse videretur: sic, statim ut auditum est, te nau aduersissimis
ventis iactatæ gubernatorem impositum esse, qui bonitate vel-
les, prudentia scires, auctoritate posses in tantis procellis ma-
gni gubernaculi pondus sustinere, cum tanta animorum volu-
ptas ab omnibus christianis, præsertim huic subiectis imperio,

A percepta

percepta est, quanta percipi potuit maxima, tum præpotenti Deo immortales gratiæ actæ sunt, qui talem principem dederit, qualem maximus rerum motus postulabat; atq; Illustrissimus Senatus Venetus summis laudibus elatus est, quite singulari sapientia, fortitudine admirabili, alijsq; prope innumerabilibus uirtutibus perornatum in altissimo dignitatis gradu collocarit. Cum autem una cum ceteris omnibus Rhodigina ciuitas patria nostra, Veneti imperij studiosissima, tam excellenti bono gauisa sit; & nobis demandarit, ut nomine publico dignitatem tibi tantam gratularemur; atq; perpetuam obedientiam polliceremur, ac deferremus: quid posset nobis miserius, aut laboriosius, aut afflictius fingi, qui onus, quod humeri sustinere nostri non possunt, imprudens subierimus; nisi exploratum nobis esset, si humanitas, si benignitas, si uirtutes aliæ, quæ pertinent ad mansuetudinem morum, ac facilitatem, ullum in terris hoc tempore habeant domicilium, eas nimirum Venetijs, & in hoc Senatu Illustrissimo habitare? Equidem, si qua dicendi facultas in me esset, eam ibi potissimum ostendere deberem, ubi percepissem, id est, in hac nobilissima vrbe, in qua multos annos eloquentiæ operam, studiumq; nauaui; ut, si ad non nullam hominum famam profluxi, id huic ciuitati, ubi germanæ eloquentiæ solida, & expressa effigies cernitur, ac ceptum referam; sed cum in dicendi exercitatione, & doctrina non inficier mediocriter me esse uersatum; tantum tamen abest, ut oneri iniuncto me parem esse existimem, ut mihi ne summa quidem oratorum ingenia, cum quibus nullo modo sum comparandus, huic muneri respondere pro dignitate posse uideantur. Etenim si Rhodiginæ ciuitatis lætitiæ, quæ exprimenda est, respicio; eam tam ingentem, atq; immensam animaduertito, ut eius magnitudo uerbis explicari non possit: si tanti gaudij causas singulas, & uirtutes, ac laudes tuas cogito; eas tam multas inuenio, ut, quemadmodum in ijs enarrandis oratio deesse nemini potest, sic qui enumerare eas omnes uelit, frustra laboraturus sit: si auditorum maiestatem intueor; mihi esse apud quàm plurimos, eosdemq; grauissimos reges uideor, cum hæc Senatorum corona pulcherrima regiam præ se ferat grauitatem; ut, quantum hominibus imperio regio subiectis præstaret reges, tantum tu, qui inter hos præclarissimos Senatores aucto-

ritatem

ritatē regiā repræsentātes, obtines principatū, præstare regibus uidearis. Quod si summus Orator Demosthenes unius Senaris Phocionis præsentia ita conturbatus est, ut nihil dicere aliud potuerit, nisi Phocionem suorum uerborum nouaculam esse; si idem unius regis Philippi aspectu sic expauit, ut paucis admodum uerbis expressis obmutuerit; si ille, qui à diuinitate loquendi nomen inuenit, Theophrastus unius regis Alexandri uultu ita commotus est, ut nihil effari potuerit; si alijs denique summis oratoribus alicuius grauisissimi uiri intuitu perturbatis non satis ex sententia euentus dicendi procescit: quid mihi in dicendo mediocriter exercitato animi esse oportet, qui tot Senatorum, tamquàm regum, ora in me uideo esse conuersa? Frangerer certe, atque in orationis ipsius quasi uestibulo conciderem, nisi humanitas uestra singularis, patres amplissimi, me recrearet, ac reficeret; qua fretus, quod mihi patria mea mādauit, non recusaui; maluiq; cum ei essem obsecutus, desiderari prudentiam meam, quàm, si id non fecissem, beneuolentiā. Itaque non eloquentia adductus ulla, sed officio impulsus meo, cum Bernardino Fornagerio, Doctore, & Equite præstantissimo, ueni ad hoc munus gratulationis obeundum, ac breuiter ostendendum, nullum maius bonum dari hoc tempore Reip. Venetæ, & populis imperio Veneto suppositis, atq; adeo omnibus gentibus, ac nationibus christiano nomine insignitis à præpotenti Deo potuisse, quàm Principem tam generosum, ac tot, tantisq; uirtutibus præfulgentem. Etenim cum alia omnia à Deo Opt. Max. originem ducunt: tum uero principatus oīs ab eo, tamquàm à prima rerū oīum causa manare sine dubio uideatur. Id quod & Cyrus Persarum rex de regno suo apertissime confessus est; & Numa, Draco, Solo, Lycurgus, atque alii ueteres legum latores, de legibus, quæ sunt tamquàm inanimati principes, non secus ac principes quasi animatæ leges, dum eas sapientiæ diuinæ tribuerunt, sapientissime affirmarunt. Quod si à Deo originem trahunt cetera omnia, quæ in hac mundi uniuersitate reperiuntur, cælum, terra, maria, & quidquid est in ijs ipsis sine sensu, uel sine ratione; quanto conuenit magis id existimare non modo de cælestibus mentibus, sed etiam de homine, qui Deo quàm simillimus factus est? Et, si alij homines à Deo pendent, quid sentiendum est de principibus, quorum

A 2 poten-

potentia, & virtus sine Deo esse non potest? Quid? quod cum præ ceteris hominibus principes rationem habeant motus, qui & superiora pro uiribus imitantur, & inferiora omni diligentia gubernant, & ob id merito à doctissimis uiris non modo architecti, uerum etiam humani generis pastores, & curatores, atq; humanæ uitæ quasi cuiusdam nauis gubernatores dicuntur; cumq; ex ijs omnibus, quæ mouentur, unum ab altero moueatur, usq; ad primam causam, ad quam peruenire necesse est, si fugere infinitatem uolumus: gubernandæ Reip. motum haberi nullo modo posse, nisi per primi mouentis uirtutem, confitendum est? eò magis quod causa prior plus influere in effectum suum, quàm causa posterior existimatur. An uero corpora inferiora per superiora mouentur, ita ut omnia reducantur ad motum supremi globi: inferiores autem mentes per superiores non mouebuntur? A mente igitur Dei rapitur mēs huius uniuersitatis, quem mundum appellamus: ab hac ducuntur cœlestium globorum mentes: quæ impellunt inferiores, & maxime principum mentes huiusmodi impulsu penitus indigentes. Id quod ueteres sub inuolucris, atq; integumentis prodiderunt, dum à Ioue Apollinem, ab Apolline Musas, à Musis homines, & eos magis, qui diuinam naturam magis saperēt, afflari dixerunt. Verum, ne longius in re notissima progrediamur, quis ignorat, ut quidque ad præstantissimum finem dispositum est, ita plurimum diuinæ actionis particeps esse? quis autem præstantior finis uideri potest, quàm principum finis, quibus quæcunque hominum generi necessaria sunt ad bene, beatq; uiuendum, prouidenda sunt, & ad uirtutes homines dirigendi, atque à delictis auocandi, & animi omnium congruenti quadam fortitudinis, temperantiæq; commixtione componendi? Cum autem principatus omnes à Deo proficiantur; id maxime credendum est fieri in optimis Rep. publicis, qualem esse Venetam, quàm plurimis, iisdemq; firmis argumētis confirmari potest. In qua profecto nescias, quid magis admireris; an ueritatem, cum antiquissima sit; an ingenuitatem, cum eundem natalem diem & originis suæ, & libertatis colat; an religionem, cum in uero cultu diuino & nata, & educata sit, ut merito gloriatum esse in Oecumenica Tridentina Synodo eruditissimum, atque eloquentissimum Legatum Venetum, Nicolaum

3
colaum Pontium, huius Senatus tamquam cœli fulgentissimū sydus fama est; an imperii gloriam, cum tanta sit maiestate, ut eam omnes populi, ac nationes suspiciant, & uenerentur. Ac Romanæ quidem Reip. Veneta uel cognata, si Troianam originem spectes; uel neptis, si Romanam, appellari non immerito potest: uerum ut illa hanc magnitudine; ita hæc illam diuturnitate imperij superauit. Adde, quod illa modo seruiuit rebus, modo perpetuis dictatoribus, modo Triumuiris, & imperatoribus; ac plurimis bellis ciuilibus fuit oppressa: hæc perpetuo imperauit, & optatissimæ ciuium concordie fructus percepit uberrimos. Vnde autem putamus hanc imperii, & libertatis perpetuitatem manare, uisi ab innocentiâ, integritate, religione, pietate, alijsq; maximis, clarissimisque uirtutibus, quæ in hac Rep. mirabiliter splendent? Equidem, cum ad eam mentem, & cogitationem me cōuerto, ipsam uideo ex iustioribus Rebus publicis temperatam, qualem optimam Remp. esse oportere doctissimi homines censuerunt. Sicut enim Romana, præsertim à Pyrrhi regis bello usque ad tertium punicum, quo tempore cuncti tum patricii, tum equites, tum plebei in amplificando, ac propagando imperio studium uno animo collocant, optimo statu perfrui uisa est, quod in ea consules regiam, Senatores optimatum, plebs populi auctoritatem, ac potestatem haberet: ita hæc ipsa optima dignoscitur, quia in ea Serenissimus Princeps regem, Illustrissimus Senatus optimates, Comitiam, quæ magna uocantur, ciuilis Reip. faciem afferant; in qua tametsi infimus populus eam potestatem non habet, quam Romæ habuisse narratur: tamen libertas, qui est finis populi, aspicitur tanta, quanta haberi potest maxima. Quod tantum abest, ut Remp. imperfectiorem reddat, ut etiam ex hoc ipso perfectior meo quidem iudicio uideatur. Nam, ut populi libertas ad optimum Reip. statum pertinet: sic nimia popularis potestas ad perniciem traduci totius Reip. solet. Testis est Roma, cuius optimus status, translata iam ad populi dominatū Reip. funditus labefactatus, atq; euersus est. Duo enim Gracchi, Saturnianus, Drusus, Tribuni pl. furiosi, atq; amentes, partim agrarias, & iudiciarias leges ferendo, partim ciuitatem socijs dando, partim frumenta largiendo, præstantissimum optimæ Reip. consensum perturbauerunt. Quamobrem cuiusq; Reip. interest,

ereff, populum una contentum esse libertate, ut merito contentus est Venetus populus propter Senatorum innocentiam, integritatem, abstinentiam, æquabilitatem, mansuetudinem, clementiam, moderationem, sapientiam, aliasq; innumerabiles uirtutes, quibus hæc Resp. maximam sibi gloriam comparauit. Ac profecto, si recte consideremus, non modo Romanorum, sed etiam Atheniensium, Lacedæmoniorum, Corinthiorum, atq; aliorum omnium Resp. quæ singula in singulis plurimum ualuerunt, ea omnia in hac ipsa florere inueniemus. Age enim situs opportunitate, & ædificiorum magnificentia, atque ornatu, opibusq; maximis gloriabatur Corinthus: quid opportunius admirabili Venetiarum situ, cœli clementia, terræ halitu, maris afflatu; quid ædificijs tum publicis, tum priuatis magnificentius, atq; ornatius; quid opulentiùs Venetis patricijs, atq; aliorum ordinum hominibus? Consuetudinibus, atq; institutis pulcherrimis, ac præclarissimis gloriabatur Lacedæmon: quid pulchrius, ac præclarius moribus Venetorum, ad religionem, ad magistratus, ad uestitum, ad delectationem populi, ad alia omnia pertinentibus? Areopagitarum prudentia, ac sapientia gloriabantur Athenæ, illorum, qui omnes Reip. partes quasi ex alta quadam specula intuebantur, & de causis grauioribus iudicabant: quid prudentius, & sapientius Venetis Senatoribus, ac iudicibus, & præsertim Decemuiris, qui Areopagum omnem superant laudis excellentia, & feueritatem cum clementia ita coniunctam habent, ut nulla tanta sint laudum præconia, quæ non eis omnino conuenire uideantur? Fortitudine, & constantia in rebus gerendis gloriabatur Roma: quid fortius, & constantius animis Venetorum? qui cum alijs bellis grauiibus & periculosis, tum uero cum impetum cõspirationis à summo Pontifice, Imperatore, Regibus Galliæ, ac Hispaniæ, alijsq; principibus, atque uniuerso penitus occasu in Venetum imperium factæ repulerunt, magnam apud omnes gentes perseuerantiæ, & roboris laudem sunt cõsecuti: ut, quemadmodum gloriosum fuit Romanis, plurimas urbes, ac Romam etiam ipsam à Gallis occupatam præter Capitolinam arcem recuperare; sic Venetis ad lacunas aduersa fortuna redactis maxime ad laudem fuerit insigne, Bergomû, Brixiam, Vicetiam, Veronam, Patauium, Forum Iulii, Peninsu-

lam

lam Rhodiginam, aliaq; loca quàm plurima singulari magnitudine animi, ac fidentia recipere. Neque uero parum gloriæ inde manasse existimatur, quod ijdem Turcarum furorem sæpissime represserunt. Id quod cum huius imperij præstantiæ; tum uero Deo immortalis, qui uobis, amplissimi patres, propter plurimas, maximasq; uirtutes, quibus hæc Resp. semper fulsit, tantam ditionem confecit, attribuendum est: ut, si omnibus alijs temporibus præpotens Deus mirabiliter uobis fauit, id præcipue hoc tempore, cum sæuisissimus Turcarum tyrannus, qui regnare solus concupiscit, nulla lacescitur iniuria, sed natio odio in nostram religionem inflammatus, christianis omnibus pestem moliens, & cunctæ Italiæ ferrum, flammamq; minitans, iniustum uobis intulit bellum; tum propter innocentiam uestram, tum quia de summa ueræ religionis dimicatur, facturus sine dubio esse uideatur. Fauet igitur uobis Deus, amplissimi Veneti, & ob id principem dedit, cuius uirtus uel è præstanti maiorum hausta nobilitate, uel litteris comparata, & doctrinis tanta est, ut in eo omnes magnam præsidij, ac dignitatis suæ spem collocare merito possint. Et uero, Serenissime Princeps, quicunque non modo genus, & maiores tuos, sed etiam te ipsum, & uirtutes tuas perpendit, quasi signum aliquod te elatum esse ad bene de uniuersa Rep. & Christiana religione sperandum intelligit. Nam, si sapientes ex sapientibus, fortes ex fortibus, præstantes ex præstantibus progignuntur, quid de te iudicandum est, qui à tot præclarissimis uiris originem trahis? Omitto maternam, & uxoriæ domum Marcellam, ex qua prodiiit Nicolaus Marcellus, optimus Dux, & Petrus Marcellus, maternus auus tuus, procurator Marcius præstantissimus, atque alij quàm plurimi ad perpetuam laudem insignes. Ac taceo p multa Mocenicæ familiæ lumina, quæ plura sunt, quàm ut ea complecti una oratione possim. Tantum Mocenicis Principes commemoro; in quibus Thomas, Petri Procuratoris Marcij filius, & Leonardi item Procuratoris frater admirabili fuit sapientia præditus. Hic cum dicere soleret, non ut Appius Claudius, ad tollendam desidiam, negotium populo melius, quàm ocium committi, sed ad perfruenda pacis commoda, nuptias, cognatos, liberos, amicos, diuitias, sanitatem, annonam, uoluptates omnes, belli negotium nunquam nisi per uim

uim suscipiendum, & honestissimum otium semper in Rep. pro uiribus retinendum: Francisco Foscaro suadenti, ut bellum Florentinorum causa, atque adeo pro augendis Imperij Veneti finibus contra Philippum Mediolani Principem in continenti ora iniretur, sapissime est aduersatus; & si dilatandi esset fines, id maxime tentandum esse in re maritima, qua plurimum hæc Resp. ualeret, ac posset, grauissimis, atque elegantissimis concionibus persuasit. Neque uero parti ducendum est, quod tametsi consilij, & studij cum Foscaro dissenferat, quemadmodum dissenfisse P. Africanum, & Q. Metellum memoriae proditum est: tamen iacens, & moribundus, conuocatis intra cubiculum illorum nonnullis, quos creando principi inter Quadraginta viros præsuturos putabat, quosque trahere in opinionem suam auctoritate, & eloquentia poterat, cum eum, quamuis sibi infensum, præstanti esse animo, atque ingenio cognosceret, non ab eo Senatorum uoluntates alienauit, sed præclarissimos viros studiosissime cohortatus est, ut eum ad tantam extollerent dignitatem; ut, quemadmodum Ti. Sempronius Gracchus L. Scipioni Africano eius fratre exercebat, non æquus, in propulsanda iniuria fuit adiumento, & maximum aduersarium quasi sustinuit cadentem; sic Thomas Mocenicus Franciscum Foscarum à se disfidem in adipiscendo principatus honore adiuuasse, & nobilissimo, ingeniosissimo, præstantissimo aduersario quasi porrectis manibus faciliorem ascensum ad altissimum Reip. gradum reddidisse uideatur. Nec tacendum est, quamuis Thomas pacis amantissimus esset: tamen eius consilio iustissimis de causis bello gesto, uniuersum Forum Iulii, & Carniam esse partam, ac Cenetam, Belunnumque & Feltriam receptam. Quid dicam de Petro Mocenico, Leonardi Procuratoris Marcij, quem modo nominavi, filio? qui Nicolao Cauali, rei maritimæ imperator suffectus; Eubœam insulam iam amissam, & uniuersam Græciam Othomanicis copiis oppressam, fortitudine, ac prudentia sua in pristinam libertatem uindicauit; qui Napatum Turcarum pene armis expugnatum seruaui, insultantesque; tota Peloponneso Turcas inhibuit; qui Cyprum insulam ab imminentis seruitutis iugo eripuit, & Veneto Imperio, Corneliæque; familiæ adiunxit; qui Smyrnam expugnauit, & alia loca

in

5

in Veneti imperij ditionem redegit; qui Epirum, & Scodram oppidum à durissima Turcarum obsidione liberauit; qui, quam diu rei maritimæ præfuit, Turcas mirabiliter represit, atque uniuerso mari Aegeo ita exclusit, ut superare Hellespontum non auderent; qui denique tanta cum gloria, & felicitate in patriam reuersus, propter plurima, & clarissima in Remp. merita, Nicolao Marcello Principe uita functo, principatum est consecutus; ac, tametsi eum paucos menses gessit, propter grauissimum morbum, quem in Boliano amne contraxerat: ita tamen gessit, ut maximum sibi, & familiæ Mocenicæ decus compararit. Quamobrem laudent quidem Athenæ Miltiadem, & Themistoclem, fortissimos, ac sapientissimos Imperatores, quorum alter trecenta millia Persarum Marathone deuicit, alter patriam Principem Græciæ reddidit; laudent Epaminondam Thebæ, qui inuictam ad suum tempus Lacedæmonis uirtutem secundis prælijs apud Leuctram, & Mantineam contudit; laudet Lacedæmon Leonida, cuius illa præclara uox circumfertur, Prædite Commilitones tamquam apud inferos cœnaturi; laudet Decios Roma, quorum alter in bello Latino, alter in eo bello, quod Samnites, Galli, Etrusci, & Umbri collatis armis intulerant, se gessit fortissime, atque aliarum urbium alios Imperatores in cœlum laudibus efferant: Venetiæ autem de Petro Mocenico, maximo fortitudinis, ac prudentiæ exemplo, nunquam non prædicabunt; atque eam felicitatem in eo commemorabunt, quam illi non sunt experti. Illi enim partim in carcere, & uinculis, partim in exilio, partim in acie occubuerunt: hic uero cum in pergrauem morbum Reip. causa incidisset, nec inuidia, nec hostium armis oppressus, patriæ est reseruatus ad altissimum dignitatis gradum perfruendum; quo duce pulcherrimum Mocenicorum numisma excusum dicitur, familiæ de Rep. optime meritiæ clarissimum monumentum. Iam uero quis dignis extollet laudibus Serenissimum Principem, Ioannem Mocenicum, Petri Principis fratrem, proauum tuum? cuius opera pax cum Turcarum Rege honestis conditionibus est confecta, bellum pro Florentinis susceptum, Curite accepta, Adria, & Peninsula Rhodigina Veneto Imperio adiecta: ut cum ille dignus sit, qui non solum Venetorum, sed omnium gentium litteris, atque linguis celebretur; nos præcipue, qui ad tantam Imperij beni

B gnita-

6
gnitatem, ad tantam Senatorum mansuetudinem, ad tantam felicitatem ab illo redacti sumus; quantum in genio possumus; tantum ad illius prædicationem perpetuam conferre, ut facimus, debeamus: omnia enim commoda, atque ornameta, quæ ab hoc Illustrissimo Senatu in nos redundarunt, & quotidie magis redundant; illi accepta referimus. Quæ admodum igitur Serenissimi maiores tui, Serenissime Princeps, Imperium Venetum mirabiliter auxerunt, ut ob id augustissimi appellari merito possint: ita speramus te hoc tempore Remp. maxime aucturum, & celeberrimæ famæ illorum, clarissimoque nomini Leonardi aui, & Thomæ patris tui responsurum; quorum alteri cum pro Marcia procuratore, & rei maritimæ generali Imperio rectissime administrato, atque alijs in Remp. meritis, tum uero, quia Nicolaum, Ioannem, & te ipsum splendidissima huius ciuitatis lumina, procrearit, habendæ sunt gratiæ: alterum Procuratorem item Marcium omnibus, & singularibus in perpetuum laudis ornamentis quàm dignissimum, duo Leonardi, alter Nicolai, alter Ioannis, præclarissimorum fratrum tuorum, filij, ut nomine, ita etiam uirtutibus representant. Ut autem hanc de te spem habeamus, illud potissimum efficit, quod animaduertimus, te ex Illustrissimis maioribus ortum non generis splendore elatum in ocio, atque desidia tibi languescendum putasse, sed, quod clariores tibi faces præluxerunt, eò magis elaborasse, ut tanta te claritate omnino dignum ostenderes. Egregie. Cum enim nobilissimi homines in excelso ætatem agant, ita ut eorum facta cuncti mortales noverint; eumque ab eis res maximæ propter nominis fulgorem expectentur; pro uiribus enitendum est, ne quid humile, ne quid abiectum, ne quid sua indignum nobilitate commisisse videantur: ut melius quandoque sit ex minus claris oriri parentibus, ut, si nihil eximie egerimus, nihil requiratur, si quid eximie, id tamquam sponte, non ex debitione præstitum magnæ laudi sit, quàm ex maiorum rebus gestis eam de nobis expectationem excitari, quam uel sustinere nullo modo possumus, uel, si sustineamus, nihil egisse noui existimemur. Nisi forte ea uirtutum præstantia in nobis reperiatur, ut supereminere maiorum ipsorum, quamuis præstantissimorum, gloriam aliquo modo posse uideamur. Quod de te certo speratur, Serenif-

renissime Princeps, qui in omnibus, quos administrasti, magistratibus omnium opinionem vicisti: ut si idem in principatu gerendo feceris, quod certe facies, non eos solum, quos modo commemorauit, serenissimos, ac præclarissimos maiores tuos, sed omnes, qui unquam fuerint, Principes superaturus sis. Quid enim aliud existimari potest de eo, qui ita in litterarum studijs uersatus est, ut omnium liberalium artium peritissimus habeatur; qui tantum studijs ad constantiam, & moderationem animi, tantum ad magnanimitatem, & perseverantiam, tantum ad æquitatem, & liberalitatem, tantum ad intelligentiam, & prouidentiam, atque adeo ad sapientiam, & virtutes omnes profecit, ut omnibus admirabilis videatur; qui, cum eos nunquam sibi imitandos censuerit, qui in studijs abditi in aciem, atque in solem non prodeunt, nihilque ad ciuium suorum salutem, & commodum conferunt, quidquid assidua meditatione, & librorum tractatione cognosceret, quidquid ingenio efficere, atque industria posset, patriæ, qua nihil unquam charius post Deum immortalem habuit, consecrauit? Adde, quod ita natura uerax natus es, ut merito profiteri possis, te nihil unquam falsi protulisse; ita lenis, ac mansuetus, ut tui proprium sit, nulla unquam de causa succensuisse; quarum rerum altera efficis, ut superare Catonem, altera, ut Cæsarem uidearis. Quapropter nemini mirandum est, te ita in tota comitiorum ratione floruisse, ut maximos honores & facillime ceperis, & rectissime administraris. Nam in oibus, quibus functus es, magistratibus, ita te gessisti, ut ad maiores quotidie tibi dignitates aditum patefeceris. Ut. n. præteream in hac temporis angustia expectationem, quam Otho manici belli tempore ordinibus præpositus de tua summa uirtute, summoque ingenio ab adolescentia concitasti; quanta prudentia, æquitate, innocentia, benignitate, Vicetiam, Cremam, Patavium rexisti? quæ urbes gratissimis semper animis clarissimum nomen tuum sunt prosequutæ, teque tamquam alterum Aristidem, & alterum Niciam, quorum unum quorundam Athenis iustissimum, alterum popularium commodum studiosissimum fuisse, prisca monumenta testantur, non desinunt, neque unquam desinent celebrare, ut nulla profecto ætas maximas laudes tuas obscuratura esse uideatur. Cum autem alia, quæ admirabiliter illis in urbibus gessisti, ne iusto sim longior, ta

B 2 ceam

ceam, illud tantum, quod potissimum prædicatur, attingo, te Vi-
ceriæ superuacanea officia non pauca, quæ illustrissimo Domi-
nio oneri erāt, sustulisse, & uestigalia, qui appellari nerui Reip.
solent, plurimum auxisse; Patauij uero in studiosa inuentura
fouenda, singularem humanitatem ostendisse, quam uel ego,
cum in illa ciuitate in iuris ciuilibus, ac Pontificij studia illo tem-
pore incumberem, cum maxima mea uoluptate præsens sum
admiratus. Quid autem dicam de honestissimo, atq; amplissi-
mo legationis munere, quod tibi sæpe propter summum inge-
nium tuum delatum est? quod quidem munus non nisi homi-
nibus omni uirtute præstantibus mandari solet, propterea
quod non unius partis, sed totius Reip. maiestatem secum ha-
beat; non unius Senatoris, sed totius Senatus grauitatem re-
præsentet; non unius uirtutis, sed fidei singularis, maximæ elo-
quentiæ, moderationis summæ, admirabilis sapientiæ, ac totius
virtutum orbis indigeat. Equidem quodammodo mihi assen-
tor, qui munere tam præclaro cum egregio Doctore, & præ-
stanti Equite, Bernardino Fornagerio fungor. Nam, dum Rho-
diginæ ciuitatis prope faciem præ me fero, clarior, atque ex-
cellentior mihi ipse videor, cui præsertim datus ad dicendum
est locus in conspectu tot grauium senatorum, in oculis tot sa-
pientium virorum, in luce tanti principis, atque omnino in ip-
so domicilio dignitatis, & gloriæ. Quod si mihi honestum, atq;
amplum est, unius ciuitatis huic imperio subditæ mecum de-
ferre auctoritatem; quanto dignius tibi, atque illustrius fuit,
Serenissime Princeps, huius vr̄bis tantam ditionem continen-
tis, tamquam theatri cuiusdam in omnes terras longe, lateq;
resonantis, amplitudinem sustinere, & quidem apud eos prin-
cipes sustinere, quibus nulli in terris uenerabiliores inueniū-
tur? Nam apud duos Pontifices Max. Paullum iv. & Pium iv.
ac duos Imperatores, Carolum v. & eum, qui nunc imperat, le-
gationis munus obiuiisti; talemq; te legatum præbuiisti, ut ne-
mo in curandis illustrissimi Senatus mandatis aut diligentia,
aut facultatem dicendi, aut splendorem, aut aliud quidquam,
quod ad dignitatem, & incolumitatem publicam pertineret, in
te unquam desiderarit. Quantam uero laudem adeptus es, cum
terræ firmæ sapiens fuisti? cum continentis oræ prouisor ge-
neralis, propugnaculis, ac militibus omnibus perlustratis, dili-
gentif-

7
gentissime, ac prouidentissime Reip. statum firmasti? cum in
hoc illustrissimo senatu Senator ordinarius, Decemuir, Consi-
liarius, nihil unquam aliud respiciens, nisi publicum decus, &
commodum, grauissimas sententias dixisti? cum in procura-
tione Marcia sanctissime administranda, piorum maxime uo-
luntatem, & pauperum egestatem spectasti? in quibus præcla-
ris dignitatibus quæ singula præclare egeris, si tantum narra-
re, nedum exornare, in animo habeam, nunquam dicendi finē
faciam. Hac tanta celebritate famæ, cum Petrus Lauredanus,
optimus, atque integerrimus Princeps, mortuus esset, & ad prin-
cipatum euehendus esset is, qui in maximo rerum motu sustē-
tare Remp. posset; his prudentissimis Senatoribus quàm dignif-
simus uisus es, qui toti Reip. administrandæ præponereris. Ita-
que maximo bonorum applausu, maximaq; lætitia princeps
creatus es; qui non solum Comitia, Collegium, Senatum, præ-
sentia, & maiestate tua cohonestares, & quibusdam diebus fo-
rum, iudicia, tribunalia perlustrares: uerum etiam uniuersum
Venetum imperium tua uigilantia custodires, immanes Tur-
cas tua uirtute, tuo consilio, tua prudentia cohiberes; Italiæ li-
bertatem ab imminente periculo protegeres; fœdis christia-
næ Reip. uulneribus, quæ in Asia, in Africa, in Europa efferæ
gentes intulerunt, salutarem manum admoueres; & impium ge-
nus, quod nihil nisi nefandum, nisi inhumanum, nisi crudele co-
gitat, exterminares, euerteres, deleteres. Quod te facturum esse
speramus, à præpotenti Deo adiutum; eò magis quod res ge-
ritur à piis contra impios, à fidelibus contra perfidos, ab ho-
minibus contra belluas; & sicut christiani milites, diuino au-
xilio, & sua innocentia freti ita ad præliandum sunt parati, ut
nullum unquam bellum maioribus militum animis esse gestū
commemoretur: ita christiani nominis hostes suæ perfidiæ,
ac sceleris conscij, & suis malis cogitationibus tamquam fu-
riarum tædis ardentibus exagitati à prælijs abhorrent; ac, ta-
meti perfidus ille tyrannus multas triremes eduxit, multa pe-
ditum, atque equitum millia coegit, & putat Fortunam ita cū
potentia sua esse coniunctam, ut sibi, tamquam Timotheo dor-
mienti, castella, vr̄besq; plurimas in retia dimissura sit: tamen
non esse minor uidetur Veneta classis tua diligentia quàm pri-
mum parata; & si non plures, at saltem firmiores, & rei mili-
tariis

taris peritiores, tum equites, tum pedites pro hac Rep. pugna
 re existimantur; ac Fortuna à Turcis maxima clade, & dede-
 core ad Melitam insulam se auertit, quæ quò diutiurnior in
 afflando extitit, eò constantior in reflando futura esse sine
 dubio creditur. Principatu igitur tibi delato in tot, tantisq;
 motibus Christiana Resp. cuncta Italia, omnes vrbes clemē-
 tissimo Venetiarum imperio suppositæ, ne dum Venetiæ, quæ
 tantum continent bonum, gaudent, & gestiunt, quòd te nihil
 nisi dignum maioribus tuis, dignum christiano Principe, di-
 gnum te ipso esse facturum, & veram religionem prudentissi-
 me, ac fortissime defensurum, multis, & firmis argumentis sibi
 persuaferint. Atque cum aliæ regiones, & huius Reip. partes
 magis sua, quàm tua causa lætentur, propterea quia eum te ef-
 se censeant, qui pro communi salute, pro communi libertate,
 pro Christi fide vigilaturus sis; Rhodigina peninsula, & præ-
 cipue Rhodigium tui clarissimi nominis studiosissimum, tan-
 tam ex honore tuo, quantam ex suo commodo percipit volu-
 ptatem, quòd cum meminerit, se à Serenissimo Principe Ioan-
 ne Mocenico, proauo tuo, ad tantam imperij lenitatem esse
 perductum, plus, quàm ceteræ ciuitates, quæ tantum benefi-
 cium non acceperunt, nobilissimæ familiæ Mocenicæ debere
 se confitetur. Itaque, quòd maiore, quàm ceteræ, lætitia affecta
 est ciuitas Rhodigina, eò nos studiosius eius nomine amplitu-
 dini tuæ gratulamur; humilem, ac diligentem obedientiam,
 quæ graui, & legitimo Principi præstari vberrime, amplissi-
 meq; debet, deferimus, non modo fortunas, qualescunq; sint,
 sed corpora etiam nostra pollicemur; & quantum possimus,
 quantumq; ualeamus, una mente addicimus, & consecramus.
 Tuum autem est, beneuolos Rhodiginorum animos non con-
 temnere, & Rhodigium amplissimo nomini tuo deuinctissimū,
 quòd per familiam tuam partum tuum quodammodo est, tam-
 quàm tuum tueri, atq; exornare. Quod ut facias, te obsecramus,
 & ut in perpetuum salua sint omnia, salutem tuam perpetuam
 à Deo Opt. Max. precamur.

Habita Venetijs pridie Kal. Septembris. M. D. LXX.

DE

D E
 S T V D I I S
 L I B E R A L I V M
 A R T I V M .

Antony Riccoboni Oratio.

Vo primum die, Auditores, de me in
 hanc antiquissimam urbem, atque in hoc
 celeberrimum gymnasium ad profiten-
 das eas artes, quæ ad humanitatem pti-
 nent, euocando, illustrissimum Senatū
 Venetū decreuisse cognoui; partim
 voluptate, partim molestia affectus sum.
 Nam, dum animo meo cogitabam, quā-
 tum amplitudinis, atque ornamenti mihi egregia huius dela-
 tio muneris attulisset, cum mihi publico esset decreto per-
 missum, vt, cuius sedis subsellia discendi incensus desiderio fre-
 quentaram, eam docendi causa ascenderem; & quantum cor-
 poris laborem, quantamq; animi contentionem ad hæc præ-
 clara litterarum studia adhibuissē, in hac Academia, quæ
 nobilitate reliquis antecedit, ostenderem; atque honesta con-
 ditione bonas artes profiterer in hac vrbe, quæ originis vetu-
 state vel ipsam superat gentium Principem Romam, eiusque
 pulchritudine, magnificentia, elegantia, amœnitate, vbertate,
 copia, ac omnino felici, & plane diuino genio, quem semper co-
 lui,

lui, cum magno meo honore perfruerer: non poteram non
omni gaudio cumulari; quippe qui ita statuerem, me nullam
maiores dignitatem, nullumq; maius decus in iuuentute mea
cōsequi potuisse, quàm essem ex illustrissimi Senatus iudicio,
ac testimonio, & vestro omnium applausu, ac lætitia consecu-
tus; ut, si adhuc tam honorificum de me decretum, & tam
egregiam vestram erga me voluntatem respiciam, fatendum si-
ne dubio sit, pulchriorem mihi diem illuxisse nullum hoc
ipso die, quo mihi primum datum est huc ascendere, & hu-
ius loci claritatem experiri. At, cum considerabam, earum lit-
terarum, quas profitendas susceperam, magnitudinem, & va-
rietatem, quæ græcæ, & latinæ linguæ rationem, dicendi do-
ctrinam, poeticam facultatem, antiquitatis obseruationē, diale-
cticæ notitiam, philosophiæ moralis cognitionem, atque om-
nium prope ingenuarum artium contemplationem, doctissimi-
morum hominum iudicio complectuntur; mihiq; ante oculos
proponebam, clarissimæ huius ciuitatis amplitudinem, & cele-
britatem, frequentissimi huius, & longe, lateq; in omnes ter-
ras resonantis theatri splendorem, & grauitatem, studiosissi-
morum iuuenum de meo ingenio, ac doctrina spem, & expe-
ctationem, sapientissimorum huius gymnasij moderatum,
**NICOLAI PONTII, & FRIDERICI VALA-
RESSII** non obscuram opinionem, ac totius Illustrissimi Se-
natus tacitas cogitationes: quàm commouebar, & perturbabar,
quàm angebar, & excruciebar, quàm me miserum, laboriosum,
afflictum putabam; qui, tameti quotidianis laboribus, atque
assidujs uigilijs meis aliquid efficere uidebar posse: ab illa ta-
men uel ingenij, uel doctrinæ uarietate, atque præstantia, quæ
in hoc munere obeundo requiritur, sentiebam me longe abesse;
& ut mihi persuasisset in re tanta respondere me posse hu-
ius ciuitatis, & gymnasij dignitati, ac tot lectissimorum adole-
scentium, totq; præclarissimorum uirorum uoluntati; quod
uix optare, ne dum sperare audebam: multiplicis quidem con-
fessus uestri cogitatione non exallescere, & grauium iudiciorū
uestrorum metu non intimis etiam sensibus exhorrescere, ho-
minis esse existimabam petulantia, atque immoderationis ple-
nissimi. Itaq; in maxima ingenij mei imbecillitate oneri, quod
humeri sustinere mei minime uidebantur posse, me sine dubio

sub-

subtraxissem; ni recordatus essem, quò magis homines ratione
uterentur, eò magis homines esse, & quò magis homines essent,
eò maiori humanitate, & benignitate uti; omnium autem ho-
minum nullos rationi magis seruire, nullos apparere magis ho-
mines, nullos esse humaniores, & benigniores, quàm qui se stu-
diosos bonarum artium, quæ ad mansuetudinem morum, &
facilitatem reuocant rationem, profiterentur. Quamobrem me
cum cogitabam, vos esse omnium hominum humanissimos, &
benignissimos, ut hac ipsa recreatus cogitatione, atq; refectus
sperarem vos, si omnia uestra studia meis omnibus occupatio-
nibus perpetuo anteferris, atque omnem meam curam, ac dili-
gentiam ad uestras utilitates, & comoda referri cognouissetis,
nihil à me amplius quidquam, quàm quod effici ingenio, atq;
industria mea posset, desideraturos. Quæ mea spes cum pror-
sus confirmata sit hodierno die, mihi omnium propter maxi-
mam frequentiam, & admirabilem attentionem uestram iucun-
dissimo: omnino subleuatus, atque erectus non dubitabo in
hac magnificentissima urbe, in hoc honestissimo gymnasio, in
eiusmodi munere obeundo, meam uobis operam quantulam-
cumque nauare; nec recusabo uestrorum commodorum, ue-
stræq; laudis auctor esse, atque in obscurissimis quasi tenebris
facem uobis quandam mea, quæcunque sit, industria præfer-
re; in hac autem mea prolusione, & in primo huius meæ pro-
fessionis tamquam vestibulo, audebo quàm breuissime de reti-
nendis studijs liberalium artium, quibus multi, naturam vnā
intuentes, nullum prope locum relinquunt, disputare. Id. n. vi-
sum est haudquaquam à proposito meo alienum, ut mentes ue-
stras in frequentissimo huius diei, amplissimoq; consessu ad ea
ipsa sequenda eiusmodi disputatione inflammarem. Equidem
censeo, Aud. admirabilem esse vim naturæ humanæ, qua ipsa
non repugnante homines quælibet magna, atq; præclara se pos-
se assequi meo quidem iudicio diffidere non debent. Quid .n.
vi naturali non potest hominum mens, acerrime multa excur-
rens, celerrime multa agitans, sagacissime multa inuestigans?
Quid non potest animus datus ex illis sempiternis ignibus, quæ
sydera, & stellæ nuncupantur? Quid non potest ingenium diui-
nitatis particeps, & perpetua cupiditate ardens rerum cogno-
scendarum? Intelligit enim homo, se nulla alia re magis Dei

C condi-

conditionem attingere, quàm rerum notitia. Itaq; natus celsus,
& erectus ad cœlestium globorum, & luminum contemplatio-
nem, exercet in primis memoriam, & eam infinitam rerum in-
numerabilium, quam recordationem esse superioris vitæ, do-
ctissimi homines censuerunt; cuius vim (vt taceam Simonidē,
Theodectem, Cyneam, Carneadem, Metrodorum, Hortensium,
alios, quos celebravit antiquitas) etiam communis hominum
mens, & eorum maxime, qui aliquod maius studium, & artem
tractant, diuinam esse ostendit. Idem mirabili quodam iudicio
inuestigat occulta; ex qua inuestigatione omnibus rebus impo-
sita sunt nomina, quod summæ sapientiæ à Pythagora tributū
esse, memoriæ proditum est; vagantes in agris homines con-
gregati, & ad societatem vitæ conuocati; infiniti vocis soni pau-
cis litterarum notis terminati; fruges, uestitus, tecta, cultus vi-
tæ, præsidia contra ferās inuenta; auribus oblectatio parta ex
varietate, & natura sonorum, qua dictus est Orpheus crude-
les tigres, & rapidos Leones lenire, Amphion autem saxa mo-
uere, & quò vellet, ducere; astrorum, tum eorum, quæ infixæ
sunt certis locis, tum illorum, quæ appellantur errantia, con-
uersiones notatæ; Solis, Lunæ, Saturni, Iouis, Martis, Vene-
ris, Mercurij motus in spheram illigati, ad imitationem illius,
qui hanc vniuersitatem rerum architectatus, & fabricatus est,
Dei; aliq; innumerabilia excogitata, quæ haberi potuisse, sine
cœlesti lumine non existimo. Animus igitur hominis contem-
platione rerum pulcherrimarum gaudens, Dei, quoad huma-
na patitur natura, se simillimum esse ostendit; & diuino instin-
ctu aut graue, plenumq; carmen fundit; aut eloquentiam pa-
rit & sententijs, & verbis abundantem; aut philosophiam tra-
ctat donum, & inuentum Dei; aut legem omnem tum diuinā,
tum cœlestem, tum mouentem, tum humanam contempletur;
aut aliquid aliud facit, quod patefacere eius diuinitatem uide-
tur. Quamobrem animum alij diuinum dixerunt; alij deum
dicere ausi sunt. Hæc autem uis, quæ tot res efficit, & tantas
nititur quidem potissimum natura: sed ratione quadam indi-
get, conformationeq; doctrinæ, quæ dicitur ars, ad illud præ-
clarum, & singulare conficiendum, quod maxime exquiritur.
Ars. n. naturæ est adiungenda; primum quòd illa ab hac profi-
ciscatur, & vtraque in eodem genere versetur, atq; altera per
alte-

10
alteram illustrior reddatur: deinde vero, quia rude quiddam,
& imperfectum apparere necesse sit, nisi altera ad alteram ac-
cedat: tum uero quia ab illa hæc impellatur, atque acuat
præterea quia multis bonis carendum sit, nisi altera cum alte-
ra coniungatur: postremo, quia illius uirtute huius vitium e-
mendetur. Age. n. quid aliud est ars, nisi obseruatio, & perfe-
ctio naturæ? Quàm rudem se præbet natura, solertem ars, in
paranda domo, re militari, alijsq; innumerabilibus? Quàm ma-
ture ars, tarde natura opus suum prodit, in valetudine cura
da, terra colenda, atq; alijs exequendis? Quàm inutiliter natu-
ra maria agit, equum, & bouem procreat, ouem, aliq; peco-
ra gignit; nisi ars navigationis vsum demonstrat, immanes be-
stias mansuefaciat, & quos ex multitudine pecorum cultu, atq;
curatione nostra fructus percipiamus, indicet? Quàm præcla-
re, excellenter, magnifice ars vitiosam, & mancam naturam,
necessarijs rebus adijciendis, superuacaneis abijciendis emen-
dat; vt in agricultura uitibus adminiculando, herbasq; infestis-
simas frugibus amputando: & in ingeniorum exercitatione a-
lijs fræna, alijs calcaria adhibendo, id est aliorum præcipitem
concentrationem, aliorum lentam tarditatem corrigendo; quod
in Ephoro, & Theopompo fecisse Isocratem, memoriæ relictū
est? Naturæ igitur egregia bona ab arte obseruantur, & perfici-
untur; rudia, & inchoata incitantur, atq; matura fiunt; inter-
clusa, sublata, occultata, aperiuntur, restituntur, indicantur;
luxuriantia coercentur; manca suppleuntur, aliquo modo de-
prauata corriguntur. Cum autem natura paruulos tantum in
hominibus scientiæ igniculos excitasset, atq; exiguas quasdam
rerum notitias informasset, ars sine dubio adhibenda fuit, quæ
ardentius homines inflammaret ad rerum diuinarum, & huma-
narum contemplationem; atq; efficeret, ut, cum Deus dua-
bus præstantissimis actionibus præditus sit, cognitionis una,
qua omnia intelligit, prouisionis altera, qua omnia gubernat:
animus humanus, in quo alia sunt, quæ cognitionis uim ha-
bent, ut intelligentia, opinio, sensus, phantasia, mens, alia,
quæ prouisionis, ut uoluntas, consilium, ira, cupiditas, omni-
bus ex partibus ornaretur, & ad diuinam conditionem proxi-
me accederet; neq; solum res ipsas tum materiæ expertes, tum
participes, tum uero ita affectas, ut quandoq; separari, quando

quæ non separari à materia possent, sibi cognoscendas esse statueret; uerum etiam indagandam esse rationem morum, rei familiaris, & Reip. iudicaret. Quo studio incensi homines in rerum diuinarum explicatione elaborarunt; in naturæ expositione operam suam posuerunt; in scientiarum tractatione uersati sunt, ut à Physicis ad Metaphysica per Mathematica ascenderint: præterea mores exornarunt; familiarum commodis serui uerunt; Rerump. saluti consuluerunt; ut, quemadmodum Deus propter ueri notitiam, & bene merendi uoluntatem, tum sapientissimus, tum optimus, tum maximus appellatus est: ita homines ipsi diuinam redolentes naturam, si non sapientes, at certe sapientiæ studiosi, ut uoluit Pythagoras, & in hac rerum uniuersitate boni, & magni existimati sint. Quæ quoniam potissimum diuino auxilio facta sunt; idcirco artes humano generi à quibusdam Diis esse traditæ finguntur; ut à Pallade, Venere, Apolline, Mercurio, Ioue, Cerere, Vulcano, Marte, Diana, Vesta, Iunone, Neptuno; qui cum præesse commemorentur duodecim Zodiaci signis, Pallas Arieti, Venus Tauro, Apollo Geminis, Mercurius Cancro, Iupiter Leoni, Ceres Virgini, Vulcanus Libræ, Mars Scorpioni, Diana Sagittario, Vesta Capricorno, Iuno Aquario, Neptunus Piscibus, in animos humanos uires exercere suas, perinde ac ipsa signa in corpora, dicuntur. Atque hic diuinus afflatus etiam alio figmento expressus est, ut Iupiter rapiat Apollinem, Apollo illuminet Musas, Musæ afflent hominum animos; quæ Musæ efficiunt cœlestem harmoniam; & sunt nouem sirenes Deo immortali concinentes; ac globos cœlestes modulate mouent, Vrania globum stelliferum, Polymnia Saturni, Terpsichore Iouis, Clio Martis, Melpomene Solis, Erato Veneris, Euterpe Mercurii, Thalia Lunæ; ex quibus omnibus vnus concentus paritur, qui Calliopæ attribuitur. Hæ Musæ homines afflasse feruntur, cum artes excogitatæ sunt. Itaque inuenta est Theologia, immo potius de cœlo deuocata, tamquam regina ceterarum omnium scientiarum; cui pulcherrimo vestitu, & splendidissimo ornatu in regali solio sedenti, præsto sunt omnes ingenuæ artes, ut ancillulæ obsequentes: atque inuenta est ei finitima Metaphysica, quam qui profitentur, eos tamquam deos esse colendos, doctissimorum hominum opinio

II
hio fuit; quarum quidem utraq; in Dei contemplatione uerfatur; sed hæc, quatenus quædam, quæ ad Deum spectant, naturæ lumine inuestigantur: illa uero quatenus ea cognoscuntur, quorum magnitudo, & præstantia neque oculorum, neque aurium sensu percipi, neque animo ipso comprehendi absque diuino afflatu potest. Inuenta est Physica, speculatrix, & indagatrix naturæ; quæ subiectam habet corpus naturale; nihilque à materia abstractum contemplatur, ac principia suppeditat Medicinæ, tamquam suæ ipsius cognatæ, & affini. Inuenta est Mathematica; quæ numerorum formas intuetur; quæ fidium, & uocum concentus exquirat; quæ lineamenta, figuras, interualla, magnitudines exponit; quæ Solis, Lunæ, Syderumque omnium conuersionem speculatur. Inuenta sunt disciplinæ, quæ mores componunt; Ethica, quæ proprios uniuersiusque: Oeconomica, quæ domesticos: Politica, quæ publicos; quæ singulæ in legum ferendarum notitiam, & iudicandi facultatem distributa sunt. Philosophus enim moralis, prudentiæ, fortitudinis temperantiæ, iustitiæ, uirtutum omnium leges constituit; & iudicat humanorum animorum propensiones, & affectiones: domesticus rei familiaris fert leges; & iudicat, quo modo serui, ac liberi in familia tractandi sint: ciuilibus leges statuit, ad quarum præscriptum ciues uiuere conueniat; & iudicat alios præmiis, alios pœnis afficiendos; ut tunc demum uere Politicus, Oeconomicus, Ethicus existimandus sit, cum aptissimus ad leges, & iudicia; idest præstantissimus iureconsultus uideatur. Quoniam uero non satis est, recte de unaquaque re sentire, nisi quæ sentimus, apte exprimere dicendo possimus; quarum rerum tanta inter se societas, atque cognatio est, ut disiunctæ, separatæque; si fuerint non magna admodum suppeditare præsidia, atque adiumenta possint: idcirco uisa est necessaria orationis obseruatio; qua ipsa oratione tantum feris, et immanibus bellis excellimus, quantum ratione, & mente diuinam sapere naturam uidemur; ut etiam quales Dii inter homines, & homines inter belluas uidentur, tales homines oratione præstantes inter eos homines, qui minus dicendo ualent, appareant. Quamobrem inuenta est Grammatica, quæ uocum uim, significationem, usumque docet, ut congruenter loquamur. Inuenta Dialectica, quæ propositionum, & argumentationum demonstrat ueritatem.

12
eatem . Inuenta Rhetorica, quæ dicendi ornamenta, & quasi uerborum pigmenta, ac sententiarum lumina affert. Itaq; intelligitis, Auditores, harum omnium præstantissimarum artium necessitatem, sine quibus nec ueritas indagari, nec hominum actiones ad uirtutem informari, nec oratio institui satis commode potest . Quæ omnes ab Humanitate tractantur, & expoliuntur, ut, qui unam Humanitatem spernit, is omnem liberalem educationem, omnem ingenuam disciplinam, omnem dignam homine nobili doctrinam, atque adeo uniuersum humanum genus spernere uideatur . Neque enim Humanitatis studium est, ut quidam in uulgus iactant, superuacaneum, leue, humile, nugatorium, plenum garrulitatis, & uerborum, inane sapientiæ, ac prudentiæ, magis pueris, quam uiris accommodatum, sed utile, graue, magnificum, pulchris reb. atque artibus instructum, à summis quondam philosophis non præceptis solum, & commentariis locupletatum, sed cum cæteris etiam iuuenum communicatum; à maximis iurisconsultis non neglectum, ut qui essent iureconsulti, iidem essent oratores, & omnes studerent non tam eloquentium iurisperitissimi, quam iurisperitorum eloquentissimi appellari; ab omnibus deniq; omnium seculorum hominibus non omnino imprudentibus, & insipientibus tamquam humani generis proprium custoditum, quod tamen à quibusdam existimetur continere tantum uerborum inanem strepitum quendam, et tenuissimas Grammaticæ rationis quisquilias, rudibus, & ineptis quibusdã litteratoribus commendatas: tamen, ut arborum altitudo necessario hæret radicibus, et stirpibus suis, quod esse illa sine his non potest: sic ipsum ex necessariis principiis consurgens in omnes ingenuas artes diffunditur, eiq; omnibus tamquam fons uberrimus maximam argumentorum copiam subministrat; nec uersatur solum in uocabulis declarandis, in dicendi præceptis tradendis, in poetica facultate illustranda, sed ornat etiam historicos, ornat dialecticos, ornat mathematicos, ornat iurisperitos, ornat medicos, ornat, qui alias omnes scientias profitentur; et tam late patet, tamq; uariū est, ut, cum alii laudentur, si in vno genere excellant, medici, si in unius artis medicæ cognitione; iureconsulti, si in unius iuris ciuilibus notitia; philosophi, si in unius Aristotelis, uel unius Platonis asidua lectione;

ne; alii, si in aliarum quarundam rerum diligenti tractatione: nos vix tolerari possumus, nisi omnes prope liberales doctrinas cognouerimus; cui rei sufficere nulla ingenii facultas, nulla industria, nullum studium, nulla diligentia potest . Hinc apparet, Aud. Humanitatis, quam profitendam suscepi, uarietas, et magnitudo; quæ adeo necessaria est, ut rem publicam, nemo priuatam, nemo forensem, nemo domesticam, nemo urbanam, nemo rusticam sine harum litterarum præceptis satis commode tractare; nemo belli, nemo pacis studium recte pfequi sine harum litterarum præsidio; nemo laboris, nemo quietis, nemo negocii, nemo otii, nemo adolescentiæ, nemo senectutis, sine harum litterarum fructu, bonam habere rationem, meo quidem iudicio, posse uideatur . Quamobrem retinete, Aud. studium Humanitatis, necessarium philosophis, ut cordis, et linguæ societatem, ac cognationem tueantur; necessarium iureconsultis, ut ciuilibus scientiæ magnam, et amplam partem deferant; necessarium medicis, dialecticis, senatoribus, imperatoribus, atque adeo omnibus hominibus, ut non Humanitatis expertes, id est, ut mihi interpretari licet, parum homines, sed eius rationis, quæ ad Humanitatem pertinet, compotes, id est, uere homines iudicentur . Neque tamen censo uobis relinquendam esse eam studiorum uiam, ad quam uos tacitus naturæ uestræ sensus fert . Non enim ignoro, ut corporum, sic animorum uarias figuras esse, ut propria ingenii bona aptis, & congruentibus studiis mea quidẽ sententia omnino fouenda sint . Sed illud unum contendo, cum legibus, cum philosophia, cum medicina, cum omni prorsus sapientia eloquentiam coniungendam esse, tamquam necessariam omnibus disciplinis . Quæ ut percipi commode possent ad commune omnium decus, & fructum, cum omnes optime institutæ ciuitates, omnes liberi populi, omnes præclaræ Resp. summa semper ope habere apud se doctissimos homines studuerunt, qui publice ueterum libros explicarent, & quasi secreta liberalium artium latibula aperirent: tum uero Veneti Senatores admirabili prouidentia præditi præter publica Venetiarum gymnasia in hac antiquissima imperii sui urbe clarissimum omnis doctrinæ domicilium statuerunt; atque huc nobilissimos ex omni terrarum parte doctores acciuerunt, qui non aliter regere hoc celeberrimum gymnasium

naſium tot excellentiſſimis ingenis ornatum, atque referunt
uidentur, ac cœleſtes illæ mentes Dei comites, atq; adminiſtræ,
cœlum fulgentiſſimis ſyderibus decoratum regunt; & perſonas
Muſarum in terris ſuſtinent, æque ac ſuſtinere eædem mentes
in cœlo exiſtantur. Vbi enim ſunt iſtæ Muſæ in terris? nõ
in Thracia, ubi Libethra; non in Phocide, ubi Parnaſſus; non in
Bœotia, ubi Helico ab eis incolit, atq; habitari dicebatur; ſed in
præclariffimis Europæ Academiis; & præſertim Patauina, ubi
earum ipſarum ſacrarium auguſtiſſimum à Principibus Vene-
tis eſt collocatum. Quare ut Calliope, ut Clio, ut Erato, ut
Thalia, ut aliæ Muſæ à poetis inuocantur: ita uobis, Aud. pen-
tendum auxilium eſt in iure ciuili, in philoſophia, in medicina,
in omnibus diſciplinis à tot grauiſſimis iuriſconſultis, maxi-
mis philoſophis, præſtantiſſimis mediçis, atque adeo ab omni-
bus huius celeberrimæ Academiæ egregiis doctoribus, quibus
qui operam dant, ij muſis amici, & ex earum præſcripto tra-
ctare ſcientias putantur. Quorum è numero cum me eſſe uo-
luerit illuſtriſſimus Senatus, tenentem unum de principibus lo-
cis ueteris tradendæ eloquentiæ; primum lætor me præclarã
huius in poſſeſſionem ſedis ingredi; Prætore IACOB O
AIMO, Præfecto PETRO FOſCARO, ſum-
mis litterarum patronis; quorum illuſtris, ac peruagata fama
omnem mihi benignitatem, atque humanitatem pollicetur.
Tua quidem præſtantia omnibus notiſſima eſt, Prætor clarif-
ſime, qui originem trahis à Ioanne Aimo, Equite præſtantiſſi-
mo, & Senatore grauiſſimo, illo, qui domi, foriſq; ampliſſi-
mis magiſtratibus ſummisq; in Aſia, & Europa, legationibus
functus in bello Ferrarienſi honeſtiſſime mortuus eſt; qui
præ te fers ingenium optimum Leonardî Aimi, Ioannis filij,
cum propter alias multas, & magnas dignitates rectiſſime ad-
miniſtratas celeberrimi, tum uero quod Patauium ſapientiſſi-
me rexit, à Patauinis perpetuo celebrati; qui tanta prudētia,
integritate, clementia, grauitate hanc ampliſſimam Præturam
geris, ut te ad huius ciuitatis commodum, dignitatemq; tuen-
dam, atque augendam natû vna uoce omnes prædicent. Tuus
uero ſplendor, Præfecte præſtantiſſime, animi mei oculos præ-
ſtringit, qui excelsa petens, ampla, illuſtria, plena dignitatis, &
gloriæ, duos Sereniſſimos Duces, alterum agnatum, alterum af-
finem

13
finem tuum, id eſt, Franciſcum Foſcarum, eum, qui quinque
& triginta annos cum maxima ſua laude, atque incredibili om-
nium cum admiratione Remp. gubernauit, & Andreaſum Gri-
tum, clariffimi viri, Marci Foſcari, patris tui, auunculum, il-
lum, quem ſexdecim annos vniuerſus terrarum orbis in Prin-
cipatu admiratus eſt, tibi imitandos propoſuiſti; de cuius ad-
mirabili in Rep. adminiſtranda ſapientia, & ſingulari iuſtitia
multa quidem ante audiueram, ſed de tanta humanitate, quan-
ta in me vſus es, dum, ut de me ne de facie quidem noto accer-
ſendo decerneretur, curaviſti, nihil prorsus cognoueram; ut cum
ea nunc mihi pro tuo in me merito perſpectiſſima ſit, cum ei
ſummas laudes tribuendas eſſe cenſeam, tum uero me omnia,
quæ gratiſſimus afferre animus poſſit, officia, debere cõfitear.
Primum igitur gaudeo, me incipere à tantis uiris pendere. De-
inde uero omnibus diſcere cupientibus quidquid ſtudio, offi-
cio, diligentia, induſtria, animi, ingenijq; uiribus efficere in
hoc munere poſſim, id omne polliceor, ac deſero, & in hoc fre-
quentiſſimo conſeſſu, atque ampliſſima concione Deum Opt.
Max. clara uoce conſeſtans profiteor, me omnibus, quantum
in me erit, tum publice, tum priuatim ſatiſfacturum, ac aperte
declaraturum, mihi eſſe deliberatiſſimum, quàm doctrinarum
ſtudioſos, quacunq; ratione poſſim, & interpretationibus, & lu-
cubrationibus, & opibus, & conſilijs, & gratia adiuuare, atque
effecturum, ut ad me ſtudiorum cauſa adeuntibus perpetuo
etiam domus mea intima, nedum locus publicus patere intel-
ligatur. Poſtremo uos, ſtudioſiſſimi iuuenes, quorum magni-
ficentiſſimus conſpectus ſpem magnam ſummi honoris, atq;
eximiæ cuiuſdam apud homines commendationis mihi affert,
oro, atque obſecro, ut quo ſtudio me hodierno die audiuiſtis,
id in perpetuum conſeruetis. Affirmo enim uobis, me plane,
& dilucide eloquentiæ præcepta in præclaris ueterum tum græ-
cis, tum latinis ſcriptis, expoſiturum; atque in his litteris, qui-
bus nullæ ſunt ad oblectandum animum aptiores, ad uitam ho-
minum tuendam commodiores, ad gloriam conſequentiam op-
portuniores, meas vires, quantulæcunque ſint, ad ueſtra opta-
ta, & commoda collaturum. Quod cum ſponte mea faciam,
tum uero, ut clariffimis huius gymnaſij moderatoribus, qui
me fouerunt, & ſenatui commendarunt; ut ipſi Senatui, cuius

suffragia, sententiæq; de me accersendo maxime consenserunt,
 vt reliquis omnibus, qui me apud Senatores laudibus extu-
 lerunt, gratificari videar; & eò etiam alacriore animo faciam,
 quò magis si uos, clarissime Prætor, præstantissime Præ-
 fecte, & me, & studiosissimos hos iuuenes,
 vestra humanitate, & man-
 suetudine, ut ue-
 hemen-
 ter
 cupimus, existimabi-
 tis comple-
 tendos.

Habita in Gymnasio Patauino Pridie
 Non. Nouembris. M.D.LXXI.

DE

DE
 STUDIO
 HUMANITATIS.

Antoniij Riccoboni Oratio.

VAE mea de retinendis liberalium ar-
 tium studijs, sententia esset; Aud. heri,
 vt uos ad ea ipsa sequenda tuendi offi-
 cij mei causa cohortarer, ac propensæ
 meæ erga vos voluntatis significationē
 aliquam darem, exposui quàm planissi-
 me, & quàm breuissime potui. Nunc
 me commouet, ac perturbat pernicio-

fissima quædam opinio, quam increbuisse animaduerto, eorū,
 qui dicunt, nihil esse, cur in uerbis magnam operam ponamus,
 rerum vnam cognitionem perquirendam; satis esse, si ita loqua-
 mur, ut intelligamur, quid sentiamus, tantum curandum; phi-
 losophiam, ius ciuile, medicinam, alias grauiores artes, quæ re-
 rum causas docent, studiose persequendas, Humanitatis stu-
 dium verborum plenum, prudentiæ inane, tamquàm superua-
 caneum, ac leue reiiciendum. Quæ oratio quamquam satis cō-
 futata est studijs vestris, Aud. qui ita in rebus cognoscendis elab-
 oratis, ut verborum disciplinam ne despiciatis, ut facile intel-
 ligi potest ex admirabili vestro in hunc locum concursu, & sin-
 gulari attentione, ex qua cum redundare non minus in me
 laudis, quàm ex maximo meo labore in vos vtilitatis videatur;

D 2 fit,

fit, ut multo libentius mihi pro vestris commodis vigilandum sit: tamen, quia vereor, ne magna quorundam auctoritas, qui rebus student, uerba non curant, animos uestros à rectissima studiorum ratione deducat; mihi, cui publice ex Illustrissimi Senatus decreto Humanitas tuenda est, faciendum esse existimo, ut eiusmodi sententiam tamquam falsam ab omnibus prorsus hominibus esse repudiandam, per breui disputatione demonstrarem. Neque tamen suspicari debetis, quod longe à mea sententia alienum est, damnare me nouorum philosophorum, iuriconsultorum, medicorum factum in eo, quod rerum ueritatem obscuro, & inexplicabili quodam inuolucro implicatam, & ut Democritus censuit, in profundo demersam, conentur eruere; vel in ea esse opinione, ut eloquentiæ studium, quod uel maxime ad Humanitatē pertinet, philosophiæ, iuris ciuilibus, medicinæ studijs anteponendum esse censeam: sed uobis persuasissimū esse debet, ut philosophiam, tamquā rem prorsus diuinā summa obseruantia reueor, ac colo; ut ius ciuile, id est, iustorum, iniustorumq; distinctionem, veneror, ac suspicio; ut medicinam inuentum, & donum Dei, magnifacio, atq; admiror: ita me illud contendere, nobilissimam, purissimamq; veterū philosophorum, iuriconsultum, medicorum doctrinam deformato, inquinatoq; sermone non esse explicandam; & rerum quidem præcipuam curam habendam, sed rerum cognitioni elegantiam uerborum addendam; ac cum omni prorsus sapientia eloquentiam coniungendam. Quod factum esse perspicio à sapientissimis illis, & prudentissimis uiris, quorum pulcherrimo exemplo maxime moueri debemus; qui cum animaduertent, eandem esse rationem ædificiorum, ac disciplinarum, ut, quemadmodum parietes, & culmen consistere non potest, nisi subsit firmissimum fundamentum; sic egregia ingenuarū artium præcepta minimum firmitudinis habitura sint, nisi uerborum subsidio sustineantur: non solum in intelligendo, sed etiam in dicendo studuerunt excellere. Itaque, ut taceam veteres illos philosophos, eosdemq; legum latores celeberrimos, Solonem, Lycurgum, Zoroastrem, Trismegistum, alios quàm plurimos, qui non magis, quas leges ferrent, quàm quibus uerbis ferrent, curarunt; ille, qui diuinus, qui sapientissimus, qui sanctissimus, qui Homerus philosophorum à Panætio appellatus

15
tus est; quocum Cicero professus est, se malle errare, quàm cū ceteris uera sentire; ille, inquam princeps litteratorum hominum Plato, cum eloquentiæ laudibus à natura ornatus esset, cuius suauitatem, uel ipsæ apes in eius labellis, dum dormiret in cunis infans, mel inferendo, indicarunt: ad maximum ingenium eloquendi studium adiunxit; ut non solum in intelligendo, sed etiam in dicendo excelluerit; eaq; præstantia orationis est usus, ut eius ipsius longe omnes tum scriptores, tum oratores & copia, & granitate uerborum superantis copiosissima, & grauissima uoce, Iupiter ipse, si ei græce loquendum fuisset, locuturus fuisse uisus sit; ac non contentus ea gloria, quam ex ornata de philosophia descriptione consequeretur, etiam doctrinam dicendi commentariis elegantissimis editis pertractauit. Quid dicam de Xenophonte, altero Socraticæ disciplinæ lumine splendidissimo? cuius sermo etsi existimatus est longe à forensi strepitu remotissimus, & lenior, ac uehemens fortasse minus, quàm requirere forum uideretur: melle tamen dulcior fuit, atque adeo suauis, ut Xenophonteia uoce Musæ quasi locutæ ferantur. Iam uero Aristoteles, quo nihil doctius, nihil acutius, nihil acrius unquam fuit; aureum orationis flumen fuisse dictus est; ac motus gloria Isocratis magni oratoris, ac perfecti magistri, dicere adolecentes docuit, eisq; magis Rhetorum copiam, quàm philosophorum tenuitatem in differendo exercendam proposuit; cumq; ueteres scriptores artis Rheticæ usque à Corace, & Tisia repetitos unum in locum conduxisset, inuentores ipsos suauitate, & breuitate loquendi longe superasse creditus est; atque cum intelligeret, doctrinā quidem per se ipsam prodesse, sed si ad doctrinam accedat eloquentia, præclarum quiddam, ac singulare solere existere, idcircoq; pluris faceret Theophrastum, qui diuinitate loquendi nomen inuenerat, & suauitatem orationis cum sapientia coniunxerat, quàm Menedemum, qui doctior, quàm eloquentior erat, illum maluit, quàm hunc successorem loci, ac magisterii sui deligere. Memoriam enim traditum est, ad Aristotelem, philosophū summum, annos iam fere natum duos, & sexaginta, eius sectatores accessisse, ac eiusmodi uerba fecisse; Tibi quidem plurimum debemus, Doctor præstantissime, quod in nos cœlestem amorem exercueris; atque haud scimus, an plus etiam, quàm parētibus

tibus nostris, cum ab his corpus, quo parui aestimamur, à te eruditionem, qua magni, acceptam referamus: sed, ut magis debeamus, cum sis corpore ægro, & uiribus imbecillis (quod quidem maximam nobis molestiam affert) te oramus, atq; obsecramus, ut eligas, qui tibi in schola succedat, quo post mortem tuam, perinde ac te ipso utamur, ad studia doctrinarum complenda, excolendaq; , quibus à te imbuti fuimus, si modo tibi tempestiuum uideatur, & si uis. Quibus ille dicitur respondisse; An est, studiosissimi iuuenes, quod ego malim, quam uestræ morem gerere uoluntati, cum præsertim omnium quam gratissimi sitis? Faciam autem id perlibenter, quod cupitis, cum id mihi uidebitur opportunum. Quid quæritis? Breui post tempore Aristoteles aduocauit illos, qui de præceptore designando petierant. Velim, inquit, humanissimi iuuenes, ut cum uinum hoc, quod bibere soleo, non sit ex ualitudine mea, sed minime salubre, & maxime asperum, Rhodium, & Lesbium mihi adferendum curetis, ut, quod magis me iuuerit, utar. Mirati illi, cur magister nominatim petiisset Rhodium, & Lesbium, iuerunt, curarunt, inuenerunt, attulerunt. Cum ille utrunque degustasset, Vtrunque, inquit, bonum est: sed suauius Lesbiū. Quod dictum perspicacissimi iuuenes tamquam in gyrum rationis adducti etiam, atque etiam considerantes, nec ignorantes Theophrastum esse ex insula Lesbo, Menedemum autem Rhodo, quibus ceteri ingenij, ac doctrinæ uarietate, atque præstantia concedebant, adeo ut ad alterutrum pertinere successio uideretur, non dubitarunt, quin lepide simul, & uerecunde Aristoteles sibi successorem, non unum delegisset; ac non diu post Aristotele uita defuncto ad Theophrastum Lesbium, non ad Menedemum Rhodium concesserunt. Egregie. Huius enim doctrina illius & doctrinæ, & eloquentiæ præferenda non erat; cum hic tantum doctus, ille etiam in dicendo suauis uideretur. Dixi de philosophis. Nunc aliquid dicam de iuriconsultis, ut uobis ostendam, qui grauiores tractant sciētias, illis non esse uerborum ornamenta respuenda. Ac mihi primus in hac cogitatione occurrit M. Porcius Cato Censorius, is, qui non solum optimus ciuis, optimus senator, optimus imperator, optimus iuriconsultus existimatus est, uerum etiam optimus orator; qui cum plures libros de iure ciuili scripsisset,

set, eloquentiam sic adamauit, ut mira fuerit eius in dicendo grauitas, acerbitas, argutiæ, subtilitas; cuius orationes amplius centum quinquaginta commemorantur, & uerborum, & rerū splendore illustratæ; cuius origines omnem florem, omne lumen eloquentiæ habuisse feruntur; qui quater, & quadragies causam dixit, & semper est absolutus. Mitto Sex. Aelium non minus ad dicendum, quam ad ius ciuile paratum; cuius liber, qui inscriptus erat Triperita, quod cum lege xij. tabularum coniuncta esset interpretatio, & actio legis, maxime laudatus est. Mitto Ser. Fabium Pictorem, & iuri, & antiquitati, & litterarum elegantiae deditum. Mitto Q. Fabium Labeonem, eandem ferelaudum participem. P. autem Crassum prætermittere non possum, eum, qui traditur fuisse ditissimus, nobilissimus, eloquentissimus, iureconsultissimus, Pontifex Max. qui cum domi ius ciuile didicisset à P. Mucio, & P. Scæuola altero filio, altero fratre suo, ac in dicendi studium incubuisset ita, ut ualde probatus orator putaretur, consultus est plurimum, & plurimum dixit, tamquam maximus iureconsultus, maximusq; orator. Atq; ut etiam breuitatis causa omittam L. Cœlium Antipatrum, historiarum scriptorem luculentum, iuris ualde peritum, qui etiam narratur plus eloquentiæ, quam iuris sciētiae operam dedisse; mihi certe non est silentio prætereundus eius auditor L. Crassus, & cum L. Crasso Q. Scæuola; quorū alter eloquentium iurisperitissimus, & disertorum consultissimus, alter iurisperitorum eloquentissimus, & consultorum disertissimus dictus est; atque hic, cum peracute excogitaret, quid ius, aut æquum ueri contineret, aut non contineret, tum uerborum ad rem cum summa breuitate apta compositione mirabiliter utebatur; ille autem ita æquitatem interpretabatur, definiebat, explicabat, ut nihil eo ipso esset copiosius; & uterque reliquit eas orationes, quibus nihil elegantius, nihil purius, nihil laudabilius, nihil admirabilius uisum est. Quid commemorem Ser. Sulpitium, eum, qui cum Q. Mucium de re amici sui consuluisset, nec eum de iure respondentem satis intellexisset, monitus, turpe esse legitimarum, & ciuiliū controuersiarum patrocinia suscipienti leges, & ciuile ius ignorare, eam ipsis legibus operam nauauit, ut longe omnibus qui essent, & qui fuissent, in eiusmodi disciplina antecellere uideretur?

etur? Hic Dialecticam didicit; cum Dialectica coniunxit litterarum scientiam, & loquendi elegantiam; dicendi causa duobus peritissimis operam dedit, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo; ac reliquit prope centum, & octoginta libros, quorum similes nulli esse elegantia, & grauitate uerborum sunt iudicati. Tacco Trebatium peritiorem Cascellio, Cascellium Trebatio eloquentiorem, Ofilium utroque doctiorem, Tuberonem Ofilii auditorem, aliosq; prope innumerabiles, qui non solum iuris periti, uerum etiam disertis haberi studuerunt. Quid enim memoriam temporum replicando, & antiquitatis monumenta excutiendo in re tam manifesta longiore utar oratione? Tantum illud commemorabo, quod me potest tueri, atque defendere aduersus nonnullos, meum factum quasi reprehendentes, & subaccusantes, propterea quia, cum in numerum iurisperitorum sim ascriptus, eas artes, quae ad Humanitatem pertinent, profiteri non recusauerim; me ad ueterum imitationem, tamen si in legibus maximum studium ab ineunte aetate collocauerim, & cum iure ciuili, ac pontificio philosophiam coniunxerim, nunquam tamen ab eloquentiae studio abhorruisse; nec defugisse munus tradendae eloquentiae in hoc celeberrimo gymnasio ab illustrissimo senatu mihi assignatum, quod, quemadmodum Aristoteli dedecori non fuit, a Philosophiae traditione ad Rhetoricae artis praecipuum operam suam conuertere, sic mihi non fore turpe existimarem, si a legitima scientia ad artificiosam eloquentiam, quae ciuilibus rationis magna, & ampla pars merito est appellata, me conferrem: eò magis quod, quemadmodum lucet latina eloquentia in iure a ueteribus conscripto, plus etiam, quam in philosophia, quae graece tradita barbaris conuersionibus, immo potius euerfionibus fuit perturbata, sic nunc in nobis iurisconsultis aliquod eius lumen apparere non indecorum est; & quamadmodum Cicero eloquentiam cum iurisprudencia iunxit, sic nos iuris studium non spernere, & in hac uerberiore arte uersari, haudquaquam reprehendum est. Adde, quod illustrissimorum senatorum, me summo studio accersentium negligere uoluntatem non debui; quibus ut obsequerem, uel maximum reprehensionis periculum mihi subeundum erat, maiorem fortasse obedientiae, quam loci laudem consecuturo; cum praesertim intelligerem,

maius

17

maius decus, & ornamentum esse Humanitatem in Patauino gymnasio profitentium, quam priuatorum iurisconsultorum; & praeter eam dignitatem, quam habet Humanitatis professio, id est non tenuissimarum Grammaticae rationis quisquiliarum, sed grauissimarum artium pertractatio, quam tanti fecerunt ueteres, ut eius magistri dignissimi uisi sint, quibus nobilissimi philosophi operam darent, siquidem Hermogenem Musonius audiuit; illud dignissimum esse, a tanto, tamq; illustri senatu in oculos gentium, in lucem hominum, in ipsum domicilium dignitatis, & gloriae honesta conditione fuisse euocatum. Qua mei facti ratione ita exposita, exemplorum commemorationi finem imponam, si unum illud addidero; praeter Chironem, Machaona, Podalirium, Hippocratem, alios, quos diuinis honoribus fuisse cultos memoriae relictum est, non tamen, quod medendi artem tenerent, quam quod eius praestantiam singulari eloquentia patefacerent, Galenum illum, medicum summum, dicendi genus purissimum, atque elegantissimum non solum secutum, sed etiam affectum fuisse, & cum sententiarum grauitate, creberrimaeque historiarum copia, & maximo tum diuidendi, tum definiendi, tum demonstrandi artificio coniunxisse ea uerborum ornamenta, ut eius scripta uisa sint ornata, ac praeter opera multa, & uaria non ad artem medicam solum, sed etiam ad Philosophiam, Mathematicam, Geometriam pertinentia (quae iniuria temporum nobis crepta sunt) uel ipsam Grammaticam exornasse; neque solum de affectibus animorum nostrorum, in quibus afferendis consistere oratoris uictoriam ueteres Rhetoricae artis magistri docuerunt, praecipua pulcherrima reliquisse, uerum etiam integrum de arte Rhetorica opus conscripsisse. O pulcherrimam ueterum consuetudinem, non rerum tantum, nec uerborum, sed rerum simul, & uerborum habendi rationem. Ergo illi non solum philosophiam, ius ciuile, medicinam didicerunt, sed uerborum etiam splendore studuerunt: nos impure, & ineleganter nostra ipsorum studia persequemur, & contemnendos eos esse putabimus, qui puro, & eleganti orationis genere delectantur? Inter illos non defuerunt, qui non modo de doctrinis illis, ad quas praecipue animum appulerunt, ornate disputarunt, sed ornate etiam disputandi rationem editis commentariis tradiderunt; nos im-

E polite

polite loquemur, & polite loquēdi disciplinam aspernabimur? Illi non tantum latine, verum etiam eleganter dicendi facultatem obseruarunt: nos & Rhetorum, & Grammaticorum etiā praecepta negligemus? Illi Humanitatis studium singulari grauitate, & magnificentia praeditum, & pulcherrimarum rerum, atque artium cognitione instructum duxerunt: nos quia praecipue verborum continet obseruationem, inane, ac nugatorium existimabimus? Quasi vero nobilissimae artes, quae partim ad veritatem indagandam, partim ad Remp. capeffendam, partim ad familiam gubernandam, partim ad mores informandos pertinent; quasi philosophia, quae laudandas omnes doctrinas procreauit, ac peperit; quasi illius ministra, & tamquam famula Dialectica; quasi iustitia, religio, ius, leges; quasi medendi facultas, quam quidam Dei manum appellarunt; quasi denique aliae disciplinae, quae sunt partim ad vitae usum, partim ad animi oblectationem necessariae, cognosci vilo pacto possint, nisi verba, quibus illae diuinitus traditae sunt, diligentissime obseruentur. Nolite autem putare, Auditores, haberi curam verborum posse, nisi etiam rerum habeatur; aut Humanitatis explicatores esse magis verborum, quam rerum inuestigatores; cum, si verum quaerimus, non Grammaticos solum explicent, sed etiam poetas, oratores, historicos, philosophos morales, quibus admirabilis rerum cognitio continetur. Poetas certe non vanitatis, sed sapientiae auctores esse, vel ex eo apparere potest, quod et eorum interpretes magna quadam vi concitari, doctissimorum hominum opinio fuit; ut multo id magis de poetis ipsis affirmari posse videatur. Quid? quod omnes praecclaras artes poetae tractant, quas omnes discere absque caelesti instinctu humanum ingenium non potest, cui vel vnam percipere, vel vnus particulam difficillimum sit? Adde, quod saepe rudes quidam, & inepti ab Apolline, & à Musis impelluntur, ut intelligatur non humana industria, sed caelesti impulsione versus fundi. Verum ut haec Platonica omittamus, quibus disputandis dabitur, ut speramus, commodior locus, nonne dicunt poetae naturae primordia, caeli conuersionem, effectus Solis, & Lunae in orbe signifero, stellarum errantium cursus, progressiones, institutiones, siderum vim, vicisitudinem dierum, atque noctium, commutationes temporum quadripartitas, perturbationes, quae fiunt in aere,

aere, ventos, qui agitant maria, terrae partes tum incultas, tum cultas, animorum naturam, Rerump. familiarum, morum rationem, varias nationes, populos, vrbes, multitudinem pecudum, aliaque innumerabilia, de quibus summorum philosophorum libri acutissime sunt conscripti? Nonne dum agunt de religione, de morte, de pietate, de charitate patriae, de bonis rebus aut malis, de virtutibus aut vitiis, de officio, de dolore, de voluptate, de affectionibus animi; & erroribus nec qualis Aeneas, qualis Achilles, quales aliae personae sint, sed quales esse debeant, considerant, philosophicas ideas videntur exprimere? Haec cunctae sunt leuia, & nugatoria, an potius grauissima, & praestantissima? Tantam profecto poetarum apud veteres fuisse apparet auctoritatem, ut non solum nobilissima sua decreta Aristoteles, Plato, alijque philosophi crebris eorum testimoniis confirmare non dubitauerint; sed eis etiam tamquam sanctissimis delubra antiquitas dedicarit. Id quod euenisse Homero apud Smyrnaeos narratur; cui vel illud praecleari contigit, ut non solum ipsi Smyrnaei, sed etiam Colophonii, Chii, Salaminii, alij permulti eum sibi ciuem uendicarint; quarum ciuitatum simulachra ad eius imaginem in templo ei consecrato Ptolemaeus Philopater iussit collocari. Nunc uenio ad oratores; quos si quis cogitauerit quaestiones infinitas pertractare, in quibus etiam philosophi elaborant, ut ex praescripto Ciceronis Verine sint sensus, Quibus officiis amicitia colenda sit; ut Ius in natura sit, an in more, Sitne ius id, quod maiori parti sit utile, Iuste uiuere sit, necne utile; ut Quibus rebus adipisci gloriam possis, aut Quomodo inuidia uitetur, Quemadmodum sit Resp. administranda, aut Quemadmodum in paupertate uiuendum; ut Ecquisnam perfecte sapiens esse possit, Quonam pacto uirtus pariat, naturane, an ratione, an usu; ut Pertinacia, & perseverantia aliud, an idem sit, Qualis sit auarus, aut Quid sit superbia; ut Honestum ne sit pro amico periculum, aut inuidiam subire, Sit ne utile in Rep. administranda uersari, Sit ne aequum amicos cognatis anteferre; ut Quemadmodum colendi sint parentes, Quomodo iracundia comprimatur, aut timor tollatur, aut cupiditas minuatur: cum omnino quaeritur, aut de cognitione, aut de actione, in priore autem genere, Sit nec ne, Quid sit, Quale sit, in altero genere, Quae ad

persequendum aliquid, aut declinandum, Quæ ad aliquod cō-
modum, vsūq; referantur; in prioris generis prima parte,
Possit ne aliquid effici, Quemadmodum quidq; fiat, in altera,
Aliud, an idem sit, Quomodo descriptio generis alicuius, &
quasi imago exprimat; in tertia aut de honestate, aut de vti-
litate, aut de æquitate; in altero genere, Quæ ad rationem of-
ficij pertineant, Quæ ad sedandos animos, & oratione sanan-
dos: si quis, inquam, animaduernerit, oratores in eiusmodi
quæstionibus versari, quæ etiam philosophis propositæ sunt;
nonne sibi statuendum ducet, aut leuissimos esse philosophos,
quod non nisi à leuissimis hominibus statui potest, aut cum
philosophis oratores grauissimos? Quòd si oratores ab illa
infinita materia ad tria genera causarum, tamquam in angu-
stissimum quoddam ergastulum reuocentur; quomodo illi hæc
ipsa satis dignè tractauerint, nisi more philosophorum à sin-
gularibus ad vniuersa redegerint disputationem? Quomodo
probauerint à Milone iure Clodium cæsum, nisi prius gene-
ratim ostenderit, licere homini hominem aliqua de causa in-
terficere, & iure optimo insidiatorem de medio tolli posse?
Quomodo suaserint, Pompeio bellum Mithridaticum com-
mittendum, nisi prius generaliter demonstrauerint, in summo
Imperatore inesse oportere scientiam rei militaris, virtutem,
auctoritatem, felicitatem? Eadem ratio est ceterarum rerum,
quas propositas habent oratores ad persuadendum, vt defini-
tum ad infinitum referant, causam ad propositum, controuer-
siam ad consultationem, hypothesim ad thesim; quod facere
non possent, nisi philosophorum præceptis informati, atque
imbuti ad dicendum venirent. Quid? quòd iidem in gerenda
Rep. & humana societate concilianda versantur; iura, leges,
instituta, mores ciuitatum declarant; animorum motus pro ar-
bitratu tractant; aliaq; efficiunt, quæ non magis ex Rhetorum,
& Grammaticorum scholis, quam ex eruditissimis Philosofo-
rum, & iurisperitorum spatijs prodire existimantur? Non
est igitur tamquam leue oratorium studium contemnendum.
Historia uero, quæ dicitur tempora testificari, ueritatem illu-
strare, memoriæ uitam afferre, uitæ præcepta continere, ueru-
statem nunciare; quam est admirabilis, quam iucunda, quam
fructuosa? Hæc non solum Grammaticos informat, uocum
origi-

19
originem indicando; poetas adiuuat, excellentium virorum ca-
sus fabulis subministrando; oratores adornat, exempla vel ad
probandum, vel ad oblectandum præbendo; verum etiam iu-
reconsultos instruit, leges, & instituta ciuitatum recensendo;
medicis opitulatur, naturam herbarum, aliarumq; rerum ex-
plicando; philosophis succurrit, nobilissima eorum præcepta
comprobando. Hæc Nestoris, Vlyssis, Scipionis, Fabij, Lucul-
li, Pompeij; hæc Themistoclis, Miltiadis, Coccltis, Deciorum,
Camilli, Marcelli; hæc Socratis, Xenocratis, Curij, Fabricij;
hæc Pittaci, Aristidis, Scauri, Craffi; hæc aliorum innumera-
bilibus gloriosa, & illustria facta commemorando: iustitiæ, tem-
perantiæ, fortitudinis, prudentiæ, virtutum omnium speciem,
atque imaginem nobis ante oculos ponit. Hæc Rerump. for-
mas describendo, optimum ciuitatis statum ostendit; præcla-
rum ciuem, ac Senatorem instituit; Imperatorem munit; om-
nibus quid sequendum; quidue fugiendum sit, aperit; ut quan-
tum senes pueris, tantum ijs, qui Historiam tenent, & multarū
ætatum cognitionem habent, ijs, qui Historiam ignorant, tam-
quam prudentissimi imprudentissimis, & longæui pueris ante-
ponendi esse videantur. Iam uero quibus uerbis philosophiæ
moralis in Humanitate officiorum rationem tradentis graui-
tatem declarabo; quæ hominem ad felicem vitam perducere
propositum habet; cumq; felicitas hominis sit actio ex virtute,
quàm plurima continet præcepta de virtute, ut eam adipisca-
mur, & ad felicitatem celeri gradu progrediamur? Hanc scili-
cet rationem primus excogitasse Socrates dicitur, qui à nume-
ris, motibus, magnitudinibus, interuallis, ceterisq; rebus oc-
cultis, & natura inuolutis, quæ superiores philosophos occupa-
tos, impeditosq; tenuerant, auocauit philosophiam, & ad uitā
communem adduxit. Cum igitur duplex vis sit animorum no-
strorum, una cognoscendi, altera appetendi; & prior triplex
sit, mens, quæ perpetuo ueritatem contempletur, ratio, quæ
ueritatem inuestigat, phantasia, quæ ueritatis causa excurrit
ea, quæ à sensibus satellitibus, & ministris porriguntur; poste-
rior item triplex, uoluntas, vis irascendi, vis concupiscendi,
quarum vna appetit, altera aggreditur, tertia adsciscit ea, quæ
mens, ratio, phantasia proponunt; quibus omnibus adduntur
vis mouendi, & vis nutriendi, à philosophis moralibus illustra-
tur

tur sapientia, quæ perficit mentis contemplationem; illustratur scientia, & prudentia, quæ perficiunt rationis indagacionem, altera in ijs, quæ à natura proficiuntur, altera in ijs, quæ à nobis aguntur; illustratur sagacitas, quæ perficit phantasiæ comprehensionem; illustratur iustitia, quæ perficit voluntatem; illustratur fortitudo, quæ perficit uim irascendi; illustratur denique temperantia, quæ perficit uim concupiscendi; cum uis mouendi, & uis nutriendi aut nihil, aut parum admodum cum uirtute communicent. O materiam grauissimam, atque omnium studijs perfequendam. Cum autem tot, tantasq; res Humanitas complectatur; & uestigijs ueterum, qui nisi ornate, quæ sentirent, eloquerentur, sibi dedecori esse ducebant, insistendum sit: siue rerum, siue uerborum uos desiderium tenet, ornatissimi Aud. has præclaras litteras retinete; earumq; cognitionem ad ornandas eas nobiles artes, ad quas uestra uos natura impellit, adhibete; me uero uestrarum utilitatum uehementer incensum, quem obtinere hanc scholam pro uestris potissimum commodis illustrissimus Senatus uoluit, & maximo uero

concurfu, maximaq; attentione, quæ maxima beneficia duco, obstrictum, ita audite, ut persuasum habeatis, qui uelit, eum uti me in hoc studij genere uel duce, uel socio facile pro arbitrio posse.

Habita in Gymnasio Patauino Nonis Nouembris. M. D. lxxj.

De

DE
STVDIO
ARTIS
RHETORICAE.

Antonij Riccoboni Oratio.

Vnt tria potissimum hominum genera, Aud. qui possunt uestrum ad laudem cursum honestissimum impedire; unum eorum, qui naturæ uiribus freti artem omnem contemnant; alterum eorum, qui rerum studio delectati dicendi elegantiam, & artes omnes, quæ pertinere ad Humanitatem dicuntur, quasi uerborum, non

etiam rerum indagatrices despiciant: tertium eorum, qui artem Rhetoricam maxima detrimenta Rebusq; afferre, & ob id tamquam perniciosissimam ab omnibus prorsus hominibus repudiandam esse contendant. Quorum primi solennis gratia prolusionis nudius tertius à me fracti, atque abiecti sūt: alteri hesternæ disputatione mea confutati, atque conuicti: nunc uero contra tertios ratio dicendi defendenda, & uerissimis, atque amplissimis laudibus efferenda est. Quod ut commodius à me fieri possit, peto à uobis, ut mihi aduersariorum argumenta per breui temporis spatio recensere, eaq; diluere meditantium attentionem uestram ne denegetis. Quam si concesseritis, perficiam

perficiam profecto, ut dicendi doctrinam non modo à uobis non spernendam, cum neque indigna, neque inutilis sit, sed tàmquam dignissimam, atque utilissimam existimetis omnibus esse amplectendam. Atque ut facilius hanc ipsam rem intelligatis, animaduertite primum Aud. quibus illi argumentis ad suam probandam causam uti soleant. Adducunt enim primum grauissimum testimonium Platonis, facultatem oratoriam facultati coquorum comparantis; & utramque eiusdem studii, id est adulationis particulam facientis. Scribit enim Plato esse quoddam studium non artificiosum quidem, sed sagacis animi, aptiq; natura, atq; accommodati ad humanam consuetudinem conciliandam, cuius summam, & caput appellat adulationem. Atque huiusmodi studium eas imitari artes affirmat, quæ partim animum, partim corpus hominis curant. Artes enim, quæ curant hominem, apud eum in duas sunt partes distributæ, quarum aliæ animi, aliæ corporis curationem habent. Animum quidem in habitu quodam naturæ consentaneo conformat, & constituit Legitima scientia, Dei, & naturæ speculatrix, communis boni indagatrix, legum inuentrix, morum moderatrix: lapsum uero à naturali habitudine Iudicialis disciplina erigit, ac restituit: sed corpus exercet, & in bona retinet constitutione Gymnica: cum autem à suo robore deflexerit, adiuuat, & corroborat Medicina; ut quales in animo Legitima, & Iudicialis sunt, tales in corpore Gymnica, & Medicina, esse existimentur. Quemadmodum autem uitia uidentur uirtutes imitari, ut malitia prudentiam, immanitas in uoluptatibus aspernandis temperantiam, audacia fortitudinem, acerbitas iustitiam, alia alias: ita adulationes illas bonas artes repræsentant, Sophistica Legitimam, Rhetorica Iudicalem, Fucata Gymnicam, Coquendi facultas Medicinam; ut qualis in animo Sophistica, talis in corpore Fucosa, qualis in illo Rhetorica, talis in hoc Coquendi cultas uideatur. Atque ut illæ animum, & corpus conseruant: ita hæc corrumpunt; ut cum Rhetorica ex sententia sapientissimi Platonis non sit inter artes hominis conseruatices, sed inter adulationes animi, & corporis corruptrices, & idem efficiat in animo, quod efficit Coquendi disciplina in corpore, tamquam res seruilis, & fallax reijcienda esse uideatur. Clamant deinde aduersarii publicis rebus per homines eloquentissimos
plura

plura detrimenta, quam adiumenta solita importari. Quid enim, aiunt, præclaras antiquas ciuitates euerit, ac labefactauit aliud, nisi disertorum hominum improbitas, & audacia? Quibus alij perculerunt Athenas, clarissimum quondam Græciæ lumen, qui Romam, totius fere orbis terrarum dominam, nisi ij, qui dicendo ualuerunt? Quid aliud inuexit in Remp. Atheniensem tyrannidis incommoda, nisi diserta oratio Pisistrati, alioqui de omni genere Humanitatis optime meriti, cum primus uersus Homeri confusos antea per Aristarchum Grammaticum sic disposuerit, ut nunc habemus, & primus libros diuinarum liberalium Athenis publice legendos proposuerit? Hic in sermonibus, colloctionibusq; uidebatur esse maxime affabilis, & humanus, tenuiorumq; causæ ualde fauere, atque ad inimicitias maximam clementiam, moderationemq; adhibere, ut natura fallax, & adulator, omnes superare uirtute, ac probitate putaretur. Cum autem Olymp. L. bello Megarensi secundo Remp. bene gessisset, & iuuenibus matronarum cultu ornatis hostes decepisset, ac Salaminem, quæ ad Megarenses defecerat, & Atheniensibus causam dederat, bellum primum Megarensibus inferendi, atque Nisæam, quæ eodem bello amissa fuerat, recepisset; Olymp. LIII. tyrannidem affectans, ijs omnibus populo blande expositis, & inimicorum insidiis aduersus se simulatis, cum, ut multitudinis animos concitaret, sibi ipse uulnera intulisset, quæ ab inimicis per insidias illata dicebat, custodes corporis sui trecentos postulauit; & frustra dicente Solone, Homericum Vlysses à malo ciue asimulari, ut, quemadmodum ille se ipsum cædens hostes deceperat, ita hic uulneribus ad ciues decipiendos abuteretur; ac mōnente, cauendum esse à lingua, & uerbis fallentibus blandi uiri, uulpinis uersibus ambientis, eos impetrauit; arceq; occupata tyrannidem exercuit; ut diserta Pisistrati conciones salubres Solonis orationes superarint, atque effecerint, ut lepore uerborum capta alioqui prudentissima ciuitas regium imperium sibi imponi pateretur, & libertati seruitutem anteponeret. Commemorant præterea Cleonem, Critiam, Alcibiadem, eloquentes quidem: sed ciuitatibus suis non bonos. Commemorant Hegefiæ Cyrenaicum Philosophum, qui adeo copiose uitam hominum lugebat, humanas miseras deplorabat, mortalium mala repræ

sentabat, ut multi eius uerbis auditis mortem sibi ipsi cōsciscerent, animumq; iniussu Dei corporis custodiis liberarēt. Quod cum Prolemæus Rex intellexisset, ueritus, ne numerus mortalium propter perniciosam Hegesiæ eloquentiam nimio plus diminueretur, uetuit eum amplius iis de rebus disputare. Iam uero, addunt illi, quid aliud optimum Reip. Rom. statum conturbauit, nisi ab hominibus eloquentibus concitata seditio-nes? In quibus præcipui connumerantur Ti. & C. Sempronij, qui orti quidem sunt ex Ti. Sempronio Graccho haudquaquã eloquentes: sed ipsi fuerunt valde disertis; atq; alter Diophanis Mitylenæi auditor, maximus orator habitus est: alter si diutius uixisset, eloquentia habiturus fuisse parè neminè uisus est. Ille tamè indifertus & sæpe alias, & maxime Cenfor cū C. Claudio Pulchro, cū libertinos in urbanas Trib^o trāstulisset, salutem Reip. fuit: hi uero, quibus non deerant nec naturæ, nec doctrinæ ad dicendū præsidia, optimā illam Remp. quæ à Pyrrhi Regis bello usq; ad tertium Punicum floruit, seditionibus concitatis uehementissime perturbantur. Quorum alter in turbulentissimo Tribu natu, ad quem ex inuidia Numantini foederis, à C. Mancino Cos. cum eius esset Quæstor, turpissime ic̄ti accesserat, ad popularem aucupandam auram legem tulit agrariam inuitis Senatoribus, atque equitibus: alter agrarios concitans maiorem fratri pietatem, quam patriæ præstare uoluit; ut merito ille Tribunus, auctore P. Cornelio Nasica in Capitolio ic̄tus fragmentis subselliorum, ab optimatibus: hic Tribunitius Auentino, quem cum suis occupauerat, armis, pulsus, ab Opimianis interfectus sit. Hæc, & eiu smodi alia in medium afferunt illi, qui studiosis eloquentiæ aduersantur. Quos primum miror existimare, Platonem lōge omnium in dicendo grauisimum, & elegantissimum, qui in oratoribus irridendis se summum oratorem ostendit, sub persona Socratis ea dicere aduersus Gorgiam, quod ita sentiat, & non magis caussa refellendi Gorgiam: eò magis quod idem alibi uenustatem orationis in ordine positam summis laudibus effert; oratorem humanarum rerum, animorumq; scientiam habentem, diuidendi, ac componendi peritum, non ueritati uerisimilitudinem, sed uerisimilitudini ueritatem anteponentem, nec putantem, quid uerisimile sit, abfque ueri notitia se posse cognoscere, sed ad ueritatem indagãdam

22
dam omnia dirigentem extollit; dicendi artem Medicinæ comparat, ut, quemadmodum hæc corpus efficit sanum, & robustum, ita illa animum per rationes, institutionesq; legitimas ad uirtutem informet. Quid ergo dicendum? Rhetoricam apud hunc sentiendi, & loquendi præstantissimum auctorem, & magistrum generatim definiri, ut sit industria in materia ciuili ad persuadendum aptissima, rationum facultate, & maxime uerborum uenustate, inter artem quandam differendi, poeticamq; constituta; atque hanc ipsam intelligentiæ esse bonum, uoluntati autem neq; bonum, neq; malum. Eius uero duas esse species, unam legitimam, alteram assentatoriam. Illam in bonis: hanc in malis connumerari. Illam ex philosophia, grauioreq; poesi componi; hanc ex sophistica, uulgarisq; poesi consistare. Illius finem esse, certis rerum, uerborum, morum rationibus audientium animos ad commune bonum perducere: hanc propositum habere per uerisimiles coniecturas, animorumq; concitationes quidlibet impetrare. Illius magistros non coquorum, sed medicorum similes esse: huius non medicorum, sed coquorum. Illam omni laude ornandam: hanc omni uitu peratione exagitandam. Nam, quod per homines eloquentes plura detrimenta, quam adiumenta Reb. publicis allata esse contendunt, faciunt mea quidem sententia iniuste, ne dicam illiberaliter. Ut enim ex oratorum numero nonnulli extiterint perniciosi; innumerabiles certe fuerunt, qui Resp. conseruarint, familias iacentes erexerint, opem tulerint supplicibus, excitarint afflictos, ciuitatibus quietem, populis securitatem compararint. Taceo ab eloquentibus uiris in agris homines passim bestiarum more uagantes fuisse in una mcenia congregatos, & ad cultiorem uitam conuocatos, atq; ad diuinæ religionis, & humani officij rationem, ad legitimas nuptias, ad ius æquabile traductos. Taceo, urbibus constitutis, latis legibus, iudicijs propositis, cum sæpe de iusto, de utili, de honesto controuerfarentur, eorum inter se dissidentes animos ad iustitiæ normam, regulam, præscriptionem retinendam, ad commune bonum agnoscendum, & eius caussa labores excipiendos, ac uitam etiam ipsam amittendam, ad uerū decus, quod à sola uirtute manat, prosequendum, ab oratoribus fuisse incitatos. Taceo alios omnes eloquentiæ effectus omnium homi-
dam
F 2 num

num admiratione dignissimos. Tantum id, quod potest ad cōfutandos aduersarios sufficere, in medium affero, miris, atque immortalibus beneficiis sapissime omnes Resp. affici ab eloquentibus solitas esse. Testis est Lacedæmoniorum ciuitas, quæ nobilissimam de Messeniis uictoriam Tyrtaei eloquentiæ acceptam retulit. Cum enim Lacedæmonii oraculo moniti ducem contra Messenios ab Atheniensibus petijissent; & Tyrtaum claudum, magis lingua, quàm ceteris corporis partibus pollentem, ludibrio missum, libenter accepissent, eius eloquentia inflammata hostes superarunt. ò rem admirabilem, atque apud omnes homines celebrandam. Messenii Lacedæmoniorum exercitum fundunt: Tyrtaeus reducit. iterum fugant: iterum reuocat. tertio fusum persequuntur: tertio fugatum restituit. Illi tandem funduntur, fugantur, trucidantur: hic uictor ex acie concisiliorum cateruis excedit. Quid dicam de Atheniensium ciuitate summis usque beneficiis Demosthenis, Aschinis, Hiperidis, Demadis, aliorum innumerabilium oratorum, qui per sæpe eloquentiæ uiribus patriam prope cadentem sustinuerunt, & statum ciuitatis integrum, atque incolumem præstiterunt? In historia autem Rom. cui non mirum uideatur factum L. Bruti, qui oratione sua persuasit reges expellendos, & ciuitatem perpetuo dominatu liberandam? Quis non existimet eloquentiam M. Valerii Dictatoris Reip. Rom. fuisse utilissimam, tunc, cum AEquis, Volscis, & Sabinis una omnibus mouentibus plebem ad bellum nomina profiteri nolentem, nexorum causa iratam gratisimis uerbis repressit, & sedata seditione tres conscripsit exercitus, unum, quem T. Veturius cos. in AEquos, alterum, quem A. Virginius collega eius in Volscos, tertium, quem ipse in Sabinos perduxit; ut merito Maximus appellatus sit, & cui domus publice in Palatio ædificaretur, dignissimus uisus sit? Quis neget plurimum utilitatis attulisse ciuitati Rom. Mene-nium Agrippam, eum, qui cum aliis nouem consularibus, in quibus deposita dictatura etiam fuit is, quem modo nominauimus, M. Valerius, in eum montem, qui Sacer appellatus est, in quem secesserat plebs irata patribus, legatus uenit, & peruulgato de uentre, & membris apologo, plebem in urbem reuocauit? Quis non fateatur L. Valerium Potitum urbi Romæ plurimum profuisse, à quo plebs in Patres incitata abdicatis

Xuiris,

Xuiris, legibus & concionibus mitigata est? Iam uero, ut ad minus uetera ueniamus, quot, & quanta extiterunt in Remp. Rom. merita M. Tullij Ciceronis, qui præter alia adiumenta ciuibus suis allata, à sceleratis Catilinæ machinationibus, nefarijsq; consilijs patriam eloquentiæ uiribus liberauit? Dies, vox, latera me deficiant, si commemorare omnes uelim, qui sua eloquentia Resp. adiuuerunt. Falsissimum igitur illud est, plus incommodi, quàm commodi per oratores ciuitatibus importatum. Si qui autem dicendo obfuerint; id magis tribuendum est hominum uitio, quàm oratoriæ facultati. Id enim commune est cum omnibus bonis, præterquam cum uirtute, ut ijs & uti, & abuti homines possint. Quamobrem, ut non accusabimus robur, si quis robustus obuios uerberet; nec diuitias, si quis his ad scorta utatur; nec rei militaris scientiam, si quis eam ad occupandam Remp. adhibeat; nec medendi artem, si quis eam ad perniciem hominum conuertat; nec disputandi doctrinam, si quis eam ad probanda illa, quæ falsa sunt, conferat; neq. alia omnia, quæ utilissima sunt, si quis ea malitiose inutilissima reddat; sed ipsos homines his ipsis rebus male utentes vituperabimus, & hominum, non rerum uitium notabimus: sic non damnabimus artem Rhetoricam, si quis per eam aliquibus detrimentis Resp. afficiat; sed abutentis oratoris prauam naturam exagitabimus. Eadem ratio est agrorum, & oratorum. Nam, ut illi non omnes fructum ferunt, quamuis colantur: sic hi non omnes sunt utiles, quamuis dicendi studio subigantur. Quemadmodum autem agricultura cum fecundos agros adepta est, mire fructuosa est: sic ars Rhetorica, cum est idoneam complexa naturam, dici non potest, quàm sit ad humanos usus accommodata, quàm opportuna, quàm admirabilis. Hæc uera, & iusta, quæ natura sunt potiora falsis, & iniustis, probat, ut iudicia recte decernantur, in quibus res ueras, & æquas à falsis, & iniquis superari, turpissimum est. Hæc rationem continet persuadendi apud oēs, cum aliæ artes aliquos tantum doceant. Hæc contraria colligit, non ut utrunq. sequamur (mala enim persuadere nequaquam decet) sed ut utrunque cognoscamus, & male sumpta, falsaque refellere possimus. Hæc denique efficit, ut, quod oratio est magis propria hominis, quàm corporis usus, eò præstantiores uideamur

deamur, si oratione nobis auxilio simus, quàm si corpore. Quas Aristot. rationes alias pluribus uerbis declarabo. Puderet autem id, quod dicturus sum, dicere, nisi apud perspicacissimos Aud. orationem haberem. Tanta, ac tam late patens est Rhet. artis utilitas, ut ea ipsa regere latissimum quendam mundum videatur. Tamen si non sumus Democritici, ut innumerabiles esse mundos arbitramur: tamen, quod ad hunc locum attinet, dicimus tres esse mundos, qui uniuersitatem rerum complectuntur; unum naturam, in quo coelum, & elementa cernuntur, qui continet terram in medio sitam ad uniuersi coeli complexum quasi puncti instar obtinentem, & aquam, & aerem, & ignem, ex quibus omnibus & animantium, & earum rerum, quae gignuntur ex terra, formae ortae sunt; qui continet astra tum infixam, tum errantia; qui denique continet omnia; alterum mentis, in quo, quidquid est in naturali mundo, cogitatione depingitur, & tamquam in speculo relucet; ut, quemadmodum quidquid est, in mundo est, sic quidquid in mundo est, in mente sit: tertium orationis, in quo omnia, quae mente concipiuntur, representantur; ut, quemadmodum extra mundum nihil est, & nihil est in mundo, quod non sit in mente: sic nihil uel in mundo, uel in mente sit, quod in hominum oratione non versetur. Quam orationem ars Rhetorica gubernat, & moderatur, atque ita ornat, ut, quantum homines bestiis excellunt, tantum homines hominibus ornata oratione excellere videantur. Quid dicam orationem esse instrumentum rationis, quam communem habemus cum Deo, quaque potissimum differimus à ceteris animantibus? ut quemadmodum homo esse non potest, nisi praeditus sit ratione: sic apparere homo non possit, nisi oratio proferat rationem. Iam uero nemo dubitauerit, qui dicendi artem cum ingenio coniunxerit, eum efficere illud melius posse, quam qui naturam unam secutus artis adiumenta, atque praesidia non habuerit. Ars enim excellentia ingenia subleuat, rudia acuit, inertia excitat, omnia docet, instruit, corrigit, in uiam deducit, nec suis freta uiribus inani effertur insolentia patitur, uerum honestissimis industriæ carceribus continet, & quibus natura habenas effundit, fræna iniicit. Cum igitur oratorum facultas, quae legitima sit, non assentatrix, quamplurima, & maxima Rebus proferat adiumenta, &, si non nulli oratores uidentur obesse, id magis

eorum

24

eorum malitia, quam arti tribuendum sit; latissimeque pateat eiusmodi disciplinae fructus: nolite spernere, Aud. tanta commoda artis Rhetoricae; sed repudiatis istis reprehensibus in studium eloquentiae incumbite; &, quam curam de doctrina dicendi adhuc suscepistis, eam uobis nequaquam esse deponendam existimate; mihi uero eloquentiae praecipua explicaturo ita operam date, ut uobis persuadeatis medice, noctesque nihil aliud, quam de uestris utilitatibus cogitaturum. in primis autem amate studium artis Rhetoricae Aristotelis, et orationum M. Tullii Ciceronis; ut perfectam, et absolutam huius rei cognitionem habeatis; et, non solum, quae de ratione dicendi sapientissimus omnium philosophus, et Rhetor tradidit, cognoscatis, uerum etiam clarissimi oratoris praeclearam consuetudinem obseruetis; quorum alter magis in praecipuis conscribendis, quam in orationibus conficiendis excelluit: alter melior extitit orator, quam dicendi magister; ut mirum non sit, illum quidem in oratorum numero habitum non esse, qui philosophiam in primis professus est, atque, si balbus fuit, quemadmodum Plutarchus in libro de poetis audiendis, & Laertius in eius uita memoriae prodidit, ne aptus quidem admodum erat ad causas petagendas, munusque oratorium obeundum: hunc uero minus potuisse, quam volebat, ex optimis scriptoribus optima quaeque haurire, qui publicis, priuatisque amicorum negotiis fuit ualde impeditus, atque occupatus, uir alioquin ad dicendum maxime aptus, & natus: uterque tamen, alter cõtemplator, alter actiuosus, si simul iungatur, exemplum haberi omnis perfectae, atque absolutae eloquentiae mea quidem sententia potest. At, dicit aliquis, nonne & Cicero inter opera, quae conscripsit quamplurima, artem quoque oratoriam plurimis, pulcherrimisque praecipuis adornauit, quibus contenti esse possimus, sine obscurissimis Arist. libris, qui ne à Philosophis quidem saepe intelliguntur, nedum ab ijs, qui huic arti student? Equidem Cicero, quem tanti facio, quanti debeo, uix quidquam detrahere ausim: sed (si quod sentio, libere dicendum est) quomodo comparari cum Aristotele debeat, minime uideo. Hic enim ut in ceteris artibus, & facultatibus, quas pertractauit, sic etiam in Rhetorica non solum superiores omnes superare, sed posteris quoque omnibus spem melioris doctrinae prope

in

in perpetuum præripere uisus est. Ille uero, cum ad Rhetoricum studium suo ingenio, suaque industria exornandum animum appulisset, & scriptores omnes tum Grecos, tum Latinos, qui dicendi doctrinam tradiderant, ad sua locupletanda opera adhibuisset; professus quidem est, se ex Aristotele ipso optima quæque libasse, & nonnihil etiam de suo in commune contulisse: sed tantum abest, ut præstantissima omnia complexus sit, & Aristotelialiquid addiderit, ut, quemadmodum ceteris Latinis meritissimo anteferendus est, sic si cum Aristotele conferatur, nullum prope orationum genus perfecte tradidisse, nullum oratorium artificium absolute docuisse, nullam artis oratoriae partem exacte conscripisse videatur. Age enim (ut totum Rhetoricum negotium breuiter percurramus) cum hæc ars tres præcipuas oratoris partes exornet, inuentionem, dispositionem, elocutionem (nam memoria, & actio sunt magis naturales, quam artificiosæ) cumque inuentio triplex artificium complectatur, argumentationis, affectuum, morum, de argumentatione quidem oratoria satis Cicero Topicam facultatem instruxit, sed alia uix attigit: at Aristoteles enthymemate, & exemplo mire adornato, non solum docuit Topicam, & quidem, ut solet, multo melius, verum etiam propositiones omnibus causarum generibus communes, eius, quod fieri, uel non fieri potest, futuri, uel non futuri, facti, uel non facti, magni, uel parui, & propositiones singulorum generum proprias, quibus aliquid esse utile, uel perniciosum in genere deliberatiuo, honestum, uel turpe in demonstratiuo, iustum, uel iniustum in iudiciali probari queat. De affectibus uero ille pauca quædam conscripsit, in quibus non admodum certa uia, & ratio inuenitur animorum concitandorum: hic multa tradidit, & quidem mirabili ordine, ut de unoquoque affectu facile intelligatur, quid ipse sit, qui, in quos, quas obres afficiantur, quomodo idem excitetur. De morata autem oratione ille non omnia uidetur comprehendisse: hic utilissime præcepit, in oratore tres mores exprimendos esse, prudentiam, probitatem, beneuolentiam; ad auditorum mores accomodandam esse orationem, quorum quattuor sunt genera, ex affectibus, ex habitibus, ex ætatibus, ex prospera, aduersaue fortuna; elocutionem quoque moratum esse oportere, & generi, atque habitui eorum, de

25
de quibus agitur, respondere. De qua elocutione ille pluribus, & longioribus sermonibus disputauit, agens de uerbis simplicibus, & coniunctis pluribus in locis, & integris etiam libris: hic breuiore complexus est disputatione omnia, quæ ad uerba simplicia, & coniuncta pertinere uidebantur; & quidem clario re methodo, ac doctrina. Etenim præter illa, quæ in arte Poetica de elocutione subtilissime obseruauit, præter uerba propria, domestica, translata, addita ad nomen, diminutiuæ, frigida, per similitudinem mollita, quæ in simplicibus spectantur, non solum elocutionem emendatam, & numerosam explicauit, quæ duo in uerbis coniunctis potissimum esse cernenda, Cicero censuit, uerum etiam amplificatam, & cõcisam, decoram, fufam, & uersam, urbanam, conuenientem, & quidem conuenientius, quam Cicero. Quid dicam de partium dispositione? Ille communiora quædam, & magis trita præcepta est persecutus, de beneuolentia, attentione, docilitate in proœmijs comparanda; de perspicuitate, probabilitate, breuitate, in narrationibus adhibenda, de ratiocinatione, & inductione in confirmationibus usurpanda, de partibus perorationis, aut tribus, enumeratione, indignatione, conquestione, aut duabus, enumeratione, amplificatione, aut una, nempe amplificatione (raro .n. in suis sibi constare præceptis uisus est) hic magis proprie, & exactius docuit, proœmia demonstratiua duci ex quinque locis, laude, vituperatione, suasionem, dissuasionem, ijs, quæ referuntur ad auditores; deliberatiua ex quinque, criminatione, depulsione, amplificatione, diminutione, ornatu; iudicialium esse duplex munus, unum maxime proprium, & necessarium, indicare finem, cuius gratia oratio instituta est, alterum commune, & medicamentum quoddam animorum ductum ab oratore, ab auditore, ab aduersario, à re ipsa: sic propositionem in omnibus orationibus esse necessariam una cum confirmatione, & narrationem congruere generi demonstratiuo non continenter; sed in partibus, deliberatiuo assumptam, iudiciali continenter: sic confirmationis deliberatiuæ proprium instrumentum esse exemplum, iudicialis enthymema, demonstratiuæ amplificationem: sic perorationem orationibus demonstratiuis non admodum conuenire; nec deliberatiuis, nisi cum existit, qui contradicat; sed iudicialibus, & quidem non omnibus, uelut

ti paruis, & eiusmodi, ut res ipsis comprehensæ facile sub memoriam cadant; eiusq; quadruplex esse munus; tum ut bene in oratorem, male in aduersarium constituat auditorē: tum ut rē amplificet, & deprimat: tum ut animum auditoris ad affectus impellat: tum ut memoriam renouet. Ex quibus omnibus satis constare potest, quàm perfectus, & absolutus fuerit Arist. in tradenda ratione dicendi: quàm quodammodo mancus, & diminutus Cicero; etiamsi ille in nullo prope numero fuerit oratorum philosophiam in primis professus: hic optimus, & perfectissimus extiterit orator, meliusq; ex arte dixerit, quàm artem docuerit; ut si perfectam, & absolutam eloquentiam percipere velimus, simul ad illius artem, & ad huius orationes confugere debeamus; non aspernantes interim uaria de rebus oratorij opera Ciceronis: sed ea cum præceptis Arist. coniungentes, & ubi alter deficit, per alterum suppletes; in primisq; summi philosophi artem ad summi oratoris artificium explanandum, huiusq; artificium ad illius artem explicandam conferentes. Quod ita efficiemus, ut omnia obscura, quantum in nobis sit, illustremus: & Arist. aureum orationis flumen lingua Græca fundentem ita Latine interpretemur, ut, qui litteris Græcis minus delectantur, à nostris interpretationibus propter Græcarum uocum interiectum minime absterreantur: atque ex orationibus Ciceronis illam primam declaremus scriptam pro Milone, quam merito Quintilianus orationum pulcherrimam, & nobilissimam, Alconius autem iure

primam appellauit. In quo duplici munere nostro quàm diligentissime obeundo, dabimus sane operam, ut, quantum possimus, quantumq; valeamus, uobis

omnibus, si non omnino, at aliqua saltem ex parte satisfaciamus.

Habita Patauij postridie Non. Nouembris. M. D. Lxxi.

Cum

C V M
I N C I P E R E T
E X P L I C A R E

Topica Ciceronis.

Antonij Riccoboni Oratio.

V M alia multa, Aud. recte à maioribus nostris instituta sunt; tum illud in primis, quòd decretis publice honestissimis præmijs, & ex doctissimis illis uiris, quorum hæc ciuitas magnam copiam, & natio quodammodo semine fecundam segetem fert, non pauci de lecti, & summi ex omni terrarum parte doctores acciti sunt, qui in hac antiquissima vrbe, & in hoc celeberrimo gymnasio tum sapientiam, tum eloquentiam profiterentur, nec solum bene sentiendi, sed etiam bene dicendi præcepta studiosæ traderent iuuentuti. Nimirum cognitum est, finem optimæ cuiusq; Reip. esse commune bonum; & ad eius boni rationem habendam plurimum valere rectissimas artes; in gerenda autem Rep. requiri tum prudentiam eloquentem, tum eloquentiam prudentem; ut, quemadmodum nauim non gubernator solum, sed etiam clauus gubernat; equum non eques tantum, sed etiam frænum regit: ita Remp. non magis prudentia, quàm eloquentia administret. Neq; ignoratum

est, ut homo constat ex animo, & corpore, ita ciuitatis gubernationem ex recta prudentium mente, & parata eloquentium lingua contineri; ac mentem ita liberalibus disciplinis ornandam esse, ut linguæ ornamenta ne deserantur; atq. orationis venustatem ita sequendam, ut aliarum scientiarum utilitas ne respuatur. Quam eloquentiæ, & sapientiæ societatem, atque cognationem cum aliqui non uideant summe necessariam esse; partim malunt haberi, & esse sapientes, quàm eloquentes: partim ita unam amant loquacitatem, & cantilenam, ita unam complectuntur uocum concinnitatem, & uerborum normam, ut curent tantum, quemadmodum redigant in quadrum, numerumq; dictionem suam, & quemadmodum quasi colorent, & comant orationem; philosophiam autem, & ius ciuile, aliaq; bonas artes bene sentiendi rationem continentem nec attingant, nec eloquenti futuro admodum attingendas esse arbitrentur. Cum autem superiore anno primos illos, qui in grauiorū doctrinarum studio elaborantes omnem orationis cultum negligerent, & barbariem affectarent, atque eloquentiam flocci facerent, fregerimus, & abiecerimus; hoc anno, quo Topica Ciceronis ex Topicis Aristot. collecta, & pulcherrimis iurisperitorum exemplis, quòd ad Trebatium iurisperitum scriberentur, illustrata decreuimus explicare, quo sedes, & domicilia omnium argumentorum à philosophis excogitata, & inuenta nobis erunt diligentissime perlustranda, quo multa iurisperitorum loca declaranda, quo veterum opiniones de ratione inuentionis excutiendæ, & omnino exquisitæ, ac præclaræ epulæ animis uestris præbendæ; contra istos delicatos, et molles, qui nos abstrusa, et recondita perscrutantes reprehendunt, qui nos philosophiæ, ac iuris ciuilibus fontes gustantes, tãquam eloquentiæ limites, ac terminos præteruectos, uenentis, & pestiferis inuidiæ morsibus dilaniant, contra istos leues, & ineruditos, magis loquaces, quàm eloquentes, qui toti in uerbis, et nugis sunt occupati, non quæcunque possumus (sunt enim innumerabilia) sed quantum satis erit hodiernæ proflusioni, quantum licebit per modestiam, et æquanimi-
tatem uestram, quantum temporis angustia feret, adducemus. Audire autem videor iam iam istos submurmurantes, Quid? qui post eloquentissimorum hominum mortem orbi eloquentiæ quasi
tutor

27
tutor est constitutus; cui negocium datum est, eius ut aduultæ uirginis caste custodiendæ; cui patrocini-
um commendatum est omnis elegantis, et ornate dictionis, ac conscriptionis; alia agat, uerborum elegantiam, et ornamenta deserat? Non id facio, buccæ canoræ, magis lusciniis, quàm hominibus congruentes, tantumq; abest, ut politam, et uenustam orationem contemnam, ut eam ab omnibus prorsus hominibus arbitrer complectendam. Nam profecto, Aud. eadem ratio est orationis, ac ceterarum rerum, in quibus non sola utilitas, sed etiam dignitas, et uenustas quæritur. Etenim si respiciamus hanc rerum uniuersitatem, inueniemus necessario rotundum esse cœlum, quòd in alia figura, ut cono, uel cylindri, hæc æqualitas motus, constantiaq; ordinum seruari non poterat; necessario terram suis libratam ponderibus mediam esse; necessario Solem circumferri, et modo illustrare terram præsentia sua, modo opacare absentia, unde nobis efficitur dies, et nox, et frigoris, ac caloris modum tum accessibus, tum recessibus suis temperare; necessario Lunam tum adire ad Solem, tum digredi à Sole, unde eius lumen uel tenuissimum, uel plenissimum redditur, ad animalia alenda, atque augenda, eisque, quæ gignuntur è terra, incrementum, maturitatemq; afferendam; necessario Saturnum, Iouem, Martem, Mercurium, Venerem, modo occultari, modo aperiri, modo moueri, modo insistere ad quoddam tempus; necessario aquam terræ adhærescere, superiorem esse aerem, igni altissimam oram datam esse: hanc autem necessitatem cum tanta pulchritudine esse coniunctam, ut merito tam admirabilem rerum ordinem Latini à perfecta, absolutaque elegantia Mundum, Græci ab ornamento κόσμον nuncuparint, quòd nihil eo mundius, nihil ornatus, nihil elegantius, nihil pulchrius sit. Si animum referamus ad hominem, quem alii minorem mundum, alii magnum miraculum appellarunt, qui medius est interiectus inter cœlestes mentes, et animalia ratione carentia, partim mortalis, partim immortalis, partim terrestris, partim cœlestis; reperiemus singulas in eo tum animi facultates, tum corporis partes ad necessarium quendam usum fuisse comparatas, ita tamen admirabiles, atque inter se admirabiliter respondentes, ut tamen ipse homo monstrum quoddam possit uideri, quòd inter mortales omnes diuinitatis particeps sit,
quòd

quod superet naturæ vires animi sui immortalitate, quod ui
quadam, et potestate ex omnium animantium naturis cōstet,
quod simul & mortalitatem, & æternitatem in se contineat: ta-
men magnificentum, præclarum, singulare, eximium, ac omnino
speciosum, & pulchrum monstrum existimandum sit. Idem di-
cendum est de animalium rationis expertium forma, & figura,
in quibus nihil ociosum, nihil superuacaneum, nihil inutile, ni-
hil casu factum, ut stulte putabat Democritus, & Epicurus; sed
omnia operosa, necessaria, utilia, & summa arte summi opificis
Dei extracta sunt, cum maximo decore, & ornamento. Idem
de arboribus, quarum radices imbibunt terræ humorem, trun-
ci firmant uniuersam molem, rami ferunt fructus, folia uesti-
unt ramos, & fructus; quæ partes omnes cum sint ad suam re-
tinendam, conseruandamq; naturam, sunt etiam uenustæ. Sed
ut naturam linquamus, non ne idem sit in artibus? Aedificia
construuntur ad arcendas solis, & imbris iniurias, non sine mul-
tis, quæ maiorem afferunt delectationem, quàm utilitatem; ut
etiam quæ necessitatis causa cōparata sunt, ut tectum ad nos,
nostraq; protegenda, ut parietes ad uim uentorum coercen-
dam, ut columnæ ad tectā, & porticus sustinendas, suum habe-
ant nitorem. Arma, tela, copiæ parantur, ut omnem uim à
corpore, à capite, à uita nostra propulsemus: omnia tamen de-
cora, & nitida. Nauigium fit cum lateribus carinis, prora, pup-
pi, antennis, uelis, malo, reliquis, quæ non solum salutis, sed etiā
uoluptatis causa uidentur inuenta. Ergo in ceteris omnibus
iucunditatē cum utilitate coniungemus; in partibus orationis
suauitatem, & leporem repudiabimus? minime uero: sed ut il-
lorum factum comprobabimus, qui cordis, et linguæ dissidium
abhorrentes non minori studio uerborum dignitatem, quàm
sententiarum grauitatem persequuntur, exemplo Platonis, Xe-
nophontis, Aristotelis, Theophrasti, aliorum, qui iidem fuerūt
et doctrinæ, et eloquentiæ studiosi: sic illos uehementer repre-
hendendos esse ducemus, qui flosculos tantum colligentes, et
quasi pigmenta in arculis ad fucadā orationem reponentes,
magis curant, quomodo dicant, quàm quid dicant; ac dicendi
lumina ex unius Ciceronis scriptis, uelut ignem è cælo noui
Promethei suffurantes, dictionem quidem suam quibusdam
quasi stellis illuminant, ac distinguunt, sed in rebus omnino ab
furdi

28
furdi, ac inepti sunt; cumq; alienas uoces undique eripiant, si
quid minus expolitum, minus elegans, minus Ciceronianum,
etiam dum artes traduntur, audiuerint, clamant, æque ac si uio-
lata esse aras, et focos animaduernerint. Quasi uero Cicero u-
nus latine loquutus sit, et non etiam alii; ac id tantum Cicero-
niane dictum existimandum sit, quod Cicero dixerit, et non e-
tiam, quod ex Ciceronis in arte Rhetorica de nouandis, faci-
endisq; uerbis præceptione dictum sit; ac non aliud requiren-
dum in orationibus conscribendis, ubi uerba tanquam ad nor-
mam diriguntur, quadrantur, componuntur, et quibusdam quasi
pigmenti colorantur, ac uelut calamistris ad speculum comun-
tur, aliud in tradendis disciplinis, ubi adhibetur nudum, et sim-
plex orationis genus, quod ueritatis esse proprium etiam Euripi-
des scripsit, et proprietatis causa admittuntur quædam, quæ
alioquin non admitterentur; maxime uero si uerba sint noua
ta, et facta ex Rhetorum præceptis, quæ profecto dicendum est
aut esse superuacanea, quippe quibus uti amplius non liceat
(quod affirmare nunquam audeam) aut esse necessaria ad for-
mandas illas uoces, quibus nec Cicero, nec alii usi sint. Sed con-
cedamus eis hanc ipsam uerborum, ut ita dicamus, superstitio-
nem. An uero etiam concedemus, ut Historiam, Ius ciuile, Phi-
losofiam moralem, Dialecticam non attingant, & eloquentiā
profiteantur? Nam, ut omittam opinionem Gorgiæ Leontini,
qui omnibus de rebus oratorem uoluit optime posse dicere,
nihil at esset cælo, terra, mari, de quo non ille disputare co-
piofissime, atq; ornatiflime posset, quam sententiam tueri apud
M. Ciceronem L. Crassus aduersus M. Antonium uidetur (faci-
le. n. patior oratori dicendum non esse de quadrandis circulis,
de diametri proportionem cum quadrati latere, de conis, de py-
ramidibus, de similibus rebus, quæ cognosci ex scriptis Geome-
trarum possunt) nonne homini eloquenti tenenda est omnis
antiquitas, exemplorumq; vis, quæ tantum ualet ad auctorita-
tem orationis, ad fidem, ad delectationem? Nonne tam explo-
ratum est, quàm quod exploratissimum, uersari oratoris of-
ficium in demonstratiuis, deliberatiuis, & iudicialibus causis;
primas autem tractari cum laude non posse, nisi & eorum, qui
ornandi suscipiuntur, res gestæ cognoscantur, & aliorum ho-
minum maxime illustres actiones ad faciendam comparatio-
nem,

nem, quæ multum in hoc genere dominatur, mente, atq; animo perlustrentur; alteras exemplorum ualde indigere, ut ex rerum præteritarum similitudine futurarum fiat coniectura; tertias requirere, ut antiquiora iudicia uel similia, uel contraria obseruentur? Quomodo. n. populus Atheniensis laudabitur, si quæ victoria ad Marathonem contra Darium, quæ ad Salamina contra Xerxem relata est, ignoretur? Quomodo populus Rom. exornabitur, si quæ cum Pyrrho, cum Pœnis, cû Philipo, cum Perseo, cû Antiocho, quæ in Sicilia, Sardinia, Hispania, Illyrico, Macedonia, Græcia gesta sunt, nesciantur? Quâ apte præbatur est, quæ pestem Catilina in ciues suos machinabatur, eâ in ipsum conferendâ esse, quod etiam à C. Seruilio Ahala Sp. Melius, quod à P. Scipione Ti. Gracchus, quod à L. Opimio C. Gracchus, et M. Fuluius, quod à C. Mario L. Saturninus, et C. Seruilius necati essent? Quàm congruenter suatum est bellum Mithridaticum, quod leuiori de causa à maioribus decretum esset bellum in piratas, ut quod gesit M. Antonius, quod P. Seruilius, quod Cn. Pœpeius, et Corinthus clarissima Græciæ urbs deleta esset; et cum Antiocho, cum Aetolis, cum Pœnis bellatum esset? An non optime confirmatum est, si antea Quæstoribus in Prætores suos nominis deferendi potestas data non erat, ut L. Pisoni in C. Seruilius, ut M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, ut Cn. Pompeio in T. Albutium; ne Cecilius quidem ad accusationem Verris admitti oportere, quod ille huius Prætoris Quæstor fuisset? An non recte demonstratum est, Licere homini hominem aliqua de causa interficere, quod licuerit M. Horatio sororem necare; quod P. Africanus C. Carboni Tribuno pl. responderit, Ti. Gracchum iure cæsum uideri; quod nefarii habitus non sint Ahala Seruilius, P. Nasica. L. Opimius, C. Marius, senatus ipse Rom. qui sceleratos ciues de medio sustulerunt? Historiæ igitur cognitio oratori perutilis est, quæcunq; ei causa agenda sit. Iam uero in foro, in iure, in prætorum tribunalibus, legitimis, ciuilibusq; controuersias recipere; de usufructibus, tutelis, agnationibus, alluionibus, luminibus, stillicidiis, testamentis, codicillis, legatis, fideicommissis, ceterisque rebus innumerabilibus, de quibus sunt causæ forenses, loqui, cum homines leges, et ius ciuile ignorent; id uisum est Ciceroni turpissimum, atq; impudentissimum, mihi uero non solum

29
luna reprehensione, sed etiam pœna dignissimum, quod sæpe huiusmodi oratores legitimarum quæstionum insolentia, atque earum rerum, quæ à iurisperitis traduntur, inscitia, multitudinem litium foueant, uarietatem causarum augeant, inueteratas altercationes confirmet, priuatas, publicasq; causas turbent, pupillis, uiduis, alijsq; omnibus, qui se, suasq; fortunas, ac bona eorum fidei, & clientelæ commiserint, labem, perniciemq; afferant; digni meo quidem iudicio, qui non solum exhibentur, & explodantur, uerum etiam lapidibus petantur, & ex foro, atque adeo ex ciuitate, immo uero ex finibus humanæ naturæ tamquam impuri, conscelerati, nefarii eiciantur, expellantur, exterminentur. Quod vitium oratores nostri temporis adeo fugiunt, ut in alterum prolabantur. Nam dum totos se dant legibus perdiscendis, artem deserunt suam. O Marce Tulli: te libenter appello; quod uideris inter ceteros hac ipsa de re plurimum laborasse. Tu conqueri solebas exiguam esse oratorum paucitatem, cum homines doctrinæ dicendi operam, studiumq; nauabant assiduam, cum declamitabant, cum scribebant quàm plurimum, cum eas res, quas legissent, alijs uerbis quàm maxime possent lectis exercendæ eloquentiæ causa pronuntiabant, cum summorum oratorum græcas orationes explicabant, cum in alias exercitationes oratoris incumbentibus: quid nunc faceres, si ab inferis excitareris, cum ab illis ipsis, qui oratorium nomen profitentur, ars oratoria pene tota est destituta? At si alterutra carendum esset. Aud. uel cognitione iuris ciuilibus, uel ratione dicendi; satius profecto esset carere illa, quàm hac, cum tamen necessarium sit alteram cum altera coniungere, ut singulare quiddam, atque exitium existat. Quod quia non fit, non nisi spinoso dicendi genere resonat forum, ubi rebus uerba sine ullo splendore accommodantur; nec orationes ueterum exemplo conscribuntur. Vbi enim sunt tot orationum uolumina, quot ueteres confecerunt, ut Isocrates, ut Lysias, ut Demosthenes, ut Hyperides, ut M. Cato, qui amplius centum quinquaginta orationes conscripsit, ut Ser. Galba, etiam si antiquitatem eius orationes redolerent, ut Libo, ut L. & Sp. Mummius fratres, ut Ti. Gracchus, ut C. Carbo, ut L. Piso, ut C. Gracchus, ut Rutilius, ut Curio, ut C. Fimbria, ut Q. Catulus, ut Scæuola, ut Cæsar, ut Hortensius,

fuis, ut Cicero, ut alij innumerabiles, qui cum in dicendo, tum
 vero in scribendo summopere elaborauerunt? His quidem tē-
 poribus aliquot orationes demonstratiuæ à nostris scriptæ le-
 guntur (quàm bonæ, aliorum sit iudicium) deliberatiuæ autē,
 & iudiciales vel profus nullæ, vel admodum paucæ, quæ ora-
 tionum nomine dignæ sint. Quid ita? nulla profecto alia de
 causa, nisi quia nostratibus oratoribus deest ars oratoria.
 Verum; ut eò, vnde digressa est, nostra reuertatur oratio, tan-
 tum abest, ut homines eloquentes vna verborum scientia con-
 tenti esse debeant, ut præter historiam, & ius ciuile, ex tribus
 philosophiæ partibus, quarum altera tractat naturæ obscurita-
 tem, altera uitam, atque mores, tertia differendi subtilitatem,
 duæ oratori cognoscendæ sine dubio esse videantur. Quis enim
 non videat, quantum conferat moralis philosophia ad res iu-
 stas, iniustas, viles, inutiles, honestas, turpes dijudicandas?
 Quis non intelligat, quàm recte huius scientiæ præceptis con-
 ficiatur, religionem sancte, diligenterq; colendam, labores ex-
 cipiendos, & uitam etiam ipsam amittendam, communis boni
 causa pietatem, & charitatem patriæ priuatis commodis ante-
 ponendam, res bonas sequendas, malas fugiendas, uirtutibus
 adhærendum, à vitijs abhorrendum, officium libenter seruan-
 dum, dolorem patienter ferendum, aliaq; eiusmodi prope in-
 numerabilia, quæ incidere in oratorum causas consueuerūt?
 Nescio equidem, quid grauius, ample, & copiose dici, atque
 explicari possit sine philosophia, qua nihil vberius, nihil floren-
 tius, nihil præstabilius hominum generi datum esse eloquen-
 tiæ parens testatus est Cicero; quæ suppeditat oratori mate-
 riam ad dicendum, ut, qui habeat eius omnes notos, & tracta-
 tos locos, ei uerba vltro occurrant, atque in buccam fluant;
 quæ una docet id, quod decet, cum omnium personarum of-
 ficia patefaciat; quæ denique non solum benefactorum, sed et
 benedictorum omnium est procreatrix, & mater. Cuius maie-
 statem tantopere oratori congruere nonnulli sunt arbitrati, ut
 non solum eius partis, quæ actiones hominum informat, sed
 ne Physicorum quidem oportere eum esse ignarum tradide-
 rint, quòd omnia cum à cœlestibus ad humana conuersio fiat,
 excellius, magnificentiusq; & dicantur, & sentiantur. Nam ei-
 dem cognoscendam esse vicinam artis Rhetoricæ, atq; finitimā
 Dia-

30
 Dialecticam, notissimum, atque exploratissimum est, ut habeat
 regulam rem vniuersam tribuendi in partes, inuolutam expli-
 candi, obscuram explanandi, ambiguam distinguendi, antecede-
 tem, & consequentem videndi, veram, & falsam iudicandi. Nūc
 quid his immoror, cum hæc omnia à Cicerone pluribus ver-
 bis declarata sint, & illud nemini obscurum sit, cum uis orato-
 ris rebus, & verbis nitatur, verborum volubilitatem inanem,
 atque irridendam esse, sine rerum plurimarum scientia? O rē
 ut difficilem, & laboriosam, ita utilissimam, & dignissimam. Sic
 enim fit, Aud. ut quòd quidq; preciosius sit, eò pluribus vigiliis
 comparetur. Ut autē ea, quæ diximus, interius perscrutemur,
 tradidit philosophorum omnium maximus Aristoteles, omne
 artificium oratorium positum esse in affectibus, moribus, &
 demonstratione. Iam uero non video, quomodo possimus mē-
 tes auditorum permouere, atque impellere, ut aut irascantur, aut
 lenes sint, aut ament, aut oderint, aut metuant, aut fidant, aut
 verecundentur, aut non verecundentur, aut misereantur, aut
 stomachentur, aut inuideant, aut æmulentur, aut ad alios mo-
 tus adducantur, nisi à Philosophis, Qui, Quibus, & Quas ob
 res affecti sint homines, cognouerimus, & omnino affectuum
 causas, rationesq; perceperimus. Quid dicam de morata ora-
 tione? An uero in nobis exprimemus prudentiam, iustitiam,
 beneuolentiam, ut recte videamur opinari, & non propter im-
 probitatem tenebras offundere veritati, ac beneuoli esse iis,
 qui audiūt, nisi tenuerimus eos morum terminos, ac fines, qui
 sunt traditi à Philosophis? An nostram accommodabimus o-
 rationem ad auditorum iram, cupiditatē, & eiusmodi affectus,
 ad uitia, & virtutes, ad senectutem, virilem aetatem, iuuentutē,
 ad nobilitatem, diuitias, potentiam, & quæ his sunt contraria,
 atque omnino prosperam, aduersamq; fortunam; nisi didicerim-
 us à philosophis naturam affectuum, habituum, ætatum, for-
 tunæ, quales sint lætantes, mœrentes, metuentes, sperantes, qua-
 les iusti, iniusti, fortes, timidi, temperantes, intemperantes, pru-
 dentes, imprudentes, quales iuuenes, senes, viri, quales fortuna-
 ti, & infortunati? An decoram habebimus orationem, ut non
 solum subiectis rebus proportionem respondeat, & affecta sit,
 sed etiam conueniat generi, & habitui eorum, de quibus agitur
 ut ætati, sexui, nationi, ut agrestium, & eruditorum naturæ, nisi
 H 2 id,

id, quod deceat, tum in sententiis, tum in uerbis intellexerimus à philosophis, qui tractare hunc locum in officiis solent? Itaque satis liquido constare arbitror, Aud. tum concitandi, tum conciliandi rationem à philosophis petendam esse. Quid demonstratio? nonne sumenda est cum ab Historia, à Iure civili, à Philosophia morali, tum vero à Dialectica? Quæ causa fuit, cur sapientissimus scripserit Arist. Rhetoricam quasi agnatum quiddam esse, & particulam quandam non solum eius, quæ de moribus est, disputationis, uerum etiam Dialecticæ, & Rhetoricam ex altera parte respondere Dialecticæ. Quamobrè orator abundans exemplis ex historicorum assidua lectione, & non ignarus iuris civilis, quo maxime egere causæ forenses videntur, nec expertus moralis rationis, ut inde locupletare orationem suam possit, ac peritus differendi, ut sciat recte uti enthymemate, & exemplo, quorum alterum idem Arist. modo corpus fidei, modo potentissimam fidem appellauit, alterum plurimum mouere, tam notum est, quàm quod notissimum; quæ oratorum argumentationes cognosci non possunt, nisi Philosophorum ratiocinationes, & inductiones cognoscantur, ac illarum verisimilitudo ex harum veritate percipiatur; his, inquam, instructus præfidiis, aliqua proposita materia communes locos à Philosophis traditos perlustrabit, tantamque sine dubio argumentorum copiam parabit, ut facillime in suam sententiam adducturus esse eos, qui audient, uideatur. Nec meo quidem iudicio ineptus existimabitur ad blandiendum iis, apud quos dicet, ad rem gestam narrandam, ad ratiocinationes contextendas, ad sua confirmanda, ad contraria refutanda, ad deprecandum, ad conquerendum, ad omne munus oratorium obeundum: sed cum maxima omnium attentione, atque admiratione audietur; ut occupatis locis in subfellijs, completis tribunalibus eius ob os omnes ora obuertant sua, quod fecisse Graios Cicerone dicente, memoriæ proditum est, ei omnes assentiantur, eius arbitratu, uel rideant, uel lugeant, eum tamquam Roscium in scena admirentur. O rem præclaram, atque omnibus expetendam. O vim singularem, ac prope diuinam. Hac præditus Pericles fulgurare, tonare, permiscere Græciam ab Aristophane poeta dictus est, ac tantum posse dicendo creditus est, ut eius in labris suasionis

deam

31

deam scripserit Eupolis sessitauisse. Hac ornatus Demosthenes eminuit vnus inter omnes in omni genere dicendi. Hac adiutus Cato à quattuor, & quadraginta accusationibus se defendit, ita ut semper sit absolutus. Hac fretus Cicero urbem Romanam à coniuratione Catilinaria liberauit. Hanc statui, Aud. in huius anni curriculo vos docere, uobis proponens Topica cognoscenda; quorum profecto cognitionem spernere non debent, non solum eloquentiæ studiosi, cum inanis existat ois elocutio, ac pene puerilis, nisi ex huiusmodi locis argumenta parentur; sed nec philosophi, cum hi sint ueluti fontes quidam philosophici, unde ad omnes disciplinas emanat omnis disputationis copia, nec iurisconsulti, cum hi sint iurisconsultorum exemplis illustrati, & à philosophia ad ius civile traditi. Quare cum intellexerimus, eloquenti futuro necessariam esse non solum Rhetoricæ, sed etiam Historiæ, Iuris civilis, Philosophiæ moralis, Dialecticæ cognitionem; nos, qui ad eloquentiæ laudem tendimus, rerum studium ad uerborum obseruationem adiungamus? ac illas præclaras artes toto pectore complectamur; atque interim Topicam facultatem, quam studiosissime possumus, persequamur; quam quidem hoc anno uobis decreui explicare, adhibito in primis auctore M. Tullio Cicerone, qui non solum dicendi studio mirabiliter deditus fuit, cum daret operam Moloni Rhodio, & Demetrio Syro, uerum etiam Dialecticæ, audiens Diodotum Stoicum; & ut cum eloquentia sapientiam coniungeret, admirabili quodam studio philosophiam est persecutus, cum præceptoribus uteretur Philone Principe Academiæ, & Antiocho ueteris Academiæ nobilissimo, prudentissimoque philosopho; ac iuris civilis causa multum operæ dedit Q. Sczuolæ; ut facile potuerit Topicam facultatem, præcipuam Rhetoricæ partem, ex Dialectica, & philosophia haurire, ac ad eam illustrandam ex iure civili clarissima exempla sumere ad Trebatium Iurisconsultum, ad quem scribebat, maxime accommodata; & non solum magna adiumenta subministrare oratoribus ad quamlibet quæstionem pertractandam; uerum etiam Dialecticis, & Philosophis, qui, priusquam iudicent naturam argumentorum, an sint necessaria, an probabilia, an captiosa, debent ipsa argumenta per Topicam disciplinam inuenire; ac simul iurisconsultis, qui, nisi

hanc

hanc ipsam teneant in excogitandis ijs, quas recentiores dubitandi, & decidendi appellant, rationibus, excellere minime posse existimantur. Delegimus igitur materiam utilissimam, & auribus uestris quam dignissimam, atque auctorem præstantissimum, omnibus complectendum, omnibus amandum, omnibus admirandum, non solum egregium dicendi magistrum, uerum etiam eximium oratorem, & latinorum eloquentissimum; qui, teste Quintiliano, cum se totum ad imitationem Græcorum contulisset, effinxisse uim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis uideatur: qui non pluias, ut ait Pindarus, aquas colligit, sed uo gurgite exundat, dono quodam prouidentia genitus, in quo totas uires suas eloquentia experiretur: qui non immerito ab hominibus ætatis suæ regnare in iudiciis, & ubicunque loqueretur, dictus est, apud posteros uero id consecutus est, ut Cicero non hominis, sed eloquentiæ nomen habeatur. Hunc igitur, inquit idem Quintilianus, spectemus; hoc propositum sit nobis exemplum; ille se profecisse sciat, cui Cicero ualde placuerit. Cum autem Ciceronis locos Topicos plurimi, ijdemque clarissimi uiri editis commentarijs illustrare conati fuerint; nos Anitium Seuerinum Boethum in primis sequemur, cum, qui floruit Zenone in Oriente imperante, & Theodorico in Italia regnante circiter Annos Christi octoginta supra quadringentos; & quemadmodum fuit ultimus omnium ueterum Latinorum, qui litterarum monumentis aliquid consignauerint: sic fuit primus omnium, qui Aristoteliæ doctrinam latinis litteris ceperint interpretari; cumque alia multa scripserit, etiam septem libros in Topicæ edidit Ciceronis, uir non solum doctus, & ingeniosus, nec barbarus, sed etiam sanctus, qui probitate, atq; innocentia sua diuinos honores adeptus est, quod pro Catholicis contra Arij perfidiam mortem constantissime perpeffus sit. Neque uero desinemus Aristotelis ipsius, unde hæc sumpta sunt, præclarissimam doctrinam perpendere, atque ad eam intelligendam præstantissimo aliquo interprete indigentem commentarios adhibere Alexandri Aphrodisiensis, eius, qui sub Seuero, & Antonino circiter annos Christi ducentos philosophiam professus primus omnium

32

nium Aristotelem antea uiris doctis magis laudatum, quam intellectum clarissimis explicationibus illustrauit; è cuius Schola, tamquam ex equo Troiano, ut de Isocrate ait Cicero, uiri docti quamplurimi prodierunt, Themistius, Ammonius, Simplicius, Philoponus, Olympiodorus, celeberrimi Aristotelis explicatores; qui tanta auctoritate fuit, ut nemo Peripateticus haberetur, qui se Alexandream esse non profiteretur. Iam hos scriptores præclarissimos in materia Topica duces habeamus: his potissimum studeamus: horum in primis præcepta condiscamus: istos autem uoluptarios, & effœminatos, quos non nisi uerborum iucunditas, non nisi mollitudo delectat, contemnamus. Hæc est mea, Aud. de toto genere ho-
sententia; quam cum ingenti mea uoluptate uobis intelligam comprobari, si, quo soletis maximo concursu, & quam a uobis exopto, maxima attentione, mihi operam dabit.

Quod ut faciatis, uestra uos hortatur utilitas,
uestrum decus, & mea singularis ex-
scit erga uos uoluntas, ardens stu-
dium, atq; admirabilis pro-
pemptio ad uestris cõmo-
dis, & dignitati tu
publice, tum
priua-
tim seruiendum.

Habita in Gymnasio Patauino An.
M. D. Lxxij.

DE

Christianorum consternati sint: postremo quantum Deo immortalali propter tantam, & tam insignem victoriam debeamus. Illud quidem inter omnes aliquo sensu præditos constat, ornatisissimi Auditores, atque omnibus innatum est, & in animis omnium quasi exculpum, esse quandam vim, animum, mentem, sapientiamq; perfectam, quem Deum appellamus, omniumq; rerum, quas ex ipsa æternitate sibi subiectas intuetur, quasi providentiam quãdam, primum cœlestia, deinde in terris ea, quæ ad homines pertinent, procurantem. Ferreus enim, & saxeus ille est, quem nec cœlum æquabiliter se conuertens, nec sol, aliaque astra terras clarissima luce collustrantia, nec vicissitudines dierum, atque noctium, nec commutationes temporum quadripartitæ ad temperationem corporum, & maturitatem frugum accommodatæ, nec rerum ordines mouent, nec id, quod maximum est, sapientissimorum, & sanctissimorum hominum testimonia, qui Deum tãquàm omnia, quæ videmus, suo nutu, atq; potestate administrantem superioribus sæculis sanctissime coluerunt, & posteris omnibus idem faciendum esse tradiderunt. In hac tamen diuina procuratione illud mirum videtur, quòd, vt quidq; optimum est, ita in maximas incurrit difficultates; vt quidq; pessimum, ita fortunatissimum. Etenim non solum inter singulos homines videmus plerunque optimos in maximis molestiis versari, improbissimos, ac nefarios in summis voluptatibus; illos egentes, hos affluentes diuitijs esse; illos repulsam pati, hos florere honoribus; illos in morbos, in orbitatem, in contemptum, in odia, in omnia mala incidere: hos abundare iis omnibus, quæ suauem vitam efficiunt; illos infelices, hos felices existimari: verum etiam inter ipsas Respublicas animaduertimus sæpe meliores pluribus malis, peiores pluribus bonis affici. Itaque non solum compertum est, in Republica Atheniensi Cimonem, Themistoclem, Aristidem, Alcibiadem, Demosthenem, qui tamquàm boni ciues, quàm plurima, & maxima in patriam contulerant beneficia, in exilium pulsos esse; ne Soloni quidem ipsi humari in ea vrbe, quam maxime ornauerat, contigisse; Socratem illum, quem fuisse optimum, integerrimum, modestissimum, sapientissimum, memoriæ proditum est, veneno necatum esse; in Republica Romæ Romulum ipsum senatorum manibus discerptum, ac dilaniatum,

34
tum, Collatinum exulantem, Camillum, Scipionem, Ciceronem eadem calamitate perculos; in Republica christiana tot sanctissimos viros omni scelere laceratos, omni credulitate raptatos, omni acerbitalis genere diuexatos: verum etiam Republica Christianam, qua nihil sanctius, nihil præstâtius, nihil pulchrius inueniri, aut excogitari potest, tamquàm nauem fluctuasse; & aduersissimis ventis iactatam esse; ac Republica Venetam christianæ religionis filiam, cum sæpe alias, tum vero his annis ab efferis gentibus, & nationibus terra, mariq; aditum ad occupanda omnia in ea ipsa per vim requirentibus perturbatam. Non solum cognitum est, Pisistratum, Alcibiadem, Catilinam, Clodium, impios multos, aliquo temporis spatio feliciter vixisse; si felicitas appellanda est, quæ cum scelere coniuncta sit: sed etiã Turcarum Imperium, quo nihil scelestius, nihil detestabilius, nihil magis intolerandum videtur, diutius fortunatum fuisse. Cuius rei præcipuam causam si quis inuestiget, is profecto inueniet Deum sapientissimum, optimum, & maximum idcirco iis, quos amat, multas obicere difficultates, quòd eorum nolit otiosas desiderare uirtutes, & quòd eos magis remunerari velit: malis autem aliquandiu opes, honores, regna, imperia permittere, ut aperte cognoscant boni non in rebus inanibus, & fluxis positam esse uirtutis mercedem, sed in honestissimis laboribus, & uigiliis amplissima eius præmia constituta. Hinc misericordie christianorum: hinc amplitudo Turcarum; præsertim vero, quia christiani, cum in eo chari sint Deo, quòd Christianam fidem, tamquàm optimam ducem, & fulgentissimam stellam in maximis tenebris, & procellis sequantur: in eo tamen diuinæ iustitiæ placere non possunt, quòd constantiam perseuerantiamq; non retinent; sed cum profiteantur se insistere uestigijs eius, a quo sunt seruati, & ad cœli possessionem inuitati: tamen vel rerum difficultate deterriti, uel sua leuitate distracti eius præcepta deserunt, ad uias fallaces conuertuntur, multa offendunt, in multis errant, & labuntur; ut mirum non sit, eos diuinæ bonitatis oblitos multis affligi vulneribus, donec respiciant. Cum autem alia errata Republica christianam misericordiam reddiderunt; tum uero principum dissensio, qua nihil meo quidem iudicio est peius, nihil perniciosius, nihil detestabilius. Quemadmodum enim miserum est, in corpo-

ribus nostris externum calorem, externum ue frigus propul-
fare non posse; at longe miserius intus contracto frigori, aut
in uenis, ac uisceribus concluso calori remedium non inueni-
re: sic in ratione gerendæ Reip. magna miseria est, ab externis
hostibus perterrefieri; at longe maior ipsas inter se disidere
Reip. partes, & quidem ita disfidere, ut non modo altera alte-
ram non defendat, verum etiam altera alteram oppugnet. Ve
autem externum frigus, externus ue calor male se habentib.
corporibus molestior est: ita perniciosiora fuerunt Reip. chri-
stianæ intus male affectæ externa vulnera illata ab immanissi-
mis Turcis; qui, Christianis principibus non solum inter se
disidentibus, verum etiam altero de alterius pernicie lætanti-
bus adeo potentes facti sunt, ut trecenta millia equitum, pedi-
tes sine numero, classem trecentarum triremium vno regis nu-
tu possent comparare; qui multas vrbes, multas prouincias,
multa regna, atq; imperia illis ademerunt; qui Syriam, qui Phœ-
nicen, qui Aegyptum, qui vniuersam prope Asiam occupa-
runt; qui Africæ, atque Europæ non paruam partem impe-
rio suo adiunxerunt; ut verissimum apparuerit illud, quod di-
uino afflatu proditum est, Regiones nostras eorum oculis no-
stris deuorari ab alienis: Quid vero superioribus annis fece-
runt; vel potius quid non fecerunt, ut Melitam Insulam no-
bilissimam oppugnarent? Quam quidem aggressi sunt tanta
nauigiorum multitudine, tot bellicis tormentis, & machinis
non solum numero, sed etiam magnitudine horribilibus, tan-
to rerum omnium apparatu, ut cunctorum Christianorū prin-
cipum, nedum Melitensium equitum animos metu possent fa-
cillime consternare. Quam sine dubio expugnassent, omnia
christianorum præsidia superando; nisi præpotens Deus eam
seruasset, omnibus declarando, quanta cultores veræ religio-
nis prouidentia tueatur. Quid commemorem bellum ab eis-
dem gestum atrocissimum, & asperrimum in Pannonia? Quo-
ia bello diem suum quidem obiit immanissimus ille Impera-
tor, qui nihil unquam optare, quod non aggressus sit, nihil ag-
gredi, quod non expugnarit, est visus: sed ei successit imma-
nior filius, maximæ perfidiæ exemplar singulare; qui partim
auaritia, partim superbia, partim in nostram religionem rabie
ductus, iniustissimum Venetis intulit bellum, nõ solum Reip.
Venetæ,

35
Venetæ, sed cunctæ Italiæ, atque omnibus christianis pestem
moliens; ac statim aggressus est Cyprum insulam, nauali glo-
ria, & maris imperio celeberrimam, omnium rerum copiis, at-
que opibus circumfluentem. Quid dico aggressus est? immo
vero occupauit; atque ita occupauit, ut passim per vias imma-
nium hostium contra christianos debacchatus sit furor, uiola-
tæ uirgines, uexatæ uiduæ, commaculati pueri, duces, & præsi-
des miseris modis excruciat, & necati, spoliata templa, incen-
sæ aræ, denique quidquid mali dici, aut excogitari potest, id mi-
seris hominibus pro Christi fide pugnantibus à christiani no-
minis hostibus illatum est. O acerbum, & miserabile spectacu-
lum, atque indignum, quod de belluis, nedum hominibus, de
hæreticis, nedum ueritatis cultoribus haberetur. Adde, quod
hostium classis toto mari prædabunda uolitauit, ut etiam in
Venetias ipsas impetum factura, cunctamq; Italiam occupatu-
ra uideretur; multasque insulas euastauit, quæ uobis notiores
sunt, quàm ut cum maximo omnium dolore à me debeant com-
memorari. Horum autem tot, tantorumq; malorū fuisse causam
principum dissensionem, uel ex eo apparere potest, quod
statim ut opera Pii V. Pontificis Max. post hominum memo-
riam sapientissimi facta est sanctissima de christiano nomine
defendendo conspiratio; atq; ipse cum Philippo Rege Catho-
lico, atq; illustrissimis Venetis iniit societatem: effrænata im-
manissimi Turcarum Imperatoris audacia frænata est; christia-
ni populi, quos Cypri expugnatio, Cyterorum, Zacynthi, Ce-
phalonix uastatio, suburbiorum Corcyreorum exustio, non-
nullorum Epiri, atque Illyrici oppidorum deditio, hostilisque
classis in nostra maria excursio exterruerat, ac perculerat, re-
creati, atque refecti sunt; Resp. Venetæ, cuius unius statu uni-
uersæ Italiæ, immo uniuersæ christianæ religionis incolumita-
tem, atque amplitudinem niti, notissimum est, quæ iam horre-
bat hostium petulentiam, supra, luxuriam, turpitudinem, libi-
dinem, scelus, furorem, temeritatem, iniquitatem, subleuata, at-
que erecta est; & omnibus ad bene de uniuersa religione spe-
randum, quasi signum aliquod sublatum est. Atrocissimum
enim, & periculosissimum bellum mandarunt Ioanni Austrio,
illi, qui summi Imperatoris Caroli V. patris, & maximi Regis
Philippi, fratris sui egregias uirtutes præ se fert; M. Antonio
Co-

Columnio principi præstantissimo ; Sebastiano Venerio , & Augustino Barbadico, uiris præclarissimis ; qui cum Pontificiam, Catholicam, & Venetam classem circiter Id. Septemb. è portu Messanæ; quò conuenerant, eduxissent, & Corcyram magno animo aduenissent; quamquam anni tempore parum opportuno, tamen Deo duce pridie Non. Octob. Naupactum uersus nauigarunt; atq; ipsis Nonis, militibus non magis classico, quàm Imperatorum eloquétia inflammatis, hostes ex portu Naupacti ad certissimam uictoriam conuolantes, & confluentes, paucissimis horis uicerunt, fugarunt, trucidarunt; quadraginta veteranorum militum millia partim ceciderunt, partim ceperunt; uiginti christianorum captiuorum millia crudeli seruitute liberarunt, atque uniuersam christianam Rempu. maximo metu exsoluerunt. O uictoriam singularem, atq; omnium hominum uocibus, ac litteris celebrandam. Caracofius archipirata omnium audacissimis christianis classibus exploratis longe pauciores inuenerat christianorum, quàm Turcarum triremes. superbiebant hostes numero trecentorum nauigiorum, & robore quàm plurimorum militum extra ordinem accitorum. secundo uento, ac tempestate utebantur. Iam iam sibi uidebatur omnes christianorum opes fudisse. Iam iam classes deleuisse. Iam iam Imperatores classium, & milites omnes contrucidasse. Itaque ludibundi in aduersa agmina irruerunt; atque ita irruerunt, ut undiq; tormentorum militarium sonitus audiretur, undiq; saxorum, quæ iaciebantur, fragor aures penetraret, undiq; gladiorum fulgor præstringeret oculos, atq; omnia militum clamoribus circumsonarent: cum manus Dei, illa inquam manus, quæ semper fuit, tum erga pios fidelis, tum erga impios terribilis, nomini christiano opitulata est. Etenim cum alia multa, Auditores, declarant, felicem tanti prælij exitum à Deo opt. Max. christianis confectum esse, tum uero tempus anni, quo pugnatum est; quod elegit Deus parum commodum hominum nauigationibus, ut intelligeretur, non humanis uiribus, sed cœlesti subsidio in tot, tantisq; periculis communem statum integrum, atque incolumem conseruatum esse. Quid dicam de celeritate? Cn. quidem Pompeius celeriter uictoriam retulit de piratis, cum undequinquaginta diebus eos uicisse dicatur: at celerius christiani eam clas-

sem

sem, quia omnes gentes, & nationes premebantur, superarunt, cum à profectioe ex Messanæ portu ad uictoriam soli quatuor, & uiginti dies connumerentur, ut tam breui tempore tantum negotium explicari sine ope cœlesti non potuerit. Adde, quod priusquam prælium committeretur, uenti, tempestate, & que hostibus obsecundarunt: postquam uero committi cœptum est, ita conqueuerunt, ut id non nisi diuinitus factum uideatur. Tunc apparuit Hispana, & Itala uirtus, quarum proprium semper fuit superbos uincere, & debellare. Tunc apparuit egregia opera Austrii, & Columnii, qui non aliter se gesserunt, ac se gessisse Miltiadem, & Themistoclem memoriæ proditum est; quorum alter anno tertio olympiadis septuagesimæ secundæ aduersus Darium Persarum regem ad Marathonem prospere pugnavit, eiusq; copias profligauit: alter anno primo olympiadis septuagesimæ quintæ Xerxem, qui Dario successerat, & ut cladem à Dario acceptam ulcisceretur, traiecerat in Græciam, ad Artemisium, & Salaminem mari superauit. Tunc mirabilem se ostendit excellens præstantia Venerij, qui, ut Sicinius Dentatus Achilles Romanus appellatus est: sic ipse Achilles Venetus appellari merito potest; quiq; ut ille cicatricè auersam nullam, aduersas multas tulisse narratur: ita ipse, cum in confertissimos hostes non tamquam sextum, & septuagesimum ætatis annum agens, sed tamquam fortissimus iuuenis incurrisset, & cum Austrio præclarissimo rei maritimæ Imperatore triremem imperatoriam magno animi robore cepisset, nulla auersa uulnera, unum tantum aduersum in genu, idq; non magnum tulit. Tunc non defuerunt omnibus christianis nationibus multi, & Reip. Venetæ, cuius præcipua res agebatur, plurimi, qui pro aris, pro focis, pro patria, pro Rep. pro Christi fide se hostium telis obiecerint, & morte sua uictoriam suis peperint. Ex quibus honoris causa nominem, necesse est, Augustinum Barbadicum, uirum nobilissimum, atque omni uirtutum genere præstantissimum, in quo quidem nescio, quid magis admirem; an eloquentiam, qua alios rei maritimæ Imperatores ad statuendum prælium, & milites ipsos ad præliandum inflammauit; an fortitudinem, qua hostes cōsternauit; an constantiam, qua uitam cum morte commutauit; ut quemadmodum Epaminondas uetusta Lacedæmonis gloria,

ria,

ria, inuictaq; ad id tempus publica uirtute apud Leuctram, & Mantineam contusa, traiectus hasta, postquam ei percunctanti dictum est primum clypeum esse saluum, deinde uero fufos penitus esse hostes, eam sibi auelli iussit, & in uulneris dolore æquo animo cum laude mortuus est: ita ipse cum cognouisset concisas hostium cateruas; triremes partim incensas, partim fractas, partim captas; interfectum hostium Imperatorē; monstrum illud, atque prodigium, quod per omnia maria uoluitans prædabundum incredibilem christianis perniciem afferre consueuerat, illum capitalem hostem christiani nominis Caracolum de medio sublatum; captum Syrochum insignē piratam; atq; alios omnes, qui clasi præfuerant cum insignibus nocturnis luminum, præter unum, aut alterum, contrucidatos: tantum abfuit, ut libenter non moreretur, ut, cum intelligeret se præstantia sua christianum nomen stabiluisse, etiam ridēs moreretur. O uirtutem eximiam, atq; apud omnes gentes, & nationes ad perpetuum fortium uirorum exemplum prædicādam. Quid dicam de egregiis Trierarchis, aliisq; præstantissimis uiris, qui in tanto prælio non sine maxima fortitudinis laude sanguinem effuderunt? quorum nomina non recenseo, non solum quia uobis non minus, quam mihi, manifesta sunt: uerum etiam, quia satis pro dignitate in hac temporis angustia commemorari non possunt. Ac profecto, Auditores, hæc est uera gloria, quam tot, tantiq; uiri sua sibi uirtute pepererunt. Hoc est uerum præmium uirtuti propositum, ut cū uel morte tua benemeritis fueris de Rep. immortaliter lauderis. Hæc est immortalitas, quam mortales cōsequi apud mortales possunt, ut cum communis boni causa omnes labores exceperint, & uitam etiam ipsam amiserint, uolint per ora omnium. Quamobrem glorientur quidem Athenæ Codro suo, decimo septimo rege, qui cum Doris Atheniensibus, quod Megaram Coloniam condidissent, bellum intulissent, se ex uaticinio pro patria salute deuouit; gloriatur Carthago Philenis suis, qui uiuos se obrui pro patria passi sunt; gloriatur Roma Bruto, Curio, Decio, aliisq; ciuibus suis, qui gloriosa morte immortalem uitam in animis hominum sunt consecuti; glorientur aliæ urbes aliis fortissimis uiris, eorumq; facta, illustria certe, & gloriosa, sed uerbis, & sermone hominum maiora, quam re,
& ueri-

37
& ueritate in cœlum laudibus efferant: nos uero tot, tantosque uiros, qui pro Christi fide fortissime occubuerunt, laudimus, & beneuolentia colimus sempiterna; quorum fama uigebit memoria seculorum omnium, à posteritate aletur, ab æternitate conseruabitur. Te uero, antiquissimum Patauium, in hac ipsa uictoriæ commemoratione quibus dignis uerbis recensebo; quod cum propter prima tuorum ciuium decora, & uetera dignitatis insignia, propter splendorem, & magnificentiam, quæ habere suum in te domicilium uidetur, propter hanc clarissimam omnis doctrinæ officinam, & celeberrimum omnium disciplinarum mercatum, quod sit perpetuus studiosæ iuuentutis ex omnibus regionibus, assiduusq; cōkursus, propter alia multa, quæ in te mirabilia sunt, per totum terrarum orbem perpetuo celebreris: ne in hac quidem communi lætitia, & felicitate sine maxima præstantiæ tuæ laude commemoraris, quod præstantissimi ciues tui in tam insigni prælio egregiam operam nauarint. Plurimis igitur hostium principibus trucidatis centum, & sexaginta triremes, multæ biremes, aliaq; aliorum generum nauigia in Christianorum potestatem peruenierunt, aliæ uero naues partim incensæ, partim fractæ, partim in profundo demersæ sunt, & paucissimæ quædam fugam arripuerunt; cum ne unum quidem nauigium ex christianis classibus captum sit, duo tantum fracta, paucissima uulnerata. O uictoriam felicissimam, & laudem præclarissimā, tum summi Pontificis, qui tantæ fuit auctor uictoriæ; tum Catholici Regis, qui contra Turcarum immanitatem multum semper, nunc plurimum profecit; tum Reip. Venetæ, quæ cū ausa fuerit arma capere contra potentissimos Turcas, quorum maximas uires toties experta fuerat, & non tam Cyprum Insulam in ipsis faucibus hostium sibi defendere, quam tantæ potentiæ resistere, nec ullam rationem habuerit tot filiorum suorum, tot negociatorum, tot mercium apud hostes commorantium, ut plurimas iniurias ulcisceretur, & Christianam Religionem tueretur; ipsos uictores gentium, & nationum uicit; si quidem illud Imperium, superauit, à quo Syri, à quo Phœnices, à quo Aegyptii, à quo Athenienses, à quo Carthaginenses, à quo Macedones, à quo tot regna, & imperia superata sunt; & eo quidem tempore superauit, quo non contra balistas, non contra

catapultas, sed contra ipsa fulmina pugnandum fuit. Id autē merito uidetur esse factum Duce Aloysio Mocenico, cum Mocenicorum nomen ad uictoriam, & imperii amplificationem natum sit. Quod cum alii prope innumerabiles ex nobilissima Mocenica familia nati declararunt; tum uero Thomas, Petrus, Ioannes, duces inclij, quorum consilio, & opera plures vrbes sunt captæ, plura oppida expugnata, & Venetum imperium mirabiliter custoditum. Quantum autem pro tanto, & tam insigni beneficio Deo Opt. Max. debeamus, uel ex eo perspici potest, Auditores, quod antea maris vsus pene totus amissus erat, hostibus omnia occupantibus, quibus captiuitates, & cædes nauigantium, ac vexatio, direptioq; sociorum impunita erat. & libera; antea omnia erant in metu, audentibus etiam hostibus in nostra maria, & in nostros portus introire, atque in omnibus locis latrocinari, ut qualiscunq; strepitus audiretur, hostes timerentur; antea aræ, templa, tecta, mœnia ipsa in summo versari discrimine propter hostes christiani nominis, et latrones maris uidebantur; antea nihil audiebatur præter cædes, præter incendia, præter rapinas, inhumana hostium audacia, et intoleranda commissas, et quidem commissas cum maximo christianorum dedecore, quod inertes homines fortissimos superassent, stultissimi prudentissimos, ebriosi sobrios, dormientes uigilantes; antea petulantia insidiabatur pudori, stuprum pudicitia, fraudatio fidei, scelus pietati, furor constantia, turpido honestati, libido continentia, denique iniquitas, luxuria, ignauia, temeritas, uitia omnia, æquitati, temperantia, fortitudini, prudentia, uirtutibus omnibus; antea omnium salus periclitabatur, omnes communem miseriam deflebant, de omnium christianorum incolumitate dubitabatur, puerorum ciulatus, mulierum lamenta, uirorum gemitus, senum suspiria, priuata, publica; omnia replebant: nunc uero amplissimo summi Dei beneficio maris usus recuperatus est; metu liberati Christiani; pericula sublata, christianorum præstantia patefacta; bona ratio perditæ, mens sana amentia, iustitia iniustitiæ anteposita; ac nomen christianum altissimis radicibus defixum est, ut nulla unquam uis id ipsum labefactare, nulla dimouere loco posse uideatur. Quam obrem merito, Auditores, cum tantum bonum inuicem gratulamur, tum uero Deo immortalis

tales

38
tales gratias agimus, qui immanissimis hostibus restitit; qui tecta, qui templa, qui oppida, qui urbes, qui nos omnes saluos esse uoluit; qui summo Pontifici, Catholico Regi, Illustrissimis Venetis eam mentem, uoluntatemq; dedit, ut sanctissimo coniuncti uinculo tantum bellum susciperent; qui Turcis consilium ademit non pugnandi, quod unum omnes christianorum opes euertere breui temporis spatio posse uidebatur, christianos autem ad uictoriam deduxit, & ad imperii amplificationem incitauit; qui nos ex miserrimo, & crudelissimo interitu, cum maximo hostium detrimento, & minima nostra iactura eripuit. Quod si ueteres non solum celebrabant eos dies, quibus uel ipsi, uel eorum amici nati fuissent; sed eos etiam, quibus e magno aliquo discrimine erepti essent; ut Poeta ille Calendas Martias: quid nobis faciendum est de Diuæ Iustinæ huius ciuitatis maximi decoris die, quo nos omnes, quibus ingens periculum ab hostibus imminebat, conseruati sumus? cum præsertim in diebus salutaribus certam lætitiā concipiamus, in diebus natalibus incertam conditionem reportemus, & cum conseruamur, non mediocri voluptate perfruamur, cum uero nascimur, sine sensu sumus; ut non minus sancti, non minus honorati, non minus iucundi, atque illustres habendi sint ii dies, quibus conseruati, quam illi, quibus nati sumus. Et, si coluntur ii dies, quibus vnus conseruatus, quantum magis colendus est ille dies, quo gladii in tot homines, populos, gentes, & nationes districti retusi sunt, mucrones à tot iugulis reiecti, ignes tormentorum militarium in tot oppida, & vrbes paratorum restincti? Cum autem alii honores Deo immortalis alijs temporibus iusti habiti sint, ac debiti: nulli tamen iustiores, quam ij, quos omnes christianæ ciuitates his temporibus pie habuerunt; nec ulli magis pij, quam illi, qui ad omnia templa huius christianissimæ vrbes sunt constituti. In quibus religiosissime se gesserunt præstantissimi præsides, IACOBUS AIMVS, & PETRVS FOSCARVS; quorum alter exemplum præclarissimum habetur christianæ pietatis, ac bonitatis: alter Petrum Foscarum, cuius nomen repræsentat S. R. E. Cardinalem, eundemq; Patuij Antistitem; & Paullum Foscarum, Venetiarum Episcopum, qui Patriarchæ loco sacris præerat; ac Hieronymum Foscarum, fratrem suum, Torcelli Præsulem,

K 2 imi-

imitans præclaram consuetudinem retinet in domo sua spectandi nihil aliud, nisi gloriam summi Dei. Horum insignibus ad laudem vestigijs, Auditores, quotidie magis insistamus; & in vulneribus peccatorum nostrorum mirabiliter recreati, atq; refecti habeamus semper ante oculos tum minas, tum pollicitationes Dei Opt. Max. affirmantis, si qui dereliquerint legem suam, si qui in mandatis suis non ambulauerint, se uisitaturum in virga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum; si qui uero audierint præcepta sua, si qui à uis suis non aberauerint, se ad nihil uim inimicos eorum depressurum, & aduersus affligentes eos usurum potentia sua; cumq; intelligamus ad delendam maculam christiani nominis, ad communem salutem conseruandam, necessariam esse sanctissimam principum consensionem, Deum precemur, ueneremur; atq; imploremus, ut eam non solum augeat, sed etiam tueatur; & in tanta omnium lætitia diuinam bonitatem, quæ christianam Remp. ab omnibus insidijs, & periculis defensura est, neque amplius permiffura, eam ipsam, quam tantopere diligit, ludibrio, ac despectui esse, sed beatam, florentemq; conseruatura, perpetuo laudemus; ac summum Pontificem, Catholicum Regem, Illustrissimum Senatuum Venetum, qui sanctissima conspiratione sua tantum christianis bonum confecerunt, perpetuis præconijs adornemus; atq; ad eorum omnium, qui fortissime pro Christi fide pugnarunt, & in primis Ioannis Austrij, M. Antonij Columnij, Sebastiani Venerij, & eius, quem non sine lacrymis commemorare possum, Augustini Barbadici, præclarissimorum Imperatorum perpetuam prædicationem, quantum uoce, lingua, dicendi arte possumus, conseruamus.

Habita in Gymnasio Parauino Anno
M. D. LXXI.

In Obitu

I N
O B I T U
P I I Q V I N C T I
Pontificis Max.

Antonij Riccoboni Oratio.

V A uoce, Aud. quibusq; lacrymis deflebo eam, quam morte Pij V. Pontificis Max. calamitatem accepimus? Qua in re magis Nicolaus Ormanetus, Antistes religiosissimus, Iacobus Aimus, Prætor clarissimus, Petrus Foscarus, Præfectus præstantissimus, ostendere pietatem suam possunt, quàm in grauissimo summi Pontificis casu? Quod signum pij officij dabit celeberrimum gymnasium Patauinum, quod non ignorat, si triginta diebus filii Israelis Aaronis, & Moysis mortem maxime defleuerunt, successore iam designato à Deo Opt. Max. multo magis nobis maiori, quàm illorum fuit, miseria esse mœrendum? Quid efficies, nobilissimum Patauium, ut quam obseruantiam erga Christianam religionem, & sanctissimos viros iamdiu prætefers, eandem nunc in obitu Pontificis Max. post hominum memoriam integerrimi, atque innocentissimi ostendas? Quos gemitus, & lacrymas effundet Venetorum Resp. in tam graui, & periculoso bello tanto Pontifice, rerum suarum particeps, socio

40
cio, adiutore destituta? Quibus modis vniuersa Resp. christiana angores suos declarabit, quæ in maximis procellis fluctuans, & aduersissimis ventis iactata, optimum, & sapientissimum gubernatorem suum amisit? Dic tu Christe, redemptor noster, qui assiduis precibus beaustissimi senis motus nostris miseris succurristi, quantam in eo iacturam fecerimus. Aperi tu omnibus, si cuiusquam vnquam aliàs funus, & mors fuit ueris, & iustis lacrymis decoranda, Pij V. Pontificis Max. exequias, atque obitum uerissimis, & iustissimis tristitiæ notis esse honestandum. Cum autem omnes vultu, omnes lacrymis, omnes omnibus modis testimonium summæ mœstitiæ ferant; & adsit religiosissimus Antistes, adsint clarissimi præsidēs, adsint nobilissimi Patruini, adsint studiosissimi iuuenes, squalleant omnes, mœreant omnes; atq; hic ipse tristissimus huius templi habitus omnium squallorem, & mœrorem comitetur: consolari tamen se omnes possunt hac unica spe, quòd Spiritus Sanctus pro pedem Pontificem præstantissimum in demortui locum sit concessurus. Ego uero in communi omnium dolore, quam consolationem capiam, nescio; cum ad alias dolendi causas illa etiam accedat, quòd propter incredibilem perillustri Episcopi, & clarissimorum præsidum diligentiam vix tempus habuerim ad me ipsum comparandum, & meditandas plurimas, maximasq; laudes Pij V. quem ut statim in funere laudarem, mihi illi mandarunt. Me tamen recreat, & reficit, nobilissimi Auditores, huius ciuitatis humanitas, & benignitas singularis. Quare non desinam aliquid dicere; & eò libentius dicam, quòd uos omnes attentiores uidero; ac breuissime ostendam, cum omnes nostra potissimum causa doleamus, summi Pontificis causa lætandum esse, qui ex his corporis compagibus quasi è carcere ad summam felicitatem euolauit. Hac autem in re illorum philosophorum rationem non sequar, qui de animi immortalitate dubitantes dixerunt, siue animus sit mortalis, nos per mortem huius uitæ malis liberari; siue immortalis, nos ad summum bonum per eandem mortem omnino perducī: sed cum sanctissimis, iisdemq; sapientissimis uiris argumentabor, hominum mortalium animos immortales his terrenis uinculis liberatos, si recte diem suum obierint, in maxima tranquillitate uitam degere; si turpiter, pœnas erratis debitas luere.

Satis

Satis enim comprobatum est; tantam celeritatem animorum nostrorum; tantam memoriam præteritorum, tantam futurorum prudentiam, tot artes, tot scientias, tot inuenta, in natura mortali contineri non posse; & simplicem animi naturam, quæ nihil admixtum in se habeat, nihil dispar sui, atque dissimile, cum diuidi non possit, ne interire quidem posse; atque alia eiusmodi, quæ uos grauissimi philosophi subtilissime disputatis, quæq; animorum nostrorum diuinitatem apertissime declarant, etiam apud illos, qui ueram religionem non habent, nedum apud nos, qui clarissimis diuinæ scripturæ testimonijs certissimam animorum immortalitatem habemus. Quamobrè si quis est, qui cum Pio V. male actum esse existimet, quòd ex hac uita decesserit, ostendit se non intelligere, eum uirtutum suarum gradibus in cœlum ascendisse. Cuius egregias laudes mihi hoc in loco celebrare cupienti, magis, quid non dici exijs, quæ innumerabilia suppetunt, quàm quid dici oporteat, considerandum est. Nam si omnia complecti oratione uelim, quomodo exitum inueniam, non uideo. Quid autem in primis commemorabo? Nihil certe aliud, nisi eum uere generosum fuisse, quòd ortus in Luco, loco nobili Liguriæ cis Apenninum, & celebri quondam Marchionatu, atque honesta Guisleriorum familia; magis uirtute, quàm patriæ, & gentis nobilitate nixus est, maioremq; sibi ex se ipso, quam aliunde gloriam comparauit. Præclare. Ut enim taceam nobilissimum solem non idcirco ignobiliorem esse, quòd à se ipso splendescat; nec esse ignobiliorem fontē, quòd à se ipso profluat: mea quidem sententia uere generosus est is, qui optimus est. Etenim qua de causa Harmodius, & Aristogiton nobilitati fuerunt? an quia celeberrimam patriam, & nobiles, ac rerum gestarum gloria claros parentes habuerint? Minime uero: sed quia generose se gesserint, atq; interfecto tyranno patriæ suæ libertatem restituere conati sint. Quid? quòd nobiles illi habentur, qui claros propinquos habent, & Pius V. præter consanguineos suos, in quibus splendet Michael Cardinalis Alexandrinus, habuit alios clarissimos propinquos? Age enim, qui nam clarorum uirorum propinquiore sunt, ij, qui sanguine coniuncti sunt, an ij, qui præclaris rebus gestis inter se quàm simillimi sunt? certe cōiunctiores uidentur fortes cum fortibus, iusti cum

cum iustis, liberales cum liberalibus, omnino uirtute præditi cum uirtute præditis, quàm parentes clari cum liberis obscuris. Quos igitur habuit secum uirtute coniunctis Pius V. ? habuit Curios, habuit Fabricios, habuit Curuncanios; habuit Metellos, Fabios, Marcellos; habuit Scipiones, Paullos, Lepidos, præclara, atq; ad omnis posteritatis famam illustra abstinentiæ, modestiæ, iustitiæ, fortitudinis, omnis uirtutis exempla. Immo uero habuit alios longe illis præstantiores. Fuerunt enim illi à uera religione alieni: at huius propinqui ueræ religioni dediti. Fuit enim eius propinquus in optimis moribus Petrus, fuit Ioannes, fuit Iacobus, fuerunt alij innumerabiles, quos castissima uita semper est imitatus. O genus præclarum, non natura, sed uirtute comparatum. Iam uero uideamus, Auditores, quomodo non forte, sed electione sanctissimam uitam sit secutus. Duplex enim est bonum illud, quò omnes homines dirigunt actiones suas. Vnum sapientibus omnibus cognitum, ad cuius desiderium rerum omnium mater nostrahit natura. Alterum tantummodo sanctissimis uiris perspectum, ad quod expetendum diuinus afflatus nos concitat. Primum ab hominibus comprehendi potest. Alterum adeo superat mortalitatem nostram, ut non modo sub sensum cadere, sed nec plane sine cœlesti auxilio sub intelligentiam possit. Illud est bonum ciuile, quod positum est in rerum bene gestarum conscientia. Hoc bonum diuinum, quod nihil est aliud, nisi præpotentem Deum intelligere, amare, possidere, ac perpetua cogitatione complecti. In cuius boni contemplatione cum multorum hominum cœtus uitæ cœlestis desiderio quasi in unum corpus coaluerint, ac Diui Dominici sodalitates omnes maxime semper fulserint: apud nobilissimum ordinem illorum, qui Diui Dominici obseruantes dicuntur, ab ineunte ætate initiatus est. Recte. Sic enim Samuelem, sic Hieremiam à pueris cōsecratos esse, sacris litteris est consignatum. Iraque nihil antiquius habuit, quàm ut religioni se totum dicaret, id est, illi præstantissimæ uirtuti, cui non homines tantum imperiti plurimum tribuerunt, uerum etiam sapientiores omnes sine ulla dubitatione primas partes detulerunt. Siquidem diuinus Plato censuit ante omnia Deum Opt. Max. huius mundanæ fabricæ architectum, omnium bonorum præbitorem esse agnoscendum:

41
dum: huic agnito id, quod Dei est, retribuendum: id autem, quod Deo retributum est, assidua rerum meditatione, iustisque actionibus cum Deo ipso inenodabili vinculo religandum; idq. fieri per illas tres uirtutes, sanctitatem, pietatem, religionem, quæ per triplicem funiculum difficulter solubile significatæ sunt. Maximus uero omnium magister, & Philosophorum summus Aristoteles, cum enumeraret ea, sine quibus consistere ciuitas non potest, diuino cultui primum locum dedit, & propter diuini cultus dignitatem, neq; agricolam, neque opificem, neque artibus operosum, & minus ingenuis deditum quenquam ad sacerdotium efferendum esse præscripsit. Factus igitur religiosus, & diuino numine afflatus, ac diuinæ charitatis amore incensus, ut omnes exercitationes suas, tum externas, tum internas, omnia consilia, omnes actiones, omnes prorsus vires dirigeret ad Deum ipsum perpetuo honore contemplandum, venerandum, colendum; illorum semper institit sanctissimis uestigiiis, qui fide, spe, charitate, pietate, iustitia, benignitate, omni uirtute præditos se ostenderunt; qui illa habuerunt rerum peragendarum instituta, quibus facile beari possent; qui non uerba sola, sed simul facta professi sunt, nec in nimia solitudine se abdiderunt ad solatium suum, atq. voluptatem, sed, cum oportuit, in hominum luce sudauerunt, alserunt, esuriuerunt pro communi utilitate, & se omnibus in omni negotio benignissimos reddiderunt, ut fecisse Petros, Paullos, Augustinos, Hieronymos, Benedictos, Frânciscos, Dominicos, ceteros omnes compertum est, qui benignissimū seruatorem nostrum mirabiliter imitati sunt. Cum autem animum appulisset ad communem hominum fructum; & cognouisset, quantum conferret ad humanarum rerum gubernationem bonarum artium cognitio: non dubitauit in omni litterarum genere, & ratione versari; exemplo Mosis, & Salomonis, quibus nihil sapientius unquam extitisse, memoriæ proditum est. Quidquid uero discebat, audiebat, legebat, id uniuersum ad sapientiam illam dirigebat, quæ à Deo est, & potissimum semper in Theologia, ac iure Pontificio elaborauit, ut non solum ueram religionem cognosceret, sed etiam cognitione sua christianis oib. opitularetur. Discite ergo, religiosi uiri, ex illustri facto Pontificis Max. in illas artes præcipue

pue incumbere, quæ ad vos pertinent; & Theologiam, ac ius Pontificium non omittere pro inanibus quæstionibus de materia prima, de quantitate syderum, de primo, & ultimo instanti, de maximo, & minimo, de aliis rebus parum vtilibus, & necessariis ei bonitati, quam profiterini; immo vero sæpe inutilibus & perniciosis, dum vestrum nonnulli (bonos enim non damno) nihil aliud curant, nisi quomodo possit sophisticè disputare. Non igitur, ut in circulis, & congressionibus sophisticarum se iactaret (quibus ipsis rebus malebat quodammodo ineptus, quam aptus videri) liberalibus artibus operam, studiumque nauauit: sed, cum ex illis ipsis ea, quæ ad hominem christianum, & religiosum pertinent, excerptisset, Theologiæ, ac iuri Pontificio potissimum studuit, ut Christianæ religioni prodesse posset. Qua in re tantum profecit, ut ob id maximos sit honores consecutus. Taceo, quomodo inferiores dignitatum gradus ascenderit, quomodo Episcopus Nepesinus, quomodo Cardinalis sit factus à Paulo III. Pontifice Max. tanto bonorum applausu, tantaque lætitia, quantam in animis hominum recte sentientium magnæ dignitates magnæ virtuti tributa potuerunt excitare. Tantum dico, in Theologia, ac iure Pontificio eum semper ita excelluisse, ut propterea sanctissimo Inquisitionis officio fere semper præfuerit, & Lutherana hæresis immanitatem mirabiliter represserit. Quo in munere obeundo se semper præbuit ab odio, amicitia, ira, misericordia vacuum, quales esse oportere omnes iudices à veteribus traditum est. Non alicuius potentia, vel gratia mouebatur, quominus Dei cultum custodiret. Non minis, non precibus, non iniuriis, non muneribus adducebatur ad aliquid contra Dei honorem permittendum. Et tam sapienter, tam incorrupte se gessit, ut rerum diuinarum perfecta cognitione, ac diligenti executione aditum sibi patefecerit ad Pontificatum. Testes sunt Bergomates, testes Nouocomenfes, testes Romani, testes alii quamplurimi; qui eum hæreticæ prauitatis Quæsitorem sapientem, prudentem, diligentem, uigilantem, incorruptum, indefessum experti sunt. Ad sapientiam enim, & prudentiam suam non solum adiunxit diligentiam, & vigilantiam admirabilem in publicis muneribus obeundis, verum etiam integritatem, & innocentiam singularem, longe ab ijs diuersus,

42
uersus, qui intelligunt quidem plus, quam ceteri, & futura prospiciunt, atque ad negotia expedienda, & consilia ex tempore capienda idonei sunt: sed, quoniam non viuunt sine alicuius fraudis, ac iniuriæ suspitione, idcirco ipsis salus hominū, & fortunæ minus recte committi existimantur. Neque enim putandum est quenquam quantumuis doctum, & prudentem habere satis auctoritatis ad Rempub. administrandam, qui in administrationibus suis nihil respiciat magis, quam quomodo expleat insatiabilem suam accumulandarum opum auiditatem: ex qua magistratum improbitate omnis rerum priuatarum, & publicarum perturbatio, omnis labes, & perniciēs populorum proficiscitur. Quid? quod in primis delectatus est fama, & opinione liberalitatis, beneficentiæ, humanitatis, benignitatis, omniumque earum uirtutum, quæ pertinent ad mansuetudinem morum, & facilitatem? Quod plurimum ualeat in eo, qui alijs præsit. Dicit enim non potest, ut scribebat Philippus ad Alexandrum, Antipater ad Cassandrum, Antigonus ad Philippum, quantopere conciliet animos hominum: comitas, affabilitasque sermonis, quantumque requiratur in illis, qui alios gubernent, ut oratione benigna multitudinis animos ad beneuolentiam alliciant, ac ditioni suæ subiectos blandè appellando sermone deliniant, neque id fictè, sed uere, cædide, sincere efficiant, ac ueritatem benigni sermonis sui, candorem animorum suorum, sincerum amorem suum, omnibus, quibuscunque possint, benefaciendo, beneficamque uoluntatem ostendendo declarent. Quod hic mirabiliter præstabat, & se omnibus partibus, ac numeris absolutum ostēdebat, ac profus aptum, natumque ad imperandū indicabat, ut unus esse posset cuiuslibet rectissimæ administrationis norma, regula, & præscriptio, ac in eum unum intuentes ipsam rectè administrandi ideam intueri uiderentur. Atque, cum aliæ dignitates eas uirtutes postulent, quæ in hoc incredibiliter elucebant: Pontificatus tamen, quod cæteris dignitatibus præstat, eò talibus uirtutibus esse ornator debet, ut Pontifex non solum sit religiosus, & uere religiosus, sed etiam sapiens, cum T. Manlius Torquatus se indignum iudicauerit, qui consulum administraret, propter ualitudinem oculorum, & multo indigniores sint Pontificatu, qui carent lumine doctrinarum.

Præterea uerò uita integer, purusq. sceleris, & benignissimus, atque humanissimus, omnique uirtute perornatus, uno uerbo M A X I M V S . Hac igitur tanta celebritate famæ cum in maximo rerum motu nauiculæ Petri gubernator imponendus esset, qui eam rectissime gubernaret, hic ipse quàm dignissimus uisus est, cui tanta gubernatio deferretur. Cum autem uniuersæ Christianæ Reip. unius spiritus sancti afflatu præpositus esset, tanquàm is, qui singulis semper ætatibus probatus fuisset, & immaculatum se præstitisset, ac constanter id agere studuisset, quod utile esse Reip. arbitraretur, qualis omnino princeps nisi eligatur, Plato censuit Remp. perituram: tot, & tanta gessit in ipsius Pontificatus administratione, ut diem dicendo consumpturus sim, si commemorare omnia uelim. Inter cetera autem eius grauissima, atque immortalia erga Remp. Christianam beneficia illud non minimum fuit, quòd Galliam ex multis hæreticorum uulneribus laborantem maximopere adiuuit. O' Gallia, antiquum eloquentiæ domiciliū, quæ Mercurium eloquentiæ præsidem præcipua coluisse obseruantia perhiberis, quæ Herculem uenerata es habentem in ore catenam quandam auream, eaque ipsa astantium aures, quòd liberet, trahentem, significans eum ipsum eloquentiam esse; tua ipsius antiqua eloquentia opus esset, ut plane exprimeretur, quæ, & quanta beneficia in te contulerit Pius V. Tibi enim militibus, tibi pecunia, tibi quibuscunq; rebus potuit, opitulatus est; dum terra, horribilis, importuna eorum pestis, qui nec hominum uitæ, nec Dei templis parcunt, te ipsam turbabat; dum sæui hæreticorum turbines te quassabant, dum te nebræ hominum prauæ de rebus diuinis sententiū in te quotidie magis conduplicabantur, & eorum nigror mentes imperitorum, ac rudium in dies magis occæcabat. Dictu mirabile, atq. adeo miserabile, quòd ubi diuinus cultus sanctissime custodiebatur, ubi christiana pietas maxime colebatur, ubi homines erant christianissimi cum Rege Christianissimo, inde christianum nomen prope depulsum fuerit; & Gallia, quod firmissimum habebatur contra hæreticos omnes christiani nominis præsidium, ab hæreticis tam misere diuexata sit; & quæ prouincia Christum se maxime colere profitebatur, tot christianæ fidei oppugnatores uiderit. Plurimum igitur debet
Gallia

44
Gallia Pio V. quem in retinenda uera, & Catholica religione paratissimum habuit adiutorem. Atque, cum in optimo Pontifice duo maxime requirantur, ut uerbo doceat, ut exemplo inflammet; dici non potest, quanta cum sua laude, quanta cum omnium admiratione beatissimus senex utrunque præstiterit, & sapientiam cum probitate, eloquentiam cum integritate coniunxerit. Quòd si celebratur sapientia, & eloquentia Alexandri III. qui Fridericum primum compefcuit; & Innocentii III. qui Fridericum secundum coercuit; & Urbani III. qui terram sanctam cum incredibili gloria recuperauit: maximis etiam laudibus ornabitur sapienissimus, & eloquentissimus Pius V. qui præterquam quòd Melitensibus ad moenia reficienda, & Pannoniis ad se defendendos contra Turcarum immanitatem opem tulit, prudentia, & cohortatione sua Philippum Regem Catholicum, & Illustrissimos Venetos ad ineundam secum contra Turcas sanctissimam societatem adduxit; cuius augendæ causa superiore anno præstantissimū Michaelem Cardinalem Alexandrinum consanguineum suum in Hispaniam, in Lusitaniam, in Galliam, & præclarissimum Cardinalem Commendonum in Pannoniam ad Romanorum Imperatorem; & in Poloniam Legatos misit; qua statim animi hostium sunt consternati, & nobilissima illa uictoria relata est, quam superioribus mensibus nostra oratione celebrauimus. Tibi igitur, uenerande senex, qui in cælum ascendisti, tantam uictoriam acceptam referimus. per te hostes sunt uicti, fugati, trucidati. per te tot hostium millia cæsa; tot christianorum captiuorum millia liberata; tot triremes, tot biremes, tot nauigia occupata. O' maximum, & singulare beneficium non solum in illustrissimos Venetos, quorum præcipua res agebatur, uerum etiam in uniuersum christianū genus colatum. Quantum autem profuerit Cardinalibus, & Episcopis, cum eis familiariter colloquendo, eos ad meliores mores cohortando, & omnes docendo, quid uiros deceat religiosos, satis apparere potest iis, qui consideraerint, quales ante eū, & quales cum eo religiosi fuerint. Nec silentio prætereundum est, cum quàm diligentissime curasse, ut Tridentinæ Synodi sanctissima decreta obseruarentur, & religiosorum mores ad uerum Dei cultum omnino conformarentur, ac uetus
ecclē-

ecclesiastica disciplina reuocaretur. Quid dicam de sanctissimis eius moribus, de abstinentia, de modestia, de constantia, de charitate, de liberalitate, de sui commodi despicientia, de iniuriarum obliuione, de aliis virtutibus, quæ quidem eum omnino amabilem, atque admirabilem reddiderunt? in primis autem adamauit lenitatem, qua nihil in pontificia ceruice splendidus fulgere sanctissimi patres memoria tradiderunt. Commemorare soles, perillustri Episcopo, & facile commemorare potes, cum ei ipsi honorifice seruiueris, eum eadem humanitate, benignitate, affabilitate in pontificatu ad se addeuntibus suscepisse, qua & Cardinalis, & Episcopus consueuerat, ut idem semper fuisse seruato decore videretur, nec immutati in eo mores, sed aucta tantum dignitas cognosceretur. Quam vero gratus fuerit erga benemeritos de christiana religione, & quam obseruans virtutum, ut non propinquos, non potentes, sed virtute præditos ad magnas dignitates efferret; ut Cardinales, & Episcopos alios ab eo electos omitteret, satis intelligere possumus, nobilissimi Auditores, ex hoc ipso Episcopo ab eodem Patavinæ diocesi præposito, de cuius summis laudibus plura dicerem, si id modestissima eius præsentia pateretur. Cum igitur beatissimus senex assiduis precibus à Deo contenderet, ut de medio sublata Turcarum immanitate, & hæreticorum prauitate christianum nomen omnino stabiliretur; & perpetuis vigiliis, ac laboribus in illud unum incumberet, ut christiana religio altissimis radicibus per vniuersum terrarum orbem defigeretur; semper Deum orans, atque obsecrans, semper preces, & lacrymas ad Deum fundens, semper vigilans, semper laborans, semper aliquid ad Deum meditando, inuisis septem præcipuis urbibus templis, cui muneri ne semimortuus quidem deesse voluit, totus in Deum conuersus, Dei iussu à cælestibus mentibus in cælum raptus est, ut quam felicitatem merebatur, tandem aliquando ea ipsa frueretur. O sanctissimum Pontificem, atque omnium vocibus, ac litteris celebrandum. Ergo veteres Romulum, Cæsarem, alios inter Deos relatos falso crediderunt: nos, Pium V. Pontificem Max. inter sanctos vere non numerabimus? illi Herculem, Iouem, Cererem, Bacchum, propter maxima in humanum genus merita Deos appellarunt: nos optime meritum

44
meritum de christiana religione Pontificem, sanctum non existimabimus? Quamobrem non eius, sed nostra potius causa dolendum est. Immo uero omnis dolor deponendus, cum præsertim eius in cælo ad Deum pro christiana Rep. preces defuturæ non sint; & in diuina voluntate acquiescendum; iucunda autem maximarum Pii V. uirtutum recordatione, & grata innumerabilium beneficiorum commemoratione præclarissimum eius nomen prædicandum; ac Deus opt. Max. exorandus, ut nobis eius similem Pontificem det, qui iactis ab eo perpetuæ salutis nostræ fundamentis reliquum opus perficiat, christianam fidem stabiliat, immanium hostium vires deleat, & omnes christianas ciuitates, ac populos consoletur, & felices reddat. Quod futurum esse, mihi persuadeo, diuina prouidentia confisus, quæ uerum Dei cultum sine dubio beatum, florentemque conseruabit.

Habita in Gymnasio Patauino Anno
M. D. LXXII.

I N

I N

PRIMORDIIS
ACADEMIAE
ANIMOSORVM.

* *Antony Riccoboni Oratio.* *

Er multæ erant causæ, Viri conscripti, quamobrem me incommoda uale tudine laborantem omnino tristem, ac prope miserum ducerem: sed illa in primis, quod per me huius præstantissimi cætus, qui incredibili quodam ardore sapientiæ flagrat, dilata esse primordia cogitabam; ut quod magis me vobis

debere confitebar, quod non solum me in præclarissimum hunc vestrum numerum recepissetis, uerum etiam dignum censuissetis, cui uestrarum admirabilium in omni litterarum genere exercitationum initia mandarentur (quibus rebus nihil mihi præclarior, nihil ad laudem illustrius poterat euenire) eò me afflictior, atq; infeliciores existimarem, qui uobis obsequi, uobis satisfacere, uestram explere uoluntatem non possem. Verum enim uero quod uehementius dolui, atque excruciatum sum, eò maiores Deo immortalis gratias ago, qui me summo periculo liberarit, & uestris commodis, quibus mea studia, & lucubrationes, meam diligentiam, atque indu-

striam,

45
striam, quantum scilicet grauissimum munus mihi ab Illu-
strissimo Senatu Venero delatum concedet, polliceor, ac de-
fero, incolumem conseruarit. Utinam autem, quanta tempo-
ris dilatio facta est propter ægrotationem meam, tantundem
mihi accessisset uirium, quo uos non dicam ad præclara litte-
rarum studia inflammare, sed insigniter inflammatos exorna-
re pro dignitate possem. At uero, quoniam uocem auditis
minus grandem, ac plenam, quam hic locus desideret, & quasi
extra modum absõnam, atque absurdam, latera autem experi-
mini infirmiora, & ad uocis contentiones, ac remissiones mi-
nus apta, spiritum angustiorem, linguam hæsitantem, ac totum
corporis motum languentem, atque defessum; dabitis mihi
hanc ueniam accommodatam imbecillitati meæ, ut placidius,
summissius, lenius, minus actuose, minus ample, minus fortal-
se grauius, quam oporteat, ostendam, nihil à uobis potuisse
deligi melius, nihil præstantius, nihil magnificentius, nihil,
quod magis non solum ad uestram utilitatem, & comoditatẽ,
sed etiam ad decus, & ornamentum, atque adeo ad uestram
beatitudinem, & felicitatem pertineret, quam, ut in hac ho-
nestissima frequentia, & in hoc florentissimo confessu mira-
biles studiorum uestrorum fructus ederetis. Nam profecto,
si recte consideremus, nihil est, quod magis omnibus homi-
nibus curandum esse uideatur, quam, quomodo in hac uita
si non perfectam felicitatem propter turbidos fortunæ mo-
tus, at saltem aliquam felicitatis partem consequantur. Inanis
autem esset omnis cura beatitudinis, si, quod esset summum
bonum, ignoraretur. Quo factum est, ut multi in eo cogno-
scendo summopere elaborauerint. Hic uidete, præstantissimi
Aud. miseram hominum conditionem; quibus rerum ueritas
abdita, atque in profundo demersa est, ut uix longe eam pro-
spiciant, nedum assequantur; ac eò miseriores existimate in
fine ipso, quam in ceteris rebus intelligendis, quod grauior in
illo, quam in his iactura percipitur. Homines enim in cog-
nitione finis errantes, dum student felices esse, in maximam infelicitatem incurrunt: at uero aliarum rerum ignorance non
tam infelices redduntur. Ortæ igitur sunt uariæ ueterum de
summo bono opiniones, aliæ magis, aliæ minus sequendæ, per-
inde ut uel proprius ad ueritatem accedere, uel longius à ue-

M ritate

ritatē recedere uidentur. Alii enim ultimum bonorum esse dixerunt uoluptatem: alii honorem: alii uirtutē: alii diuitias: alii doloris uacuietatem: alii frui primis à natura datis: alii prosperitatem uitæ cum actione uirtutis: alii censuerunt non haberi in hac uita mortali felicitatem, sed tantum post mortem propter unam animarum immortalitatem: alii alia præceperunt; & tam uariæ fuerunt ueterum de summo bono opiniones, ut ex dogmatum uarietate constitui potuisse ducentas, octoginta, & octo sectas, M. Terentius Varro tradiderit. Sectæ enim proprie dicebantur, quæ eo distabant à cæteris, quòd diuersos haberent fines bonorum, & malorum, quandoquidē nulla hominibus esse causa philosophandi uideretur, nisi ut beati sint. Vt autem statuamus, quæ opinio nobis sequenda sit, quid est, quòd uoluptates tamquam ultimum finem propositas habeamus, tantopere Aristippo, & Cyrenaicis omnibus, tantopere Epicuro, & eius sectatoribus probatas, communes homini cum belluis, & partim puerilium oblectamentorum similes, partim cum magno dedecore, & turpitudine cōiunctas? An est quidquam homini turpius, aut homine indignius, quàm mancipiorum more uoluptatibus inferuire, pecudum consuetudinem imitari, ac uitam sequi Sardanapali, omnium non solum bipedum, sed etiam quadrupedum teterimi? Nonnè prorsus irridenda, ac contemnenda fuit tabella illa Cleanthis, in qua ipse iubebat, ut homines cogitarent, pictam esse omnium rerum dominam uoluptatem, cuius pulcherrimus uestitus splendesceret, & ornatus regalis, quæ in solio sederet, tamquam regina uirtutum, cui præsto essent uirtutes, ut ancillulæ obsequentes, nihil aliud agentes, nullum suum officium ducentes, nisi ut uoluptati seruirent? ò summam stultitiam. Præterea uero nihil est, cur imperia, & honores, tamquam extremum bonorum confectemur, ut Cæsar, & Augustus, & alij quàm plurimi fecerunt; quæ res inanes, & fluxæ pendeat fere ab inconsiderato impetu, & temeritate leuis, atque imperitæ multitudinis, facileq; auferri possunt, nec dignæ ullo modo sunt, in quibus ultimus finis collocetur, quippe quæ homines expetunt non propter ipsas, sed ut uirtutibus exculti uideantur. Quamobrem cum imperare, atq; honorari cupiamus propter uirtutem, qua præstare ceteris pulcherrimum ducimus; &

46
mus; & omne imperium, omnemq; honorem ad uirtutem referamus; profecto in uirtute magis beatitudo hominis, quàm in imperijs, & honoribus uidetur constituenda. Quid? quòd ne in illa quidem, quamuis præstantissima, atq; excellentissima, posita esse existimatur? Virtus enim non est beatitudo, non modo eas ob causas, quas grauisimus auctor attulit Aristoteles, quia illa uigilantibus, & dormientibus, actiuosis, & otiosis, fortunatis, & infortunatis communis sit, hæc tantum uigilantibus, tantum actiuosis, tantum fortunatis conueniat: uerum etiam quia illa potius animum perpurget, & idoneum reddat ad summum bonum adipiscendum, hæc tale bonum contineat; illa potius esse dispositio ad finem, hæc finis ipse censetur. Itaq; nec recte prorsus iudicauit Zeno cum Stoicis suis, qui uirtutem summum bonum statuit, & solum expetendum, cetera uero bona feligenda, non simul expetenda; etiam si egregie censuerit uirtute præstantem uirum, & sapientem solum appellandum esse Regem, qui se, & alios optime sciat regere; solum magistrum, qui non uitij, sed uirtutis magister sit; solum diuitem, qui paruo contentus nulla re egeat; solum dominum rerum omnium, qui recte sciat uti rebus omnibus; solum pulchrum propter animi lineamenta longe pulchriora corporis lineamentis; solum liberum, qui nec dominationi cuiusquam pareat, nec obediat cupiditati; solum inuictum, cuius etiam si corpus tyranni possint constringere, animo tamen nulla uincula iniicere, nullam adhibere uim queunt. Nec probanda est Pyrrhonis, & Aristonis sententia, qui dixerunt uirtutem non modo summum, sed etiam solum bonum esse, cetera uero ita æqualia, ut inter optime ualere, & grauisime ægrotare nihil prorsus interesset. contra quos merito iam pridem desitum est disputari, quòd illi uirtutem ipsam, quam tantopere amplexabantur, rerum selectione expoliarint, & dum exornare uellent, prorsus sustulerint. Nec sequenda Herilli opinio, qui omnia reuocauit ad illam intelligendi uirtutem, quæ scientia nominatur; quam non solum negarunt beatitudinem hominis esse, uerum etiam uillam esse Socrates, & uelut amantes Socratis, Anaxagoras, Democritus, Empedocles, omnes pene ueteres, quos rerum obscuritas ad confessionem ignorationis adduxit. quorumq; sectator Arcefilas putauit, ne illud quidem sciri pos-

se, quod sibi unum Socrates reliquisset. Quid porro de diuitijs dicemus, à Mida Rege Phrygum, à Cræso Rege Lydorù, à Crasso ciue Rom. & ab alijs plurimis tantopere expetitis? An uero in consilijs, & actionibus nostris opes, & copias spectabimus, quas sæpe possessoribus suis exitio esse, & tam multis casibus eripi posse conspiciamus? An negabimus in rebus præstantioribus, ut honore, & virtute, summum bonum situm esse, in rebus autem minus præstantibus, ut diuitijs, illud constituemus? Neque uero cum Hieronymo Rhodio putandum est beatitudinem esse doloris vacuitatem: quod ipsa beatitudo cum officio, cum laude, cum decore coniuncta sit: qui uero indolentiam sequitur, omne officium, omnem laudem, omne decus fugiat, quod comparari sine dolore non queat, omnem autem turpitudinem, & ignominiam perferat, ut vacet dolore. Neq; cum Carneade censendum, illos beatos esse, qui primis à natura datis perfruantur: quia beatitudo à fortuna non pendet: ut autem fruamur ingenij motu, sensibus, membris, integritate corporis, valetudine, & alijs huiusmodi, quæ ille per prima à natura data intelligebat, id uideretur à fortuna pendere. Cum autem Aristoteles definiuerit felicitatem actionem animi ratione utentis ex uirtute perfectissima in uita perfecta, non defuerunt, qui argumentati sint, id, quod accidit, cuiusmodi est actio, eius, quod per se subsistit, qualis est homo, ultimam perfectionem esse non posse: & omnem actionem esse potius uiam quandam, quæ ad finem ducit, quam ipsum finem: ac uirtutis actiones laboriosas esse, in labore autem finem illum, quem quærimus, non inueniri, sed in quiete, atq; tranquillitate, cum idcirco negociemur, ut cum dignitate ociamur, & bellum geramus, ut in pace uiuamus. Qui uero tantummodo post hanc mortalem uitam beatitudinem homini propter unam animorum immortalitatem tribuerunt, sapienter quidem, & pie se gesserunt, dum illud ipsum comprobauerunt, sine quo nulla esse religio, nullus dei cultus potest: sed, si non obseruarunt huius uitæ maculis alteram uitam infici, atq; labefactari, ut nihil interesse post mortem inter animum Aristidis, & Phalaridis, Catonis, & Catilinæ censuerint; merito à Lactantio Firmiano reprehensi sunt. Si uero, quod de beatitudine post obitum perfruenda affirmarunt, non simpliciter

de

de omnibus animis, sed de bonis tantummodo intellexerunt; ut sensisse Socrates apud Platonem uideatur, & Cicero sæpe ex Platonis doctrina disputauit, mea quidem sententia non snt reprehendendi. In tanta autem doctissimorum hominum disensione, tantoq; dissidio, cum uel ipse Aristoteles, qui aliquam in hac uita beatitudinem conformauit, eam nõ esse perfectam quodammodo significauerit, dum scripsit, beatos esse illos, quibus insunt bona animi, corporis, & externa, beatos autem, ut homines, quasi diceret imperfecte beatos, eaq; tantum beatitudine præditos, quæ hominibus possit congruere, id est, imperfecta; illud profecto statuendum est, quod non solum Platonici, uerum etiam Theologi omnes affirmarunt, in hac uita hõibus uel nullam beatitudinẽ dari, uel exiguam, & paucis: hæcque uitã esse ueluti uiam quandã ad alteram, ut qui in hac recte se gesserint, in altera se beatos fore, sperare merito queant: & homines, siq; partẽ felicitatis, dũ hac luce fruuntur, habere possunt, eò feliciores habendos esse, quò propiores diuinæ conditioni facti sint; similes autem existimari Deo sapientissimo, & optimo, ac maximo, quoad humana natura patitur, duabus potissimum rebus, contemplatione, & actione; cum, quemadmodũ Deus uno intuitu omnia uidet, omnia intelligit, omnia cognoscit, & præterquam quod omnia perspicit, etiam omnia gubernat, & huius mundanæ uniuersitatis, quam suis ipse præpotentibus manibus est fabricatus, saluti consulit, eiusq; assidua procuracione tenetur: ita homines, quantum possunt, in his infirmis corporum compagibus, non solum rerum causas inuestigant, & quod absolute bonum est, contemplantur, ad illud dirigant omnes actiones suas, ad illud pro uiribus tendant; uerum etiam cognitjs rebus diuinis, recte humanas gubernent, recte se ipsos, rem familiarem, rem publicam administrant; ut propter eiusmodi sapientiam, prudentiam, iustitiam, aliquam habere cum Deo similitudinem uideantur. Quæ causa fuit, cur Plato Philosophos esse beatos iudicans, dixerit philosophiam esse quandam Dei similitudinem. In duabus igitur reb. posita est hæc ipsa, quæcunque sit, beatitudo, in ueritate perspicenda, & uirtute non solum ad nostram, uerum etiam aliorum utilitatem exercenda; quas res qui ita disiunxerunt, ac separauerunt; ut alteram spreuerint, alteram sint secuti, ueram felicitatem

renuano non comprehenderunt. Nam quemadmodum se-
la contemplatio non sufficit, nisi traducatur, cum opus est, ad
rerum administrationem: sic ne actio quidem satis instructa
esse potest, nisi pendeat à rerum cognitione. Neque est, cur
mihi C. Marius adducatur, qui litterarum, aut nihil, aut parum
admodum didicit, cum tamen in gerenda Rep. mirabiliter ex-
celluerit. Neque commemorandus Cn. Pompeius, qui ab ineun-
te ætate uersari in armis cum patre suo aduersus Cinnam cœ-
pit, & semper in illis se exercuit, ut incumbere in litterarum
studia non potuerit; qui tamen, quanti faceret bonas artes, a-
peruit tunc, cum ex Asia proficiscens ad maximum illum tri-
umphum, quem de piratis, de Mithridate, & Tigraue regibus,
de gentibus, ciuitatibusq; plurimis duxit, Rhodi maxima libe-
ralitate in omnes liberalium artium doctores usus est, & Athe-
nis Posidonium, aliosq; philosophos summa obseruantia co-
luit. Neque aliorum eiusmodi hominum mentio est facien-
da, qui uno rerum usu admirabiles in Rep. extiterunt. Vt enim
aliqui recte se gesserint sine ulla studiis, sine ulla litteris, sine
ulla præceptis; rectius sine dubio se gessissent, si actiones suas
aliqua studiorum meditatione conformassent, si ex litterarum
monumentis percepissent locorum, & regionum naturam, gen-
tium, & nationum mores, si omnino ex ueterum libris cogno-
uissent ea, quæ ad recte gubernandam Remp. ualde pertinere
existimantur. Vt autem illi mihi non probantur, qui in summa
rerum ignoratione ad Rerump. gubernationem accedunt; sic
illorum factum mihi placere non potest, qui semper in litte-
ris, semper in bonarum artium studiis abdit, nihil ad commu-
ne commodum conferunt. Quod meo quidem iudicio feren-
dum esset, si sibi tantum nati essent, id est suis tantum solatiis,
suarum uoluptati, suarum delectationi: sed quoniam homo ortus est
ad hominis utilitatem, idcirco ad eam dirigere omnem suam
sapientiam, prudentiam, intelligentiam debet. An uero putabis,
te etiam stellas dinumeraturum, & mundi magnitudinem metitu-
rum; tibiq; offeretur occasio patriarum subueniendi, atque opitu-
landi, uel parentes, & amicos seruandi, & non illa omnia relin-
ques, atque abiicies? Neq; enim satis laudare possum Archi-
medem illum Syracusanum, qui nimia studii attentione ne ip-
sam quidem Syracusarum direptionem sentiebat; adeo, ut, cum

Mar-

Marcellus edixisset, ut capiti eius parceretur, intentus summus
philosophus circulis describendis, ne militi quidem interro-
ganti, quis nam esset, indicare nomen suum potuerit, ac magis
folicitus de circulis, quam de capite misere obruncatus fuerit.
Dicitur quidem mirabile, quod in opulentissimarum urbis direptione,
in cæde, & sanguine ciuium, in gladiatorum fulgore, in armo-
rum sonitu, in cadentium tectorum fragore, cum pueri eiula-
bant, milites clamabant, omnia euertebantur, defixus esset Ar-
chimedes in studiis, & magis curaret ne circuli disturbaren-
tur, quam, ut se ipsum seruaret. Similis dæmentia obseruata
est in Carneade, qui adeo à uoluptate, à re familiari, à negotio
omni animum seuoauerat, adeo à corpore animum abdux-
erat, ut nihil ageret, ac uelut extra se positus, cibi, potionisq; ob-
liuisceretur: ita ut Melissæ, quæ uxoris loco ei erat, necesse es-
set, eum tamquam infantem alere, in eius gulam recentium
ouorum uitellos, ut inediæ succurreret, infundere, eius labris,
atque adeo dentibus offas inferere, eius faucibus uinum instil-
lare. Taceo Democritum, Diogenem, Anaxagoram, alios, qui
sua stultitia apud imperitum uulgus eruditum nomen sunt
consecuti. Ac maxima quidem est ea uoluptas, quæ contempla-
do sentitur, ut ad eam ceteræ omnes uoluptates nullæ sint,
quam eloquentiarum parens Cicero ceteris præstantiorem esse
testatus est, quod omnibus temporibus, locis, ætatibus conue-
niat, ceteræ non conueniant; quam tanti fecisse Solon dicitur,
ut uel in ipsa morte eam percipere conatus sit. Assidebant enim
ad eius lecturam amici, & quadam de re summisse, ne ei mole-
sti essent, disputabant. Tunc sapientiarum amantissimus Solon
semimortuum caput erexit, eosque rogauit, ut elatiori uoce lo-
querentur, quo aliquid discens iucundius moreretur. Est in-
quam hæc intelligendi uoluptas alijs omnibus maior, & sincer-
ior: sed cum huius nulla, aliarum omnium aliqua satietas,
ac tedium sit; modus tamen est adhibendus, ut nec uitam no-
stram, nec aliorum commoda deferamus. Tametsi enim iucun-
dissimum est philosophari; atq; hæc est ambrosia, hoc nectar
animorum uostrorum, nihilq; aliud est, nisi mortem commē-
tari, id est animum, qui ab uno rerum omnium principio per
mentem, rationem, opinionem, naturam in corpus lapsus est,
rursus à corpore per furorem Musarum, Dionysij, Apollinis,
Vene-

Veneris, ad vnum aduocare: tamen ea mors ita obeunda est, ut nec in Cleombroti errorem incidamus, nec patriæ, propinquis, amicis, atq; adeo hominum generi deesse uideamur. Neque uero nego, posse homines eruditos suis doctrinæ, & sapientiæ studiis hominibus prodesse, etiam si Resp. nō attingant; cum iam non solum principes erudiendo, ut Dionem erudiuit Plato, Alexandrum Aristoteles, alios alij; uerum etiam præclara animorum suorum sensa litterarum, monumentis consignando, & ueterum libros explicando utilissimi esse possint. Sed illud contendo, non ita studiorum ocium complectendum, ut omne prorsus negocium deseratur. Illud ergo conficitur, & actiones meditationibus conformandas, ut assiduis studiis docti, atque instituti omnia decore agamus; & contemplationes ad communem hominum utilitatem conferendas, ne homines ab hominibus alieni existimemur. Verū quæritur, an hæc contemplandi exercitatio habenda sit in solitudine, an cum paucis, an cum multis. Priorem quidem Africanum ferunt solitudinem adamasse, & in ore illud habuisse, Nunquam se minus solū esse, quàm cum solus esset: at hæc solitudo præterquam quòd est præter naturam, quæ omne solitarium odio habet, ut præclare censuerit Cicero, si quis affluat omnibus commodis, & summam felicitatem collocaet in cognitione, & scientia, eum naturaliter solitudinem speret, & socium studij quæsiturum, illud habet incommodi, quòd cum fieri possit, ut nonnulla peruersè percipiamus, non tam facile errores cognoscimus, quàm si cogitationes nostras cum aliis communicemus. Ac uidentur enim ingenia, inuicem, quid sentiant, conferentia; & ex contrariorum contentione melius ueritatem perspiciunt. Itaque solitarios philosophos in bibliothecis suis, tamquam in speluncis degentes, nunquam in lucem, nunquam in aspectum hominum prodeuntes imitari non debemus. An uero multorum consuetudine utendum est? Minime uero: quia sapientia paucis contèta multitudinem refugit, ex qua omnis perturbatio, omnis confusio manat. Pauci igitur studiorum socii eligendi sunt, quibuscum assidue colloqui, disputare, & quæ sentimus, communicare possimus: ita ut partim docendo, partim discendo, partim audiendo, partim dicendo uberrimos doctrinæ fructus percipiamus. Sic varij Philosophi in suas sectas

con-

49
concesserunt, sic qui Anaximandrum, qui Pythagoram secuti sunt, sic Elienses, Megarenses, Eretrici, Cyrenaici, qui à ciuitatibus sunt appellati. sic Stoici, qui in celebri Athenarum porticu philosophiam profesii sunt. sic Academici, qui in Academia, ab Academo heroe denominata, se exercuerunt. Sic Peripatetici, qui in Liceo deambulantes, philosophati sunt. Sic vos, V. C. cum propositam habeatis veram felicitatem, quæ tum contemplando, tum agendo percipitur, assiduis contemplationibus ad egregias omnes actiones animos uestris aptissimos redditis, ac tamquam prudentes summi boni æstimatores nec solitudinem, nec multitudinem adamatis, sed paucorum, eorundemq; ad laudem præstantium societatem requiritis. Exercitationum autem uestrarum domicilium collocastis in ædibus ASCANII MARTINENGI, præclarissimi, ac religiosissimi Abbatis, qui suo splendore cœtum uestrum collustrabit, qui sua auctoritate studia uestra fouebit, cui ut plurimum debeatis, necesse est, quòd vos sibi complectendos putauerit, quòd vos sibi sua præsentia exornandos, sua humanitate reficiendos, sua amplitudine decorandos censuerit. Hoc igitur sit uestrum Liceum, hæc uestra Academia, hæc uestra porticus, hoc uestrum gymnasium, hic uester aditus ad eam, quam modo descripsimus, felicitatem. Tu uero, Abbas optime, ac præstantissime, qui tametsi intelligis, te non solum originem trahere ex nobilissima vrbe Brixia, quæ fuit Colonia Latina à Cn. Pompeio Strabone deducta, & postea cum reliquis colonijs Transpadanis à C. Cæsare dictatore ciuitate donata; sed etiam in honestissima Martinenga familia natum esse, in qua floruerunt quàm plurimi partim armis, partim litteris, & religione clarissimi uiri; tamen nec patriæ, nec familiæ splendore, nec diuitiarum magnitudine elatus in desidia tibi marcescendum putas, sed præclaram consuetudinem retines in tua domo exercendarum artium optimarum, & illustri Comiti CAMILLO fratri tuo, adolescenti studiosissimo, & egregijs animi bonis ornatisimo, ut idem faciat, auctor es; tu inquam maximum exemplar modestiæ, & benignitatis, quo duce hæc Academia gloriatur, cuius grauitate nititur, à cuius mansuetudine pendet: cogitare debes, maximo tibi decori fore, præclara horum Academicorum instituta, admirabiles huius præstantissimi cœtus

N ad

ad omnium litterarum laudem progressus, excellentem in disputandis, & tractandis rerum obscurissimarum quaestionibus ordinem, incredibile ad omne doctrinae genus studium, atque ardorem. Quod non eò dico, ut tuum in Academiam beneficium aliqua ex parte minuam, sed potius, ut tuum factum celebrem, cuius splendore Academici collustrati, quantum dicendo poterunt, tantum ad tuum amplissimum nomen praedicandum videntur libentissime collaturi. Ego autem, cui Academicarum exercitationum initium commisit, quem dignum iudicatis, qui solenne hoc munus obirem, quem honestissimo vestro iudicio, ac testimonio comprobatis, magis tuendi officij mei causa, quam quòd ita necessarium existimem, vos hortor V. C. ut aggressi læto, & forti animo ad hanc studiorum rationem coniunctissime, & concordissime pergatis, ac constantiam, perseverantiamq; retineatis. cū enim homines, quod bonum est, non consequantur, quattuor fere de causis, vel quia bonum finem non habeant, vel quia errent in vijs ad finem, vel quia vrgere desinant, quod sibi proposuerint, vel quia naturæ imbecillitate laborent: quando nec in primo, nec in altero, nec in quarto genere connumerandi estis (recte .n. statuistis, quid sequi debeatis, & ijs, quibus oportet, vijs insistitis, ac maximis ingenijs præditi estis) cauendum est, ne tertio generi adscribamini, ut parum constanter in eo, quod instituistis, pertendere uideamini. Ego fortasse in illis ero, qui

virium imbecillitate, & inopia obtinere ea, quæ uolunt, non queunt. Non desinam tamen,
 si minus ingenio, & doctrina
 potero, at saltem diligē
 tia, & assiduitate
 uobis satisfacere.

Habita Patauij Anno MDLXXiiij.

DE

DE
 INSIGNI
 ACADEMICORVM
 ANIMOSORVM.

* Antonij Riccoboni Oratio. *

DIUINITVS, opinor, factum est, Viri conscripti, ut quæ uestra Academia Mēse Martio Marti dicato instituta est, quo primo anni mēse aris Vestæ nouus accendebatur ignis, perinde ac flagrans studium, & incredibilis discendī ardor in uobis recens apparuit, ac in regia, curijsq; atq; flaminū domibus laureæ veterēs nouis laureis mutabatur, nō secus ac recēti factō vestro aplissima immortalitatis præmia uobis proposita sunt; & quidē instituta in ædib⁹ religiosissimis, ac præstantissimis Abbatis, A S C A N I I M A R T I N E N G I, quem merito Martinengum, id est, à uiris fortissimis, & præstantissimis, ac Marti maxime deditis originem trahentem appellamus: eiusdem singulare esset insigne Aries uel lewis aurei, qui in terris à Phryxo Marti est immolatus, qui in cælo mensis Martii signum est, ac Martis domicilium, qui ad significanda huius clarissimi cœtus primordia est maxime ac commodatus. Nam, cum Aries primum anni mensem, & principium conuersionis annuæ, quam conficit Sol in orbe signifero

N 2 deno-

denotat: tum uero etiam ortum huius uniuersitatis, quem Mū-
dum uocamus, significat; quod in Mundi creatione incipiente
die illo pulcherrimo, ac iucundissimo, qui primus omnium il-
luxit, quo cœlum, & elementa in hunc maximum sunt fulgō-
rem expurgata, Ariete medium tenēte cœlum prima hora fue-
rit mundi nascentis; & cum medium cœlum, quasi mūdi quod-
dam principium sit, Aries inter omnia Zodiaci signa primus
habitus fuerit, qui exordio lucis ut mundi caput apparuit; ut
quod signum aliorum signorum primum nouum mensem, &
nouum annum, atq; adeo nouam mundi fabricam indicat, idē
exortum huius Academiae, quæ primo mense, principio anni
tamquam nouus quidam mundus, luculentissimis uestris con-
templationibus, meditationibus, disputationibus splendescens,
tot illustribus, ac præclaris uiris refulgens, exorta est, pateface-
re uideatur. De quo insigni cum oratio ex dignitate haberi nō
possit, nisi commemorentur non solum poetarum figmenta,
quæ pertinent ad professionem meam, uerum etiam philoso-
phorum dogmata, quæ sub illorum inuolucris, atque integu-
mentis comprehensa obscuriora uidentur esse, quam ut ora-
tionis luminibus illustrentur; non ausus fuissē, Aud. in tanta
philosophorum copia me huic oneri subiicere, nisi princeps
Academiae præclarissimus id mihi imposuisset; quod minore
molestia subiui, fretus incredibili uestra humanitate, atque be-
nignitate, quæ non sublimiora à me postulabit, quam attinge-
re meæ professionis mediocritas queat. Iam uero, quid poetæ
de Phryxo, Helle, Ariete aurato fictis prodiderint fabulis, breuī-
ter narrabo; & quæ philosophorum præcepta ad has fabulas
possint accommodari, strictim explicabo; atque aliqua uos
breui, quamquam non necessaria cohortatione de retinendis
Academicis exercitationibus admonebo. Quod munus cum
sim non minus breuiter, quam iucunde in frequentissimo, atq;
honestissimo confesso uestro obiturus, magis consuetudine,
quam quod ita necessarium existimem, peto à uobis, ut me at-
tente audiatis. Neque uero mihi consilium accidit diuerfas de
his rebus ueterum poetarum, atque aliorum scriptorum opi-
niones recensere (id enim nimis longum, & parum fructuo-
sum meo quidem iudicio esset) sed tantum, quod ad propo-
situm nostrum attinet, dicere. Nec diutius commorabor in re-
bus

51
bus illis, quæ in ore omnium uersantur, pertractandis. Quis
enim fando non audiuit Athamantem Aeoli filium, Theba-
norum regem, Nephelen uxorem duxisse, & ex ea Phryxum,
ac Hellen genuisse? post Nephelen autem dimissam Inonem
Cadmi filiam nouercam filijs superinduxisse, quæ illis insidias
tendens eò compulerit, ut Arietem uelleris aurei conscende-
rint, & pontum ea parte, qua angustior est, traicere cœperint,
Helle autem puellari timore exterrita deciderit in pontum,
qui ab ea Hellepontus est appellatus, Phryxus uero incolumis
in Colchidem peruenit, & Arietem Marti immolauerit, qui
inter sydera locatus pristinam effigiem tenuit, ac eius uellus au-
reum in templo suspenderit, pro quo Iason, ceteriq; argonau-
tæ permagna pericula adiuerunt. Hæc uobis in promptu sunt,
Aud. de quibus qui rem fictam ad historię ueritatem conuer-
tere sunt conati, partim scripserunt fuisse paratam fugientibus
Athamantis filijs nauem quandam, cuius insigne Aries esset:
partim Arietem fuisse nominatum illorum educatorem, cuius
consilio, & opera aufugerint: partim arietinis chartis fuisse li-
brum conscriptum, qui conficiendi auri, & argenti rationem
contineret, quo Phryxus, & Helle, ut commodius se seruarēt,
usi sint. Quæ omnia, & alia eiusmodi hominibus in littera-
rum studio curiosis relinquentes uenimus ad explicanda ea,
quæ grauiora sunt. Animus, cum creatur à Deo, duplici est
facultate instructus, appetitu, & ratione. Appetitus autem duas
habet alas, id est, duos instinctus, alterum ad diuinum uerum,
alterum ad diuinum bonum: ratio autem duobus est exorna-
ta luminibus, altero infuso, quo superiora conspicit; altero in-
nato, quo æqualia, & inferiora cognoscit. Tunc animus ex ea
parte, quæ in appetitu posita est, omnino rationem sequitur.
Et hic est Athamas, qui coniungitur cum ipsa Nephela. Atq;
hinc oriuntur duæ uirtutes; Fortitudo, quæ apud Platonicos
uirilis est, ac magis pendet ab infuso, quam ab innato lumine,
& idcirco magis diuina, quam humana appellari potest: ac
Temperantia, quæ foemina est, atque illustratur magis fulgore
innato, quam infuso, & ideo magis humanam, quam diuinam
naturam sapit. Illa est Phryxus: hæc Helle. Quid consequitur?
Idem animus sprete ratione, obseruato magis splendore in-
genito, quam immisso, immo uero infusum aspernatus,
ad

ad unum innatum conuersus, fractis duabus appetitus a-
lis, relictis superioribus ad inferiora delabitur, & cum cor-
porea natura commiscetur. Hoc est secundum Athamantis
matrimonium cum Inone contractum. Neque uero uobis mi-
randum est, Aud. quomodo coelestis animus factus terrestribus a-
liquid adhuc diuinitatis retineat; si quidem à splendidissimo
candore Circi elucens, quem orbem Lactem nuncupant,
per Cancrum descendens retulit à Saturno ratiocinationem,
& intelligentiam, à Ioue uim agendi, à Marte facultatem ma-
gnifice, grauius, animoseque uiuendi, à Sole naturam sentien-
di, & opinandi, à Venere propensionem desiderandi, à Mer-
curio potestatem, quæ sentiat, pronuntiandi, & interpretandi, à Lu-
na motum corpus augendi; ut sit & luminosis corporibus col-
lustratus, & nonnullam illorum uirtutem consecutus. Multum
tamen defecit à priore constitutione, immo uero quampluri-
mum; cum antea liber, postea seruus: antea cum alis in cælo,
post sine alis in terrenis membrorum uinculis: antea omnia
sciens, post omnium oblitus: antea facillime intelligens, post
paullatim reminiscens: denique antea deus, post homo in hac
rerum uniuersitate apparuisse existimetur. Quam pernicio-
sa autem sit, & molesta nouerca hæc ipsa natura corruptioni sub-
iecta, cum alia plurima, & firmissima argumenta declarant,
tum illud in primis, quod nos, id est, animos nostros à summi
boni contemplatione abducatur, in abiectissimarum rerum tra-
ctatione detineat, ambitione, auaritia, libidine, impediatur, ua-
riis perturbationibus afficiatur, uariis morbis opprimatur, Fortunæ
telis subiiciatur, & deteriori conditione reddatur, quam belluas ip-
sas, quæ tametsi miserissimæ sunt, miseras tamen suas non co-
gnoscunt, cum data sit nobis cognitio ad nostras ipsorum ca-
lamitates, nostras ærumnas cognoscendas, ut illorum sententia
omnino uera sit, qui nullam obtineri felicitatem posse censue-
runt, nisi à corpore animus aliquo modo abducatur, atque ab-
strahatur. Propter hanc nouercam cum in maximis periculis
uersati essent diuinus Phryxus, & humana Helle, quorum alte-
rum diuinam in homine fortitudinem, alteram humanam re-
præsentare temperantiam superius diximus; Arietem conscen-
derunt, id est sua potissimum uinixi sunt. Neque enim per
Arietem tam præclarum, ac preciosum intelligimus aliud, nisi
admi-

52
admirabilem uirtutis uim cum gloriæ immortalitate comun-
ctam. Hac ui qui nituntur, Aud. non timent fortunæ potesta-
tem, sed suam sibi fortunam architectantur; non uoluptatum
blanditis delinuntur, sed proprijs, ac perpetuis, iisdemq. since-
risimis, nullaq. ne minima quidem permissione molestiæ con-
taminatis uoluptatibus se oblectant; non diuitiarum splendo-
re commouentur, sed, si eas habent, ijs ut uirtutis, non ut
luxuriæ administris utuntur, si non habent, non admodum re-
quirunt, quippe quæ æque haberi ab optimis, ac pessimis pos-
sint; non ambitionis facibus accenduntur, sed uerum decus,
ueramq. gloriæ in una uirtute ponunt; non huius uitæ pro-
cellis, turbibus, tempestatibus superantur, sed ad eas ita se
habent, ut Olympi cacumen, quod uis uentorum non perue-
nit, ut rupes edita, cuius summa fluctibus non attinguntur,
ima fluctus frangunt. Hac ui Phryxus se seruauit: Helle se
seruare non potuit; quod ille fortior, constantior, animosior
esset, coelesti potissimum lumine fretus: hæc timidiuscula, &
minus animosa, humanarum uirium imbecillitate laborans.
Itaque ille ex ponto euasit: hæc in pontum decidit. Di-
uina enim in homine fortitudo omnia uincit, omnia su-
perat: at humana temperantia libidinibus, & uoluptatibus,
solicitudinibus, & laboribus facile obruitur; unde illud,
FACILIS IACTURA. Ab animoso igitur Phryxo ani-
mosi appellamini: ab Helle parum animi habente discitis, quæ
sit fragilis humana natura, quæ ponto, id est humanarum rerum,
defatigatione (πρότος enim quasi πύλος dicitur) sæpenumero frá-
gitur. Quemadmodum autem Phryxus auratum Arietem Mar-
ti fingitur immolasse, & eius uellus aureum in Martis templo
suspendisse: sic uos merito Martinengo, qui uestra studia in
suis ædibus benignissime fouet, ex cuius humanitate, tamquam
ex fonte plurima in uos decora, atque ornamenta redundant,
quo patrono, custode, defensore uestræ dignitatis, & gloriæ uti-
mini, omnem industriam uestram, omne studium, omnem ani-
morum, atque ingeniorum uestrorum fructum consecratis.
Iam uero Aries, quem significare uirtutis uim modo diximus,
cum inter sydera pro Martis domicilio esset collocatus, octo-
decim stellis refulsit; una in capite, tribus in cornibus, una
in pede priore de primis, una in pede posteriore de postremis,
tribus

tribus in ceruicē, una in cauda, tribus in lumbis, una sub uentre, quattuor in scapulis. Vereretur, Aud. ne id, quod dicturus sum, parum uobis probaretur, nisi liquido constaret, tantum esse uirtutum splendorem, ut illæ cum cœlestibus luminibus comparari merito possint. Arietis igitur stellæ clarissimas quasdam indicant uirtutes ab animi nostri facultatibus originem trahentes. Etenim animi facultates aut sunt rationis expertes, aut rationis participes. Rursus rationis expertes aut uitam continent, ut uis nutriendi, augendi, procreandi; quæ cum sint non in animalibus solum, uerum etiam in stirpibus, nulli uirtuti originem tribuunt: aut animal constituant, & sunt duorum generum; uel quæ cernuntur cognitione, & apprehensione, ut quinque sensus, qui singula apprehendunt, & phantasia, quæ continet formas rerum sensibus perceptarum, ac de illis iudicat: uel quæ cernuntur appetitione, & declinatione, ut uis irascendi, & uis concupiscendi; in quibus oriuntur affectus; & quas temperant uariæ uirtutes ad agendum pertinentes; ut illam quidem fortitudo, mansuetudo, patientia, perseverantia: hanc uero in materia honoris uirtus illa, quæ ab una parte magnos honores spectat, & dicitur magnanimatas, ab altera paruos, & nomine caret: in materia iucunda, amicitia, festiuitas, ueritas, temperantia: in materia utili iustitia, magnificentia, liberalitas. Rationis autem participes partim sunt appetitionis, ut uoluntas, quæ semper appetit bonum, & præelectio, quæ modo bona malis, modo mala bonis antepone; quarum utraq. adhibetur ad moralem uirtutem conformandam: partim cognitionis, ut mens, mentis agitatio, opinio; atq; ex hac quidem uel uirtus, uel certe uicina uirtuti sagacitas oritur: ex illis uero ars, scientia, intelligentia, sapientia proficiscitur. Quæ igitur Arietem illuminant, ac distinguunt stellæ, uidentur animi nostri uirtutes significare; quæ est in capite, illam omnium uirtutum supremam, magnificentissimo uocabulo appellatam sapientiam: quæ sunt in cornu dextero, tum eam, quæ est habitus principiorum, intelligentiam; tum per primam, propriam, & necessariam causam rerum cognitionem, scientiam nuncupatam: quæ est in cornu sinistro, illam magistram uitæ, omnium bonorum consiliorum præceptricem, omnium honestarum actionum moderatricem,

omnium

53

omnium moralium uirtutum ducem, gubernatricemq; prudentiam: quæ in pede priore de primis, habitum artium ad uitam humanam necessariorum: quæ in posteriore, sagacitatē, & præparationem quandam ad scientiam, & prudentiam comparandam: quæ sunt in ceruice, in dandis paruis liberalitatem, in dandis magnis magnificentiam; in reddendo suo unicuique iustitiam: quæ sunt in cauda & lumbis, tum temperantiam in libidinem, atq; in alios non rectos impetus animi dominantem, tum in communicatione ueri ueritatem, tum in communicatione iucundi pertinentis ad iocos festiuitatem, tum in communicatione iucundi pertinentis ad seria uirtutem amandi, seu amicitiam: quæ est sub uentre illam, quam modo magnanimitatem, modo uirtutem innominatam esse aiunt: quæ sunt in scapulis, tum fortitudinem ad pericula considerate suscipienda, & labores perpetuos paratam: tum mansuetudinem, quæ animos ad iram concitatos sedat, atq; tranquillat: tum rerum arduarum, & difficilium uoluntariam, ac perpetuam perseverantiam, quæ patientia nominatur: tum firmiter, ac perpetuo in ratione bene considerata permanentem perseverantiam.

O præclarissimum, atque ornatisimum sydus, dignum profusus, quod huius præstantissimi cœtus ad uirtutem, ad gloriam, ad splendorem nati esset insigne. Cum autem ad huius Arietis uellus aureum rapiendum argonautæ nauigarent, & prætereuntes sirenum insulam timerent, ne illarum cantu ad exitium perducerentur, unum in Orpheo perfugium habuerunt, cuius sonus, & cantus sirenum uoces adeo dicitur superasse, ut magis illo, quam his argonautæ mouerentur. Idem faciendum est uobis, V. C. ut uellus aureum, quod uobis ante oculos in singulari uestro insigni proposuistis, id est, uirtutem, cum immortali coniunctam gloria consequamini. Cauendum est, ne sirenum, id est uoluptatum blanditiis decipiimini. Attendendus potissimum Orphei sonus, & cantus, id est, principis uestri optimi, ac prudentissimi consilium, prudentia, magnificentia, moderatio, unde optimus, & maximus actionum uestrarum concentus, atque consensus omnem simphoniam superans proficiscitur, & quotidie magis proficiscetur. Quod si feceritis, sine dubio digni existimabimini, qui tam præclarum insigne habeatis; digni, qui animosi appellemini, digni illis, quæ uos manant;

O præmijs

præmijs immortalitatis. Agite igitur, V. C. omnem corpōris uoluptatem negligite, omnem aliarum rerum curam animo eii cite, omnem diligentiam adhibete, omnem laborem suscipite, ut tamquàm noui Phryxi tuti à maximis noueræ, id est naturæ corruptæ iniurijs pontum, id est labores, & miserias huius uitæ superare, & tandem aliquando Arietem Marti immolare, & eius uellus aureum in Martis templo suspendere, id est hominum uere animosorum, & fortium, ac constantium speciem præ uobis ferre uideamini. Conferte diuina ingenia uestra ad uirtutem contemplandam, atq; ad eam exercendam. immo uero cum eam contemplari, atque exercere iam diu cœperitis, præclarum institutum uestrum retinete. Nam si honestatem, si iucunditatem, si fructum requiritis; uirtutis studio nihil honestius, nihil iucundius, nihil fructuosius dici, aut excogitari potest. Si Rempubicam, si priuatam, si domesticam, si forenses, si urbanam, si rusticam tractare cupitis; uirtutis studium ad omnia pertractanda incredibile affert adiumentum. Si bellum, si pacem adamatis; uirtutis studium bellum moderatur, pacem exornat. Si quietem, si laborem, si ocium, si negocium, si adolescentiam, si senectutem maxima laude cohonestare uultis; uirtutis studium omnia cohonestat. Ergo uirtutis studio omnes actiones uestras perficietis. Cum dico uirtutem, primum intelligo bonorum morum conformationem: deinde ueritatis contemplationem. Potissimum enim nobis curandum est, ut bonis moribus præditi simus, disciplinam nostram legem uitæ existimemus, non solum dictis, sed etiam factis philosophemur, omnem modestiam, & moderationem in actionibus nostris adhibeamus, nulliq; alij rei magis seruiamus, quàm ut probi uideamur, & simus. Neque enim illi sapientiæ studiosi imitandi sunt, qui, ut ait elegantissime Cicero, non sunt ita morati, ita animo, ac uita constituti, ut ratio postulat: sed disciplinam suam ostentationem scientiæ putant; nec obtemperant ipsi sibi, nec decretis suis parent, tantaq; ducuntur leuitate, & iactatione, ijs ut fuerit non didicisse melius, partimq; sunt pecuniæ cupidi, partim gloriæ, partim libidinum serui, ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio. Verum uestigijs insistendum est Socratis, Xenophonis, Platonis, Xenocratis, Callisthenis, totius veteris Academiæ,

totius

54

totius Lycei, totius Stoicorum porticus, Epicteti, Plutarchi, Musonij, ceterorumq; qui fuerunt illi ætati suppres, non minori probitate, quàm sapientia præditorum. Quod si fecerimus, melius inuestigare rerum causas, melius contemplari causarum ueritatem poterimus. Triplex autem est contemplatio; una eorum, quæ sub cœlestibus sunt: altera cœlestium: tertia eorum, quæ supra cœlestia. Ac in prima quidem contemplatione quieuit Democritus, is, qui se dicitur occæcasse, ut naturæ secreta melius rimaretur. Anaxagoras uero ea non contentus in altera uersatus est, quod cœlestia præstantiora existere, & ad ea contemplanda se natum esse affirmaret; in qua quidem contemplatione sic totus fuit occupatus, ut ea, quæ sub cœlestibus sunt, parum cognoscere uisus sit, cum inter cetera etiam niuem esse nigram affirmauerit. Aristoteles uero omnium ingenio, ac doctrina præstantissimus, ea, quæ supra cœlestia sunt, & diuina, longe digniora esse existimauit. In quibus omnibus contemplandis eiusmodi ineunda ratio est, ut ex cognitione rerum, quæ creatæ sunt, in notitiam creatoris perducamur; nec in rebus genitis ita consistamus, ut, qui eas genuerit, ignoremus. Iam uero, cum in ijs, quæ diuina sūt, dæmones, seu, ut Theologi loquuntur, angeli, & ipse Deus ponantur, Auicenna, & Algazel, magni nominis uiri, affirmare uisi sunt, in angelorum contemplatione animum humanum esse felicem. Quod tamen à Platonice reprehensum est, & recte nostra quidem sententia reprehensum. Ecquis enim inuenitur, qui nesciat mentem nostram ita rerum causas exquirere, ut nunquam quiescat, nisi eam inueniat, cuius nulla sit causa, solumq; Deum esse causam causarum, ut in solo Deo quiescere animus noster queat? Quis non uideat, nullum esse bonum, quod nostram expleat appetitionem, dum aliud præterea bonum inuenitur, quod accedere ad illud posse uideatur: solum autem illud bonum saturare, ultra quod nullum aliud est bonum: atq; hoc Deum esse? Non igitur in angelorum, sed in Dei contemplatione summum bonum consistit; quod quidem uere post mortem animi huius uitæ maculis non contaminati percipiunt; in hac autem uita illi magis attingunt, qui mortem magis commentantur, qui à corporeis uoluptatibus, qui ab illecebris sensuum, qui ab inanibus cupiditatibus ma-

gis seuocantur, cum ipsi animi ad seipfos aduocantur, lectum esse coguntur, maximeq; à rebus corporeis abducuntur, ac quodammodo difiungere fe à corporibus difcunt, id est mori, ac uere philofophari confuefcunt, dum ufque in cœlum fua penetrant contemplatione, lumineq; fidei penetralia diuinitatis luftrant, ac Dei cognitione, quantum licet in hoc ergaftulo corporis, perfruuntur. O finem præftantiffimum, ac maxime omnium cultu digniffimum; in quo perfruendo duo agit animus; uidet Deum, quo nihil est dulcius, nihil fuauius, nihil iucundius: ac Dei uifione gaudet, quod gaudium ita fuperat omnem iucunditatem, ut nullæ uoluptates, nulla folatia cum eo poffint merito comparari. Ac Dei quidem uifionem diuinus Plato ambrofiam nominauit; gaudium uero, quod ex eius modi uifione concipitur, nectaris nomine denotauit. Ad quas diuinas epulas ut aduolaremus, datæ funt animis noftris geminæ alæ, nempe intelligentia, & uoluntas, quæ affidua ueri inueftigatione, ac perpetua boni appetitione ad diuinum uerum, & diuinum bonum perducunt. Hæ funt illæ alæ, quibus uti debet nofter Phryxus una cum Ariete, & uirtutis exercitatio-
ne. Ad harum alarum uſum, & huius Arietis traftationem uos maxime hortor. Hæc habui, quæ de aurato ariete dicerem; quæ fi intellexero uobis placuiſſe, id magis ueſtræ

in me beneuolentiæ, quàm ulli meæ in
dicendo præftantiæ tribuam:
ſin minus, ſat ha-
bebo me
fuiſſe laudem uoluntatis,
atque obedientiæ
conſecu-
tum.

Habita Patauij Anno MDLXXiij.

D E
L E G V M
L A V D I B V S .

★ *Antony Riccoboni Oratio.* ★

R E D O ego uos, Auditores, mirari quid ſit; quòd ego in admirabili ingenioſorum hominum præſtantia, ſumma iuris conſultorum copia, maxima eloquentium multitudine de legum laudibus orationem ſim habiturus, qui neque dicendi arte, cuius me ſtudioſo rem, quàm peritiorem profiteor, neque iuris cognitione, cui me non inficior aliquam quidem operã, ſed mediocrem dediſſe, neque uiribus ingenij, quibus perquam exiguis me ſentio eſſe ornatum, cum tot ingeniorum fluminibus, tot luminibus iuris prudentiæ, tot eloquentiæ fulminibus ſim comparandus. Verum meo iudicio mirari deſinetis, meque audaciæ nomine minime accuſandum cenſebitis, atque id, quod facio, probare incipietis, ſi mei conſilij cauſam, rationemque mente, ac cogitatione comprehenderitis. Tantam quidem eſſe ueſtrorum magnitudinem, multitudinemque beneficiorum, quæ in me contuliſtis, intelligo, tantaque ornamenta, & commoda ex huius delatione muneris, quod quinque ab hinc annos mihi obeundum curatiſtis, profecta ueſtræ benignitati accepta refero, ut, eſſi meæ, quàm tenues, quamque inſir-
mæ

mae sint ad hanc praesertim rem opes cognosco, tamen, quem-
admodum uos me unum iuniorem, multis posthabitis senio-
ribus eligendo quasi terminos beneficentiae uidemini excessis-
se, ita mihi non contento earum artium traditione, ad quas
sum electus, ad haec etiam honestissima legunt studia cohortan-
di, & quantum in me est, instituendi hi nobilissimi iuuenes
uideantur. Etenim qui mihi corporis labor, aut quae animi con-
tentio est unquam defugienda, ut beneficentissimis in me ci-
uibus aliqua ex parte satisfaciam, & perpetuam erga hunc
ornatissimum iuuentutis confessum animi mei propensionem
aliquo modo declarem, cum ex hoc ipso fonte plurimum in
me redundauerit utilitatis, & ipse ad non nullam hominum fa-
mam istorum commendatione subfectorum profluxerim? Fa-
teor equidem, Auditores, me omnia uestra causa debere; sed
tristi meo, uestroque fato ea non sum ingenij, atque doctri-
nae facultate instructus, ut litterarum omnium, quarum studio
hanc florentissimam iuuentutem flagrare perspicio, patefacere
ueritatem possim. Id quod, si quemadmodum uehementer cu-
pio, mihi liceret, nihil perfectio esset, cur proprijs relictis penati-
bus ad alios se magistros, quasi ad locupletes quosdam uirtu-
tis, & bonarum artium mercatores, hi studiosissimi iuuenes con-
ferrent, ipse enim eorum commodis dies, noctesque inseruien-
do uestra desideria explerem, eosque disciplinarum omnium doctores,
uel certe doctorum insignibus quam dignissimos reddere. Quo-
niam autem haec rerum uarietas, atque praesentia longissime
a me abest, angerer, excruciarerque me, quod propter summam
meorum uirium imbecillitatem tot, tantisque uestris in me me-
ritis respondere minime possem, si nihil a me amplius quid-
quam, quam quod mei sustinere humeri possint, uos expecta-
re non animaduertirem. Mea igitur uobis uoluntate, ac bene-
ficijs obstrictus uestris, non quia ex omnibus sum audacissimus,
sed ut, quibus praeter artes, quas ut publice doceam, mihi pu-
blico est decreto permissum, Iustiniani Institutiones, ac Insti-
tutionum glossata priuatim declarauerim, iisdem ne cohorta-
tione quidem publica desim, de legum laudibus hodierno
die statui orationem habere. Qua quidem in re perniciose
imperatorum quorundam hominum opinio me ualde pertur-
bat, qui hoc legum studium leuissimum, atque humillimum
esse

56
esse contendunt, neque omnino dignum, in quo elaborare de-
bere iuuenes uideantur. Quid enim, aiunt, in tam immensis ue-
teris prudentiae uoluminibus, in tam ponderosis Digestorum,
seu Pandectarum libris, in tam longis Imperatorum constitu-
tionibus agitur aliud, nisi quae tutelarum, agnationum, usuca-
pionum, alluionum, mancipiorum, parietum, luminum, stilli-
cidiorum, testamentorum ruptorum, aut ratorum iura, quaeque
stipulationum, & iudiciorum formulae, & quae huiusmodi alia
innumerabilia sint, leuiora certe, atque humiliora, quam illius
antiquissimae, & nobilissimae philosophiae praecepta, cui qui se
dediderunt, cum caelestibus comparantur? Equidem philoso-
phiae laudandarum artium omnium procreatrici, & quasi pare-
ti, benefactorum, beneque dictorum matri, dono, & inuento-
deorum, nihil detrahere ausim; tantumque abest, ut aliquid ei
derogando iuris disciplinae arrogem, ut hanc etiam ex intimis
philosophorum libris penitus exhauriendam putem: uerum
hoc ipsum studium affirmo tanta grauitate, ac magnificentia
praeditum esse, tanta rerum, & quaestionum pulcherrimarum
tractatione instructum, ut qui hoc negligat, is non modo impu-
rus, consceleratus, & nefarius esse, uerum etiam ex finibus hu-
manae naturae eiiciendus, expellendus, exterminandus uideatur.
Id quod etsi huic ciuitati tam exploratum est, quam quod ex-
ploratissimum, quae tanta diligentia, atque animorum conten-
tione ad hanc praecipue doctrinam complectendam exarsit, ut,
cum alias artes hic profiteantur admodum pauci, eam quam
plurimi exornent iurisconsulti: tamen pro mea suscepti mune-
ris ratione, & maxima erga hos iuuenes beneuolentia, ut, si qua
iis esse potest, dubitatio eximatur, & ab omnibus iura colan-
tur alacrius, primum legis naturam, atque antiquitatem, deinde
de necessitate, et fructum, si mihi exigui temporis attento-
nem concesseritis, demonstrare conabor. Atque ut facilius rem
omnem intelligamus, eamque uiam, & rationem retineamus,
quam in in omni disputatione retineri oportere doctissimi ho-
mines censuerunt, placet, quid sit lex, ante definire. Quomodo
autem eius uim exprimere melius potero; quam si ex ueterum
scriptorum auctoritate dixerem, legem esse, omnium diuinarum
& humanarum rerum reginam, quam oportet praesidere et bo-
nis, & malis, & principem, & ducem esse, & regulam esse iusto-
rum

rum, & iniustorum, & eorum, quæ natura ciuilia sunt animarum, commendatricem quidem uirtutum, emendatricem autem uitiorum? (Neque uerò inter ueteres defuerunt, qui legem dixerint illam esse, cui omnes homines decet obedire, cum propter multa, & uaria, tum maxime, quia sit inuentum quoddam, & donum Dei. Id quod uel ab illis significatum est, qui ferentes populis leges non se illarum inuentores esse, sed aliquem Deum prædicarunt. Etenim Numa Pompilius, qui populum Rom. summa æquitate, & prudentia statim post Romulum rexit, dicebat sibi cum dea Aegeria congressus esse nocturnos, eiusque monitu se leges, quæ acceptæ dijs immortalibus forent, instituire. Draco autem, qui leges Atheniensibus primus omnium tulit, & Solo, qui ex septem illis inclytis sapientibus fuit, cuiusque etiam legibus usi sunt Athenienses, nonne in Mineruam earum inuentionem retulerunt? Quid porro fecit Lycurgus, qui Lacedæmonijs, quid Charondas, qui Catanæis, quid Minos, qui Cretensibus iura constituit? nonne hi quoque, quidquid instituerunt, id se ab Apolline, à Saturno, ab Ioue accepisse dixerunt? Neque uero aliter à Platone factum esse, à quo Magnesijs, & Siculi leges habuerunt, neque à Zoroastre, qui Bactrianis, & Persis iura tradidit, memoriæ proditum est, quorum alter omne inuentum Ioui, & Apollini, alter Horomasi tribuit. Quid Zamolxis, & Trismegistum commemorem? ille enim, Scythijs quæ dedit iura, accepta Vestæ, hic uero Aegyptijs, retulisse Mercurio existimatur. Atque, ut Manmetum tacitus præteream, quem tamen, quæ Arabibus seruanda tradiderat, se percepisse à Gabriele confessum esse ferunt, sapientius, quam alij, fecisse Moses uidetur, qui non alicui ficto numini, quemadmodum cereri, sed illi optimo, maximoque Deo, cuius nutu, & arbitrio cælum, terra, mariaque reguntur, attribuisse legum inuentionem perhibetur. Merito igitur, legem Dei munus, atque inuentum esse, creditum est. Alij uero interius rem perscrutantés definiunt legem esse, Rectam rationem imperandi, atque prohibendi, uel Rationem summam insitam in natura, quæ iubet ea, quæ faciendæ sunt, prohibetque contraria, uel Iustorum, iniustorumque distinctionem ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressam naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supple-

cio

cio improbos afficiunt, defendunt, ac tuentur bonos: eandemque rationem aiunt in hominis mente confirmatam, & confirmatam legis nomine exornari: cumque eius uis sit, ut recte face-
re iubeat, uetet delinquere, eam græce τὸν νόμον ἀπὸ τοῦ νομίζειν, i. à suum cuique tribuendo appellari, latine autem legem à legēdo existimant, ut uis tum æquitatis, tum delectus in hac ipsa ratione posita uideatur. Aliorum opinio est legem definiē-
tium, ut sit uera gubernandi ratio, quæ ad finem optimum ea, quæ gubernantur, dirigit, uirtutibus præmia, uitij supplicia statuens, quadruplicem esse legem, unam diuinam, quam prouidentiam uocant (aiunt enim, ut res est, Deorum immortalium ui, natura, ratione, potestate, mente, numine mundum uniuersum regi, idque esse legem testantur) alteram cœlestem, quod Fatum nominant, idest Fatalem, & immutabilem continuationem ordinis sempiterni, tertiam mouentem, quam naturam appellant, quartam humanam, cui naturalis prudentiæ nomen imposuerunt. Atque hinc intelligi facile potest, longe altiora iuris posse capi primordia, quam à ueteribus iuriconsultis sint capta. Age enim, legis originem quærimus; quid aliud dicunt, nisi primum in Rep. Ro. Regias leges à Romulo, & reliquis deinceps regibus comitijs curiatis fuisse perlatas, quæ à Sex. Papirio, qui Superbo regnante uixit, collectæ Iuris Papiriani nomen adeptæ sint? An. autem post Remp. recuperatam quinquagesimo octauo, post urbem uero conditam trecentesimo secundo decemuiros legum tabulas conscripserunt, earumque interpretationem proprium iuris ciuilis nomen habuisse? Inde uerò legis actiones à Pontificibus esse illatas, easque à Cn. Flauio scriba Ap. Claudij in uulgus publicatas iuris ciuilis Flauiani nomen obtinuisse, atque alias actiones à Sex. Aelio fuisse compositas, quarum liber ius ciuile Aelianum fuerit appellatus? Actionibus porro esse adiuncta senatusconsulta, quæ senatus consulibus maxime, aut magistratibus illis, per quos haberi senatus poterat referentibus decreuit; & cum senatusconsultis connexas esse leges, quas populus uniuersus, consulibus, uel alio patritio rogante magistratu, ut dictatore, atque interrege centuriatis comitijs, unde etiam centuriatæ dictæ sunt, iussit; & scripta fuisse plebiscita, quæ plebs tributis comitijs sine patribus plebeio magistratu, nimirum Trib. pl. rogante accepit;

P cepit;

cepit; atque edicta fuisse addita, quæ cum magistratus ceteri, ut consules, Aediles, Tribuni, tum potissimum prætores edixerunt, quæq; tantæ fuerunt auctoritatis, ut iuris Honorarij nomen inuenerint; postremo autem factas fuisse constitutiones, quas constituti principes, quibus datum est ius, ut quod constituisent, ratum esset, intulerunt? Sunt hæc quidem iuris ciuilis scripti primordia, ab institutis Græcorum profecta. Verum ego cum doctissimis sentio uiris, antequam lex ulla scriberetur, & ciuitates constituerentur, legem fuisse, atque illius cælum, ac terras tuentis, & regentis Dei æqualem esse. Nolite enim existimare, Auditores, tum denique incepisse legem, cum scripta est: non enim à scriptis originem duxit, sed una cum mente diuina, quæ sine ratione, ac lege esse non potest, semper fuit. Quid? quod non omnia, quæ pro legibus scripta sunt, leges haberi oportet? ecquis enim nominauerit leges Dionysij, Alexandri Pheræi, Phalaridis, aliorumq; immanium tyrannorum decreta? An ne latrocinari, adulterare, testamenta falsa supponere iura erunt, quia hæc uoluntate, ac iussu alicuius tyranni, uel suffragijs, & scitis multitudinis cõprobata proponi publice possint? Nullo. n. modo separari lex à iustitia põt. Quare quod malũ, id iniustum, quod iniustum, id non legitimũ, quod non legitimũ, id ex lege non esse censendum est. Quod autem ex lege est, id sine scriptis legibus obseruare nobis licet: præsertim uerò, si normam legis, id est naturam ipsam sequi uelimus. Etenim quis non intelligat natura nos esse propensos ad diligendos homines, quod aiunt fundamentum esse iuris, eadẽ que natura ab iniuria nos arceri angore conscientia, fraudis que cruciatu? Id quod summi quondam poetæ fictis fabulis expresserunt, cum Eumenides, quarum & Athenis fanum erat, & apud Romanos lucus Furinæ, speculatrices esse, & uindices facinorum, & sceleris; eosque, qui aliquid impiè, scelerateque commiserint, tedis ardentibus agitare, & perterrere dixerunt. Non enim sola pœna à iure scripto proposita ad uexandos malos homines satis est, quæ sæpe amicitia, atque misericordia remouetur, sed sublatis etiam omnibus iudiciorum supplicijs riarum tedæ ardentes, id est sua quenque fraus, & suus terror, suum quenque scelus, suæ malæ cogitationes, conscientia que animi infectantur. Quamobrem tamen nũquam esset scri-

58
scriptum, perduelles grauisime castigandos, nullaque inueniretur scripta pœna parricidarum, nihilque de peculatu, de stupris, alijsque criminibus sancitum esset: tamen, si quis Iunios, Vitellios, & Aquillios, qui de prodenda regibus patria nefaria, & scelerata consilia habuerunt, si quis M. Horatium, qui cum sua manu sororem interfectam esse confessus esset, profecto non absolutus fuisse, nisi recens meritum obstitisset factõ, si quis Coriolanum, T. Romilium, & C. Veturium, qui de furto publico postulati fuerunt, si quis Sex. Tarquinius, qui uim Lucretia Tricipitini filia attulit, aliõsque consceleratos homines fuerit imitatus; non idcirco minus eum spreuisse legem, id est rationem profectam à rerum natura, & ad recte faciendum impellentem, & à delicto auocantem credendum est. Videte igitur, Auditores, quid inter decreta scripta, & leges intersit, illa etiam iniusta esse possunt: hæc nunquam à iustitia recedere posse existimantur. illa cum populis, & ciuitatibus orta sunt: hæc ante populos, & ciuitates fuerunt. illa mutabilia sunt: hæc sua natura immutabiles. illa sexcentis è chartis, & commentarijs, & præceptionibus discuntur, accipiuntur, leguntur: hæc uero ex natura ipsa arripiuntur, hauriuntur, exprimuntur. ad illa docti, & instituti pauci quidam homines: ad has facti, & imbuti sunt omnes; quæ profecto nulla scriptione indignissent, si à corrupta malæ consuetudinis igniculi à natura dati opprimi, & extingui, atque exoriri, & confirmari uitia contraria non cõpissent. Quod cum animaduertent prudentissimi illi uiri, qui dispersos homines in agris, & in tectis syluestribus abditos ratione quadam compulerunt in unum, & congregarunt, naturalem iustitiam exprimentes iura constituerunt. Nam primis temporibus uiuebant homines in syluis, ac in speluncis, sola lege natura, minores maioribus obedientes. Quam cum spernere cepissent, & cæcam, ac temerariam dominatricem animi cupiditatem sequentes uiribus corporis abuti uiderentur perniciosissimis satellitibus, prudentiores quidam plures familias mœnibus, ac uallo suo consilio septas ad uitam inter se certo iure, certisque legibus deuinciendam incitauerunt. Cũq; illa familia propter opiniones, moresque diuersos maximis inter se iniurijs afficerentur, communes quosdam arbitros, & iudices, rectoresq; constituere sunt coacta, qui ciuitati leges

præscripserunt, & populum ad uirtutem, ad decus, & honestatem amplectendam impulerunt. Atque ut plures familiæ in urbem unam ex locis syluestribus se retulisse dicuntur, ita plures urbes in eandem uoluntatem, communemque legem sic conuenerunt, ut constituta à natura inter homines societas omnino sit patefacta, & unius ciuitatis beneficentia, liberalitas, bonitas, iustitia ad alias etiam ciuitates cœperit pertinere. Ergo nihil aliud peractum est, nisi quod naturæ uires corruptela malæ consuetudinis obscuratæ scriptis etiam legibus sunt illustratæ. Sed quoniam satis de natura, atque origine legis dictum est, nunc de eius necessitate, atque utilitate est dicendum. Eâ enim ita necessariam, ita utilem esse iudico, ut nihil magis necessarium, nihil utilius in hac rerum uniuersitate inueniri posse existimem. Sublata enim lege, non modo urbes, & Resp. & genus humanum, sed mundum etiam uniuersum tolli intelligo. Quod si cui dubium uideatur, is cogitet mecum, quidnam futurum sit, si leges à natura sibi impositas spernendo, neque cœlestis ille globus extimus, qui reliquos omnes complectitur, in quo sunt infixi illi sempiterni ignes, quæ sydera, stellæq; uocantur, ab ortu commeet ad occasum uiginti quattuor horarum spatio, neque subiecti septem, quos possident errantes stellæ, quorum primus triginta fere annis cursum suum conficit, alter duodecim, tertius quattuor, & uiginti mensibus sex diebus minus, quartus anno, quintus tercentum quadraginta octo diebus, sextus tercentum triginta nouem, septimus uiginti septem, & octo horis, retro contrario motu uersentur, neque omnino cœlum naturali se conuersione contorqueat, neque cœlestia signa, id est, Aries, Taurus, Gemini, quæ tempus ueris conficiunt, Cancer, Leo, Virgo, quæ æstatis, Libra, Scorpius, Sagittarius, quæ autumnus, Capricornus, Aquarius, Pisces, quæ hyemis, aliâq; fulgentissima sydera terras clarissima luce collustrent. Si enim his naturæ legibus non pareatur, ecquis non uideat, ut concidat omne cœlum, omnisque natura intereat, necessarium esse? Quid porrò euenturum est, si iisdem naturæ legibus resistentes aer, & ignis, mouendi uim, et efficiendi, reliquæ uero elementorum partes accipiendi, & quasi patiendi, aqua scilicet, atque terra, dereliquerint? Si non, quemadmodum natura iussit, aer, et ignis sursum, terra, et aqua deorsum, sed contrario mo-

tu

tu ferantur? Si cum terra naturali lege infimum locum teneat, hanc inundet aqua, superior sit aer, ignibus altissima ora reddatur, hæc ipsa inter se uelint sedem suam commutare? Nonne sublata lege perturbatio naturæ, & magna confusio sequitur? Atque, ut omittam hæc paullo altiora, quàm quæ à me ipso expectari intelligo, nulla certe ciuitas, nulla Respub. consistere meo iudicio potest, nisi legibus obtemperetur. Quid. n. Athenas clarissimam quodam Græciæ lumem, quid Carthaginē totifere Africæ, atq; Hispaniæ imperantem, quid denique Româ ipsam totius fere orbis terrarum dominam perculit aliud, nisi legum contemptus, atq; despicientia? Quid euertit Corinthum, quid Numantiâ, quid Assyriorum imperium sustulit, quid Macedonum, nisi iuris ipsius neglectio? ut enim corpora nostra sine elementorum temperamento, & diligenti curatione uiuere diu non possunt: ita Resp. ipsæ sine recto gubernandi ordine, & legum obseruatione cito intereant, necesse est. &, quemadmodum illa maxime corrumpuntur pestilentia, qua nihil humano generi detestabilius est: sic hæc miserimum exitium patiuntur, cum quibus in tota ciuitate plurimum potentiæ, atque audaciæ est, ij negligunt iura. Quid? quod illorum deterior, quàm harum conditio est? illa enim si non alijs morbis, at certe senectute tanquàm matura, & cocta decidunt poma, & eadem illa, qua conglutinata sunt, natura dissoluuntur: hæc uerò, quia semper obseruare leges possunt, ideo etiam consistere semper possunt. Id quod facillime perspicitur ex præstantissima Venetorum Rep. quæ nulla alia de causa iustioris imperij infinita iam prope sæcula enumerat, atque æternum habitura esse imperium uidetur, nisi quod in ea legum est obseruatio tanta, ut nulla certe maior nec in ueteribus Rebus publicis fuisse, nec in recentioribus inueniri posse uideatur. Hæc illa est, quæ efficit, ut quemadmodum Romani magnitudine, sic Veneti diuturnitate imperij gloriantur. Hæc illa est, per quam Veneti Romanis feliciores, qui perpetuo uel cum hostibus, uel cum ciuibus dimicaruat, optatissimæ pacis fructus domi, & foris quotidie percipiunt uberrimos. Hæc denique illa est, cuius uiribus cum paucis quibusdam lustris urbs Roma libera fuerit, Venetiæ quàm antiquissimæ, flos Italiæ, ornamentum Europæ, orbis terrarum theatrum amplissimum, eundem suæ origi-

nis

nis diem colunt, & libertatis. Quid de ipso genere dicam humano? an cum ei congregatio sit necessaria, & ut homines inter se congregentur, necessariam esse legem constet, in ipso hominum genere legis necessitatem negabimus? ecquis non intelligit, necessarium homini esse, ut legem, quam in se habet, id est, rationem, quæ docet, & explanat, quid faciendum, fugiendumque sit, tueatur, partem autem, quæ huiusmodi legi resistit, & ipsum hominem huc, & illuc rapit, id est, appetitum frenet? quomodo homo sit appellandus, si illius legis fuerit oblitus, quæ partes ei constantiæ, moderationis, temperantiæ, uerecundiæ dedit, & ab eò negligi non uult, quemadmodum se aduersus hominem gerat? an uero Bargulo Illyrico, Viriato Lusitano, aliisque latronibus æquabiliter prædam dispersentibus necessarias fuisse aliquas leges ad opes firmandas, atque augendas fatebimur: uiris autem bonis uidentibus, ementibus, conducentibus, locantibus, aliaque negocia contrahentibus non necessario legibus parendum esse arbitrabimur? Quod si quodammodo inter illos, multo etiam inter hos magis necessariam uim legum esse, censendum est. Quarum profecto fructum præcipuum esse intelligo, quod nos Deo quam simillimos reddunt. Etenim cum alia omnia in Deo præstantissima, atque optima sunt, tum nihil præstantius, ac melius, quam duplex ratio, altera, qua rerum omnium notitiã habet, & intelligit ueritatem, altera, qua mundanæ uniuersitatis salutis consulit, & eius quadam procuratione tenetur. Hac duplici ratione, quam legem esse apparet, si non re uera homines ad Dei conditionem accedunt, præsertim dum his infirmis corporum cõpagibus, & his terrenis mēbrorum uinculis detinentur, at certe, quoad humana patitur natura, uidentur accedere, dum rerum causas inuestigant, & omnibus rebus sequendam esse naturam contemplantur, atque actiones omnes intuentur, considerant, & perpendunt, uitæ autem degendæ, familiæ custodiendæ. Reip. gerendæ modum ostendunt, & mores informando, propinquum propinquo, ciuem ciui, hospitem hospiti, & omnino hominem homini conciliando, ac populis leges, & iudicia administrando, excellenti quadam uoluntate, de ipso genere humano benemerentur: ut, quemadmodum Deus recte à nobis non sapientissimus solum, sed optimus etiam, ac maximus ap-

pella-

pellatur, ita qui leges cognoscunt, & statuunt, non modo prudentissimi, uerumetiam beneficentissimi, & doctores excellentissimi merito nominentur. Quid? quod, cum ratio ipsa, qua nihil in omni cœlo, atque terra diuinius est, & in homine sit, & in Deo, cumque ijs, inter quos est rationis societas, sit etiam recta ratio communis, & cum recta ratio sit lex, lege consoctios homines cum Dijs esse dicunt? Adde uero, quod cum inter homines & Deos sit communio iuris, etiam eiusdem ciuitatis habentur. i. huius communis ciuitatis, qui mundus uocatur: & cum homines, atque Dij per communionem iuris sint eiusdem ciuitatis, etiam Deorum agnatione, & gente homines teneri existimantur. Videte ergo quantam ex lege feramus uilitatem, cum ex ea Deorum similitudinem habeamus, & societatem, atque cognitionem. quid dicam de pace, quæ legibus comparatur? Sunt ea quidem magna, ac nescio, an dicam maxima, quæ arma efficiunt: incommoda illa, quæ plurima inferre bellum solet, propulsare, imperij fines non solum tueri, uerumetiam proferre, atque pacis commoda conseruare: uerum hæc omnia referuntur ad leges, quæ pacis moderatrices sunt: ut quidquid utilitatis illinc ferimus, hinc ferre præcipue uideamur. Neque uero tacendum est, legem utilissimam esse, quod castiget improbos, & tueatur bonos. Id quod etiam significatum est a poetis illis, qui iustitiã, quam animam legis licet appellare, Deam esse finxerunt Ioui patri adsidentem, bene agentibus optima quæque pollicentem, uultionem autem malis imprecantem. Atque eius imaginem antiquis temporibus ita fieri solitã esse, memoriæ proditum est, ut esset forma, atque filio uirginali, aspectu uehementi, & formidoloso, luminibus oculorum acris, neque humilis, neque atrocis, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate: quæ scilicet nunquam se corrumpi sineret, nunquã improbis ignosceret, non blandos sermones, non precationem, non adulationem, neque aliud quidquam huiusmodi admitteret, iniustis terrorem incuteret, iustis uero fiduciam præberet, & uultum erga amicos gratum, erga inimicos modestum ostenderet. O uirginem pulchram, & nostrorum animorum oculis perpetuo intuendam. cuius effigiem præclare à natura expressam esse uideo in Iulio Cananio Religiosissimo Episcopo, parente, ac, si ita appellare licet, deo nostræ uitæ, fortunæ

næ

næ, memoriæ, nominis, atque in Marino Pisaurio, Præside clarissimo, illo iuris Pontificij, hoc ciuili optimo custode. Quorum alter ex antiquissima ortus Canania familia, quam id temporis ex Constantinopoli in Italiam uenisse constat, cum immanissimus Turcarum tyrannus eam urbem cepit, Gulielmum Cananium maximum iuriconsultum, & Regiensem episcopum imitatus eam Religionis, & iuris rationem tenuit, ut eum Iulius III. incredibili Pontifex non modo sapientia, sed bonitate etiam ornatus, suorum omnium consiliorum, & participem, & adiutorem esse uoluerit, nos autem, posteaquam est episcopus nobis datus, cum Lutherana hæresis immanitatem represserit, & cerimonias publicas sanctissime custodierit, ad uniuersa huius diocesis commodum, dignitatemque tuendam, atque augendam natum, semper confessi sumus, & prædicauerimus. Alter ex nobilissima Pisauriorum familia originem trahens, ex qua prodijt Lucas Diui Marci procurator, uir nunquam satis laudatus; prodijt Angelus, qui Adriaticæ classi præpositus apud Mitylenen strenue pro patria pugnando occubuit; prodijt Nicolaus, qui ob singularem prudentiam, egregiamque uirtutem ad Ferrariense bellum, quod cum tota Italia gestum est, senatus decreto missus pacem patriæ cum dignitate, & amplificatione imperij & nostra omnium, qui tunc in perpetuum Venetorum fidei à Deo commisi sumus, felicitate peperit; prodijt Benedictus, ciuis optimus, senator grauissimus, imperator clarissimus, & formidolosus Turcis formidolosus, de quo melius est tacere, quam pauca dicere; prodijt Hieronymus imperator fortissimus, & prodierunt innumerabiles alij clarissimi uiri: inde igitur natus Marinus, maiorum uestigiis instans, admirabilem in Rep. administranda prudentiam, atque iustitiam semper ostendit, nunc uero cum clarissimo uiro, Paulo Baduario Quæstore uigilantissimo, & Ghelino Ghelino, uiro excellentissimo, & Vicario omnium, quos unquam uiderimus, humanissimo, se integerrimum nobis, & clementissimum præsidem præbet. Verum de his iustitiæ luminibus dabitur fortasse alius commodior dicendi locus: hic nobis, quemadmodum propositum est, attingendæ sunt laudes legis, qua nihil utilius humano generi datum esse existimo. Quæ enim res alia hominès ad uirtutem inflammat, hortatur ad decus, reuocat

cat

eat à flagitio? Quæ uis alia efficit, ut auguste, & sancte ueneremur Deum, patriæ, quæ communis est omnium nostrum parens, seruiamus, parentes, à quibus uita, patrimonium, libertas, ciuitas nobis tradita est, charissimos habeamus, uxores amemus, ac liberos educemus? Quæ uirtus alia docet, clientelæ, cognationis, affinitatis, amicitie rationem habendam, promissa, pacta, conuenta esse seruanda, prodiones, insidias, seditiones, supra, corruptelas, adulteria, incesta uindictanda? Quod bonum aliud pupillos, & uiduas tuetur, pauperes seruat, innocentes, qui potentium opibus circumueniri, atque urgeri uidentur, consolatur? Quæ manus alia uoluptatibus bonorum imitatricibus, malorum autem matribus omnium, & doloribus, quibus humana sæpe mentes obcæcantur, quasi immanissimis belluis adhibet frenas? Denique, ne pluribus, quæ in promptu sunt, morer, cum iu animis nostris insita sit, atque innata imperandi cupiditas, nihil profecto aliud ad ipsum imperium comparandum lege aptius inuenitur, cum per eam nobis parere duces, nobis reges obedire, nobis imperatores ipsi obtemperare uideantur: ut merito iuriconsulti duces ducum, reges regum, & imperatores imperatorum sint appellandi. Quamobrem cum manifestum sit, legem dei munus esse, & rectam rationem populorum ætate, ac ciuitatum seniore, ac ita necessariam, ut sine ea nec hominum uniuersum genus, nec Resp. ulla stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus possit, tam uero utilem, ut sit utilius nihil; reliquum est, ut, quamuis ea, quæ dicta sunt, inflammare satis hos nobilissimos iuuenes ad sequendum honestissimum legum studium potuerint, tamen tuendi officij mei causa, familiariter agendo, eos breui cohortatione de huiusmodi retinendo studio admoneam. Vnde autem initium sumam? Vobis ne proponam priuati commodi rationem, & diuitias magnas, quas legum, ac iuris cognitio afferre iuris perito in ciuitate existimatur? An dicam uobis nihil iuris prudentia ad gloriam consequendam, & ad honores adipiscendos opportunius esse? Fiunt enim iuris periti ditissimi, & maximi oratores, ac Rerump. gubernatores existunt. Nam falluntur mea quidem sententia illi, qui eloquentiam ciuili scientia perfici non putant: & nemo est, qui ignoret, summas opes, & Rerump. administrationem legum studiosis propositam esse.

Q. sc.

le. At laboriosum est hoc studium, fateor: sed non idcirco de
ferendum; nisi forte uirtutem, quia eam per labores iter face
re summi quōdam poetæ fictis prodiderint fabulis, & gloriam,
quōd ijdem laborem parentem eius appellarint, & bona om
nia, quōniam alij quidam affirmarint ea hominibus à Dijs im
mortalibus nullo alio nisi laborum pretio uendi, spernenda
nobis esse censeamus. Sed profectō ita est, ingeniosissimi iuue
nes, quōd quidq; præstantius esse, eō laboriosius uidetur. An
vero eximia ingenia uestra, & iuuentutis robor in umbra deli
rescere, & in ocio permittetis; & Demosthenem uobis non pro
ponetis, quem tam studiosum fuisse memoriæ proditum est,
ut opus immortale tractans, doleret, si quando opificum, qui
rei uilissimæ studeberent, antelucana forte uictus esset indu
stria? An tot excellentissimos doctores, qui, tanquā lucidissi
ma sydera, patriam collustrant nostram, uobis non imitādos
censebitis? Etenim, ut aliarum artium doctores omittam, de
quibus tunc dicendi erit commodus locus, cum de Medicinæ,
ac Philosophiæ laudibus orationem habebo, quemadmodum
illis, quibus ὀπποσῶν Aristotelis indies explano, pollicitus sum,
& iuris peritos tantum ex ordine temporum, cum insignia re
tulerunt, commemorem: habetis, quem imitemini, **DOMI
NICVM CAMPVM**, uirum ornatissimum, quem tanta
prudētia præstare constat, ut etiam suo exemplo declarat,
quantum iuris cognitio ad rem familiarem tuendam, atq; am
plificandam ualeat. Habetis **IO. BAPTISTAM IAN
CAROLVM**, uirum cum iuris doctissimum, tum in uer
bis grauissimum, in sententijs acutissimum, & omnium artium,
quæ ad humanitatem pertinent, cognitione ornatissimum, qui,
quanta prudētia, æquitate, clementia, integritate & Tauri
si, & Brixia, & Verona, & Patauij maleficiorum Iudex, &
Feltri, & in ciuitate Foriulij, & Taurisi etiam, ac Patauij Vi
carius in iudicando sit usus, cum nec obscurus, nec uariis ser
mo, sed & clarissima, & una omnium vox Rhodigium pertu
lerit, uestrum ignorare arbitror neminem: ut gloriari merito
possit, se summos honores hominem per se cognitum, sine
ulla commendatione maiorum uirtutibus suis clarissimis esse
adeptum. Habetis **ANTONIVM MARIAM FVL
GINEVM**, quem, nisi ordinem temporum secutus essem,
cum

62
cum propter ætatem, tum quōd huius ciuitatis gubernacula
hoc anno sibi, quemadmodum sæpe antea, summa omnium
ciuium uoluntate tradita, cum maxima sua laude tractat, cete
ris anteposuissem, uirum, & iuris, & litterarum, & antiquitatis
bene peritum, qui & adolescens dixit, & senex consulitur plu
rimum, in quo summa non uitæ solū, atque naturæ, sed ora
tionis etiam comitas, & incorrupta quædam latini sermonis
integritas laudatur, qui tanta memoria est, quantam in nullo
cogouisse me arbitror, ut quæ etiam ab adolescentia uide
rit, legerit, scripserit, ea nunc memoriter narret, qui denique
tanta discendi cupiditate semper exarsit, ut in nullo unquam
flagrantius studium animaduertirum, cum uel in ipsa ætate in
grauescēte peruolutandis libris multas traducat noctes. **VO
bis quoque proponitur IO. FRANCISCVS DYR
RACHIVS**, uir præstantissimus, qui plurimis Fortunæ
telis percussus in maximis semper calamitatibus se doctrinæ
subsidio est consolatus, ejusque ictus sic tulit, ut non ab ea
uictus esse, uerum eam uicisse omnibus uideatur. His adjici
tur **BERNARDINVS FORNAGERIVS**,
eques magnificus, in quo tantus animi splendor, & tanta ma
gnitudo semper fuit, ut sibi omnia, quæ clarorum uirorum es
sent, non dubitaret asciscere, eaque omni dignitate obtinuerit,
quique tantam magnificentiam, & tantam fortitudinem osten
dit, cum in florentissimo gymnasio Patauino eius clarissimæ
uniuersitatis, quæ iuri nauaret operam, Rector fuit, ut omni
bus se præbuerit amabilem, atque admirabilem. Adduntur
etiam duo religiosi uiri, **FRANCISCVS CARRA
RIA**, & **LAVRENTIVS ZERBINATVS**, quo
rum alter ijs moribus, eoq; religionis cultu præditus est, ut
nullus sit honor tantus, qui in eum collatus non uideatur ei,
qui contulerit, magnam esse iudicij laudem allaturus: alter &
comes, & eques propter singularem animi sui præstantiam fa
ctus est. Nec uobis paruum ad uerum decus incitamentum
esse debet **HERCVLES BELLONCIVS**, quem
etiam Cosmographiæ scientia mirabiliter delectari scio, quem
cum prudētia, tum eloquentia præstare tanta manifestum est
ut, si uelit, (uult autem nunquam, propter summam integra
tem, atque innocentiam suam) causam inferiorem dicendo

facere superiorem possit, ea vero grauitate & iuris cognitione, esse ornatum, ut, cum primum ad munus iudicis obeundum animum appulit, ei desiderium explere suum facillimum fuerit, atque Brixiae iuris Iudex electus sit, maioresque indies honores maximis suis uirtutibus consecutus esse uideatur. Neque hoc loco praetermittendus est IO. GASPAR FRACHETTA, uir cum prudentia, & diligentia: tum omni uirtute perquam excellens. Ac simul commemorandus est ANDREAS NICOLIVS, ex quo manifesto apparet hominis decus ingenium, & ingenij ipsius lumen esse eloquentiam, qui est diligentissimus inuestigator antiquitatis, quem ego cum audio, uel de iure ciuili, & pontificio, uel de illis artibus, quae ad humanitatem pertinent, disputantem, ita contentus sum, ut melius non quaeram, qui uerbum uocis, quae subrauca natura est, in bonum conuertens, & gestu emendans, habet flebile quiddam in quaestionibus, aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commouendam, qui denique pro ueritate, pro ciuium auctoritate, pro statu ciuitatis nullum uitae discrimen sibi unquam uitandum putauit. Neque tacebo NICOLAUM CAMPAGNELLAM, qui paternam gloriam consequitur, & naturalem quandam habet in dicendo auctoritatem, & rebus inueniendis omnino acutus est. Et dicam uobis, praesertim in uitae ratione, IO. CASTELLIVM imitandum, cum quo, nec continentia, nec pietate, nec ullo genere uirtutis multos existimo conferendos, quique cum fratres illos religiosos, & sanctos, non umbratilis, & delicatae, sed horridae, atque acerbae uitae, & antiquae Religionis maximū exemplar, quos Capucinos appellant, ad hanc urbem recipiendos curauerit, diuini se cultus omnino studiosum, & amantē ostendit. Neque praeteribo HIERONYMUM DELAITVM, qui ad iuris ciuilis cognitionem etiam illius quasi contractae, & astrictae eloquentiae. i. dialecticae scientiam adiunxit, ut illa dialectica dilatata, id est eloquentia commodius uteretur. Nec silebo IO. BAPTISTAM DEDVM, qui cum iunior orsus sit in foro dicere, celeriter ad maiores causas propter lumen ingenij sui adhiberi coepit. Atque addam SYLVESTRUM SYLVESTRIVM, qui admodum adolescens, quattuor annorum spatio doctoris insignia

63

signia consequutus, illud praestantiae suae specimen dedit, ut ad maximam iuris prudentiae gloriam peruenturus esse uideatur. Addam GASPAREM TISVM, acutum rebus inuenientis, nec minus uerbis expeditum, fortem uero actorem, & uehementem. Addam LUDOUICVM NASELLVM, cuius laudes tot, tantaeque sunt, ut neque unde incipiam, neque, si inceperim, ubi finem inueniam, prorsus ignorem. Addam denique IO. ANTONIVM MASPORIUM, doctum iuuenem, non sine facetijs, uerbis nec inopem, nec abiectum. Quamobrem, cum, & amplissima uobis sint proposita praemia, neque uobis desit ingenium aptissimum, atque aetas opportunissima ad discendum, & habeatis doctores plurimos, atque ornatissimos ad imitandum; caute, ne uobis ipsi deesse uideamini: uos enim in tanta doctorum multitudine, & aetatis opportunitate, atque ingenij habilitate, tantis commodis, & honoribus per ciuilem scientiae studium comparandis indormire non decet.

Habita Rhodigij, cum ibi publice doceret,
Anno M. D. LXVII.

Antonii

ANTONII RICCOBONI

D. E.

CONSOLATIONE EDITA

SVB NOMINE CICERONIS,

Prima Disceptatio.

Extus iam agitur mensis, cum ego ad Hieronymum Mercurialem, Medicum clarissimum, & Comitem perillustrem, de consolatione edita sub nomine Ciceronis, in multis, & magnis, quæ me tum publice, tum priuatim occupatum, atque impeditum tenere solent; negocijs raptim, ut potui, scripsi ea, quæ satis patrone meo posse facere arbitrabar, quæque auditoribus meis non nihil utilitatis allatura esse uidebantur. Qua de re cum au diuissem magnos per totum terrarum orbem clamores editos esse, & contra multos in hac clarissima urbe disputassem, qui magis auctoritate non nullorum grauissimorum hominum librum esse Ciceronis partim refellendi, partim gratificandi studio, partim aliis de causis affirmantium, quàm argumentorum niti firmitate mihi uisi sunt: tamen, ut uerum fatear, nihil me magis in huiusmodi causa perturbauit, & torfit, quàm quòd ornatisimum uirum, à secretis Illustrissimi Veneti Senatûs, fa

cto

64
cto meo non parum offensum esse, non nulli diſtitarunt, & iri uulguſ iactarunt. Cum enim ſcirent, quod ego ſine dubio ignoraueram, eum eiſmodi conſolationem edendam tradidiſſe, ipſum à me, quod apertiffime negaui, & nego, minus honore ſignificatum eſſe diuulgarunt; quem ut primum uiri quidam clariffimi mihi nominarunt, nã magnum dolorem concepi, ſtatimque reſpondi, ſi eam rem nouiſſem eiſ ipſius intereſſe, hominis mecum ab ineunte ætate eorundem ſtudioꝝ, eiſdemq. præceptoris, quem publice ſimul audiuiſſimus, conſuetudine, quamuis poſtea locorum interuallo, & occupationum uarietate intermiſſa coniuncti, ac propter dignitatem, & auctoritatem ſuam magis mihi honorandi, quàm ullo modo à me ab alienandi; me mihi ab hoc factò fuiſſe temperaturum. Verum, cum alia omnia cogitaſſem præter quàm eiſ offenſionem; in maxima maleuolorum hominum admurmuratione eam cepi conſolationem, quòd cum fama ſit, haberi Venetiis manuſcriptum conſolationis librum, trecentorum prope annorum antiquitatem præ ſe ferentem, potuerit uir prudētiffimus exiſtimare locutum eſſe me non de eo, qui librum edendum tradiderit, ſed de eo, qui abhinc trecentos annos fortasſe conſinxerit; ut nemo profiteri debeat ſe hac de re ſuccenſere, niſi qui ſe ipſum ſimulaſſe iſtam conſolationem conſiteatur, & ſimul mihi cauſæ uictoriam concedat. Accesit ad moleſtiam meam, quòd dum putarem mihi inter ceteros in hac cauſa fauaturum Carolum Sigonium Murinenſem, uirum doctiſſimum, ac doctrina, & eloquentia ſua clariffimum, quem ſemper habui ſummum rerum mearum patronum, ecce mihi litteræ allatæ ſunt, quibus ſignificabatur, dixiſſe eum, & ſcripiſſe multis, aut Ciceronis, aut alicuius Cicerone maioris iſtam eſſe conſolationem. Quod ita miratus ſum, ut qui maximè; diuque ac multum dubitauim, an ea uox de uiro ſapientiſſimo credenda eſſet; quoniamque litteras eiſ hac de re non uidebam, clara uoce negabam id dicere talem uirum potuiſſe. Poſtea uero quàm clarior, & notior eiſ opinio facta eſt, uim ſæpe mihi attuli, an poſſem animo meo perſuadere, quod ipſe putaret; cumque, quò magis cogitabam, eò magis mihi in priſtina mea ſententia permanendum eſſe intelligerem: tamen uide, quid hominis auctoritati tribuam, maluiffem profecto, ut Cicero cum Platone, ſic ipſe cū

eo

eo errare, quam cum tam multis uera sentire, meque eius partibus aggregassem (honestus enim est error magnos duces sequentibus, ut ait Quintilianus) si mihi licuisset à meo ipsius iudicio iam edito recedere. Cui quando ipse multas erroris tenebras duabus luculentissimis orationibus obiicere conatus est, quorum altera consolationem, de qua controuersamur, plus nimio laudat, atque in cœlum effert: altera in meis præcipue coniecturis refellendis uersatur, quoniam relinquere auctoritatem, sequi rationem, necesse habeo, non ut cum homine amicissimo, & quidem præstantissimo, contendam, sed ut ueritatem defendam, quæ omni est hominum dignitati præferenda, cuiusque tanta est uis, ut ab iis interdum, quos charissimos habemus, quibusque omnia summa tribuimus, dissentire nos cogat, dum uehementi, honestoque, & admirabili eius indagandæ studio ferimur: causam meam agam, atque ita agam, ut à quorundam aliorum mordacibus conuiciis, quibus me lancinare conantur, me protegam. Ac primum ad reprehensiones aduersariorum in uniuersum respondebo. Deinde eas singulas, quæ de rebus allatæ sunt, refellam. Tertio agam de uerbis. Postremo ad ea, quæ in priore meo iudicio properans scripti, alia quædam adiungam; quæ omnia si mihi soluta fuerint, non uerebor, me in eorum castra uictum conferre, qui contra me pugnant: sin contra aduersarios aliquid habuerint roboris, dabitur mihi iusta excusatio, ut in prima sententiâ permanentem, donec ueriores, uel probabiliora afferantur. Neque uero clam me est, quantum sudoris, uel potius sanguinis mihi fundendum sit, in tractanda re maxime controuersa, ac plenissima dissensionis: tamen Deo bene fauente, quid meæ ualeant uires, non inuitus experiar. Iam cum de eo, in quo generatim reprehendor, hæc prima futura sit Disceptatio, ad id accedo. Reprehendit enim me Sigonius in uniuersum, quod Ciceronis nomine eum librum priuare conatus sim, quem propter præstantiam suam ab ullo recentiorum factum esse, uerisimile non est; ac quærit, quod tantum nostris, proximis uel temporibus hominis ingenium, quæ tam singularis industria, quod tam acre studium, quæ tam accurata esse diligentia potuerit, quæ Cicero nem tam perite, tamque artificiose simularit. Fuit, fuit Sigonius, de nomine auctoris Patauii ad aures meas non semel insusurratum:

65
raturum: sed huiusmodi susurro semper obstiti, quod hominem pluris facerem, quam ut tam sæpe laboreretur, ac de multis eius orationibus unam quamlibet dicendi grauitate, & elegantia istius consolationi anteferebam. Nunc, ut verum fatear, si ueras esse tuas defensiones existimarem, ut nulli in ea nec sententiarum, nec uerborum errores, quod probandum suscepisti, inuenirentur, coniectura ducerer ad suspicandum, fieri posse, ut uox illa de auctore uera esset. Quis igitur potuit esse tantus, & tam præstans auctor? quis? profecto si non tantus, & tam præstans, sed longe maior, & præstantior requiratur, facile posse etiam digito monstrari uideretur. Sed nunquam ero tam imprudens, ut quos errores in isto imitatore notauimus, eos tanto uiro tribuendos censeam. Tametsi enim nemo est tam lynceus, quin quandoque offendar, & naturæ nostræ imbecillitas non patitur, homines ubique lynceos esse, somnusque non nunquam uiris alioquin vigilantissimis obrepit, ac nonnulli maxime litterati assiduitate laboris defatigati diligentiam, qua una litterarum studia constant, non satis ad extremum seruant: non faciam tamen, ut tantum reprehendere uirum audeam. Sed solum, quomodo de eo suspicari possem, nisi hanc ipsam consolationem negligentius fuisse scriptam existimarem, breuiter aperiam. Videretur enim ipsa ei iure attribui posse, è cuius domo prodijisset, qui que illustria dedisse documenta existimatur, quam excellat in Cicerone imitando, seque ad eius imitationem ita effingendo, ut contendere quandoque cum eius laude sane pulcherrima posse uideatur. Cuius nam è domo rogas? dicam aperte, CAROLI SIGONII MUTINENSIS, cuius familiares eam diuulgarunt. Satis enim constat, Franciscum Vianellum cum Sigonio summa esse familiaritate coniunctum, qui ipsum olim in Xenodochio, quod ad Di. Marci erat, & in quo tunc optimarum artium explicatores ex publico decreto profitebantur, multos annos una mecum, & cum multis alijs litterarum studiosis publice cum maxima sua laude, ac prope incredibili omnium cum admiratione, ut solet, docentem audiuit. At ex Vianelli, & Sigonij litteris apparet, editam esse consolationem, priusquam uiderit Sigonius. Id non ego, sed alij parum credunt, illasque litteras fingi potuisse argumentantur. At habet Vianellus eius antiquissimum contextum ab hinc
R tre-

trecentos, & plures annos factum. Ne id quidem credant, nisi uideant, & putant ita esse uerum de hoc contextu, ut de alijs multis Ciceronis libris, quos Typographus, vel Librarius is, qui consolationis librum edidit, se editurum fuisse professus est, nisi ea fuisset interurbata. Eant, inquit, Patavinii Doctores, & suis se iudicijs consolentur. Dum enim increduli mihi opus venditanti, & ad annos triginta privilegium Illustrissimi Veneti Senatus habenti, negocium facebant, eam laudem egregiam, & ampla referunt spolia, ut eloquentiæ studiosos alijs Ciceronis libris, de Repub. de gloria, Hortensio, & consimilibus priuent; quos mihi patroni mei edendos traderent, ut polliciti erant, nisi tantæ turbæ concitarentur. O facinus indignum, & nefarium crimen, si dum in litteraria Repub. sententiam, qualiscunque esset, aperui, putans liberi hominis esse pro viribus in commune consulere, spretis etiam ineptorum quorundam obrectationibus, tantum detrimenti litterarum studijs attulissim. Vera narro, nihilque fingo: id enim à Librario dictitari mihi quidam fide dignissimus affirmavit: etiam si postea eam famam de alijs Ciceronis libris non sine aliquorum risu percrebescentem, ita Vianellus per litteras ad Sigonium declarauit, ut ingenue confessus sit, non esse eos M. Tullij, sed aliquorum veterum scriptorum, quos tamen ne ipsi quidem Sigonio id litteris flagitanti adhuc nominatos fuisse constat; quosque cum se, ut scribit Sigonius, ex ipso antiquitatis promptuario proditurum propediem profiteatur, sine dubio si id fecerit, maximam ab omnibus litterarum studiosis gratiam inibit. Sed, ut ad propositum redeam, non solum Vianellus Sigonij familiaris eum librum typis imprimendum tradidit; uerum et alter eiusdem Sigonij amicus multis legendum præbuit, nempe Ioannes Sarius Zamoscus Polonus, is, quem ipse libri secundi de iure Italiæ capite decimoquinto eximie doctrinæ, excellentisque ingenij iuuenem appellauit; & cum quo sibi uis se consuetudinem, ac familiaritatem significauit, quippe cui dubitationes proponenti libenter declararet, & cum quo maximam doctrinam suam communicaret; quemque in familiarissimis, atque intimis eius esse, Paullus Manutius libro sexto Epistolarum ad Petrum Miscouium scripsit. De eo igitur meminit vir præcellentissimus, & præclarissimus Ioannes Crato

litteris

litteris datis ad Hieronymum Mercurialem, quas ab ipso Mercuriali patrono meo mihi concessas, ut scriptæ sunt, recitabo, ut simul viri eius, quem idem Manutius libro nono Epistolarum singulari doctrina, ac sapientia virum non inauit, de hac edita consolatione omnibus opinio pateat. Ioannes Crato Hieronymo Mercuriali S. D. Librum de consolatione Cancellarium Zamoscium Regni Poloniæ ante multos annos scriptum habuisse pro certo scio. Iudicij rationes de eo ad te perscriptas misit mihi Scutellarius. Eas ad meum iudicium non reuoco. In eam sententiam, ne Ciceronis libellum, qui in Ciceronis nomine apparet, putem, facile adducor. Sed de imitatione Ciceroniana à tuo Riccobono dissentio. Diu autem hæc studia elegantia, & puri, latique sermonis, non uoluntate, uerum necessitate, quam mihi misera mea seruitus attulit, abieci. Ad eam nunc redire, cum in cælum via sit quærenda, & munienda, non debeo. Riccobonum ut à me salutes, peto. vale. Vuratislauiæ. Octauo Id. Sept. 1581. Zamoscus igitur familiarissimus, atque intimus Sigonij, librum de consolatione ante multos annos scriptum habuit; à quo habuerit, aliorum sit coniectura: eum Crato non putat Ciceronis, et si de imitatione Ciceroniana à me dissentiat, fortasse quia ego eius scriptorẽ fuisse Ciceronis imitatorẽ scripserim, ipse uero aliter sentiat. Quid? quod egregia, & præclara ingenia Mutinensia, quandoque in eo se exercuerunt, ut ueteres scribendo repræsentarent? Nam, ut prætermittam pulcherrimas Ludouici Castelletrii, aliorumque Mutinensium imitationes, & id tantum attingam, quod ad rem, qua de agimus, pertinet, nonne etiam Iacobus Sadoletus, is, qui S. R. E. Cardinalis fuit, Ciceronem in obitu Tullia filia suæ se consolantem scriptis suis expressit? Atque is est Sadoletus, cuius exemplum iam tum, cum ætate floretet, secutum se esse Sigonium ad Paullum Sacratum scripsit, ut legitur libro sexto epistolarum ipsius Sacrati. Eius autem consolationem, ut uerum fatear, non dum uidi: sed commemoratam animaduerti in epistola quadam, quam Ioannes Sambucus, is, quem Paullus Manutius litteris suis ualde exornauit, summi Imperatoris historicus clarissimus, hæc de re dedit ad Ioannem Michaellem, amplissimum Di. Marci procuratorem, apud eius maiestatem pro Serenissimo Venetiarum Principe Legatum illustrissimum; quamque ego à Bar

R 2 tholo.

tholamæ Syluatico Patuino, Illustrissimi Senatus Veneti iuriconsulto celeberrimo, ad Aloysium filium, egregijs animi bonis iuuenem ornatissimum, auditorem meum missam, & mihi traditam totam recitabo, ut præter testimonium de Sadoleto, ipsum quoque de supposita consolatione mecum sentire, simul constet. Illustrissimo uiro, Ioanni Michaeli. Di. Marci procuratori, & patrono suo omni obseruantia colendo, Ioannes Sambucus, S. D. Percurri, nulla fere anima recepta, de consolatione libellum, Ciceronis maiestati parum feliciter adscriptum; ex quo auctoris ingenium solutum, ad Ciceronis exemplum labore, atque exercitatione magis, quàm natura, & indolis affinitate comparatum perspexi. Verba singula, & coniuncta, pura, latina, exquisita: consecutiones non item, & ambigus usitatos, minusque clausulas aptas comperi: numerum sententiarum nimis conglobatum, ac frequentem, epilogis haud loco idoneis munitum, hyperbata, traiectiones uerborum insolentes, uniuersam structuræ rationem neglectam animaduerti. Addam, à uulgatis grammaticorum regulis interdum scriptorem discessisse. Philosophica sunt, atque testata, quæ ponit. oratio, genusque dicendi atque æmulatio ad exemplum iuuentutis, atque styli formandi commendationem accommodata. Credo ego huius imitatore[m] superiori proxima ætate uixisse; & cum Tullii tot libri nondum uulgo comparuissent, tentare ipsum, ingeniumque similitudine Ciceronis periclitari uoluisse. Laudandus conatus: quæ uitiosa uidentur, redigenda ad fontes: studiique similitudo non excludenda à scholis. Iudicium illius magni uiri probo. Ciceronis ille uolumina uersauit, & ut obseruo, ita sequitur, subegitque, ut laudem scribendo consecutus sit præclaram, sed cuperem non coniecturis modo, & collatione fragmentorum, similibumque locorum comportatione, uerum artificij notatione interim apertius ageret. Mitto Sadoleti repperit scriptum eiusdem argumenti, quod ille admodum iuuenis stylo roborando, & ex Cicerone formando exarasse uideatur; quod non minus, quàm adulterinum æstimo, meque illustrissimæ magnificentia tuæ commendo. Iphis Kal. Quintil. M. D. LXXXIII. Est Sambucus eiusdem opinionis, cuius ego sum, fictam esse consolationem: sed pauca me scripsisse putat, ad ea, quæ contra ipsam afferri potuissent: quod uel ego

inge-

ingenue fateor, cum omnia propter præproperam quandam festinationem tunc complecti nequie[m] habeo, ut intelligatur, id, quod mihi uisum est, multos grauisimos uiros censuisse. Si enim auctoritatibus hanc causam confirmandam putarem, præter Cratonem, & Sambucum, esset mihi auctor inter alios innumerabiles, omnium honestarum artium uindex, ac patronus, Gulielmus Sirletus Cardinalis, quem in litteris oculatissimum, non esse hoc, de quo quæstio est, Ciceronis opus existimare, ad me perlatum est: esset M. Antonius Muretus, ingenio, doctrina & eloquentia præstantissimus, quem dixisse, hanc esse exercitationem iuuenilem, & parui faciendam, quod etiam Sambucus litteris commendauit, certior factus sum; esset Petrus Victorius, is, qui maximam sibi apud omnes in politiore Humanitate auctoritatem quotidianis laboribus, atque assiduis uigilijs suis, & quidem per illustribus, comparauit; quæ tam parui hunc librum fecisse, à multis renuntiatum est, ut ne legere quidem uoluerit, quemque nondum lecto libro opinio nem iam concepisse meæ potius, quàm aliorum, congruentem, & similem, à nonnullis scriptum est: essent integræ ciuitates, in integræ prouinciæ: esset ille ipse, qui contra me disputauit, Sigonius, qui litteris ad me datis maiorem doctorum hominum partem mecum sentire, sequi huiusmodi argumentum tractasse, tanquam *παράδοξον*, confessus est. Sed ut auctoritates mittamus, quæ sine dubio innumerabiles sunt, & ad suspicionem, quam nonnulli de Sigonio habent, quamuis nostro quidem iudicio falsam, redeamus, quemadmodum Sadoletus Ciceronem se consolantem imitando effinxit, ut ex litteris Sambuci comperit: sic Sigonius, qui Sadoleti uestigijs insistere maxime studuit, ut litteris ad Paullum Sacratum missis significauit, potuisse simile quiddam facere nonnullis uidetur: hæcque opinio multo magis percrebuit, non solum, cum ipsam consolationem ordinem ab eo excogitato fuisse per scriptam homines animaduenterunt; uerum etiam, cum eum de ipsa tantopere laborare, tanquam de re sua, obseruarunt, & duas præclarissimas eius orationes hac de re editas esse intellexerunt; in quibus ipse tanta sententiarum grauitate, tanta uerborum copia, tam claris, & illustribus orationis luminibus Ciceronem ipsum expressit, ut se longè magis idoneum ad eum simulandum, quàm ille

ille fuerit imitator, facile declarauerit. Mitto illa, quæ ex Ciceronis orationibus in persona sua imitatus est, vt inter cetera locum illum; Quo tandem seculo hoc homines acutissimi disserunt? nempe illo, quo multa eius generis alia felici doctorum hominum diligentia exierunt: qui est similis illi in oratione pro Milone; In qua tandem vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri. In qua imitatione Cicerone modestior fuit Sigonius, acutissimos nominans pro stultissimis: & illa verba; Quærant alia argumenta, si qua possunt, neque. n. his, hoc opus Ciceronis non esse, aliquando poterunt extorque: quæ similia sunt illis in oratione pro Archia; Quære argumenta, si qua potes: nunquam enim hic, neq; suo, neq; amicorum iudicio reuincetur; & alia quàm plurima, quæ vt longissimum esset enumerare omnia, sic iuniores obseruare diligenter debent, vt à viro grauissimo, eiusq; similibus modum condiscant imitandi, nec faciant, quod quidam imperiti, qui frustra vndiq; libros compilant. Sed de ratione imitationis alio loco: nunc, quam insigniter ille Ciceronem loquentem, spemque quodammodo causam agentem induxerit, ut non alius ipsum imitans, sed verè ipsemet Cicero loqui videatur; breuiter obseruandum est. Cum enim Cicero voluntatis suæ testimonium, atque argumentum pluribus in locis, quasi de industria consignatum, testatumq; reliquisset, illud Sigonius in persona eius sic expressit; Librum scripsi, in quo memet de morte filia: consolatus sum: in quo pluribus verbis humanæ vitæ miseras deploraui; omnes sententias philosophorum collegi, qui mortem bonis omnibus præditam, malis omnibus vacuum ostenderunt; itemq; omnia clarissimorum nostræ ciuitatis uirorum exempla, qui aut obitum suorum constantissimè pertulerunt, aut ipsi mortem fortissimè oppetierunt: in quo animorum immortalitatem, atq; eorum, qui se in vita iustos, castos, atque integros præstitissent, beatitudinem demonstrauit. Quare merito eos à Græcis, tanquam Deos consecratos, cultosq; ostendi; ac propterea eorum exemplo filiam meam optimam consecraui; & quam omnium Græcorum, ac Latinorum ingenijs ad immortalitatem nominis celebratam, eandem dedicatō etiam sano posteris colendam, venerandamq; propo-
sui.

fui. Hæc autem omnia adeo variè, copiosè, ac disertè perstrinxi, vt nulla à quoquã adhuc conscripta sit consolatio huiusmodi. O præclarum imitatorum. Si hic totus locus apud Firmianum, vel alium quempiã reperiretur, quis eum non solū scriptoris auctoritate, qui ipsum citaret, verum etiam elocutionis splendore, & elegantia pro Ciceronis uerbis non reciperet? Sed operæ præciū est videre, vnde illa suis verbis expressa Sigonius sumpserit. Sic enim legitur de Ciceronis consolatione, & de uitæ humanæ deploratione in r. Tusc. Quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, uitam etiam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. De sententiis philosophorum libri duodecimi ad Att. epistola uigesima; Neque tamen progredior longius, quàm mihi doctissimi homines concedunt; quorum scripta omnia, quæcunque sunt in eam sententiam, non legi solùm, quod ipsum erat fortis ægroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certè afflictū, & fractū animi non fuit. De exemplis clarissimorum uirorum in tertia Tusc. Quid? qui non putant legendū uiris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium consularem, qualis L. Paullus duobus paucis diebus amissis filiis, qualis M. Cato, prætor designatus filio mortuo, quales reliqui, quos in consolatione collegimus. De animorum immortalitate in prima Tusculana; Hæc natura & deorum est, & animorum. hanc nos sententiam secuti his ipsis uerbis in consolatione hæc expressimus; Animorum nulla in terris origo, & quæ sequuntur. Itē; Qui se integros, castosq; seruauissent, his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere. De consecratione filia: libri eiusdem ad Att. epistola decima septima; Ego, quantum his temporibus tam eruditus fieri poterit, profecto illam consecrauo omni genere monumentorum ab omnium ingenijs scriptorum, & Græcorum, & Latinorum. De sano epistola trigesima quarta; Fanum fieri uolo: neque hoc mihi erui potest. De excellentia consolationis, epistola decima tertia; Affirmo tibi nullam consolationem esse talem. Quis per Deum immortalem hæc omnia exprimere melius potuisset, quàm Sigonius fecit? Idem eiusdem Ciceronis personam sic repræsentauit; Quod factitare Demosthenem obseruaui, ut eadem uerba, quoties aptè caderent,

derent, adhiberet, id nunquam in animum induxi, ut facerem: quod ea res miram ingenii tenuitatem, & nimiam uerborum inopiam indicaret; quibus ego sic abundaui, ut C. Cæsar me copiam inuentorem, ac principem bene de nomine, ac dignitate populi Rom. meritum appellarit. Quamquam autem de industria ab hoc instituto refugi: tamen cum in consolatione perbellam quandam sententiam de animis, non, unde cetera, gentis intuliffem, usque ad eam illam probaui, ut de eadem re post in prima Tusculana disceptans iisdem uerbis reperiuerm: quod elegantius, ac rotundius dici non posse censuerim; meque e consolatione ipsa sumpsisse testatus sim. Hiccinne, quælo, est Cicero, qui locutus est, an Sigonius sub persona Ciceronis? profecto, nisi scirem esse Sigonii uerba, ea facilius nomini Ciceronis concederem, quam totam illam præter fragmenta interiecta consolationem; quemadmodum etiam illum alium locum; Define mihi maledicere, & quæ mea sunt, mihi detrahere: quæ uos pro alienis damnaſtis, pro certo mea sunt, priora ex libro meo de consolatione, amici mei Lactantii auctoritate firmata, atque omnium adhuc assensione probata: posteriora ad uerbum ex secundo meo de finibus. Nonne meam consuetudinem perspexisti, ut si res postulet, easdem sententias, atque eadem dicendi genera repetam, neque id luminibus eloquentiæ meæ officere posse ducam? Quod uos in primis homo qui dem Hispanus, sed mei in primis obseruantissimus potuit docere Quintilianus. Cum his Sigoniani Ciceronis uerbis conferantur, si placet, insigniores istius consolationis loci, non facile mea quidem, sententia inuenietur, qui eis merito possit an referri. Cum igitur tam eleganter, tam polite, tam admirabiliter Sigonius Ciceronem, Sadoleti ciuis sui uestigiis insistens, in itari consueuerit, profecto consolationem ex manibus amicorum, & familiarium eius profectam, quam Crato, Sambucus, Sirletus, Muretus, Victorius, aliique innumerabiles, & totæ ciuitates, ac totæ prouinciæ Ciceronis esse negant, & ipse quoque Sigonius se tanquam Ciceronis, loco paradoxo, defendisse affirmat, eidem Sigonio, ut nonnulli faciunt, attribuerem, si tam polite, tamque artificiose scriptam comperiffem, quam ipse litteris mandauit: cum præsertim in aliquem eorum, qui eius libri fragmenta collegerunt, quorum alter habuit familia-

res, &

89
res, & intimos illos, qui priores eum habuerunt, & cum ceteris communicarunt; alter, quemadmodum in priore meo iudicio notauit, quosdam fragmentorum locos ita correxit, ut in eius modi libro leguntur, atque ortus est in Polonia, ubi quoque in manibus nobilissimi Poloni ante editionem manuscriptus conspectus est, facilius, quam in ceteros posse cadere coniectura videatur. Qui enim huiusmodi fragmentorum negotium susceperit, & necesse habuerit omnia loca percurrere, ubi mentio talis consolationis fieri potuit, atque intellexerit, Crantorem, Theophrastum, Xenocratem, de luctu minuendo commentarios conscripsisse; is profecto minus difficulter, quam alij, non solum exprimere potuisse existimatur sub nomine Ciceronis, quidquid Ciceronem disputasse ex alijs eius libris, & aliorum omnium auctoritatibus constat: verum et fingere, se habuisse prudentes de luctu minuendo commentarios, ex quibus præcepta collegerit ad leniendam doloris acerbicatem, & legisse veteres, vel de luctu, vel de morte scriptores, Xenocratem, Theophrastum, Crantorem, quos tamen non legerit, & sumpsisse ex Theophrasti libro sententias, quas ex arbitrio formauerit; præterea persequi omnia consolandi genera, quemadmodum Cicero fecerat; & noua dicta, prout libuit, prodere; ac fragmenta etiam prius non collecta, & postea inuenta intericere, eorumque non nulla secare, atque in ea inferere, quæ liberet. Testimonia igitur illa tum Ciceronis, tum ceterorum omnium, non magis meo quidem iudicio probant, Ciceronis librū esse, quam imitatore in eo diligentem fuisse, ut omnia complecteretur, quæ ab omnibus citata essent. Quod difficile quidem, & laboriosum fuit, non tamen eiusmodi, ut fieri aliquo modo ab homine industrio potuisse non uideatur; maxime uero ab eo, qui fragmenta collegisset, vel certe collecta diligentissimè animaduertisset, atque omnem de libro mentionem inuestigasset, omnesque ea de re scriptores excussisset, ac totam consolandi materiam animo perlustrasset. Quamobrem satis apparet meam longè aliam, quam Sigonij, sententiam esse, si modò uerè ita sensit, ut in orationibus dixit, quod mihi non probatur, & non potius aliud sentiens hoc ipsum argumentum tractauit, vel, ut ad me scripsit, tanquam παραδοξον, vel, ut ipse litteris editis confitetur; ut amicis gratificaretur, uel fortasse, quia indignum auctoritate

S sua

sua iudicauit, ab ea sententia recedere, quam prius dixisset. Solent enim, inquit Cicero pro Quinctio, homines nobiles, seu rectè, seu perperam facere cœperunt, ita in vtroque excellere, vt nemo nostro loco natus assequi possit. Satis constat, cum Sigonius scripserit, omnia, quæ Cicero de se, aut alij de ipso tradiderunt, à nemine alio, quàm à Tullio, eodem modo scribi, aut dici potuisse, me longe aliter sentire. Satis perspicuum est, si meliorem hanc consolationem iudicarem, quid Sigonio responderem, illud se protulisse affirmanti, hunc librum aut Ciceronis, aut certè præstantissimi alterius videri sibi esse ingenij; ac quærenti, ecquando aliàs, nostris, proximisue temporibus homo, tum acri instructus ingenio, aut tanta præditus industria fuerit, qui Ciceronem tam peritè, tamq; artificiosè simulare potuerit. Probarem enim illorum vocem, qui aiunt fuisse librum à Sigonio confictum, vel exercitationis causa, cum iuuenis esset, & Sadoleti exemplum talia facientis sequeretur, etiam ante fragmentorum editionem: vel postea, ut experiretur, an pro Cicerone haberi posset. Diceremq; præstantissimū illud alterum ingenium fuisse Sigonij. Cumq; Bembo, Nangerios, Victorios, Muretos, alios multos, superiore proxima, & nostra hac ætate optimos Ciceronis imitatores nominare possem: Sigonium tamen hac in re ceteris omnibus anteferrē. Sed tantum abest, ut ipsum huiusmodi imitationis auctorem fuisse existimem, ut eam alicui tribuam non Cicerone maiori, sed ne cum Cicerone quidem, immo necum Sigonio quidem comparando, non præstantissimo ingenio, sed cui multa ad singularem illam præstantiam defuerint, quæ à Sigonio tantopere celebratur. Quod spero me multo magis probaturum, si prius singulas Sigonij reprehensiones aduersus me editas sine vlla pertinacia refellerō. Quoniam verò huic primæ parti est satisfactum, ad secundam causam est accedendum.

Antonij

ANTONII
RICCOBONI.

DE

CONSOLATIONE EDITA

SVB NOMINE CICERONIS,

Secunda Disceptatio.

FATEOR longè mihi aliud euenisse, quàm Sigonio eueniret. Is enim dicit, se accepto libro, de quo quæstio est, primùm obstupuisse, atque alienum esse aliquid propter suspiciosam humanam naturam duxisse: deinde, ut legere multis audientibus cœperit, ac sententiarum grauitatem, verborum splendorem, ac singularem

totius compositionis lenitatem sine vlla negotiorum repugnantia senserit, illicò ad contrariam sententiam inclinasse: atq; in ea post firmiter perstitisse, postquam rem per ocium, ut sedatione, sic intentione mente, ac cogitatione lustrarit. Ego uerò cum superiori proximo anno plurimum mihi gaudij attulisset illustrissimus Di. Marci Procurator Venetus, Ioannes Michael, maximus litterarum patronus, quem honestatis, amplitudinisq; gratia nomino, affirmans eum librum Venetias delatum

S 2 esse,

esse, qui certo Ciceronis esse crederetur, primum accepto eo multo magis gauisus sum, ut par erat, nihilq; habui dubitationis, quin ipsius Ciceronis esse posset, ut nec de Liuij quidem, ac Paterculi historijs, nec de eiusdem Ciceronis oratore, ac Bruto, atque ipsis ad Att. & aliquot ad Brutum epistolis memoria patrum nostrorum & nostra inuentis dubitari intelligebam. Deinde ut primum legi, & nec sententias, nec uerba Ciceronis maiestati congruentia, totamq; compositionem solutam, & Ciceroniano uinculo minimè nexam, non sine aliqua rerum repugnantia comperi; statim contrariam opinionem concepi, caussasq; aliquot, cur ita opinarer, petenti Hieronymo Mercuriali, uiro clarissimo, aperui, atq; in eo, quod prius animo comprehenderam, perseueraui, postquam re diligentius, atq; acius per has publici muneris uacationes explorata, & perspecta, plura alia inueni Ciceronis nomini repugnantia, quæ postea exponam, & ne ijs quidem, quæ hoc mente eruditissimus Sigonius aduersus coniecturas meas litteris consignata in lucem, & aspectum hominum produxit, de sententia decessi. Cur autem non decesserim, cum hac disceptatione declarandum, atq; explicandum sit, priusquam ad singula, quæ mihi obiecta sunt, respondeam, ut iunioribus gratificer, Rhetorù more totam causam constituam. Intentio enim Sigonij est, Liber de consolatione nuper editus Ciceronis est. Depulsio mea, Ciceronis non est. Quæstio coniecturalis. Vtrum sit, necne. Ratio, Quia nec res, nec uerba continet Ciceroni congruentia. Firmamentum, Immo uerò continet. Iudicatio generalis iuridicialis, Vtrum contineat, nec ne. Iam, ut meam rationem confirmarem, octo coniecturas adducebam, de rebus quidem quinque: at tres de uerbis. Prima de rebus fuit, quòd in principio sententia est imperfectior, quam ut Ciceroni tribui debeat. Altera, quòd, quæ in hoc libro uituperata est Senectus, in Catone maiore sine ulla excusatione laudata est. Tertia, quòd adhibita sunt multa in alijs etiam locis usurpata, cù parua mutatione, & magna plerunq; deprauatione. Quarta, quæ inserta sunt fragmenta eodem ordine, quo à fragmentorum inuestigatoribus edita sunt, & interposita quædam, quæ non sunt Ciceronis, & addita non nulla, quæ rei ueritati repugnant. Quinta, quòd quædam exempla clarissimorum uirorum aliter cõ-

memo-

memorata sunt, quam à Cicerone fuisse narrata uideantur; & quædam prolata, quæ incertum est, an ab eo comprehensa fuerint. Quod attinet ad uerba, prima coniectura erat, quòd quædam essent minus Ciceroniana. Altera, quòd alia minus proprie dicta. Tertia, quòd non nulla minus latina. Quas omnes Sigonius reprehendit. Quomodo autem reprehenderit, & quid ad singulas eius reprehensiones respondeam, operæ precium est explicare. Tota igitur controuersia est de qualitate rerum, & uerborum, quæ in hac consolatione continentur. Hac autem disceptatione de rebus, sequenti de uerbis agemus.

I. Ac reprehendit quidem primum Sigonius, quòd scripserim, si Cicero principium illud fecisset; Quamquam recentibus morbis medicinam adhibere uetant sapientes, eum in quarta Tulculana fuisse id significaturum, ubi eius sententiæ, quæ fuit Chrysippi, mentio facta est, ipsamque aliqua muniri ratione ex præcepto Aristotelis debuisse, tamquam controuersam. Sed, ut ordine conuerso agam, contendit ille, non fuisse necesse Aristotelis uti præcepto, duabus rationibus. primum, quia sententia erat probabilis. nam probabile, auctore eodem Aristotele in Top. dicitur illud, quod ab omnibus, aut plerisque, aut certè à sapientibus, & ab his, aut omnibus, aut pluribus, aut maxime probatis approbatur; & illa firmatur sapientissimorum hominum auctoritate; Hippocratis, qui dixit, Concocta medicari, & mouere, non cruda, neque in principiis, modò nõ turgcant, plurima uerò non turgent; Platonis in Timæo, cuius uerba sunt; Morbi, nisi periculosissimi sint, medicamentis non sunt irritandi, nec difficile malum pharmacis instigandum; Chrysippi, qui uetuit ad recentiores quasi tumores animi remedium adhibere; Plinii, qui ait; Crudum uulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultrò requirit. Præterea, quia etiam Plutarchus, & Seneca in exordijs consolationum suarum eandem sententiam nulla ratione sultam adhibuerunt. Plutarchus sic, Quando peritissimi medici confertim ingruentibus uitiosorum humorum fluxionibus non statim medicamenta applicant, sed tumorem inde ortum patiuntur foris illitis remedijs ipsum ultrò concoctione quadam emolliri. Seneca ita; In morbis quoque nihil est magis periculosum, quam immatura medicina. Hæc Sigonius; quæ non satis

fatis scio, an ei sint eoncedenda. An uerò sic argumentatur, sententia est probabilis, ergo nulla indiget ratione? Quomodo id consequitur? Quot sunt probabilia, quæ nisi habeant rationem adiunctam, absurda uideantur? Probabile quodammodo erat, Non posse mentiri quemquam, aut contradicere, neque duas de rebus iisdem contrarias orationes habere, quia id probabatur Antistheni: & fortitudinem, sapientiam, iustitiam, idem esse, neque nos natura istarum rerum quidquam habere, sed unam esse scientiam, qua hæc omnia traderentur, quia Protagoræ: & nihil in rerum natura esse, quod sit, quia Gorgiæ: & eadem tum posse, tum non posse fieri, quia Zenoni: & omnia, quæ sunt in hac rerum uniuersitate, esse unum, quia Melisso: & omnia moueri, ac continenter fluere, & semper fieri, nihilque unquam esse, & contraria eadem esse, quia Heraclito: & quidquid est, immobile esse, & unum, quia Parmenidi: & sanitatem non esse bonum, quia Chrysippo: & alia huiusmodi quàm plurima; quæ aliis philosophis placuerunt. ea tamen omnia egebant ratione, ut crederentur. Cumque Aristoteles egit de addenda, uel non addenda sententiæ ratione, sine dubio non simpliciter intellexit, quod Sigonius significat, tunc rationem non addendam, cum aliquo modo sententia probabilis esset, addendam, cum probabilis non esset: sed sententias esse ratione muniendas, si controuersæ uideantur, aut præter opinionem, si obscuræ, si contra ea, quæ in ore multitudinis sunt posita. Iam illam sententiam, Non debere medicinam recentibus morbis adhiberi, non negaui, ut notat Sigonius, probabilem esse: sed scripsi prolatam esse contra illud, quod ore omnium contritum, & periculum est, Principiis obsta: & idcirco tãquam controuersam, & aliquantulum obscuram, fuisse aliqua ratione fulciendam. Itaque notaui melius fecisse Ciceronem in quarta Tusculana, qui non nullam Chrysippeæ sententiæ rationem significauit; melius Plinium, melius Ouidium; quemadmodum etiam melius fecit Hippocrates, qui rationem aphorismi tantopere contra me non solum à Sigonio, sed etiam à plurimis aliis decantati, uideatur significare in illa exceptione, Modò non turgent: plurima uerò non turgent; ut intelligatur plerisque uitiosos humores in principio non medicandos, nec ullo auxilio mouendos; prius quàm cocti fuerint, quia plerique non turgent, nec suo pte cietur

72
tur impetu ita, ut statim rem diu requirant. melius denique fecit Plato in Timæo, qui ad sententiam superius notatam illam rationem pluribus uerbis expressam adiunxit; Omnis namque morborum constitutio animalium naturæ quodammodo similis est. Sanè animalium compositio ab ipso generationis exordio certis temporum curricula terminatur: idque & genus uniuersum patitur, & animal unumquodque ab ortu fatale uiuendi spatium in se ipso exceptis necessariis passionibus continet. Etenim trianguli ab ipso initio singulorum uim possidentes usque ad certum tempus sufficienter ad usum uitæ coherent: ultra id nemini uita prorogatur. Idem quoque constitutionis modus languoribus conuenit; quos si quis contra fatalem temporis cursum pharmacis amputare contenderit, ex paruís ingentes, ex paucis multi euadere conantur. Quod attinet ad Plutarchum, & Senecam, illius quidem sententia in consolatione ad Apollonium enthymematica uidetur, quæ habeat inclusam rationem, ita ut intelligatur, ingruentibus uitiosorum humorum fluxionibus ex consuetudine præstantissimorum medicorum non statim medicamenta applicanda, quia prius tumor, inde ortus, sit ipse ultrò concoctione quadam emolliendus, & ad maturitatem perducendus. Huius uerò sententiæ in Consolatione ad Albinam matrem accipit uim rationis ex superioribus uerbis. Sic. n. legitur; Sciebam dolori tuo occurrédum non esse, ipsa eum solatia irritarent, & accenderent. Nam in morbis quoque nihil est magis piculosum, nec perniciosum, quàm immatura medicina. Cur igitur medicina immatura est perniciosa, & periculosa? nempe, ut declarant superiora uerba, quia morbos irritant, & accendunt; quæ ratio addita non est, quia satis intelligebatur. Denique, ut Plutarchus, & Seneca Aristotelis præceptum non seruauerint, quod putat Sigonius, statim ne sequatur, alijs seruandum non esse? Atque hæc omnia eò pertinent, ut illa sententia initio consolationis posita admittatur, tamquam probabilis & uera, sed in eo imperfecta, quod suam non habeat adiunctam rationem. Quid? si ostendero, illam ipsam nec probabilem, nec ueram esse, nec illorum quidem, quos citat Sigonius, auctoritate satis firmatam? primum autem obseruandum est, differre quodammodo inter se *ἰατρικὴν καὶ θεραπευτικὴν*, id est, medicinam adhibere, & *φάρμακον*, id est, medicamento purgante

purgantē uti. id .n. significare φαρμακῶν, doctissimi homines
obseruarunt. Illud est genus, & pertinet. ad omnes partes Me-
dicinæ, quæ commemorantur tres, διαίτην, χειρουργίαν, καὶ φαρ-
μακείαν, quarum prima victus ratione, altera manu, tertia
pharmacis medetur: hoc verò est illius species, & pertinet tan-
tum ad eam partem, quæ pharmacis vitur. Iam falsum est il-
lud, vt generatim dicatur, recentibus morbis medicinam non
esse adhibendam: semper enim aliqua medicina conuenit, si
non tertia, aut secunda (non. n. sæpe initis morborum pharma-
ceutica, aut chirurgia adhibenda est) at saltem prima; vnde illud
apud Ciceronem ad Att. Diæta curari incipio: chirurgiæ ta-
det; & in quolibet morbo sui dantur medendi gradus, ut ferè
prius præparentur humores, deinde vehementioribus reme-
dijs curentur; quæ omnia pertinent ad rei medicæ rationem.
Quare simpliciter dicere, Medicinam adhibere vetant sapien-
tes, est tam falsum, quàm quod falsissimum. tamen enim ve-
tant adhibere medicinam purgantem, non tamen prohibent,
quominus aliqua medicina adhibeatur. alioqui tollerent
excellentiã Medicinæ, quæ in principiis morborum maxi-
mè cognoscitur. Quò spectat aphorismus Hippocratis vn-
deuigesimus in libro secundo; In principiis morborum, si
quid mouendum uidetur, moue. Ratio est in sequenti a-
phorismo; Circa initia, finem morborum remissiora sunt om-
nia: in vigore uehementiora. At illa sententia probatur Hip-
pocrati, Platoni, Chryssippo, Plinio, Plutarcho, Senecæ, ut appa-
ret ex uerbis illorum superius notatis. Immo uerò non proba-
tur, si diligentius, quid senserint, inuestigemus. Nunquam .n.
indicarunt in uniuersum, medicinam recentibus morbis non
esse adhibendam: sed aliquam non conuenire. Cum enim
Hippocrates scripsit, concocta medicari, ac mouere, non cru-
da, neque in principiis, locutus est, non de omni medicina, sed
tantum de purgante, quæ si in principiis prohibetur, non idcir-
co excludit alias. Non enim ait ἰάσαι, sed φαρμακῶν, id est,
non simpliciter medicari, sed remedio purgante medicari.
Plato quoque in Timæo egit tantum de Pharmaceutica, in hūc
modum; Morbi nisi magna habeant pericula, non sunt irritan-
di pharmacis. Sed non ob id uetuit alias medendi rationes.
Itaque subiunxit; Quapropter diligentia uictus corrigendi, &
gubernandi

73
gubernandi sunt morbi, prout cuique datur otium, neque diffi-
cile, infestumque malum pharmacis instigandum. Præterea
Chrysippus agens de recentibus quasi tumoribus animi signifi-
cauit eandem esse rationem tumorum animi, & tumorum cor-
poris; ut, quemadmodum illi non sunt statim pungendi, sed
prius illito aliquo unguento molliendi: sic hi non statim requi-
rant consolationem, sed prius præparationem quandam ad ip-
sam consolationem; quæ præparatio pertinet ad artificium quo
que oratorum, vt qui uult consolari, prius ad mœrentis affe-
ctum se accomodat, quàm ad officium accedat consolandi.
Itaque non omnem uidetur medicinam sustulisse, sed tantum
indicasse, potentissimum remedium non esse initio ad mouen-
dum. Et Plinius, tametsi tradidit, crudum vulnus medentium
manus reformidare, ne statim ferrum admittatur, & dolor au-
geatur: non tamen negauit ipsum crudum vulnus alicuius yn-
guenti gaudere emollitione. Et Plutarchus non simpliciter egit
de omni medicina, sed de Pharmaceutica sic; Neque statim ap-
plicant ex pharmacis auxilia, sed sinunt grauedinem inflam-
mationis foris applicatis remedijs ipsam per se accipere emol-
litionem. Cum ergo docuerit non applicari pharmaca, ape-
ruit tamen aliqua externa remedia adhiberi; vt aliqua prorsus
medicina opus sit, quamuis non Pharmaceutica. Postremò Se-
neca scripsit, in morbis nihil esse magis periculosum, nec per-
niciosum, quàm immaturam medicinam, id est, præter tempus
præbitam, quemadmodum si pharmaca initijs morborum præ-
beantur, quibus tunc uti non oportet, cum tamen aliqua alia
medicina, saltem præparans, etiam incipientibus morbis, tem-
pestiua esse possit. Ex quibus satis meo quidem iudicio patet,
illam sententiam generatim prolatam de medicina recentibus
morbis non adhibenda, minimè probabilem, minimeque ue-
ram esse. In priore autem parte reprehensionis de Ciceronia
na consuetudine citandi priores libros in posterioribus, cum
res aliqua illorum in his poneretur, quid est, quòd diutius im-
morer, cum ego quoque paruum in ea re momentum colloca-
uerim? Scripsi enim sic; Sed si id aliquem non mouet, quòd po-
tuerit Cicero de eadem re in duobus, uel pluribus libris agere,
etiam sine ulla mentione repetitionis: at saltem mouere debe-
bit locorum cum parua mutatione, & magna plerunq; depra-
uatio-

uatione multitudo . Quid erat igitur, quòd de re confessa tam multa notarentur? Accedit, quòd eam rem obseruauit non tam quàm necessariam, quæ perpetuò seruaretur, sed ut uerisimile, quæ plerunque ita se haberet apud Ciceronem, maximè uerò de libro consolationis, cuius sententias cum oblata est occasio commemorandi, solitus est mentionem facere eius ipsius libri, ut exemplis probauit. At Cicero non potuit scribere, Quod uetat Chrysippus, ut in consolationis principio scripsimus: quia hic non nominat Chrysippum, sed sapientes, quæ vox cadere in alios etiam poterat, quàm Chrysippum. in quos alios cadere, si sententia erat Chrysippi? præterea, cur non potuit significare, illam sententiam positam in principio fuisse Chrysippi, etiam si sapientes nominauerat pro Chrysippo? illud autem, Ut in consolationis principio scripsimus, non referebam ad illud, Quodque uetat Chrysippus; sed ad illud, Ad recentis quasi tumores animi remedium adhibere; ut significaretur in eo principio scriptum esse, non Chrysippum uetuisse, sed recentibus morbis medicinam non adhibendam. Iam distinguat, quid, & quantum uelit, non repugnabo: dixi enim, me ea de re nolle contendere, ac laborare, quam ipsemet alias concessi; ut potuerit Cicero (repeto enim uerba mea) de eadem re in duobus, uel pluribus libris agere, etiam sine ulla mentione repetitionis. Colligebam enim uerisimilia, ut plura coaceruata in re maximè dubia uim aliquam afferrent argumentationi: at non eram tam imperitus, ut putarem uerisimilia esse necessaria, & eodem modo semper se habentia. Nunc uenio ad secundam reprehensionem.

II. Scripseram, auctorem imitationis, cum ageret de conditionibus ætatum, mirè senectutem uituperasse; idque si fecisset Cicero, eum in libro de senectute, quem paullo post scripsit, se excusaturum fuisse, ubi ipsam senectutem magnis laudibus extulit, & à quattuor illis accusationibus defendit. Apertè confiteor, inquit Sigonius, me huius argumenti uim non perspicere; Si Cicero in consolatione senectuti maledixisset, post in Catone eam laudans excusationem adhibuisset. quippe non uideo, quomodo Cato, qui apud Ciceronem senectutem ab illis quattuor criminibus uindicauit, se excusare potuerit, quòd Cicero eam in consolatione uituperasset. Ohe, desinat tandem

tandem amicus sic cauillari. esset uero caput meum tota dignum Anticyra, si id fieri potuisse existimarem. Quid? nonne ille dialogus est eiusdem Ciceronis, cuius fuit consolatio? nonne potuit Cicero in proœmio se excusare, quemadmodum in proœmio libri primi de Oratore se excusauit de commentariolis suis inchoatis, atque rudibus, qui sibi puero, aut adolescenti exciderant? nonne potuit etiam sub persona Catonis non nominatim, sed in uniuersum, eam adhibere excusationem, ut diceret, in consolationibus, ubi agitur de conditionibus ætatum, solere senectutem uituperari, sed id fieri, ut causæ seruiatur, uerè autem omni laude esse dignam; ut scilicet prudens lector, qui, & consolationem, & illum dialogum esse Ciceronis non ignoraret, quò illa uerba tenderent, posset animo comprehendere? Quid? quòd idem negat, fuisse ullam purgationem necessariam, quia defensio Catonis accusationi Ciceronis non repugnauit? Id fortasse uerum, si de uero agatur Cicerone, quem nusquam apparet senectutem in sua accusasse consolatione, etiam si miserias humanæ uitæ deplorauerit; quod alijs multis argumentis, quàm incommodis ingrauescentis ætatis ex Axiocho uel Platonis, uel Aeschinis (Diogenes enim Axiochum esse huius, non illius ostendit) repetitis, potuisse facere uidetur; quemadmodum fecit Plinius in proœmio libri septimi, ubi miserias hominum nulla senectutis habita mentione recenset; cuius loci, quamuis notissimi, uerba omnia placet hic recitare, ut intelligatur, quot, & quantæ miseriarum possint commemorari etiam sine senectutis commemoratione. Hominis, inquit, causa uidetur cuncta alia genuisse natura, magna, & sæua mercede contra tanta sua munera, ut non sit satis æstimare, parens melior homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia unum animantium cunctorum alienis uelat opibus: ceteris uariè tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, uillos, setas, pilos, plumam, pennas, squammas, uellera. Truncos etiam, arboreque cortice, interdum gemino, à frigoribus, & calore tutata est. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abiicit ad uagitus statim, & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lachrymas, & has protinus uitæ principio. At Hercule risus præcox ille, & celerrimus ante quadragimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidè

Inter nos genitas uincula excipiunt, & omnium membrorum
nexus. Itaque feliciter natus iacet, manibus pedibusque; de uinctis
flens, animal ceteris imperaturum: & à supplicijs uitam auspica-
tur, unam tantum ob culpam, quia natum est. Heu dementiam
ab his inuitis existimantium ad superbiam se genitos. prima ro-
boris spes, primuque; temporis munus quadrupedi similem fa-
cit. Quando homini incessus? quando uox? quando firmum ci-
bis os? quando palpitans uertex, summæ inter cuncta anima-
lia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totque; medicinae contra
mala excogitatae, & hæ quoque subinde nouitatibus uictæ. Ce-
tera sentire naturam suam, alia pernicitatem uoluptatis, alia præ-
petes uolatus, alia uires, alia nare: hominem scire nihil sine do-
ctrina, non fari, non ingredi, non uesci: breuiterque; non aliud
naturæ sponte, quam flere. Itaque multi extitere, qui non nasci
optimum censerent, aut quam ocysimè aboleri. Vni animan-
tium lactus est datus, uni luxuria, & quidem innumerabilibus
modis, ac per singula membra: uni ambitio, uni auaritia, uni im-
mensa uiuendi cupido, uni superstitio, uni sepulturæ cura, atque
etiam post se de futuro. Nulli uita fragilior, nulli rerum omni-
um libido maior, nulli pavor confusior, nulli rabies acrior. Deni-
que cetera animantia in suo genere probè degunt: congregari
uidemus, & stare contra dissimilia: leonum feritas inter se non
dimicat, serpentum morsus non petit serpentes: ne maris qui-
dem belluæ, ac pisces, nisi in diuersa genera sæuiunt: at Hercu-
le homini plurima ex homine sunt mala. Hæc ille. Videat ergo
Sigonius, quam firmum sit argumentum illud; Cicero huma-
næ uitæ miserias in consolatione deplorauit. Igitur senectutis
accusationem intulit. Sin de simulato agatur Cicerone, breui-
ter uideamus, an id uerum sit, quod dixit Sigonius, nullam repu-
gnantiam esse inter disputationem istius consolationis de sene-
ctute, & illam Ciceronis in Catone maiore. Quid ergo dicit iste?
Senectutem esse incommodorum, ac miseriarum, languoris, ca-
lamitatisque; plenissimam, & hoc modo uoluptatis expertem. Au-
diamus uerba eius: sic enim facilius persuaderi nobis patiemur.
Quid ego, inquit, de senectutis incommodis, ac miseris loquar?
quas plurimas esse, & grauissimas, & nomen ipsum languoris,
calamitatisque plenissimum indicat, & ad spectus ipse senum ho-
minum patefacit. Quid Cicero sub persona Catonis? In eo se-
nectutē

75
ne dūtem fortunatam esse, quod à uoluptate, re uitiosissima,
sit aliena; quod, si quid detur uoluptati, epulis modicis delecta-
ri possit; quod, si non habeat tantam titillationem, ne tantam
quidem habeat desiderationem, quantam adolescentia; quod
maximam capiat iucunditatem in ocio ex pabulo studii, atque
doctrinæ, ex agricultura, ex auctoritate, qua prædita est, quæ su-
perat omnes adolescentiæ uoluptates; quod, si qua uitia uidea-
tur habere, morositatem, anxietatem, iracundiam, difficultatem,
illa sint morum uitia, non senectutis. Quid præterea iste simu-
latus? Miseros esse senes, quia corpus habeant infirmum: eius
enim uerba sunt; Senem uidere trementem, incuruum, canum,
imbecillum, infirmum. Quid Ciceronianus Cato? Senum mi-
seriam nullam esse, si uires adolescentum non habeant, quemad-
modum ne adolescentum quidem, si non taurorum, aut elephan-
torum; atque, si ulla miseria senectuti accidat propter defectio-
nem uirium, id adolescentiæ uitii effici sapius, quam senectu-
tis; si que multi senes sint plus nimio imbecilles, id non pro-
prium senectutis esse uitium, sed commune inualerudinis. Ad-
dit ille, Ex eo manare quoque senum miseriam, quod non pro-
cul absint à morte. Id enim significatur his uerbis? Quid est
aliud senem uidere, quam cernere morientem uiuum, aut uiuē-
tem mortuum? Addit hic, Ne ob id quidem miseros esse senes,
quod non procul absint à morte, quæ omni ætati est commu-
nis, quæ habenda est in bonis, quæ non timenda, quæ ex ani-
morum immortalitate affert felicitatem. Postremò ille, Magnā
esse senectutis miseriam, quod auocet à rebus gerendis. Sic .n.
apud illum legitur; Ac, si non nullis uisum est, magnam esse
senilis ætatis consolationem, prudentiam usu rerum quæsitā.
quæ illius ætatis propria est; eosdem illos fateri oportet, ex eo
ipso fonte manare etiam ad senes non minimum doloris, atque
molestiæ. Qui enim se prudentem, rerumque agendarum pe-
ritum agnoscit, cur non doleat, quæ optimè intelligit, præ æta-
tis uitio optimè etiam perficere non posse? & si patriam dili-
git, cur non angatur, quod, quam consilio iuuat, opera etiam iu-
uare non possit? eò que maior prudentium dolor est, quod op-
timorum consiliorum fructum nulla alia ratione percipi posse,
quam, si optimè ad exitum perducantur, intelligunt. Quod nisi
uir optimu, patriæque amantissimus ad agendum accedat, pro-
fus

fus inania sint futura. Hic uerò, senes fat habere, si ea agant, quæ senibus conueniunt, quæque uel infirmis corporibus animo tamen adminiftrantur. Nunquam mihi auctoritate sua per suadebit Sigonius, hæc inter se conuenire. Quod si Cicero caufæ suæ feruiffet, ut modò senectutem uituperaret, & accusaret, modò laudaret, & defenderet, mihi cerce uerifimile est, eum aliqua excufatione fuisse ufurum, ut feciffe in Lælio notauit, & quidem ufurum, ut fuperius dixi, aut in procemio, quod in huiusmodi quæftionibus effe fe paratum, & omnia complecti potest, aut per occultam quandam fignificationem: ut occulte quoque fignificaffe hic egregius imitator dialogum de fenectute potest exiftimari, qui, ut legerit Ciceronianam in fenibus prudentiæ commendationem, uidetur uoluiffe Ciceroni refpondere illis uerbis; Ac, fi nonnullis uifum est magnam effe fenilis ætatis confolationem, prudentiam ufu rerum quæfitam, & quæ fequuntur, quibus oftendit, fenef quidem effe prudentes, fed dolere, & angere, quod quæ prudentia dicitur, efficere non poffint. De ea uero fententia, Quia communi, & præcipua hominis conditione non uteretur, aliorum, qui ipfam reprehenderunt, non meum est refpondere. Sequitur cauffa de multis Ciceronis locis. cum parua mutatione, & magna plerunq; deprauatione in fimulatam Confolationem in fertis, qui ad tertiam Sigonij pertinent reprehentionem.

III. Conatur enim demonftrare, rectiffime factum effe, ut hiftorias, ut fabulas, ut uerfus, ut fententias multas Cicero repetiuerit. Quod ne ego quidem negaui: fed tantum obieci, multa fuisse leuiter immutata, & plerunq; deprauata. De quo fi quis dubitet, is mea audiat uerba fuperius quoq; recitata; Sed, fi id aliquem non mouet, quod potuerit Cicero de eadem re in duobus, uel pluribus locis agere, etiam fine ulla mentione repetitionis: at faltem mouere debebit locorum cum parua mutatione, & magna plerunq; deprauatione multitudo. Id ut appareret, multa ante lectorum oculos propofui, ex quorum collatione facile cuiq; poffe patere arbitrabor, quanto effet imitator Cicerone inferior. Quod quoniam tantum abeft, ut Sigonius confiteatur, ut potius iftam confolationem, fi cum multis Ciceronis libris conferatur, aut paribus, aut clarioribus orationis luminibus illuftratam effe contendat; danda opera est, ut id,

id, quale fit, intelligamus. Ac excufat quidem Sigonius in Cicerone earundem rerum aliquot uerbis paullulum immutatis repetitionem, quod repugnare illi admirabili ingenij amplitudini, ac fingulari uerborum copiæ uidetur, de qua fic ipfum loquentem, & gloriantem inducit; Quod factitare Demofthenem obferuauit, ut eademmet uerba, quoties apte caderent, adhiberet, id nunquam in animum induxi, ut facerem: quod ea res miram ingenij tenuitatem, & nimiam uerborum inopiam indicaret; quibus ego fic abundaui, ut C. Cæfar me copiæ inuentorem, ac principem bene de nomine, ac dignitate populi Rom. meritum appellarit. Præterea uult eum in hoc libro fe met fuperaffe, & ornatiorem fuisse, quam in ceteris libris: & tamen quandoque eum purgat, quod ipfe præ doloris magnitudine fuorum dicendi præceptorum memoriam abiecerit. Ego uero affirmo hunc ipfum imitorem Cicerone longe inferiorem fuisse in hiftorijs, fabulis, uerfibus, fententijs imitatione exprimentis. Neque uero omnia perpendam, quæ in meo iudicio narrata funt, quorum pleraq; facis patent: fed præcipua tantum quædam examinabo, quæ à Sigonio quoq; excuffa funt.

Quid ergo? nonne deterius, quam Cicero in prima Tufcul. eos commemorauit, qui mortem non timendo fortiffime occubuerunt? Cicero enim fcripfit cum Latinis decertantem patrem Decium, cum Etrufcis filium, cum Pyrrho nepotem, fe hoftium telis obieciffe: imitator uero, Decios cum Latinis pro patria dimicantes fe fe hoftium telis obieciffe; quafi etiam Etrufci, & Pyrrhus effent Latini. Ille, Hifpaniam uno bello pro patria cadentes Scipiones uidiffe: hic, Scipionem uitam in acie iuuandæ patriæ cauffa fortiffime profudiffe; quafi unus tantum Scipio, & non duo iter Pœnis uel corporibus fuis obftruere uoluerint. Ille inter ceteros Gracchum etiam nominauit: hic prætermiffit. Quid ad hæc Sigonius? primum, quomodo hic fcripfit, eodem etiam in fecundo de finibus fecit, ut Latinos nominarit, & primo de diuinatione, & Valerius libro quinto. Deinde Decius filius in Etruria quidem pugnauit, fed cum Gallis, non cum Etrufcis, ut aperte fcribit libro decimo Lilius. Præterea caueant, quæfo, ne hanc rationem argumentationis inducant; Hic liber mendofam ex aliqua parte habet hiftoriam.

historiam, ergo non est Ciceronis, ne fortasse mox confiteri cogantur, paucos libros existere Ciceronis, quod in plerisque eiusmodi resideat aliquid, quod eo modo reprehendi possit. Inde si imitator tantum in hanc scriptionem studii, ac diligentiae contulit, ut duo etiam illorum iudicio ex Plinio uerba Ciceronis expresserit, non uidetur uerisimile, eundem mox tanta incuria extitisse, ut locum insignem Tusculanae de Latinis, atque Etruscis omiserit. Denique fortasse, ut Scipionem, non Scipiones dixit, & Gracchum praeteriit, quem alio loco commemorauit: sic Decium quoque, non Decios scripsit, ac in sua oratione addidit, dempsit, mutauit, prout animus tulit. O mirum ingenii acumen. At Cicero in secundo de finibus, & primo de diuinatione, & Valerius libro quinto Latinos nominarunt, Etruscos omiserunt, quia de uno P. Decio patre in illis locis, quos citaui Sigonius, non etiam de filio egerunt. Ac tametsi Decius filius in Etruria non cum Etruscis, sed cum Gallis pugnaui: tamen quia in Etruria illud bellum Samnites, Galli, Etrusci, & Umbri contra Romanos communibus armis gerebant, non est mirum, si Cicero pro Gallis nominauit Etruscos, apud quos illud ipsum bellum gerebatur. Et, quemadmodum non uidetur ualere hoc argumentum; Hic liber mendosam ex aliqua parte habet historiam, ergo non est Ciceronis: ita hoc ualere potest; Hic liber non unam aliquam, ut liber de senectute, & oratio pro Murena, quod probat Sigonius, sed multas habet mendosas historias, & non solum historias mendosas, sed multa alia & in rebus, & in uerbis uitiorum genera: ergo Ciceronis existimari non debet. Et, quemadmodum aliis in rebus multis incuria usus est magna: sic uidetur uerisimile cum esse negligentem potuisse in loco insigni Tusculanae exprimendo. Et Scipionem, non Scipiones, dixit cum aliquo suo errore. Et Gracchum praeteriit non sine negligentia. Et, si legatur Decius, non Decii, sequentia uerba non congruent in hunc modum; Decius cum Latinis pro patria dimicantes se se hostium telis obiciebant. Quod si non modo illa uox Decii in mutetur, sed etiam dimicantes, & obiciebant, ut legatur, Decius dimicans obiciebat, nimia erit mutatio. Nunc ad fabulas ueniamus.

In Tuscul. legitur; Fertur etiam de Sileno fabella quaedam, qui cum a Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse

dedisse scribitur, docuisse Regem, non nasci hominem longe optimum esse, proximum autem quamprimum mori. An uero, inquit Sigonius, quisquam deteriora illa putabit, quae sunt in consolatione perscripta? Sileni quae fertur fabula idem certe confirmat, qui captus a Mida missionem doctrina redemit; docuit autem regem, nunquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proxime accedere. Profecto aut sum Leberide plane caecior: aut recte video, hunc locum non posse dicendi splendore cum illo comparari. Illa enim melior est uerborum coniunctio: haec deterior. illa numerosior: haec minus ad aures cadens. illa elegantior: haec minus elegans. Conferamus membra. Fertur etiam de Sileno fabella quaedam. Sileni quae fertur fabula, idem certe confirmat. Nonne aures satis dijudicant, illud esse rotundius? Nonne melius est incipere a praene priore tantopere apud Aristotelem in clausularum principijs celebrato, quam a spondeo? Nonne nitidior uox fabella, quam fabula? Qui cum a Mida captus esset. Qui captus a Mida. Illud certe, quam hoc plenius. Praeterea quam eleganter illud? Hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur, docuisse Regem. Quam frigide hoc? Missionem doctrina redemit: docuit autem Regem. Omittitur enim Hoc muneris, id est, Hoc munus, quod magnam habet elegantiam: & dicitur missionem redemit duriuscule: ac pro uerbo Docuisse ponuntur duae uoces, Doctrina, & Docuit. Doctrina, id est, ipso docendi actu. Dixisset Iulius Caesar. Scaliger, Doctrione, uoce ab ipso formata per similitudinem: quia Cicero dixit Rectionem. Non nasci homini longe optimum esse: proximum autem quamprimum mori. Nunquam nasci optimum esse: sed celeritatem mortis proxime accedere. Ibi exprimitur Homini. hic simpliciter, Nunquam nasci. In fine autem clausularum laudatur magis iamibus alternis aptus sermonibus, quam praene prior, incipiendis, non finiendis clausulis accommodatus, ut docet Aristoteles libro tertio Rhet. Existimo igitur melius Ciceronem, deterius imitatore eam fabellam expressisse. Item ibi scriptum est; Simile est quiddam in consolatione Crantoris. ait. n. Tirenarum quendam Elysium, cum graueret filij mortem mæreret, uenisse in Psychomantium quarentem, quae fuisset tantae calamitatis causa. huic in tabellis tres eiusmodi uersiculos datos.

Ignaris homines in vita mentibus errant.

Euthymus potitur fatorum munere lato.

Sic fuit vtilius finiri ipsiq; tibiq;.

In consolatione vero, inquit Sigonius, ut breuius, sic quodammodo elegantius, Sed Crantor noster patri filij mortem ægerrime ferenti responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene, beateq; esse, vtiliusq; futurum fuisse, si etiam pater pari ratione fati concessisset. O mirum ingenium, vere oratorium, quod etiam humilia extollit. Vt breuius, sic quodammodo elegantius? quæ nam est ista maior elegantia? An vero quisquam erit alius præter Sigonium, quem magis ex ingenio, quàm ex animi sententia loqui arbitror, qui dicat hoc, quàm illud elegantius esse? Breuius quidem hoc, sed non elegantius, vbi etiam de latinitate, nedum elegantia dubitatur: illud vero illustrius, dilucidius, suauius.

Quod ad versus attinet, in Tusc. sic legitur; Nec tam flebiliter illa canerentur.

Hæc omnia vidi inflammari:

Priamo vi vitam euitari:

Iouis aram sanguine turpari.

Notaueram mutatam esse vocem euitari in vocem auferri. Sigonius id conatur defendere in hunc modum; Quid? nonne idem alias hoc quoq; fecit, & quidem ita, vt dubitari de vitio haud possit? Nam in secundo de finibus versus Sophoclis recitauit, Quod eiulatu, questu, gemitu, referens ad saxum: in Tusculana vero secunda, Qui eiulatu, questu, gemitu, referens ad Philoætetam. Neq; vero solum hac libertate vsus est in alienis, sed etiam in suis. Siquidem in Pisonem dixit, Concedat laurea laudi: at de officijs, Ccedat laurea linguæ. Respondeo, doctissime Sigoni, hæc non esse similia: quia nõ sunt deprauata, sed ad rem Ciceronis accommodata: illud vero deprauatum Auferri, pro Euitari. Nam præter quàm quòd verbum euitari grauius est antiquitatem redolens pro Eripi, si dicatur auferri pro euitari, tollitur pulchritudo similiter defenestium in duabus syllabis, Inflammari, Euitari, Turpari; quam figuram ille Poeta adhibuisse ad illustrandum videtur.

Ac multas quidem sententias imitator leuiter immutauit, & aliquantulum deprauauit: ex sententia vero Sigonij quædam

dam meliora fecit, atq; inter cetera illud, quod est in prima Tuscul. ex Apologia Platonis; Necessè est enim sit alterum de duobus, vt aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrè siue sensus extinguitur, morsq; ei somno similis est, qui non nunquam etiam sine visis somniorum, placatissimam quietem affert: dij boni, quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? quis me beator? sin vera sunt, quæ dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui è vita excefferunt, incolunt; id multo ià beatius est. Hæc tota sententia in consolatione sic expressa est; Necessè est aut sit alterum de duobus, ut aut sensus penitus oēs mors auferat: aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quòd si morte sensus extinguitur, obituq; noster ei somno similis est, qui nonnunquam èt sine visis somniorum placatissimam quietem affert; quid lucri est emori? aut quòd oino tēpus reperiri potest, quod ei tempori anteponatur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis ætatis? Sin migrationem malimus esse mortem in eas oras, quas è uita profecti incolunt; quid optabilius, &c. Hic uero, inquit Sigonius, eadem ad uerbum omnia: sed illud, ut dissimilius, sic ad latinæ linguæ consuetudinem aptius; Quòd si morte sensus extinguitur. Quorsum enim illud, Siue? Quis Latinorum unquam dixit? Siue, sin. At primum ne eadem quidem sunt ad uerbum omnia, etiam si facta sit leuis mutatio. præterea nonne illud uidetur mirum, quòd optimus Latinitatis auctor aberrasse à latinæ linguæ consuetudine significetur? Cur non potius excusatur, quòd si illud esset uitium, Platonis uitium esset, cuius uerba idem sonant? Solent enim auctores aliquid incipere, & postea, aliquot interiectis, illud prius deserere, & aliud sequi; quemadmodum fecisse Cicero uidetur libro tertio de finibus in hunc modum; Ceteræ philosophorum disciplinæ (omnino alia magis, alia minus, sed tamen omnes, quæ rem ullam airtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerant) eas non modo nihil adiuuare arbitror, neque affirmare, quo meliores simus, sed ipsam deprauare naturam. Quomodo enim illa nexa sunt, Ceteræ disciplinæ, eas non arbitror? Sed factum est, ut dixi. Sic apud Plato-

nem, cum dictum esset, Siue ergo nullus remanet sensus, & multa interiecta essent, postea defertur est illud siue, quod alterum requirebat, & dictum, Sin autem mors est tamquam transmigrationis quaedam hinc in alium locum, & quæ sequuntur. quod Ciceronem uoluisse exprimere puto, cum Platonis uerba sub persona Socratis latine conuerteret; imitatore autem noluisse, quia nulla habita mentione nec Socratis, nec Platonis, illa uerba, quamuis paulisper immutata, sua faciebat. Quod si non recipiatur, cur non potius librarius, quam Ciceroni id uiti tribuitur? cur non facili mutatione mendum, si modo mendum est, tollitur, ut legatur uel, Si sensus, pro, Siue sensus, uel, Siue uera sunt, pro, Sin uera sunt? Cur tam facile imitator etiam, si diis placet, in latinæ candore Ciceroni præfertur, cui ne dignus quidem foret, qui matellam porrigeret? Atque si uera, & probabilia afferimus, cur dicimur oblatrare? non enim oblatramus, quia nondum furem uidimus, sed adhuc modestissimum aduersarium, cui potius gratiæ sunt habendæ, quam crimina obiicienda.

De locis autem aliorum scriptorum imitatione expressis tres adduxeram Mureti; quorum duos priores Sigonius ne attingit quidem: sed tantum nulla ipsius Mureti facta mentione, fortasse, ne meum errorem detegeret, qui putarem Muretum, aton Ciceronem modum imitandi dedisse, imitationem primi loci cum pulcherrimo Ciceronis loco contulit, illamque huic anteposuit. De postremo autem dici non potest, quantas Tragedias excitauerit. Mihi uero, ut opinionem meam tuear, uerba imitatoris cum uerbis Mureti sunt conferenda, & uidendû, uter utrum superet. Quod si imitator apparuerit Mureto inferior, non erit dubitandum, quin multo magis ab ipso Cicero ne latinæ eloquentiæ prope deo superetur. Muretus igitur sic scribit; Quid iam illos turbines, illas procellas, illas tempestates ciuilium dissensionum commemorem? Imitator sic; Quid fugam Marii, quid cetera, quæ in illius discessu acciderunt, maxime luctuosa, summeque miseranda commemorem? quid redditum illud sanguinarium, cuius ex recordatione nemo est, qui non intimis sensibus exhorrescat? Non nominat ille Marii discessum, nec redditum, quia ad rem suam non pertinet: sed tantum illos turbines, illas procellas, illas tempestates ciuilium dissensionum, & quidem præclarior, quam imitator, quæ in illius discessu acciderunt maxime luctuosa, summeque miseranda, & redditum illud sanguinarium. Mur. Quibus non unus, aut alter præclarus, & salutaris Reip. ciuis percussus est, sed ipsi accerui, ipsa millia immortalitate dignorum hominum nefariis hominum consceleratissimorum manibus trucidata iacuerunt. Imit. Quam multos ex illa Reip. tempestate commemorare possumus innocentissimos homines, atque optimos, ut acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quæsisse? Non solum illud elegantius, quam hoc, sed etiam probabilius. Mur. O acerbum illud, & uel Romani nominis hostibus miserabile spectaculum. Imit. O acerbum, ac nemini non pœnitendum Reip. statum, conditionemque uiuendi. De uoce pœnitendum plura etiam, quam in priore iudicio nostro scripsimus, alias dicemus. Mur. Cum passim per uias immanium gladiatorum in principes ciuitatis debacchabatur furor. Imit. Tenemus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium eadem illo tempore esse factam. Nonne illud rem ponit magis ante oculos, & est illustrius? Mur. Cum qui aliquando Reip. præsidio fuerant, eis nullum in ciuitate præsidium reperiebatur. Imit. Cum eos ipsos, qui Remp. suo labore, suoque sanguine auxerint, iuuerint, seruauerint, nusquam tutos, nihilque magis, quam propinquorum manus, ac gladios timentes, horrescentesque uideas. Nonne illud & breuius, & rotundius? Mur. Cum quorum eloquentia ipsis gloriæ, aliis admirationi, Reip. salutis fuerat, eorum ex illis ipsis rostris, è quibus tæpe concionati erant, incisæ ceruicibus capita sanguinolenta pendebant. Imit. Trucidatos bonos uiros, & ciues, incisas eorum ceruices in Rostrisque positas, qui multorum ciuium salutem & dignitatem eloquentia peperissent. An uero quisquam hæc uerba illorum numerosæ elegantiae anteponet? Quod si præclarior, elegantior, probabilior, magis latine, illustrius, breuius, rotundius, numerosius, omnino melius loqui uideatur Muretus, quam iste imitator; quid censendum est de lumine, & lumine, & flumine, & fulmine ipsius eloquentiæ Cicerone? Tametsi ergo Sigonius maximo ingenio, atque industria sua res minimas reddere maximas, ut optimi oratores solent, & causam in feriolem, inlar Protagoræ, efficere superiolem potest: tamen

nunc

nunc mihi non persuadabit, uerba istius imitatoris, quæ ne Mureti quidem cum elegantia possunt merito comparari, illustrissimo etiam loco librorum Ciceronis de oratore esse antefenda, & tantum eloquentiæ lumen continere, ut potius diuinitus, quàm humanitus, prolata esse uideantur. Quod uero attinet ad ultimum Mureti locum, (nihil enim attinet de secundo dicere) non nego Muretum quoq; imitatum fuisse Ciceronem in secundo de finibus: sed illud, uniuersas funditus ciuitates, quod ex Mureto expressum est, scribente, Integras funditus ciuitates, non autem ex Cicerone, qui uocem, funditus, non habet, nihilq; loquitur de ciuitatibus, fecit, ut putarim, auctorem consolationis imitatum esse Muretum, non Ciceronem. Quid erat igitur, uir clarissime, cur tantas mihi Tragedias ea de re excitates? Cur etiam Ciceronem ab inferis excitatum contra me loquentem induxisti, qui semper eum tam ueneratus sum, quàm qui maxime? Iam uenio ad causam fragmentorum.

IIII. Scripsi tria de fragmentis insertis, imitatore ea illo ordine intexuisse, quo digessit Sigonius, quædam interposuisse, quæ non esse Ciceronis uidentur, nonnulla addidisse, alicui fragmento repugnantia: quæ qualia sint uideamus.

Equidem Sigoniũ tanti semper feci, quanti debeo, uirumq; ingenio, ac doctrina præstantissimum existimaui: nunquam tamen in animum induxi, eum esse eiusmodi, qui tamquàm uates fragmenta diuersissimis in locis, à scriptoribus maxime diuersis citata, quo ordine in libro, qui nondum extaret, posita essent, potuerit diuinare. Nam ea fere omnia colligere, difficili quidem est, & non nisi eius, qui omnes ueterum libros, quos habemus, summa diligentia uoluit; sed tamen eiusmodi, quod laboribus, & uigilijs posse effici uideatur, præterea in maxima eorum confusione aliquem ordinem excogitare, & aliqua priora, alia posteriora, quædam media ex ingenio facere, doctissimi, ac perspicacissimi uiri esse, qualem Sigonium confiteor, non est dubitandum. At, qui ea ordinet ita, ut in nullo prope eorum, quantum ad ipsum ordinem, erret, & quam liber amissus continuationem, seriemque rerum habuerit, perfecte, absoluteq; seruet, deum esse mea quidem sententia, non hominem, oportere, aut certe diuinitus afflatum existimo; qualem fuisse

Epi-

Epimenidem Cretensem Aristoteles libro tertio Rhetoricæ scriptum reliquit, qui non de futuris, sed de præteritis, quæ obscura essent, diuinationis auctoritatem habuit. Hac ipsa de re uel ipse mecum sentit Sigonius. Singularem nimirum, inquit, uel diuino potius homine nobis opus est, qui tam longe respiciat, ut quæ facta sunt, omnia præstanti quadam animi uirtute, atque uirtute conspiciat. Qui si fuit aliquis unquam, Cres ille Epimenides, si fabulis credimus, extitit. Non nostrorum temporum, non nostrorum morum, non huius occupatæ uitæ, non huius imbecillæ ætatis, est tanta ad præterita subodoranda sagacitas. Hæc ille; qui tamen si alibi confiteretur, se cum Patrio uaticinij expertem esse: tamen hoc in loco non recusat, quominus ipse habeatur ille diuinus homo, illaque sagacitate præditus, tam acriter fouens ordinem à se excogitatum, qui, qualis sit, alias considerabimus. Tantum confitetur se quædam fragmenta non præmonstrasse, eoque argumento ostendere conatur, cum sua auctoritas, suumque iudicium non omnino retentum sit, sed alia etiam adhibita fuerint, quæ ipse non uiderit, librum esse Ciceronis. Sic enim argumentatur; Non sit Cicero, quia Sigonii auctoritatem, iudiciumque secutus est; ergo Cicero erit, si quod fragmentum Ciceronis expresserit, quod non præmonstrarit Sigonius. At si hoc fatentur, prout fateri necessario debent, habemus, quod uolumus. Egregie. Quid? si consecutionem negemus, & non omnino necessarium habeamus, quod ipse uult, confiteri. Nam uerum est antecedens, non esse Ciceronem, qui eum Sigonii ordinem retinuerit, quem ipse prorsus, & omni ex parte uere non potuit diuinare, etiam si ex ingenio formauerit: non tamen sequitur, imitatore fore Ciceronem, si seruato præscripto Sigonii aliqua interiecerit, quæ post illas primas eius, & Patrii obseruationes fuerint obseruata; quemadmodum idem Sigonius illud interiectum notat, quod commemorat Seneca de tranquillitate uitæ; Hoc si uerum est, dubitari non potest, quin, quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis inuisos habet gladiatores, qui omni modo uitam impetrare cupiunt, fauet iis, qui contemptum eius præseferunt, itidem Diu immortales, &c. Sic enim legitur apud Senecam; Gladiatores, ait Cicero, inuisos habemus, si omni modo uitam impetrare cupiunt: fauemus, si contemptum

eius

eius præ se ferunt. Quid? si comonstrem clarissimum locum, unde & Seneca, & imitator iste huiusmodi sententiam acceperit, putabitur ne hoc esse fragmentum Consolationis, quod ne Seneca quidem dicit se sumptisse ex consolatione, quodque unde sumptum sit, potest luce clarius apparere? Audiamus uerba illustrissima pro Milone orationis; In gladiatoriiis pugnis, & in infimi generis hominum conditione, atque fortuna timidos, & supplices, & ut uiuere liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus; fortes, & animosos, & se alacriter ipsi morti offerentes, seruare cupimus; eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam, qui illam efflagitant. Quod autem ait, alterum fragmentum neque ab ipso, neque à Patrio demonstratum, citari à Petrarcha libro decimo Senilium, uereor, ut illi possim concedere. Sic enim legitur in Consolatione; Nemo suorum funera experitur, cui non aduersa multa ante contigerint. Cur igitur grauiora, uel certe æque graua fortiter passus, cum maxime occalluisse, & ad dolorem nouum obduruisse deberet, despondeat animum, seque merori tradat? Apud Petrarcham; Me tenuit meæ respectus ætatis. nam cum virum, tum præcipue senem flere mortalia, turpe est, quem tempore, & casuum obseruatione similium contra omnes insultus obduruisse (vtar peculiaribus Tullij uerbis) atque occalluisse conueniat. Nam primum illa sententia de grauiora passis est contrita, & à multis usurpata, ut non magis possit dici desumpta esse ex Ciceronis consolatione, quam ex Virgilio, uel alijs. Deinde tametsi Petrarcha affirmat, illa duo uerba Occalluisse, atque Obduruisse, peculiariter esse Tullij: tamen id potest facere, non, quia ipsa uiderit in Tullij consolatione, cuius exemplar ei fuisse, nusquam apparet: sed, quia legit in alijs locis ipsius Tullij, ut Occallescere in epist. ad Att. Obdurescere plurimis in locis. ut magis potuisse imitator illa exprimere ex Petrarcha, quam ex consolatione Ciceronis uideatur. Iam de nonnullis agamus inter illa, quæ sunt Ciceronis, interiectis.

Secundum fragmentum est ex Lactantio, Luendorum scelerum causa nasci homines. In consolatione; Humanæ uitæ incommoda ita diligenter, & accurate expressit, ut quasi luendorum scelerum causa nasci homines, & in hanc lucem ingredi,

possis

81
possis agnoscere. Notauit, additam esse uocem Quasi ex Sigonio sic scribente, Miseras hominum mihi uidetur deplorasse, qui quasi luendorum scelerum causa in hac uitam prodierint. Notauit quoque additum esse illud, Et in hanc lucem ingredi, tamquam glossema illius uocis Nasci. At Sigonius conatur demonstrare, huiusmodi uocem referri non ad illud, Luendorum scelerum, sed ad illud, Possis agnoscere, nec à se desumpta esse, etiam si ea usus sit, nempe ut doceret, se migrationem illam animo eum ex corporibus in corpora non probare, quam illi constituerunt, qui homines luendorum scelerum causa nasci dixerunt, neque enim illam cum fide Christiana conuenire, ut pluribus Lactantius in eodem loco differit. Addit, ut se purget, si deforme sit, se huic sententiæ adiunxisse Quasi, etiam Ciceroni probro tribuendum esse, quod in Lælio peruerse Empedoclis sententiam recitauerit. Ego uero, libere ut dicam, quod sentio, illam explicationem subtiliorem, quam uerorem existimo. Nam nisi uox Quasi referretur ad illud, Luendorum scelerum, perplexa nimis oratio esset, nec negaret Sigonius, posse eam sic referri, nisi defendere imitatore uellet ab additione eius ipsius, quæ apud Lactantium non inuenitur, nec erat ponenda, si referenda esset ad illud, quod Lactantius non habet, Possis agnoscere. Sed uideat, an hoc sit explicare, & non sententiam distorquere. adeoque imitatoris amicus est, ut defendendi eius causa, uel in recensenda Ciceronis opinione intelligi uelit, uocem Quasi de suo additam esse, propterea quod Christianus sit, id quod durum esse arbitror: uel uitio Ciceronis in Lælio peruerse Empedoclis sententiam recitantis suum ipsius uitium excuset, quod ego nullum existimo; quasi uero id sit excusare, & non potius duos simul criminari. Præterea scribit, ut Cicero ornandi causa adiunxit de suo, Nec in hos scopulos incidere uitæ, quod testatur Lactantius: sic postea, eum ornandi gratia adiecit, Et in hanc lucem ingredi. At Sigoni, pace tua dixerim, id simile non uidetur, siquidem Cicero ad illud, Non nasci longe optimum, adiecit, Nec in hos scopulos incidere uitæ, ut causam quodammodo afferret, cur esset optimum non nasci, ne scilicet in hos uitæ scopulos incidere uideretur. Nasci uero, & in hanc lucem ingredi, fere idem uidetur. præterquam quod non satis apposite illud adiectum uidetur, quia si luendo

X rum

rum scelerum causa nascuntur homines; potius in tenebras miseriarum, quam in lucem felicitatis ingrediuntur. Septimi fragmenti sententia ita cohaeret, ut ipsum integrum agnouerit Lactantius, & cum Lactantio Sigonius, atque Patritius. Cum autem multa interiecta sint, quae interijcere necessarium non erat, notaueram inde fieri coniecturam posse, hoc opus Ciceronis non esse. Quarum rerum, inquit Sigonius, facilis sane est, atque expedita defensio, nimirum enim praetermisit Lactantius, quia causam suam non adiuuabat, neque integram paginam explicare sine aliquo disputationis emolumento uolebat Deesse Sigonius, Patritiusque non sensit, quia uterque expertus uaticinij fuit, atque ipsi Lactantio credidit, auctor uero adhibuit, ut rationem redderet eius, quod dicere coeperat, se uelle exemplum ueterum in consecranda filia consecrari, & ut sermonis ad Tulliam conuersionem inferret, & ut, quod Attico se facturum ostenderat, solueret, de Tullia Graecis litteris, Latinisque celebranda. Vltima uero fragmenti pars, quae apud Lactantium imperfecte legitur, in consolatione est cum illustri accessione, & emendatione. Nunquam satis Sigonij ingenium admirari possum, qui tam subtiliter, ac copiose ratiocinetur. At quemadmodum, si Lactantius suis uerbis Ciceronis sententiam recensuisset, ei quodammodo licuisset ea tantummodo commemorare, quae ipsi placerent, & relinquere, quae ad rem suam non pertinerent: sic recitans propria eius uerba, si decurtata recitare uoluisset, id mihi sine dubio uideretur aliquo modo fuisse indicaturus. Cum autem id non indicauerit, & omnia coniunctim recensuerit, merito Sigonius, & Patritius putauit nihil interiectum, meritoque ei credidit, quem ad unguem commemorasse, id quod erat Ciceronis, nulla ex parte decurtatum, uerisimile erat, auctor uero nouae consolationis illa de suo interiecit, huiusmodi immutationibus delectatus. Nec necesse habuit addere causam, cur exemplum ueterum uellet consecrari: nam id oibus patet, ueterum uestigijs esse insistendum, & ipsam ponere ueterum rationem sufficiebat, Quod si ullum animal consecrandum fuit, illud profecto fuit, nempe animal rationis, & diuinitatis particeps, qui uocatur homo. Nec necessaria fuit illa sermone ad Tulliam conuersio. Neque eo modo soluitur, quod Attico promissum erat, sed solutum esse significatur. Nec ultima

pars

pars fragmenti in consolatione est bene aucta, & emendata, immo potius deprauata. In meo autem Lactantio typis Aldinis impresso, illud non legitur, quod uulgo haberi Sigonius notat, Sicut profecto fuit. Atque si non legatur, ut apud Lactantium, Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, illud profecto fuit; cuius loci sententia est, si alia animalia fuerint consecrata; multo magis eum honorem homini debitum fuisse: sed, ut in ista consolatione, Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecrauerunt Aegyptii, quod nullum profecto fuit: nimis discedetur a uerbis, quae recitat Lactantius, cuius auctoritati multo magis, quam huic controuerso libro credendum arbitror, ut illa accessio, illudque emendationis studium magis rei nouitatem mihi declaret.

Ad ultimum meum de fragmentis argumentum nihil profusum respondet Sigonius, quod mihi breuiter repetendum uideatur, cum in eo solo tota uictoriae spes constitui merito posse uideatur. Testatur enim Lactantius diuersum fuisse Ciceronem in consolatione tum ab aliis, qui alios consolati sunt, tum a se ipso in aliis locis, propterea quod alii semper fortunam deprederint, unam uirtutem extulerint, & ipse semper fortunam a se esse superatam professus sit: at, cum charissimam filiam amisisset, uictum se a fortuna turpiter confessus sit. Age uero, quomodo turpiter, Firmiane, si primum quidem in suo de consolatione libro Cicero tam graui accepto uulnere, plane dolore perculsus, atque afflictus, quod initio uiris quantumuis sapientibus solet euenire, nihil habuisset, quod diceret, nisi quod legitur in ista consolatione, Cedo, & manum tollo (cuius fragmenti, & aliorum omnium connexio fortasse non est ita celebris, ut dicit Sigonius) sed statim postea ostendisset, ut ex eadem apparet, se praecipis sapientiae aduersus omnem fortunae uim confirmatum, & filia consecrata, in caelumque recepta, tanta affectu esse uoluptate, ac laetitia, ut exultauerit, uictorque de fortuna triumphauerit? Minime uero, uideretur respondere Firmianus, minime ita est, idque repugnat Ciceronis factis, qui omnino fortunae cessit, & manum sustulit, nec statim postea ita resipuit, ut exultauerit, uictorque triumphauerit de fortuna, sed fortunam rerum omnium dominam agnouit, seque ab ea prorsus superatum esse confessus est. alioquin ego animum non habuis-

sem eius ipsius reprehendēdi, tāquā turpiter se gerētis, & mēserius, quā deceret, iacentis, si initio quidem dolore oppressus cecisset aliquantisper fortunā, illico autem respiciisset, & de fortuna triumphasset. Sic enim nec ab aliis, nec a se ipso in aliis locis, differret, qui fortunam deprimeret, ut alii fecerant, sequi eius uictorem esse, ut alibi professus erat, gloriaretur. Quid ais, doctissime Sigoni? credendum ne est Lactantio in eum modū Ciceronis factum, eaq; de causa ipsum reprehendentis: an spreta Lactantii auctoritate, tamquā eius, qui non intellexerit, uel noluerit intelligere, cum ille prius naturā humanā imbecillitate deiectus fortunā manus dedisset, deinde statim rationis stimulis excitatus se fortunam uicisse gloriatus esset, eum potius fuisse laudandum, quā reprehendendum; habere fidem debemus isti imitatori, qui Lactantium delirare, & maleuolum esse omnia in deterius trahentem, ista sua imitatione ostendit? Materiam uero Sigonius exaggerat fragmentorum. Quod si nihil aliud Rhetorica ad Alexandrum ab Aristotele ad Anaximenes traduxit, nisi fragmentum unum, nempe septuplex causarum diuisio, quam Quintilianus Anaximeni attribuit; & nihil aliud Rhetorica ad Herennium Cornificio tradidit, quā figura Treductio, cuius idem auctorem Cornificium fecit: multo magis tam multa fragmenta à Lactantio, aliisq; prolata, ius cōstituere Ciceronianā industriā debeant. Ego uero, ut de fragmento Anaximenis taceam obseruato primum à uiro eruditissimo Petro Victorio, obiter aduersus Sigonii exaggerationem dico, quod alias quoque scripsi, Quintilianum non unā figuram Trductionem, sed res quindecim de Cornificio notasse, quā omnes de auctore ad Herennium uerā sunt; primo loco, enthymema, quo pugna constat, à Cornificio contrarium appellari: secundo, uocem liberam, atque effrenatorem ab eodem licentiam nominari: tertio, in multis casibus positum trductionem nuncupari: quarto, definitionem inter figuras uerborum connumerari: quinto, interrogationem: sexto, ratiocinationem: septimo, subiectionem: octauo, translationem: nono, occupationem: decimo, sententiam: undecimo, membrum: duodecimo, articulum: decimo tertio, interpretationem: decimo quarto, conclusionem inter easdem figuras recenseri: decimo quinto integrum librum de elocutione ab ipso Cornificio con-

scriptum

82
scriptum esse. Dixit igitur Sigonius, unam figuram Trductionem ex Cornificio à Quintiliano citatam esse, non, quod alia loca non uiderit uir in litteris oculatissimus, sed, ut causā suā seruiret. Extrema de rebus restat reprehensio, quā ad exempla pertinet clarissimorum uirorum, quam pro uiribus breuiter resellam.

V. Obseruaueram imitatore ordine præpostero prius egisse de Xenophonte, quā de Pericle, quemadmodum etiam prius de Q. Fabio, quā de Pulullo, cum tamen uerisimile sit ex ordine temporum, primum Periclem, deinde Xenophontē laudatum fuisse, ut Pulillum quoque ante Q. Fabium, quo ipso ordine uel Di. Hieronymus nominauit. Adhuc autem mihi uideor satis Sigonii ictibus restitisse. Utinam in hoc extremo rerum congressu, quo de historiis decertamus, consistere in meo præsidio possim. Quid ait igitur summus nostrorum temporum historicus, omnisq; historiæ tum græcæ, tum latinæ clarissimum lumen Sigonius? Neque Cicero hoc loco temporis ordinem, sed disputationis seriem, nexumq; respexit, ut qui non historiam, sed consolationem scribere, nec facta, sed præcepta, litteris prodere instituerit. Nec S. Hieronymus exempla Ciceronis exacte sibi recitanda, sed rem tantum indicandam constituit. Neque omnia. Neque eodem ordine protulit. Neque idem, cum Periclem proposuit, eum se à Cicerone sumpsisse, sed à Græcis ostendit. O strenuissimum litteraturæ militem, immo potius præstantissimum ducem, qui tam multos ictus una continuatione iungat. At, quod attinet ad temporis ordinem, quamuis historia non scribatur: tamen ita distinguendū uidetur, ut dicatur, aut disputationis seriem, nexumq; ferre, ut is ordo seruetur: aut non ferre. primo modo eum seruandum esse, ut fecit Cicero post reditum ad Quirites se ipsum cōparans primum cum P. Popillio, deinde cum Q. Metello, postea cum C. Mario: ut fecit in prima Catilinaria, commemorans primum P. Scipionem (nam quod prius non nominauerit Q. Seruiliū Aham, ex nimia antiquitate se excusauit) deinde L. Opimium: inde C. Marium: ut fecit item pro Milone, nominans primo loco Aham Seruiliū, secundo P. Nasicam, tertio L. Opimium, quarto C. Marium, quinto senatum Romanum in cōsultu ipsius: ut fecit pluribus aliis in locis. Altero modo

cum

eum omitti posse, ut omisit idem pro Milone, tunc cum P. Africanum ante Ahalam Seruilium, & ceteros commemorauit, hac scilicet ratione, quod, cum dicto alicuius grauisissimi uiri probare uellet in ipsa de homine occiso quaestione, quandoq; iure factum esse defendi, P. Africani de Ti. Graccho responsum ad id uisum est maxime accommodatum, priusquam aliorum facta celebrarentur; eamq; distinctionem afferimus, non, ut semper ita faciendum esse, sed, ut plerunq;, contendamus; & idcirco notaueramus uerisimile esse, primum Periclem, deinde Xenophontem nominatum fuisse, quia plerunq; ita fieri soleat. Iam uero cur disputationis series, & nexus non ferebat, ut ordo temporis non seruaretur? Nullam enim causam uideo, cur non potuerit Pericles in ea ipsa materia, quae agebatur, ante Xenophontem nominari. Quod dicit S. Hieronymum exempla Ciceronis exacte sibi recitanda non constituisse: quomodo id nouit? Neque omnia protulisse: unde apparet? Neque eodem ordine recensuisse: quis ei id aperuit? An uero, quia istam simulatam consolationem pro uera habet, tam tuto argumentatur? Mihi uero uerisimile uidetur, S. Hieronymum Ciceronis studiosum, cum illa scribebat, habuisse praemanibus ipsius Ciceronis consolationem, & multo melius potuisse recensere omnia, quam iste fecerit imitator. praeterea non dixi Di. Hieronymum a Cicerone sumpsisse Periclem, sed Xenophonti praeposuisse. Nec prorsus negaui Harpagum, Dionem, Prexaspem ab ipso Cicerone commemoratos esse, sed quia huiusmodi consolationem suspectam habebam, scripsi id mihi certum non esse. Si ipse aliunde exploratum habet, proferat testimonia: si minus, non debet profecto tantum confidere istius consolationis auctoritate, nisi prius, eam esse Ciceronis, oibus persuadeat. Addit, mirum non esse, si meminerit Coepionis, Lepidi, & C. Cottae, de quibus se dubitare significauit, cum Atticum consuluit, quia dubitauit re incognita: affirmauit perspecta: consuluit, cum haerebat: scripsit, cum exploratum habebat. quis nam deus ita factum esse ei declarauit? tantum ne credit isti imitatori, ut omnia, quae ipse narrauit, pro certissimis habeat? Non est autem par ratio de L. Tubulo: nam libri de finibus nemini suspecti sunt, in quibus exemplum ipsius Tubuli, capto prius consilio, ab Attico positum est: hic uero eam apud plerosque suspicionem habet, ut,

nisi

34

nisi appareat aliis auctoritatibus ea exempla fuisse a Cicerone celebrata, non tam facile ob unam istius imitationis auctoritatem id credi debeat. Fieri enim potest, ut uersutus imitator ea uoluerit recensere, ut ob rerum, quae alibi non inuenirentur, nouitatem facilius lectores falleret. At Seneca, inquit Sigonius, in sua consolatione Rutiliae factum iisdem uerbis, quibus hic, prodidit, quod est firmissimum argumentum ad ostendendum, hunc librum Ciceronis esse germanum. Non est tam firmum, Sigoni. Nam primum non iisdem uerbis, ut tu dicis, sed aliis prodidit. Verba Senecae sunt in libro de consolatione ad Albinam matrem; Rutilia Cottam filium secuta est in exilium, & uel que eo fuit indulgentia constricta, ut mallet exilium pati, quam desiderium: nec ante in patriam, quam cum filio, rediit. Eadem iam reducem, & in Rep. florentem tam fortiter amisit, quam secuta est: nec quisquam lachrymas eius post elatum filium notauit. in expulso uirtutem ostendit, in amisso prudentiam. Nam & nihil illam a pietate deterruit, & nihil in tristitia superuacua, stultaque detinuit. Verba imitatoris sunt; Nihil iam Rutiliam miremur, quae C. Cottam filium in exilium secuta, cum postea reuersum in patriam amisisset, nemo eam lachrymantem post elatum funus uidit. Deinde fieri potest, ut & Seneca a Cicerone hoc exemplum acceperit: non nego, etiam si id ex uerbis Senecae non appareat, & hic imitator a Seneca sumpserit, quemadmodum etiam alia. Verisimile enim est, priusquam istam conficeret imitationem, eum inter ceteros Senecam legisse, qui eandem rem tractat. Quare unde, quaeso, ducis eam, quam tantopere iactas, argumenti tui firmitatem? Cum autem pro sua sapientia multa asseuerantius statuatur; ego pro imbecillitate ingenij mei, quae in litterarum studiis sentio, cum opus est, explico, nec tamen (ut enim uerbis Ciceronis) quasi Pythius Apollo, certa ut sint, & fixa, sed ut homunculus unus est multis probabilia coniectura sequens: ulterius. n. quod progrediar, quam, ut uerisimilia uideam, non habeo: certa dicent ij, qui & percipi ea posse dicunt, & se sapientes esse profitentur. ideoq;, ut in ceteris, sic quoq; in superioribus exemplis pertractandis dubitanter egi, uerisimilia quaedam esse scripsi, non ulla ita mihi uideri, aliqua mihi non esse certum a Cicerone fuisse tractata, de quibusdam, incertum esse, quid Cicero statuerit,

rit,

rit, me putare quosdam à Cicerone omiffos esse: propterea quòd in maxima opinionum uarietate, vix quidquam reperiri arbitror, quod affirmari possit, nihilque difficilius esse, quàm veritatem attingere. Nam, tametsi grauisissimus omnium auctor tradidit Aristoteles, animum humanum posse fieri omnia, quatenus scilicet omnium species recipit, nempe per intelligentiam ea, quæ intelligi possunt, & per sensum ea, quæ sensu comprehendendi possunt; hominemque naturaliter scientiam desiderare (quòd desiderium, quamuis omnium rerum sciendarum, cum sine dubio naturale sit, superuacaneum esse haud videtur) tamen illud fortasse verum existimari debet, si animus in se, & sua simplici natura spectetur, ac respiciatur ea, quæ in vniuersum habetur, cognitio, non quæ rerum est singularum. Socrates vero, Democritus, Anaxagoras, Empedocles, nihil sciri putarunt: idemque Democritus veritatem in profundo demersam esse dixit: & Arcefilas ne illud quidem sciri posse existimauit, quod si bi exceperat Socrates: & ipse quoque Arist. ignorantiam esse magis propriam hominis, quàm scientiam, quandoque testatus est: & Themistius scripsit, maiorem partem eorum, quæ scimus, minimam esse ad ea, quæ ignoramus; vt dicere cum doctissimo Mureto mihi liceat;

Vera immortales norunt. Mortalibus ægris

Si tenuis veri luceat aura, sat est.

Denique opinari nostrum est: at scire deorum;

Tolle procul fastus turba superba tuos.

Hoc igitur pulcherrimum sapientissimorum institutum dū confector, vt vix quidquam affirmem; ansam quidem præbeo Sigonio mei ipsius reprehendendi, tamquam nimis titubanter, ac timide agentis, nec satis mihi confidentis, vt ipse ait, quo iudicio præditus sim (relinquo. n. ei hanc gloriam, vt de argumentorū firmitate gloriatur) sed non idcirco de victoria despero.

Adhuc autem me satis præstitisse arbitror, quod iam promiseram, vt meas de rebus, quæ in simulata sunt consolatione coniecturas confirmarem, ac clarissimi reprehensiones aduersarij refellerem. primum enim ostendi, sententiam in principio istius consolationis positam contra præceptum Arist. sua

ratione

ratione indigere, & quamuis probabilis esset, quòd ab Hippo. à Platone, à Chrysippo approbaretur, tamen ei rationem addendam fuisse: sed illorum auctoritate minime probari, & falsam esse. Secundo loco docui vituperationem senectutis in hoc libro factam mire repugnare ijs, quæ in Catone maiore scripta sint. Tertio demonstrari, multa, quæ in Ciceronis libris legantur, fuisse in hunc translata, & leuiter immutata, ac plerumque deprauata, nonnullasque historias, fabulas, versus, sententias deterius commemoratas, ac Muretum quoque (videte, quàm res sit antiqua) imitatione expressum esse, sed deterius expressum. Quarto Sigonianum ordinem in eodem libro perpendi; fieri non potuisse argumentatus sum, vt Sigonius omnia prorsus fragmenta suo ordine digesterit; probaui, cum omnia ex Sigonij præscripto expressa sint, censendum esse, potius librum noui alicuius auctoris esse, quàm Ciceronis; quædam nonnullis fragmentis addita esse aperui; atque, si conclusa ita fuisset Ciceronis consolatio, ut ita est, Lactantium exposui non reprehensurum fuisse Ciceronem, quemadmodum reprehendit. postremo confirmaui, exempla quædam clarissimorum virorum ordine perturbato narrata esse, & nonnulla commemorata, quæ, incertum est, an Cicero in sua posuerit consolatione. Quæ cum ita sint, quid est, quòd iudicium à me factum tan topere reprehendatur? Iam vero non Sigonius, quem studio gratificandi, vel paradoxo defendendi ad hanc causam adductum esse existimo, sed ceteri reprehensores nostri, torqueant sese, quantum velint; huc, atque illuc fluctuent, laborent, desudent: nunquam tamen reperire poterunt rationem, qua hunc librum Ciceronis esse omnibus persuadeant: maxime vero, quia non solum res, de quibus adhuc egimus, verum etiam verba ipsa Ciceronis maiestati minime conuenire videantur.

Quod

alia disceptatione demonstrabo.

ANTONII RICCOBONI,

D E

CONSOLATIONE EDITA

SVB NOMINE CICERONIS,

Tertia Disceptatio .

M multa alia ueteres scriptores, qui eruditus Romanorum temporibus floruerunt, distinguunt à recentioribus, qui Romano iam lapsò imperio, atque oppressa impetu Barbarorum Italia aliquid conscripserunt : tum nihil profecto magis, quàm linguæ latinæ ratio. Illi enim putarunt, nullum habere uerborum delectum, nec curare, quomodo animorum sensa exprimerentur, dicendi ne luminibus, an sordibus orationis, hominis esse, ut scriptum reliquit Cicero, intemperanter abutentis & ocio, & litteris: hi parum admodum in uerbis sibi elaborandum existimarunt, unamque intelligendi, non etiam loquendi gloriam perquisiuerunt. Ac inter ueteres quoque illos non nulla fuit latini sermonis dissimilitudo, quòd hæc lingua suos habuerit gradus, suaque incrementa, & tunc maxime uigere uisita sit,

sa sit, cum & Terentius, & Cæsar, & Cicero, & si qui alii fuerunt eiusmodi, optimi Latinitatis auctores scriptioni studuerunt; ut, quæ admodum illi, quos cascos appellauit Ennius, rudius quodammodo locuti sunt, sic, qui post Terentii, Cæsar, Ciceronis tempora fuerunt, non nihil discesse ab huius sermonis candore uideantur. Nulla autem certiore, aut insigniore nota, meliores scriptores à deterioribus discernuntur, quàm, quòd illi exactius hi minus exacte locuti esse existimantur; illi in elocutione accuratiores, hi minus accurati iudicentur; illi ornatiores, hi minus ornati putentur. Præclare Socrates, is, qui uel Apollinis oraculo sapientissimus est appellatus, cum hominem quendam decorum, & eleganti forma conspicuum, omnibusque corporis ornamentis præditum, diutius tacentem intueretur, Loquere, inquit, ut te uideam, significans scilicet uir clarissimus, ex ipsa potissimum locutione homines esse considerandos. Tanta autem fuit Ciceronianæ dictionis maiestas, tantus splendor, tanta elegantia, & munditia, ut non modo superiores omnes superasse, sed posteris etiam omnibus spem melioris, elegantioris, aptioris, dignioris elocutionis in perpetuum uisus sit ademisse; à qua ceteri, maxime recentiores, longe recessisse existimantur, alii magis, alii minus, prout quisque diligenter, uel negligenter Ciceronianum stylum, optimum latine dicendi effectorem, & magistrum, obseruauit. Quantum uero discesserit is, qui consolationem editam sub nomine Ciceronis conscripsit, cum ego conatus essem ostendere, ut ex hoc scilicet firmissimo argumento perspiceretur, an illa esset Ciceronis, nec ne: Carolus Signinus, uir maximo ingenio, ac doctrina præditus, miris Tragediis excitatis, contendit, nec me, nec alios, qui elocutionem istius consolationis minime esse Ciceronianam putarunt, uerum putasse; ac gratulatur huic maxime sæculo superbum nostrarum aurium, aut animi iudicium, qui pauca quædam uerba fastidiamus, nosque temeritatis accusat, quòd falsum temere simulauerimus. Quamobrem operæ precium est uidere, quomodo id ipse, ut pollicetur, demonstrat. Si enim apparuerit, ut fore arbitramur, nos uera sensisse, ipsumque, quod scripsimus, distorsisse, & ad rem suam traxisse, ut falsum ex ingenio probaret; simul constabit, nostrarum aurium, aut animi iudicium, non superbum, ut ipse liberius appellat, sed uerecundum, & cautum
Y 2 fuisse

fuisse, non audacter, quæ Ciceroniana non sunt, Ciceroniana esse asseuerans, sed ea religione utens, quæ prudentibus lectoribus conuenit; nec nos fuisse, ut idem ob libertatem, & licentiam, quam in nos habet, scribit, temerarios simulatores, sed ipsum potius hominem callidum, uersutum, & ueritatorem, qui tam bene ueritatem occultet. Cum autem illud dicendi genus; Castos animos, & puros, leni quodam, & facili lapsu ad Deos, id est, ad naturam sui similem peruolare; non ego, sed alij, ut parum Ciceronianum accuserint; aliorum, non mea, sit responsio. Quoniam uero locum illum; Cupiditates insatiabiles exortuntur, quibus non modo singulos homines, sed totas familias, & uniuersas funditus ciuitates euerfas uidemus; superiori proxima disceptatione nostra perpendimus; ne illum quidem amplius attingemus, sed illa tantum tria, quæ in priore nostro iudicio scripta sunt, pro uiribus defendemus, quædam esse in ista consolatione minus Ciceroniana, alia minus proprie dicta, non nulla minus latina. Prius uero quam ad Sigonianam controuersiam accedam, danda mihi hæc uenia est, accommodata huic causæ, eloquentiæ studio sis, quemadmodum spero, non molesta, ut breuiter non nullis respondeam, qui, cum mecum apud illustrissimos quosdam uiros de ista consolatione differerēt, dicere, si diis placet, ausi sunt, in eo, qui artem oratoriam profiteretur, in qua admirabilem extitisse Ciceronem omnibus compertum est, elocutionem non fuisse admodum considerandam, & rem esse parui ponderis, ac momenti, propterea quod non sit, ut recentiores philosophi loquuntur, de essentia Rhetoricæ, sed extra Rhetoricæ, & Rhetoricæ aduentitia. Hoc sic doctissimus Sigonius, cuius se esse sectatores profiterentur, sed in hunc modum; Delectus ipse uerborum, ut fontem, sic laudem omnem eloquentiæ continet; neq; orator alia re magis quam uerborum splendore, ac copia commendatur. Quam quæstionem tamen alibi pertractaui; tamen hic quoq; mihi attingendam duxi, ut elocutionem, unde etiam eloquentes nomen habuerunt, à natura eius artis, in qua eloquentes versantur, istis etiam reclamantibus, non esse alienam ostendam. Ac scripsit quidem Aristoteles in proœmio libri primi artis Rhetoricæ, solam fidem, id est, solum enthymema, continere id, quod artificiosum est: alia uero
addita-

additamenti esse loco; unde colligunt, solum enthymema constitutuere essentiam huius artis: cetera uero, ut affectus, mores, dispositionem partium, elocutionem, esse additamenta quædam. At statim post definitionem Rhetoricæ tradidit, fidem, & persuasionem Rhetoricam duplicem esse, unam non artificiosam, ut testimonia: alteram artificiosam, ut argumentationes, affectus, mores: unde perspicitur, in essentia artis Rhetoricæ non solum argumentationes, & enthymemata, sed etiam mores, & affectus contineri. Quod idem significauit, cum scriptum reliquit, Rhetoricam constatam esse, tum ex Analytica scientia, tum ex Politica. illa enim argumentationum: hæc morum, & affectuum præcepta ipsi Rhetoricæ subministrat. Initio autem libri tertij docuit, tria esse de oratione præcipienda; unum quidem, ex quibus ipsa fides sit, quæ spectatur in argumentationibus, moribus, affectibus: alterum uerum de elocutione: tertium autem, quomodo conueniat ordinare partes orationis, id est, in essentia artis Rhetoricæ, quæ est de oratione, tria comprehendere, inuentionem argumentationum, morum, affectuum, elocutionem, dispositionem partium. Ex quibus Aristotelis locis non parua est dubitatio exorta de ijs rebus, quæ naturam, & essentiam Rhetoricæ constituent; ut modo solum enthymema id efficere dicatur: modo triplex artificij inuentionis: modo inuentionio, elocutio, partium dispositio. Mihi autem in hanc dubitationem acrius inuentionio illud respondendum uidetur, quod etiam summis nostrorum temporum philosophis probari cognoui, Rhetoricam duobus modis posse considerari, aut absolute, aut per quandam relationem, & contractionem ad munus, & finem suum. Si absolute consideretur, solum enthymema in essentia eius reperiri, quod ab Aristotele corpus fidei nuncupatur. Si quatenus refertur ad auditores, qui præter argumentationes indigent affectibus, morata oratione, elocutione, partium dispositione, & quatenus contrahitur ad suum munus obeundum, quod est ornate dicere, & suum finem adipiscendum, qui est persuadere, in eiusdem essentia simul cum enthymematibus comprehendere non solum mores, & affectus, sed etiam elocutionem, & dispositionem. Id quod uidetur conuenire uerbis Aristotelis circa principium libri tertij, ubi agitur uel de actione, uel de elocutione in hunc modum;

modum; Et uidetur esse res leuis, si recte existimetur. At cura ad opinionem tota Rhetorica traditio existat, eius cura suscipienda est, non tamquam rei recte se habentis, sed tamquam necessariz. Quoniam iustum est, nihil amplius querere circa sermonem, quam, ut neque molestiam, neque iucunditatem afferamus. Iustum enim est, ipsis decernere rebus. Quare alia prater demonstrationem superuacanea sunt. Verumtamen multum ualent, ut dictum est, propter improbitatem auditorum. Hæc Aristoteles. Itaque si recte existimetur, & habeatur ratio rei, quæ recte se habeat, id est, si ars absolute, & secundum rectam naturam suam perpendatur, quæ requirit, ut attendantur tantum ea, quæ de re sunt, qualia existunt enthymemata, non ea, quæ extra rem, quales affectus, mores, dispositio, elocutio; profecto cetera leuia sunt, & superuacanea, prater demonstrationem, id est, enthymema, quod solum artificiosum est, cum cetera sint additamenta. Iustum enim est, hoc est, recta natura artis postulat, ut ipsis rebus, & rationibus decernemus, quas quia ueteres dicendi magistri non pertractarunt, sed tantum ea, quæ sunt extra rem, tradiderunt, idcirco exiguam artis Rhetoricæ particulam confecerunt, & in optimis iudiciis, quale fuit Areopagitarum iudicium, ubi oratores prohibebantur extra rem agere, nihil ualuerunt, ut in proœmiol. bri primi scriptum est. At si necessitas inspiciatur, & Rhetorica consideretur, quatenus tota eius pertractatio refertur ad opinionem, & improbitatē auditorum, ac contrahitur ad exequendum munus oratoris, & finem consequendum, qui obtineri non potest, nisi simul cum argumentationibus affectus, mores, ordo partium, & elocutio adhibeatur, sine dubio prater demonstrationem, & enthymema, aliorum multorum, quæ multum ualent; cura suscipienda est, id est, alia multa sunt artificiosa, & in essentia artis posita, ut affectus, & mores, qui post Rhetoricæ definitionem aperte cum argumentatione artificiosi appellantur; & prater ea elocutio, ac dispositio partium, de quibus in Rhetorica, tamquam de rebus ad constitutionem Rhetoricæ necessariis, præcepta tradenda esse initio libri tertii scriptum extat. Iam, cum Rhetorica possit duobus modis considerari; & primo modo considerata in essentia sua elocutionem minime comprehendat, secundo modo comprehendat; tradit Aristoteles semper Rhetoricam confide-

considerandam esse secundo modo, quia ad opinionem auditorum tota Rhetorica traditio refertur. ergo semper elocutio, ut recentiorum philosophorum uocabulo utar, essentialis Rhetoricæ debet existimari; dicant, quidquid uelint isti, qui dum fatentur, se, propterea quod nullam unquam uerborum latinorum curam habuerunt, de elocutione latina iudicium facere non posse, simul fateantur, necesse est, dum agitur de operibus latinis, ueris, uel fictis diiudicandis, quorum ratio in ipsa potissimum elocutione consistit, ne carere iudicio uideantur, sibi taxendum esse.

Nunc longe mihi grauior de elocutione cum elocutionis obseruantissimo Sigonio pugna suscipienda est, & quidem triplex pugna; prima de uerbis minus Ciceronianis: altera de minus proprie dictis: tertia de minus Latinis. scripseram enim in hunc modum; Si nihil aliud haberetur, quod de hoc libro suspicionem faceret, elocutio ipsa, nostra quidem sententia, satis indicaret, eum Ciceronis non esse, in quo quædam uerba sunt minus Ciceroniana, quædam minus proprie dicta, quædam etiam fortasse minus latina.

I. Ac laborat quidem Sigonius in eo ualde, ut ostendat singulos Ciceronis libros nouum aliquod uerbum afferre, quod non contineatur in aliis; ac egregie colligit singularia ipsius Ciceronis uerba, tum à Statilio, ut testatur Carisius, relata, Repentino, Rarenter, Stomachose, Salutariter, Stirpitus, Ostiatim; tum à Nonio obseruata, Condocefacere, Diloricare, Exantlare, Fortunare, Fluuionem, Colluionem, Excandescantiam, Fallaci loquentiam, Magniloquentiam, Superbiloquentiam, Infinitatē, Insulstatem, Mulierositatem, Surditatem, excelstatem, Purpurascere, Putiscere, Repuerascere, Vastescere, Veterascere: tum à Seneca norata, Reapse, Suauiloquentem, Breuiloquentem: tum à Quintiliano commemorata, Beatitatem, Beatitudinem: tum à Sidonio exposita, Indolentiam, Essentiam: tum in fragmentis posita, Adiutorium, Consitura, Quotidiano, Anxitude, Impigratas, Opprobrium, Captiuitas, Sanctitudo: tum in quibusdam orationibus & libris singulariter usurpata, ut pro domo Ignitus; pro Placido Debitio; pro Sextio Mulionicus; pro Cluëtio Materiatus; in Rhetoricis teste Prisciano Mésurus pro Menstruus; de Fato princicip. alis; de Oratore, & in Tusculanis, Animi confisionē, & Verba

Verba Anhelata; in Oratore, & officijs Adipatæ dictionis, & Turpificati animi. Hæc, inquam, uir clarissimus præclare: sed ad meum argumentum minime uidetur respondere, quod ductum est non à nouitate vnus, vel duorum uocabulorum in hoc libro adhibitorum, quæ in Ciceronis libris non reperiantur, sed à multitudine eorum, quæ Cicero nusquam fere, hic uero auctor in hac consolatione audacter usurpauit. Itaq; confessus sum non esse absurdum, quod quoq; Sigonius probat, ut aliqua uox in uno tantum libro, & non in alijs usurpetur: sed tam multas nouas in paruulo opere inueniri miratus sum; atq; inde suspicionem duxi, eum Ciceronis non esse. Sic .n. scripsi; Quæ minime Ciceroniana uidentur ex eo, quod alijs in locis Cicero illis usus non sit, illorum si unum, aut alterum tantum in hoc libro reperiretur, dici fortasse posset, non esse absurdum, ut aliquam uocem in uno tantum libro, & non in alijs ipse usurpauerit: sed, cum tam multa in tantulo libello reperiantur, nescio, quis sanæ mentis eum esse Ciceronis possit existimare; quasi nunquam Cicero occasionem habuerit utendi huiusmodi uocibus, nisi in hac consolatione, uel sibi existimauerit, licere magis in hoc opusculo, quam in alijs, adhibere uerborum fordes, & ut uocabulo utar imitatoris, loquendi absurditates. Quid erat igitur, cur Sigonius in probanda re confessa immoraretur, & illud ipsum prætermitteret, in quo posita esset. tota mei uis argumenti? Sed fit sæpe, ut qui de re nihil habet, quod dicat, artificiose aliquid extra re agat. Quod si illa Attica anus Theophrastus illum, qui à diuinitate loquendi nomen inuenit, annotata vnus affectatione uerbi, hospitem appellauit: cur auctorem istius consolationis, obseruatis apud eum tam multis uerbis minime Ciceronianis, non à Cicerone diuersum existimemus? At latina sunt certe quædam: sed non idcirco Ciceroniana. de quibus agit Sigonius permiste, ac confuse, ne quis, ut ipse ait, hoc huius, illud illius esse possit arguere: ego uero meum ipsius ordinem retinebo, ut, quæ contra me dicta sunt (pleraque enim sunt) quæ que contra alios, facile appareat. Ac prima quidem uox à me notata tamquam non Ciceroniana, est Compago. Quid dicit Sigonius? Compago est Liuij, & Taciti. probe, non nego. Sed est Liuij, & Taciti, ergo Ciceronis? Profecto non solum est Liuij, & Taciti, sed etiam Sigonij, qui in prima, quam habuit

89
buit in Academia Bononiensi, oratione dixit; Hac infirma corporum compage. Non tamen uideo esse Ciceronis. Altera uero uox, Immerentes, de qua sic Sigonius; Immerentem dixit Terentius in Hecyra, & Suetonius in Tito. Id uerissimum est. Sed dixit Terentius, dixit Suetonius, ergo dixit etiam Cicero? Nego consecutionem. Tertia Infelicitate, de qua ita ille; Infelicitate est Terentij, & Liuij. Itaq; ut Cicero alias dixit, Miser, & Infelix, si hoc loco, Misere, & infelicitate. Idem respondeo, quod etiam de superioribus, uerum esse antecedens de Terentio, & Liuij, falsam consecutionem de Cicerone. Quarta Vagitus bis in ista consolatione usurpata, quam notauit esse quidem Latinam, nempe Lucretianam, & Virgilianam, sed non Ciceronianam. Fingit tamen Sigonius, se dubitare, quid nam reprehenderim, uocem ne uagitus, an sententiam illam; In ærumnas, miseriasq; ingredientem, quid hilare aspicimus? qua re potius non offendimur? quod primus ille nascitium infantium uagitus, & eiulatus declarat. Itaq; uocem auctoritate Plinij, sententiam auctoritate Aeschini in Axiocho comprobatur; additq; sibi absurdum uideri Ciceronem grunnitum suis dixisse, uagitus pueri dicere nequiuisse. At perspicuum est, me uocem, non sententiam reprehendisse: nec nego illam uocem esse Plinij, & aliorum latinorum, sed dico non esse Ciceronis: nec contendo, utrum Cicero uoce uagitus uti potuerit, necne, sed usum esse inficior. Quinta elocutio non Ciceroniana est, Despondere animum; de qua ne ualet quidem illa consecutio; Est Plauti, Varronis, Liuij, igitur Ciceronis. Sexta uox, Indecentius, & Indecens, quam probatur quoq; Sigonius esse Latinam, quia sit Martialis: sed non idcirco ostendit esse Ciceronianam. Septima Ofor, quæ est Plauti, ut ipse ait: sed non ob id Ciceronis. Octaua Detraitor, qua si usus est Tacitus, non idcirco Cicero. Nona Captiuitas, bis in isto libello adhibita, quam intelligo esse minus Ciceronianam, id est, minus, & rarius à Cicerone usurpatam, & quidem minus, si cum uocibus à Cicerone frequentatis comparetur, cum inueniatur semel in fragmento orationis pro Cornelio apud Asconium. Hanc unam prius ab alijs inter eas, quæ parum Ciceronianæ sunt, notatam probatur quidem Sigonius unico exemplo esse Ciceronis: sed cum tam multas alias esse eiusdem demonstrare;

non possit, ob eam solam gloriari non debet. Decima, Latabundus, de qua idem in hunc modum; Si porro Cicero latabundum alibi non dixit: at huius generis alia, dixit, ut in 2. de Repub. Cupido autem, & expetenti, & libidinoso, & uolubundo in uoluptatibus; & Salustius historiarum 3. apud Nonium; Vitabundus classem hostium ad oppidum peruenit. Vitabundus, inquit Nonius, id est, uitans; ut hic latabundus, id est, letans; & Liuius sæpe populabundus, id est, populans, ut inquit Gellius. Omnia fateor, hoc uno excepto, quod Cicero dixerit latabundum. Undecima, Lacedæmones, quam ipse Vegetij esse dicit, Ciceronis esse dicere non potest. Duodecima Absurditas, quæ, ipse magis ostendit, quomodo nouari potuerit, quàm ubi à Cicerone usurpata sit; quem loquendi modum, ut is notat fuisse à S. Augustino lib. 7. cap. 33. de ciuitate Dei imitatione expressum: sic ego contra fuisse ex S. Augustino ab imitatore sumptum arbitror. Decima tertia Imperitia, quæ est quidem Salustij, ut idem tradit, sed non ipsius Ciceronis. Decima quarta elocutio est, quæ ad dictionem Cum uocem à littera N. incipientem contra præceptum Ciceronis nouies adiungit. ad quam meam obseruationem euertendam omnes uires suas parat. At ego, inquit, idoneus ad nullam causam sim, si huic tam graui impressioni tam multas, ac tam magnas obijcere moles, ac quasi machinas, nesciam, ut ipsam aliqua ratione auertam. Quid? si eum nihil proficere ostendam? Sex enim hac de re dicit: primo loco Ciceronem hoc præcepto id uideri tantummodo monuisse, ne præpositionem Cum iungeremus cum uocibus inchoantibus à No, ne forte uideremur obscene dicere Cunno; idque confirmat auctoritate Quintilianij, & Prisciani. Quintilianij enim uerba sunt; Iunctura deformiter sonat, ut si cum hominibus notis loqui non dicimus, nisi si hoc ipsum Hominibus medium sit, in præfata uidemur incidere, quia ultima prioris syllabæ littera, quæ exprimi, nisi labijs coeuntibus, non potest, aut interfistere nos indecentissime cogit, aut continuata cum insequente in natura eius corrumpitur. Prisciani uero, Antiquissimi in plurali primæ personæ cacephati causa solebant per anastrophem dicere, Nobiscum, pro Cum nobis. Itaque propter hoc reliquarum quoque personarum ablatiuos similiter præpostere proferre cœperunt, te-

ste

90

ste Plinio, qui hoc in secundo sermonis dubij ostendit. Nolumus Cum me, & Cum te dicere, ne eidem computationi adiungendum esset, Cum nobis, sed potius Mecum, & Tecum, & Secum, & Nobiscum diximus cum præpositione, quæ facit obscenum, postposita. Addit Sigonius, recte dici Cum natura, quia etiam Virgilius dixit, Numerum cum nauibus æquat. Nec solum Cum natura, sed etiam Cum nullo, quia si ex his Cunnæ, & Cunnul fecerimus, nihil turpe dicturi simus. Secundo loco, quando dictum est, Cum nostro vulnere medeamur, Cū neminem ipsa morte commoueri debere, proditum sit, Cum nec ipsi quidquam acciderit mali, Cum nihil nisi rectum cogitaret; id totum longe dissimile apparere, ipsumque Ciceronem sic interdum locutum esse, ut in Lælo, Cum ne id quidem: in 2. de off. Cum nec necessitati: in 3. de legibus, Cum nullo magistratu iuuante diem tolli uile est; & Poetas quoque hoc uerbum non seruasse, aut certe non declinasse, sed Pomponium dixisse apud Gellium, Cum nihil egi: & Plautum in Captiuis, Cum nulla uitæ meæ salus: & in Menæchmis, Cum negabas: & in Stichis, Cum nihil, quomobrem faciam: & Terentium in Andria, Cum nihil obsint doli: & Horatium in sermonibus, Cū nil procedere lintrem. Tertio ueteres grammaticos differentiam facere inter Cum præpositionem, & Quum aduerbium; ut si dicatur, Quum na, Quum ne, Quum ai, Quum no, nihil offensio nis sit, modo hæc uox ita, ut oportet, & scribatur, & edatur. Quarto ipsum, cum hæc scribebat, nondum eam partem Oratoris composuisse, in qua hæc tam subtilia præcepta dabat, quia eodem anno, licet non iisdem fortasse consulibus, utrunque opus in manibus habuit. Quinto, ipsum præ doloris magnitudine suorum præceptorum memoriam abiiecisse. Sexto, si qua in hoc corpore eiusmodi uulnera cernantur, eandem huic opem adhibendam esse, quam ceteris Ciceronis monumentis docti uiri iam pridem adhibuerunt, in quibus addendo, detrachendo, ac mutando, omnia uitia sanauerunt. Addunt septimum quidam Sigonii amici, uiri eruditissimi, eiusmodi uitium uitandum esse in orationibus, quæ ad populum habeantur, & cuncti oratores uulgo loquuntur, ne scilicet populus eam audiens cacophoniam in risum, & sibilum conuertatur: scriptio uero aliam rationem esse, quæ cum doctis proponatur, grauiora sci-

Z 2 licet

licet attendentibus, & ad hæc leuiora conuenientibus, minus ex-
ta esse posse ipsis uideatur. probant autem interpretationem
suam uerbis ipsius Ciceronis, quæ sic se habent; Quid? quod
uulgo dicimus Cum illis, Cum autem nobis non dicimus? Vul-
go dicimus, id est, inter populares loquimur, non ad litteratos
scribimus. illi enim ne leuiora quidem ferunt: hi leuiora non
curant. O subtilitatem omnibus admirandam, & perspicacita-
tem in coniectandis scriptorum sensus prope incredibilem. Sed
ad singula respondeamus. Ac si primum quidem uerum est,
sequitur auctorem non recte dixisse, Cum nominis sui gloria,
quia præpositio Cum iuncta est cum uoce inchoante à No.
Quamquam ei concedere non possum, ut præceptum illud tã
strictim intelligatur, cum obscenitas representetur non solum
si dicatur Cum no, sed etiam Cum ni, Cum ne, & similiter. Au-
toritas enim Quintiliani generatim probat inter dictionem
Cum, & uocem inchoantem à littera N, siue sit syllaba Na,
siue Ne, siue Ni, siue No, siue Nu, aliquid intericiendum esse,
quia in dictione Cum littera M, quæ exprimi, nisi labiis coeun-
tibus, non potest, aut interstare nos indecentissime cogit, aut
continuata cum insequente in natura eius corrumpitur, quæ
ratio ualet pro qualibet uoce incipiente à littera N, & dictioni
Cum adhærente; ac notat deformitatem aut interstare, aut
corrumpi litteram M, dum mutatur in N. Præterea auctori-
tas Prisciani, quamuis agat tantum de uitato cacephato, cum
dictum est Nobiscum pro Cum nobis, non tamen idcirco ad-
mittit alia cacephata. Nec excusatur Cum natura, quia Virgilius
dixerit, Cum nauibus. Nam & ibi cacephatum esse notauit Ser-
uius. Et non solum Cum natura non excusatur, sed ne Cum
nullo quidem, quia obscenitas est in concursu litterarum uo-
cem obscenam quodammodo representantium. Ad secundum
respondeo: si dicatur, Cum nostro, Cum neminem, Cum nec,
Cum nihil, tantum abesse, ut id totum sit longe dissimile, ut po-
tius eandem habeat obscenitatem: & ne me quidem negasse,
Ciceronem interdum sic locutum esse, sed uim argumentatio-
nis in eo posuisse, quod Cicero non sæpe, hic uero auctor sæ-
pe huiusmodi obscenitate sermonis usus sit. scripsi enim in
hunc modum; Ut uitaretur uocis turpitudine, Cicero raro ad-
modum in eam coniunctionem incurrit. Tertium euertitur,
quia

quia siue præpositio Cum, siue aduerbium Quum iungatur
cum uoce inchoante à littera N, obscenum facit. Nam si dica-
tur, Quum nos te uolumus conuenire, Quum aduerbium est,
& tamen teste Cicerone ad Papyrium Patum, obscenitatem
habet. Quare iste auctor non solum in talem Cacophoniam
incidit, scribens per præpositionem, Cum nullo dolore, Cum
nullo doloris sensu, Cum nominis sui gloria, Cum natura: ue-
rum etiam per aduerbium, Quum nostro vulneri, Quum ne-
minem, Quum nec, Quum nihil nisi rectum, Quum nihil ni-
si quod rectum. Quartum facilis, & expedita solutio est, quia ut
ipse, cum hæc scribebat, nondum eam partem Oratoris cõpo-
suisset, in qua hæc tã subtilia præcepta dedit: non est tamen ve-
risimile eum ignorasse, tale vitium uitandũ esse. Quintum repu-
gnat illi, quod scriptum est in priore Sigonij oratione ad hunc
modum; Magnificum, ac splendidum orationis apparatus à
Tullio in consolatione sua fuisse adhibitum, docet Lactantius
lib. 1. cap. 15. Non puto illum tam uariè, tam copiose,
tam ornate scribere potuisse, nisi luctum eius, & ratio ip-
sa, & consolatio amicorum, & temporis longitudo mitigasset.
Eundem uero etiam in hac, quæ reprehenditur, enitere, omnes
profecto probabunt, qui singulas comprehensiones orationis
huius notabunt, quæ adeo inter se aptæ, atque ornate sunt, ut
illud pro meo iure ausim asserere, ipsum semet interdum uide-
ri superauisse. Sextum reicitur, quod nimis difficile sit tam
multa uulnera sanare. Ad septimum, quod est aliorum amico-
rum nostrorum, potest responderi, accuratiorem oportere es-
se elocutionem scriptionis, quàm publicæ dictionis, teste Ari-
stotele libro 3. Rhetoricæ, qui tradit elocutionem scriptionis
exactissimam esse debere, & longe accuratiorem, quàm contem-
tionis: idcircoque elocutionem demonstratiuam, tamquam
scriptioni accommodatissimam, exquisitius studium requirere,
quàm deliberatiuam, & iudicalem. Quod si ita est, sequitur,
quæ uitia uitanda sunt in publica dictione, ea multo magis uitari
debere in scriptione, ut si, cum publice dicitur, non licet di-
cere Cum nobis, ne offendantur aures auditorum, multo mi-
nus liceat scribere, ne lectores, qui solent esse morosiores, acrius
intuendo, uel pronuntiando, quæ legunt, inueniant, quod sibi
displiceat, & scriptorem in scitiæ, uel negligentiz condemnent.
Quid?

Quid? quod cum Cicero illud præceptum tradebat, sine dubio scribebat, & tamen in scriptura sua id uitium uitauit, cum scripserit; Quia si ita diceretur, obscenius concurrerent litteræ, ut etiam modo, nisi Autem interposuisssem, concurrissent? Non solum igitur in orationibus, quæ ad populum habentur, sed etiam in inscriptionibus fugere, quod obscenum uidetur, debemus. de quo non est dubitandum, cum litteras nominet obscenius concurrentes, quæ aperte de scripto intelliguntur. Obiter autem notaueram in eo loco; Credamus sanè Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agemede, à quibus templum magnæ fice Apollini exædificatum Delphis erat, ut quod esset optimū homini, tribueret, post diem tertium exanimis sunt inuenti; dictum fuisse, Apollini exædificatum, pro, Ipsi exædificatum; nō quod damnarem earundem uocum repetitiones, quæ uenuste fiunt, cuiusmodi sunt illæ Ciceronis, quas citat Sigonius, sed quia ibi uox Apollini non satis pulchre mihi repēta uideretur. de quo aliorum sit iudicium. Iam ad minus proprie dicta accedamus.

II. Tres elocutiones in persona Ciceronis improprias esse notaueram: duas magis Christianis, quàm Ciceroni congruentes, aliam dogmati Platonis, quod ipse sequebatur, minime respondentem. Primam, Ad futuram uitam, tamquam ad patriam euolare: alteram, Præfinitum esse uitæ terminum à Deo, quem præterire, aut ex quo egredi nemini liceat: tertiam, Animum simul cum homine interire. Quid facit Sigonius? In prioribus duobus locis sententiam, non uerba attendit, & idcirco ordine meo relicto eos considerat, ubi sententias perpendit, & non uerba, conaturque demonstrare, absurdi nihil esse, si qua in re ipse cum Christiana Theologia consensisse dicatur, quod ut Deus legem Hebræis dedit, sic philosophiam Græcis ad Christum impertit, & Plato consensit cum Mose; Platonem uero Cicero secutus est. At ego non laboro de sententia, quæ potuit esse eadem & Ciceronis, & Platonis, & nostrorum Theologorum, ut animi, cum è corporibus excefferint, si fuerint casti, puri, integri, incorrupti, bonis etiam studijs, atq; artibus expoliti, in cælum, quemadmodum etiam in priore iudicio scripsi, tamquam in domicilium suum peruenirent; utq; animal unūquodque ab ortu fatale uiuendi spatium in se ipso contineret, quod
legi.

92
legitur in Timæo. Sed quæro de elocutione, ubi nam Cicero eam uitam, quæ post mortem habetur, appellauerit, ut recentiores Theologi, patriam; ubi nam dixerit præfinitum esse uitæ terminum à Deo, qui præteriri non possit, quæ elocutio ex propheta Iobæ uidetur sumpta. Id si ostenderit Sigonius, de eo amplius non controuersabimur. Idem quæro de tertia elocutione, ubi nam apud Ciceronem legatur, Interire animum cum homine, de qua sic ille; Cum uero uitio uertunt, quod dixerit, Animum simul cum homine interire, interpretantes animum cum animo mori, quod homo ipse sit animus, argutius loquuntur aliquanto, quàm uerius. Etenim cum dicimus hominem mori, nonne intelligimus, mori partem eius mortalem, nempe corpus? nimirum, ergo qui dicit, animum interire cum homine, inquit animum interire cum corpore. Siquidem dixit in prima Tusculana; Neque excessu uitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret. & Plato in Phædone; Num eodem die animus deletur, quo homo moritur? Hic quis est tam agrestis, indoctiue ingenii, qui animum cum animo extingui interpretetur? Hæc Sigonius; qui tamen, quod mihi obiicit, ipse facit, ut argutius agat, quàm uerius. Nam quod dicit, hominem mori nihil aliud esse, nisi mori partem eius mortalem, nempe corpus, & idcirco interpretatur animum interire cum homine, id est, animum interire cum corpore; id quàm uerum sit, potest apparere ex definitione mortis allata à Platone in Gorgia in hunc modum, Mors est animi, & corporis dissolutio; quam definitionem significauit Cicero in prima Tusculana, cum scripsit; Sunt, qui discessum animi à corpore putent esse mortem. ergo hominem mori non est simpliciter corpus interire, sed animum à corpore dissolui; nec, qui dicit animum interire cum homine, inquit animum interire cum corpore, sed nugatur. Quod autem citatur ex prima Tusculana, non est simile: est enim proprie dictum, ut intelligatur, Neque excessu uitæ, id est, morte, & ipsa animi, ac corporis dissolutione sic deleri hominem, id est, animum (probat enim animos remanere post mortem, & uidetur hominem pro animo nominari) uel etiam hominem, id est, totum compositum ex animo, & corpore (sic enim etiam ex doctrina Platonica quandoque accipitur homo, ut modo considerabimus) ut funditus

ditus interiret: est enim animus immortalis, & una cum corpore non interit. Nec est simile illud Platonis in Phædone: nihil .n. habet, quod minus proprium sit, id est, Num eodem die extinguitur animus, quo fit animi, & corporis dissolutio? Nam profecto hoc in loco, ubi homo accipitur, non, ut in Alcibiade primo, pro solo animo, sed pro toto composito, si quis interpretaretur, quo homo moritur, id est, quo animus moritur, esset, ut dicit Sigonius, maxime agrestis, indoctiue ingenij. Sed quis est iste, qui tam absurde interpretetur? Restat, ut nonnullis alijs, maxime ingeniosis, responso meo satisfaciam, qui meam hac de re obseruationem reprehenderunt, dicentes, apud Platonem triplicem esse hominem, unum in idea, alterum animum tantum, tertium compositum ex animo, & corpore. Itaque si de tertio homine Platonico sermo habeatur, non improprie dicitur, animum interire cum homine. Addiderunt, intelligi posse animum cum homine, scilicet cum corpore: propterea quod in Biblijs sacris accipiat homo pro corpore, ubi legitur, Formauit Dominus Deus hominem de limo terræ: & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ & factus est in animam uiuentem. At debuerunt homines acutissimi considerare, cum tripliciter apud Platonem homo accipiat in secunda significatione hominem à Cicerone, cum uera hominis natura exquireretur, acceptum fuisse, ut probauimus ex lib. 6. de Rep. & ex 1. Tusc. ex qua significatione scripsi, interire animum cum homine esse, interire animum cum animo, & hoc modo absurde, & improprie dictum. Præterea, si de tertio etiam homine Platonico agatur, esse nugatorium dicendi genus, ut dicatur, interire animum cum homine, id est, cum animo, & corpore, quæ animi repetitio nugatoria est. Postremo cum in Biblijs sacris large accipiat homo etiam pro homine exteriori, & corpore, eam acceptionem si non ibi, at certe apud Ciceronem, de quo agimus, & apud philosophos minus propriam esse, ut sacrarum litterarum auctoritas præter rem, & extra propositum, dum agitur de propria Ciceronis elocutione, adduci uideatur. Nunc uenio ad minus Latina.

III. Ac primum declaro, me minus Latina dupliciter intellexisse, uel comparate, minus, & rarius à Latinis usurpata, etiã si fortasse apud nonnullum scriptorem inueniantur: uel simpliciter, i

93
citer, non usurpata. His enim duobus modis accipi Minus Grammatici docuerunt. Iam primo sensu scripsi, Filio suo pro Filio eius esse minus Latinum. Negari enim non potest, pronomen Suus sua suum fere cum supposito conuenire, ut apud Catullum;

Nam se præcipue in suis urbibus colit ora.

Hellepontica ceteris ostreacior oris.

Vocem uero Eius, uel Eorum cum apposito, ut apud Ciceronem pro Milone; Milo sit obuiam Clodio ante fundum eius. Atque is loquendi modus plurimis Latinorum exemplis confirmatur, & ad sermonis perspicuitatem maxime pertinet. Neque est, cur Budæo paucis quibusdam exemplis, maxime uero, si cum communi Latinorum usu conferantur, Vallam reprehendenti, facile assentiamur: ratio enim eloquentiæ requirit, ut non, quod raro, sed, quod sæpe usitatum sit, attendatur. Eoque minus assentiri debemus, quod non omnia, quæ citat Ciceronis exempla, prorsus satisfaciunt. Suus .n., ut idem tradit, non modo, proprium sui ipsius, sed etiam proprium significat. De hac secunda significatione non dubitamus, ex qua potest accipi illud pro Cælio; Videor iecisse fundamenta defensionis meæ, quæ firmissima sunt, si nitantur iudicio suorum, id est, priorum Cælij. & illud pro Rabirio de Cæsare; Nec illius animi aciem præstringit splendor sui nominis, id est, proprii. & illud pro Roscio Amerino; Sua quæque fraus, & suus terror maxime uexat: suum quæque scelus agit, suæ malæ cogitationes, conscientiaque animi terrent. & de Aruspicum Responsis; Sua concio risit hominem. & de officijs; Expendere oportet, quid quisque habeat sui. id enim maxime decet, quod est suum cuiusque maxime. In prima significatione dicimus huiusmodi pronomen referendum esse ad suppositum, siue sit suppositum aliorum modorum, siue infiniti modi; ex qua sine dubio corrigendum uidetur illud simulati Ciceronis in simulatum Salustium; Quod si uita istius memoriam uicerit, illam Patres Conscripti non ex oratione, sed ex moribus suis spectare debetis. Dicendum enim est, Ex moribus eius, non ex moribus suis, ut mores Salustij significantur. Cui rei non aduersatur illud exemplum quartæ Philippicæ; Quod autem erat præsidium salutis, libertatisque uestræ, si C. Cæsaris, fortissimo

Aa rumq;

rumque sui patris militum exercitus non fuisset? suppositum enim est exercitus C. Cæsaris: & ad hoc refertur Patris sui, id est, patris proprii sui ipsius Cæsaris. Nec illud, quod legitur in epistola ad Octavium; Sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa, cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficij sui scelerate circumscribis senatum? illa enim epistola suspecta habetur, quasi non Ciceronis: ut etiam illa oratio in Salustium: quam suspicionem confirmat quoque Paulus Manutius, a quo correcti libri ita habent: AD OCTAVIUM EPISTOLA, quam Ciceronis esse vix credimus. Confirmat similiter Dionysius Lambinus; qui in emendationibus suis notavit; Incerti auctoris epistola ad Octavium: non est enim Ciceronis. & Hæc epistola non est Ciceronis, sed Declamatoris alicuius. Accedit, quod in melioribus contextibus, ut in Aldinis, non est vox Sui. & Lambiniani habent in margine, Tui. Nec illud ad Att. Denuncio tibi eum absolutum iri, neque patronis suis tam libentibus, quam accusatoribus: quod refertur ad suppositum insinuat, id est, patronis proprii sui ipsius. Nec illud item ad Att. Consules flagrant infamia: quod C. Memmius candidatus passionem in Senatu recitavit, quam ipse suus competitor Domitius cum Consulibus fecisset, refertur enim ad illud suppositum C. Memmius, & intelligitur ipse proprius sui ipsius C. Memmij competitor; quemadmodum etiam potest intelligi illud in libris de finibus, Epaminondas quæsit, saluus ne esset clypeus: cum saluum esse flentes sui respondissent; rogavit, & reliqua: nam refertur ad suppositum, Epaminondas, id est, proprii sui ipsius Epaminondæ. & illud quoque ad Att. Plura nobiscum hic perhonorifice, & amice Octavius, quem sui Cæsarem salutabant, Philippus non. quod refertur ad suppositum Octavius, id est, proprii sui ipsius Octavij. Quamobrem illis multis, quæ dicit Sigonius, Ciceronis exemplis, a Budæo allatis, non impediatur, quominus existimem in ista Consolatione minus recte dictum esse Filio suo pro Filio eius. Sigonius tamen, quia id ad rem suam pertinet, Budæum se sequi profiteretur: & non nulli alij grauisissimi viri se à me dissentire præ se ferunt, quod nihil putent interesse, utrum Filio suo, an Filio eius

eius

eius dicatur, qui consentire cum clarissima Aldina domo videntur. Nam Paullus quidem Manutius vir apprime litteratus, explicans illud de Pompeio in oratione pro lege Manilia; Qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris; scribit, Patris eius, non Sullæ: dux enim, non miles ad Sullam profectus est. At ego ab eo discrepo, non solum, quia dicit Patris eius loco Patris sui, verum etiam, quia, ut hoc obiter notem, per summum Imperatorem intelligit patrem Pompeij; & mihi magis probatur, intelligi Cinnam, ad quem post patrem fulmine ictum, & vincto tractum, se Pompeium contulisse, scriptum reliquit Plutarchus; ut tres Imperatores denotentur; pater Pompeij, ad cuius exercitum ipse è ludo, atque pueritiæ disciplina profectus est: Cinna, cuius miles fuit extrema pueritia: Sulla, cuius exercitui ineunte adolescentia imperavit. Aldus uero, Paulli filius, vir eruditissimus, quemadmodum istius Consolationis auctor videtur esse usus suo pro Eius: sic ipse conatur probare, vsurpatum esse Eius pro suo; atque in illum locum Ciceronis de amicitia; Scipio P. Rupilius potuit consulem efficere, fratrem eius Lucium non potuit; scribit in hunc modum; Eius pro suo. ut Liuius lib. XXXIII. T. Iuuentium, & C. Labeonem eius fratrem, id est, C. Asinii Labeonis supra nominati. Sic & in antiquis inscriptionibus.

L. MAELIVS. L. L. Tarnitas
 VASCVLARIVS,
 SIBI, ET DVRDENAE. P. L.
 CYTHERIDI.
 ET L. MAELIO. L. F. ANI
 FLACCO
 FILIO EIVS
 SCR. AED. CVR. ET. SCR.
 ET LIBERTIS,
 ET LIBERTABVSQ. SVIS.
 ET,
 D. M.
 T. FLAVIVS VITALIS
 FEC. SIBI, ET POSTERISQ. EIVS
 Aa 2 LIB.

LIB. LIBERTABVSQ.
 QVORVM NOMINA I. S. S.
 POSTERISQ. EORVM
 MERCVRIALI. HILARI
 CINNAMO. SATVRNINI
 CRESCENTI SER. RESTITVTAE
 FORTVNAT. FESTAE
 COETONIDI ANCILLAE. I.

Hæc citat Aldus. Mea tamen, ut pace eius libere agam, longe alia sententia est. Nam si in uerbis Ciceronis legemus uocem Suum, & non Eius, intelligere fratrem Scipionis deberemus, & non P. Rupiliij, cum sine dubio Cicero de fratre Rupiliij loquatur. Verba uero, quæ citat Aldus ex Liuij libro XXXXIII. (sic enim legendum est) in melioribus contextibus sic se habent; Nominabant etiam Tribunos militum T. Iuuentium, & Cnæum Labeonis fratrem. Nam si legamus C. Labeonem, eius fratrem, primum duobus fratribus idem erit prænomen ita, ut unus ab altero distingui non possit, quod minus erat prænominum: deinde uox Eius, quæ referenda uideretur ad T. Iuuentium, nimis longinque referretur ad C. Asinium Labeonem multis ante uersiculis nominatum. Quod attinet ad inscriptiones, eatenus illis standum esse existimo, quatenus cum optimis Latinitatis auctoribus conueniunt. At, cum in quibusdam uariant, malo sequi meliores scriptores: nec ea superstitione imbutus sum, ut, quæ in ueteribus marmoribus reperiuntur, probanda esse omnia censeam, cum in ipsis multa esse posita uideantur minus elegantia, minusque cum bonis scriptoribus congruentia, & ut uocabulo utar Iulij Cæsaris Scaligeri, barbarissima, quemadmodum nostris quoque temporibus. Quamobrem uir uetustatis obseruantissimus suo sequatur arbitratu uetustas inscriptiones, quarum fortasse auctoritate, qui Manutius erat, se Mannuccium nominauit: ego non tam facile à communi Latine loquendi usu discedam, ut indistincte Suo pro Eius, & Eius pro Suo utar, quod miram potest efficere obscuritatem. Eodem primo sensu notauit, Pœnitendum statum minus Latine dictum esse, etiam si sit uox à Liuijo, & à Tranquillo usurpata.

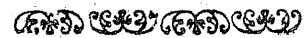
Qua

95
 Quæ de re sic scribit Sigonius, Pœnitendum porro cū reijciūt quid aliud faciunt, quàm Liuium, Tranquillumq; reijciunt? quorum ille dixit in primo; Sub haud pœnitendo magistro: hic in Vespasiano; Flauia gens Reip. haud quaquā pœnitenda. At, ut alteri quoq; uiro doctissimo respōdi, Liuijo obiecta est à Pollione Asinio Patauinitas, id est, ut interpretatur Quinctilianus, peregrinitas sermonis, & in nōnullis uerbis minus Latine loquēdi genus. Sic enim apud Quinctilianum libro 1. scriptum est; Verba aut Latina, aut peregrina sunt. Peregrina porro ex omnibus prope dixerim gentibus, ut homines, instituta etiam multa, uenerunt. Taceo de Thuscis, & Sabinis, & Prænestinis quoque. nā, ut eorum sermone utentem Actium Lucillius insectatur; quemadmodum Pollio deprehendit in Liuijo Patauinitatem. & lib. 8. Multos, quibus loquendi ratio non desit, inuenias, quos curiose potius loqui dixeris, quàm Latine; quomodo & illa Attica anus Theophrastum hominem alioqui disertissimum. annotata unius affectatione uerbi hospitem dixit: nec alio se id deprehendisse interrogata respondit, quàm quod nimirum Attice loqueretur. Et in T. Liuijo, miræ facundia uiro, putat inesse Pollio Asinius quandam Patauinitatem. Hæc ille. Quamquam, ut hoc obiter notem, alia Patauinitatis interpretatio afferri potest: Caius enim princeps Liuium, tamquam uerbosum insectatus est, ut testatur Suetonius; &, quod uerbum tacite notauit Pollio, cum eum dixit Patauinitatem redolere, id ipse expressit se mihi uideretur, uerbosum appellans. Nam Patauini solent esse naturaliter eloquentes, & mirum est, quàm sint in loquendo copiosi, quàm uerbis abundantes, quàm oratione fluentes. Id quod quàm plurimis exemplis, tum ueteribus, tum nouis probarem, si ea commemorandi hic proprius esset locus, ex quibus prope innumerabilibus reticere tria clarissima eloquentia lumina non possum, alterum Equitem magnificentissimum, Speronem Speronium, in omnibus quidem philosophia partibus, ac omni doctrina genere præclarissimum, sed præcipue tum in artificio oratorio elucentem, quo maximos hominum concursus ad se audiendum, maximaque admirationes solet excitare, tum in scribendi ratione ita enitentem, ut suis in eo sermone, quem sibi Etrusci nunc uendicant, ornatis simis scriptis, nō solum nullis eiusdem linguae scriptoribus inferior esse, plerisque

que autem superior cognoscatur, uerum etiam Latinis, & Græcis dicendi grauitate, & elegantia æquari merito posse uideatur: alterum Comitem perillustrem, Iacobum Zabarellam, maximum nostrorum temporum Philosophum, non solum in Philosophia publice explicanda, præcellentissimum, sed etiam in suis logicis operibus admirabilem: tertium non Doctorem, non Equitem, non Comitem, sed Doctorem insignibus, Equitatu; Comitatu quàm dignissimum, Io. Franciscum Musaptum, uere Musaptum, & Musæ aptum, qui cum in optimorum scriptorum tum Græcorum, tum Latinorum lectione perpetuo, assidueque uersatus sit, ac philosophiæ, omniumque optimarum artium insigni cognitione refulgeat: in eo tamen præcipue se excellere demonstrauit, quòd ad maximi Homeri uim, & maiestatem uersibus suis Græcis proxime accedit. Hanc autem nobilissimæ patriæ suæ proprietatem mire Liuius in historia sua secutus est, ut omnia amplificauerit, omnia pluribus uerbis persecutus sit, omnia admirabili dicendi copia, atque illustri oratione legentium oculis subiecerit, & non solum in numero librorum copiosus fuerit, quos centum, & quadraginta conscripsit, uerum etiam in singulis libris conscribendis, & singulis rebus pertractandis, singularem, ac prope incredibilem orationis ubertatem, & uarietatem adhibuerit. Cum uero ea sit ars tum laudantium, tum uituperantium, ut & ad laudē, & ad uituperationem uicina assumant, quasi eadem sint; & qui laudant, pro uitio nominent uicinam uirtutem, ut pro malitia, prudentiam, pro audacia fortitudinem, pro acerbitate iustitiam, pro immanitate in uoluptatibus aspernandis temperantiam; qui autem uituperant, contrarium faciant, ut tradit Arist. libro primo Rhet. Caius uolens Liuium uituperare, pro eloquente nominauit uerbosum; idque Pollio antea significasse uidetur esse proprium Patauinorum, dicens eum redolere Patauinitatem, id est, illam loquendi profluentiam, quam Patauini à natura arripiunt. Iam uero, ut ad rem nostram redeamus, tametsi Liuius eloquentissimum se ostendit: tamen aliquot peregrinas uoces in Latinitatem inuehere uisus est, quæ in re ipse fortasse potuit minus uideri Latinus, quàm uel Terentius, uel Cæsar, uel Cicero, qui fuerunt optimi Latinitatis auctores; ac licet à Quintiliano laudetur, & proponatur pueris edi-

ediscendus, tamquàm Ciceronis imitator, tamen, si in copia, & splendore dicendi Ciceronem imitatus est, ob non nullam fermonis peregrinitatem minus fuisse Ciceronianus uidetur. quæ in non nullis uerbis obiici quoque Suetonio potest, quemadmodum etiam obiicitur stylus tenuis, & qui Grammaticum magis, quàm Historicum sonet: & non solum Suetonio, sed etiam Columellæ, ceterisque omnibus, qui res pœnitendas dixerint. Tertium locum etiam secundo sensu minus Latinum appellatum non attingit Sigonius. De quarto, cui similis est quintus, sic scribit; Eodem modo cum hortantur, ut ab eo dicendi genere, tamquàm impuro, abstineamus; De quo est apud Herodotum, illum Xerxi respondisse; quid aliud hortantur, quàm ut Ciceronem in Bruto impure locutum esse arbitremur? qui sic dixit; De quo sit memoriæ proditum, eloquentem fuisse, & ita habitum esse, primus est Cethegus. At hic locus uidetur dissimilis, si integer legatur in hunc modum; Quæ uero extet, & de quo sit memoriæ proditum, eloquentem fuisse, & ita esse habitum, primus est M. Cornelius Cethegus. illud enim eloquentem fuisse, & ita esse habitum, referri debet ad illud, Quem uero extet, præterea hic locus non habet illum, uel eum. Quare si non haberem, quòd referrem illud, Eloquentem fuisse, sic explicarem; De quo hoc ipsum, quod simpliciter dicitur, hominem eloquentem fuisse, memoriæ proditum est, qualis potest uideri illa elocutio Logicorum, De quo prædicatur illud, Esse animal, non, de quo prædicatur, illum esse animal. & hoc modo magis probarem, si dictum esset, De quo est apud Herodotum Xerxi respondisse, id est, De quo hoc ipsum Xerxi respondisse, est, & legitur apud Herodotum, non, illum respondisse. & De quo traditum est nihil putauisse, id est, De quo hoc ipsum nihil putauisse, traditum est, non, eum putauisse. Et, si darem esse similem locum, negari tamen non posset, tale loquendi genus esse minus, & rarius à Latinis usurpatum, cum unum tantum exemplum afferatur. De sexto loco sic; Quod autem iniiciunt se Latinitatis studio sis illud iudicandum relinquere; Laccenas matronas traditum est, occisis filiis uulnera inspicere consueuisse, ac, si aduersos uulneratos esse comperissent, lætabundas funus ducere, eoque in auita sepulcra inferre solitas esse; contra uero, quos a uersis

ueris uulneribus concisos agnoscebant, ab iis refugientes, et sepeliendos curabant, nec ullo prorsus honore funeris prosequendos statuebant; ac Curasse, & statuisse dici oportuisse significant, quid aliud admonent, nisi, ut iudicemus, an Cicero in primo de Oratore Latine dixerit; Dicitur memini ludorum Romanorum diebus L. Crassum quasi colligendi sui causa se in Tusculanum contulisse. uenisse eodem, socer eius qui fuerat, Q. Mutius dicebatur, & M. Antonius homo & consiliarius in Republica, & summa cum Crasso familiaritate coniunctus. exierant autem cum ipso Crasso adolescentes, & Drusi maxime familiares, & in quibus magnam tum spem maiores natu dignitatis suae collocarant, C. Cotta, qui tum Tribunatum pl. petebat, & P. Sulpitius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur. exierant autem, id est, exiisse autem. & in tertio; Namque latus tum ei condoluisse, sudoremque multum consecutum esse audiebamus. ex quo cum cohorruisset, cum febris domum rediit, id est, rediisse. Demetrii autem Phalerei praecipuum est, asperae amplitudinem in figuris, si non in eodem casu maneat. idque probat exemplo Thucydidis. At ne hi quidem loci uidentur similes. Nam in primo illa uarietas est maxime elegans; Dicitur memini L. Crassum: Q. Mutius dicebatur: exierant autem cum ipso Crasso. Nec poterat aptari, Exiisse, nisi subintelligeretur uox pluralis Dicebantur. In secundo autem interrupta est series uerborum per illud, Ex quo; nec poterat congruere uox Rediisse, nisi adderetur uox Eum. At in loco Consolationis sine ulla alterius uerbi subintellectione, & sine ulla additione optime quadrassent illa uerba, Curasse, nec statuisse; quemadmodum minus congruenter mihi uidetur dictum Curabant, nec statuebant; quod deberet pendere ab illo; Lacernas matronas traditum est. Quod attinet ad Demetrii praecipuum, amplitudinem quidem habet non in eodem mane re casu, sed congruenter, ut apud Thucydidem lib. 4. historiae, qui agens de Brasida Lacedaemonio fortissimo duce, non, ut scribit Petrus Victorius, alioquin uir sapientissimus, interfecto (ibi enim non narratur mors Brasidae) sed tantum uulnerato ita, ut ceciderit in remigium, & clypeum amiserit, sic scribit; Et suum gubernatorem cum adgisset applicare nauem, perrexit ad pontem, & tentans descendere, percussus est ab Atheniensibus: & fauciatus multis uulneribus animo defecit, & lapsus ipso in remigium, clypeus defluxit in mare. poterat igitur dicere. Defecit animo, & collapsus est in remigium, & amiserit clypeum. Tamen per mutationem casus dixit; Animo defecit, & lapsus ipso in remigium clypeus defluxit in mare. Quod congruentissime dictum quam simile sit uerbis, quae leguntur in Consolatione, ubi de formis fieri casuum mutatio uidetur, aliorum sit iudicium. Venio ad septimum, & ultimum locum; & ut alia praetermittam, & aduersario concedam, obseruandum arbitror, in propositione uideri aliquid desiderari, ubi legitur; Idque si ullo in casu contingit, certe, cum dolore affligimur, maxime solet euenire: intelligendum. n. est, non simpliciter, cum dolore affligimur, sed cum ob mortem nostrorum. At demum istud excusari aliqua ratione posse: illud quemadmodum excusamus, quod adhibetur uox Affinis pro quolibet propinquo? Sed hac de re aliam. Video. n. mihi Lernæa cum hydra rem esse, ut quod plura errorum capita abscindo, eod plura mihi abscindenda suppullent. Mitto alia, quae tamquam minus Ciceroniana ab alijs notata sunt, ne aliorum causam arroganter uelle agere uidear, ut Confectricem, Filium perdere, Turpitudinem peiorem esse dolore, Metellum, ne in legem perniciosam iuraret, in exilium abire coactum esse, pro Quod in legem perniciosam non iuraret, Dolorem cruciatum animi perpetuum, Inter solemnem uerborum nuncupationem, Ne sacra dirimeret, Duodecimo foetu pro Duodecim liberis. Satis. n. est, me demonstrasse, quod, ut prius de uerbis istius Consolationis iudicium meum confirmarem, initio orationis proposueram, cum elocutio in essentia artis oratoris contineatur, quam praecipue M. Tullius profitebatur, in isto libro complures elocutiones adhibitas esse minus Tullianas, aliquot minus proprias, nonnullas minus latinas. Reliquum est, ut ad ea, quae in ipso priore iudicio notauimus, quaedam et grauiora, & firmiora adiungam, ut cum ea, quae adhuc dicta sunt, alicuius esse ponderis, & momenti demonstratum sit, tamen (uide, quid concedam) uel ipsis sepositis, nouorum tantummodo argumentorum claritate istud opusculum non esse Ciceronis luce clarius appareat.

ANTONII RICCOBONI.

DE
CONSOLATIONE EDITA
SVB NOMINE CICERONIS,

Quarta Disceptatio.

NLLVD uerissimum est, cum de incerta alicuius auctoritate uoluminis disceptatur, tria in primis exquiri solere; nū, qui dicitur auctor, uolumen ea, quæ fertur, in inscriptione, conscripserit: num quæ ueteres scriptores eius sententias, & uerba recitauerint, ex quibus ipse auctor agnosci possit: num quid in eo hæreat, quod ab ea persona, quæ ipsum confecisse existimatur, alienū uideatur. Iam nemo est, qui dubitet, Ciceronem integro libro semetipsum de morte filij consolatum esse, qui in scriptis erat Consolatio Ciceronis. Quod attinet ad ueterum scriptorum testimonium, constat tantum auctoritate Plinij, Lactantij, M. Tullij ipsius, octo fragmenta, quæ ab illis citantur, & in hoc, de quo controuersamur, libro posita sunt, in M. Tullij fuisse Consolatione; quibus si cetera responderent, nihil esset, cur tantopere laboraremus, eaque ab aliquo imitatore interiecta esse suspicaremur. Tertium in controuersiam uenit, an hæc ipsa

ipsa Consolatio sit eiusmodi, quæ nihil à tanti maiestate scriptoris alienum contineat. Ego. n. multa affirmo esse talia, quæ Ciceroni tribui non debent. Aduersarij negant, & quidem ita negant, ut ea à nemine alio, quàm à Tullio eodem modo scribi, diciq; potuisse contendant, & eorum etiam nonnulli, si Dijs placet, hoc ipsum opus ceteris omnibus, quæ ille doctissime, & ornatissime scripsit, anteponant. Id quale sit, quàm breuissime, & quàm planissime uideamus, atq; ex instituto nostro prius de rebus, deinde de uerbis agamus. quod & utile, & iucundū eloquentiæ studiosis fore, mihi persuadeo. Ac illud quidem ex Tusculanis disputationibus, & ex Lactantio certissimum est, disputatione Ciceronem in Consolatione de animorum immortalitate; deplorasse miseras huius uitæ; collegisse ad se ipsum consolandum clarissimorum uirorum exempla; consecrasse filiam inter deas ad famam immortalitatis. Quem autem ordinem is retinuerit, Carolus Sigonius, uir doctissimus, & eloquentissimus, ac doctrina, eloquentiaq; clarissimus coniecit, ut solet omnia, ingeniosissime, in Commentario, quem scripsit in fragmenta Ciceronis de Consolatione; in secunda autem earum orationum, quas hac ipsa de re confecit, his uerbis expressit; In Consolatione primum mortem nihil habere mali ostendit, si animi cum corporibus interirent; deinde plurimum boni, si post eorum interitum remaneret: atque ita animorum æternitate firmata apte ad filiarum consecrationem accessit. In Tusculana uero contra; prius animorum immortalitatem, quàm mortalitatem induxit, ac iudicia Deorum de morte ibi in principio exposita epilogo reseruauit, atque ita pro arbitrio suo fecit in ceteris. Ibi quidem tamquam orator, in foro causam cum insigni aliqua orationis amplitudine agens: hic uero tamquam magister in schola, omnia spiritu aliquanto submissiore cōplectēs. Hæc ille. Itaque in commentario diuinavit: in oratione diuinationē cōprobauit. In eo tantū à se ipso diuersus fuit, quòd in illo Ciceronē, ut philosophū, semetipsum, quātū potuit, consolatum esse testatus est: in hac tamquam oratore in foro causam agentem. Sed cum illud scripsit, non legerat Consolationem: cum hoc, legerat, ut melius de ea facere iudicium potuerit. Probe. At, quemadmodum ille tunc, ut fragmenta aliquē ordinem haberent, ea ex ingenio ordinauit, non ita tamen, ut

iurare merito posset, nullum alium reuera ordinem, quæ madm
dum nonnulli illius sectatores asseuerant, nec seruatum fuisse,
nec seruari potuisse: sic ego nunc, libere ut dicam, quod sentio,
non minus eiusmodi ordinem, quàm istam Consolationem su
spectam habeo. Diuersam autem fuisse consolandi rationem,
aperuit ipse Cicero in tertiâ Tusculana ad hunc modum; Sunt,
qui unum officium consolantis putent, malum illud omnino
non esse, ut Cleanthi placet. Sunt, qui non magnum malum,
ut Peripatetici. Sunt, qui abducunt à malis ad bona, ut Epicu
rus. Sunt, qui satis putant ostendere nihil inopinati accidisse,
nihil mali. Chrysiippus autem caput esse censet in consolandi
do, detrahere illam opinionem mœrenti, si se officio fungi pu
tet iusto, atque debito. Sunt etiam, qui hæc omnia genera cõ
siliâ colligunt, alius enim alio modo mouetur. Hactenus ille.
Possunt igitur omnes consolandi rationes in unum conduci,
ut dicatur, primum illud, quod mœrent aliqui, non esse malum:
deinde si sit malum, non esse magnum: inde ab huiusmodi ma
lo animum reuocandum ad bona: tum nihil inopinati acci
dissime: postremo falsam esse opinionem mœrentium, dum se of
ficio fungi putant iusto, atque debito. Exempli causa, mortẽ
non esse malum, sed potius bonum, cum animus sit immorta
lis, & immortalitas animõrum maxime uirtute præstantium se
piternam post mortem asserat felicitatem: atque si mors malũ
sit, dum morientes interdum anguntur, cruciantur, torquen
tur, id malum non esse magnum, quod & omnibus contingat,
& angusto temporis spatio coerceatur: multa que esse bona,
quibus se consolari mœrentes possint: & nihil improuisi, nihil
inexpectati accidisse, cum humana conditio ea sit, ut omnia fe
re aduersa sint prouisa, & expectata, nihilque homini morte
fit certius: præterea si mœrentes se officio fungi putent iusto,
atque debito, & ob id ipsum uehementer mœrere, ac lugere ui
deantur, quod existiment mœrorem suum, & luctum esse offi
cium, piũ, & debitum, eos in errore uersari, cum mortuorũ
causa, qui uirtutibus in cœlum elati sint, gaudere potius de
beant, atque si sua potissimum causa doleant, & suo incommo
do, quod suorum adiumento priuati sint, in eo potius iniusti
tiam exercent, quod omnia utilitate sua, Epicureorum instar,
metiantur. His ferè omnibus consolandi rationibus in sua se
usum

usum esse Consolatione affirmavit Cicero in eadem Tuscula
na his uerbis; Ut fere nos omnia in Consolationem unam
coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo ten
tabatur curatio. Idem collegit triplicem in consolando medi
cinam ad hunc modum; Erit igitur in consolationibus pri
ma medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodũ par
uum: altera & de communi conditione vitæ, & proprie, si quid
sit de bonis ipsius, qui mœreat, disputandum: tertia summã esse
stultitiam, frustra confici mœrore, cum intelligas nihil posse
profici. Videtur autem sub prima medicina primam, atque
alteram consolandi rationem fuisse complexus, tum Cleanthi,
qui ostendendum putabat, malum illud omnino non esse; tum
Peripateticorum, qui non magnum malum: sub secunda, ter
tiam, & quartam, tum Epicureorum, qui abducebant à malis
ad bona, & proprie de bonis eorum, qui mœrebant, disputa
bant; tum eorum, qui satis putabant ostendere, nihil inopina
ti accidisse, & de communi hominum conditione diserebãt,
quorum uita innumerabilibus miseriis proposita est: sub ter
tia ultimam, quæ fuit Chrysiippi, ut opinio eorũ, qui mœren
tes, & lugentes se officio fungi putant iusto, atque debito, ostẽ
datur stulta, propterea quod huiusmodi mœror, & luctus pro
ficere nihil possit, nullumque aliud ipsi mortui officium, qui
in cœlum ascenderint, requirere uideantur, nisi ut perpetua sui
nominis memoria conferuetur, & ad immortalitatis famam con
secretur. Hanc triplicem medicinam mihi uerisimile est à Cice
rone conformatam fuisse, sumpto exemplo ex eius ipsius Con
solatione antea conscripta: in qua primum uidetur tractasse pri
mam medicinam, ut doceret mortem esse potius bonum, quàm
malum, ea potissimum ratione, quæ in prima quoque Tusculana
mirabiliter ornata est, quia animus sit immortalis; hæc enim est
Ciceroniana ratio pluribus in locis usurpata, qua probatur, mor
tem esse bonum: deinde adhibuisse alteram medicinam, ut com
munem vitæ conditionem deploraret, à cuius malis abduci bo
num esset, & suum quoque casum multorum clarissimorum viro
rum exemplo mitigaret: postremo tertia medicina usum esse, ut
officium suum mœrendi, & lugendi ad filiæ conuerteret conse
crationem. Ego profecto hunc ordinem seruassem in ipsis Con
solationis fragmentis ordinandis, atque, si in fingenda huiusmo
di

di Consolatione iniuria temporum amissa me exercuissem, eundem ex præscripto Ciceronis retinuissem; ac primum de immortalitate animorum disputassem, quod sine vlllo meo dubio est talis disputationis fundamentum, & pertinet ad primam medicinam, vt demonstretur mortem non esse malum, sed bonum: deinde de miseris hominum, quæ ad secundam medicinam videntur pertinere: postremo de consecratione filiarum, quæ officium spectat mærentis, & lugentis. Auctor autem istius Consolationis ordinem seruauit Sigonianum, sane ingeniosum, egregium, & præclarum (non enim damno) sed non necessarium, vt primum de misera hominum conditione, deinde de animorum immortalitate, postremo de consecratione Tulliarum disputaret. Cum vero consolandi medicinas ita permiscuerit, vt quid ad quaque pertineat, non facile quisque possit diiudicare; vt singulas libri partes perpendamus, operæ precium videtur esse ipsum aliquo modo diuidere.

Prima enim pars proœmium continet, in quo auctor dicit, recenti morbo amissæ filiarum velle se adhibere medicinam, etiam si id vetent sapientes; & probat ægro animo se in primis, & omnes medicinam adhibere debere; vtiturque exemplo illorum, qui de luctu minuendo conscripserunt, Theophrasti, Xenocratis, Crantoris, ex quibus multa ad se consolandum se collegisse fingit.

Altera est de miseris hominum, vbi docet aduersos casus esse proprios eorum, testimonio Theophrasti, Xenocratis, Crantoris, ex quibus Crantorem sequitur: miserias recenset infantiarum, pueritiarum, adolescentiarum, constantis ætatis, senectutis: exponit genera hominum esse misera, Reges, homines infimos, mediocres, præterea foeminas, & viros: concludit omnes in hac vita miseros esse.

In tertia probat, mortem esse bonum, iudicio deorum de filiis Argiarum, & de Trophonio, atque Agamede; exemplo Thracum apud Herodotum; sententia Sileni; testimonio Euripidis, Crantoris: quariturque an, quod mortem subsequitur, nos miseros efficiat, & argumentatur, aut animum esse mortalem, aut immortalem; atque si sit mortalis, eum lucrari quietem; si sit immortalis, eum consequi felicitatem.

In quarta commemorat hominis conditionem mortalem: contendit lacrymis nihil profici: probat dolorem immodicum esse

esse turpissimum, & maxime vituperandum, nec naturam incusandam esse, quod, quam dederit, vitam repetat: dicit se admirari philosophia: dicit Tulliam mortuam felicem esse, quæ suo cito parente in magna beatitudine sit fruitura.

In quinta aperit dolores, & res aduersas non esse refugiendas, quæ fortitudinem efficiunt: bona, & ea, quæ probantur in vulgus, non esse tantoperè appetenda, quæ molliores plerumque, ac deteriores reddunt: mortem esse ministram bonorum, exemplo Catonis, Arthabani, Amphiarai: doctrinam esse miseram, artem miseram, ciuilem vitam miseram, exemplo Miltiadis, Ephialtis, Cimonis, Themistoclis, Aristidis, Scipionis, Metelli, Reguli, Marii, Bruti.

In sexta conatur probare, fugiendam esse vitam exemplo Cleomenis, Theagenis, vxoris Afrubalis: atque in vniuerso hominum genere summam sæuitiam considerat: in singulis autem hominibus, nihil esse admodum appetendum declarat, propter instabilem rerum conditionem; vtiturque exemplo Gorgiarum.

Septima continet eorum exempla, qui suorum mortem forti animo tulerunt; ac enumerat Anaxagoram, Xenophontem, Periclem, Harpagum, Dionem, Præxaspem, Q. Fabium, Puluillum, Paulum, Caium, Catonem, Martium, Crassum, Cæpionem, Pisonem, Scæuolam, Marcellum, Metellum, Lepidum, Aufidium, matronas Lacænas, ex Romanis Corneliam, Rutiliam, Clodiam; quibus omnibus addit Theramenem, qui fortiter mortuus est.

Octaua ostendit, ærumnas ab humana uita non segregari: cōmemorat Metellum, Priamum, Crassum, Pompeium: exponit iudicasse mortem esse beatam Brutum, Decios, Scipionem, Paulum, Marcellum, Albinum, Gracchum.

Nona est de exiguuo, vel nullo dolore mortis: tradit, non mortem, sed admissorum scelerum conscientiam non nullos cruciare, cum bonilibenter moriantur; vt Q. Fabius, A. Pompeius, Thalna: disputat de die homini præfinito, ita tamen, vt liberum hominis arbitrium locum habeat: iis præcipue nihil dolendum ratiocinatur, quos oppetita cum laude mors consolari potest; ubi multa sunt de laudibus Tulliarum, ab eius fortitudine, & prudentia ductis.

Decima est de animorum immortalitate; adducit testimonium Socratis: agit de vicissitudine rerum, & simul hominum; de adeptione

patione ueritatis post mortem; de dolore & metu, qui hominē perpetuo miserum efficit: repetit, quod superius disputatum est, non omnino dolorem, sed nimium dolorem improbandum.

Vndecima est de consecratione.

Quod attinet ad proœmium, tempus quidem sumendum esse in uehementibus animi doloribus declarauit quoque Cicero in 3. Tusc. ad hunc modum; Sed sumendum tempus est non minus in animorum morbis, quam in corporum: ut Prometheus ille Aeschyli, cui cum dictum esset;

Atqui Prometheu te hoc tenere existimo,
Mederi posse rationem iracundiæ.
respondet; Siquidem qui tempestiuam medicinam admouens
Non ad grauescens uulnus illidat manus.

Verum auctor Consolationis se etiam in recenti morbo medicinam capturum esse, & domesticæ subuenturum calamitati profitetur. Cum autem in hac propositione duo dicat, suo se morbo medicinam adhibiturum, & quidem recenti morbo adhibiturum, contra quam uelint Sapientes; huius duplicis propositionis debebat duplicem subiungere rationem: uel, si qua ratio erat omittenda, illam omittere congruentius poterat, quæ clarior esse uidebatur. Contra tamen fecit. probauit id, quod probatione minime indigebat, suo se morbo uelle medicinam adhibere, quia omnibus sit hominum morbis medicina adhibenda, quo quid notius, atque exploratius? illa enim ratio exprimitur illis uerbis; Præsertim cum ad ægritudines, & molestias depellendas, &c. Omisit uero probationem eius, quod potissimum in hoc proœmio erat probandum: cum uellet medicinam adhibere suo recenti morbo, etiam si id uetarent Sapientes. An uero id cōuenit prudentiæ Ciceronis? Cuius rei rationem huic loco maxime congruentem, in loco minus proprio, & valde longinquo, atque alieno à proœmio collocauit. Nam in quarta libri parte sic scripsit; Sed turpe, stultumque est homini, tanta, tamq; varia rerū cognitione instructo non à seipso potius inuitare, quam sero ab usu, & cogitatione doloris remedia expectare. Profecto mihi uerisimile uidetur, Ciceronem in hoc ipso proœmio hanc rationem fuisse illi propositioni additurum. Quid? quod cum in eodem principio morbum suum esse recentem profiteatur, cui etiam contra Sapientum præscriptum mederi uelit; postea ta-

men,

men, non fuisse recentem, cum se consolatus est, aperte testatur? Cum id faciat, uidetur ne sibi constare? Audiamus uerba eius: nihil. n. dicam, quod non probem. In septima parte legitur ad hunc modum; Sensimus hoc in nobis ipsis; nec parum nobis obfuit hanc uniuersam aduersus dolorem commentationē non multo ante animo, ac mente percurrisse. quamuis enim permultos philosophorum libros uel de luctu, uel de morte satis accurate legissemus, ut Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet: tamen hoc non ideo feceramus, quod euenturum putarem, ut ijs ipsis in nostro necrore uteremur. Itaque neq; lectionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. Casu autē repentino oppressi non prius ad libros confugere potuimus, quin ante acerbatis vi prosterneremur. Quamquam postea tempore ipso factum est, ut nec dolor, ut antea, acrior, & mens ipsa paulo esset sedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. id est, cum recens fuit morbus, non potui medicinam accipere: postea uero morbo inueterascente, &, ut more Hippocratis loquar, concocto, & maturo, ac sumpto tempore in huiusmodi morbo, factus sum idoneus ad medicinam accipiendam. Quid potest illi principio uideri magis contrarium? Quid magis repugnat Ciceronis grauissimo de se reddito testimonio, qui in 4. Tusc. profitetur, quod uetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id se in Consolatione fecisse, naturæq; vim attulisse, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet? Si hoc Cicero scripsisset in principio, addidisset ne illud in septima parte Consolationis? Hæcine, ut ita dicam, contrarietas, hæcine repugnantia Ciceroni quadrat? Profecto mihi non esse Cicero, qui tanto pe re sibi aduersetur, sed alius, non, ut aiunt, Cicerone maior, sed longè sanè inferior uidetur. Cogitandum autem est, quomodo cum superiore sententia connexum sit illud; Nihilq; aduersi hominibus accidere solet in uita, quod aut improuisum, aut inexpectatum uideatur. Debat enim potius ipsam augere: & tamen uidetur diminuere, & quodammodo infringere. Nam si nihil aduersi hominibus accidit improuisum, & inexpectatum, sequitur, nulla aduersa in opinione hominum, quæ in Consolatione debet attendi, esse recentia, & inopinata,

Cc sed

sed omnia, si non euentu ipso, at saltem ipsa hominum opinione, vetusta, & antiqua; quod quodammodo aduersatur ei, quod dicitur de recentibus morbis: nulli enim sunt recentes, quod ad hominum opinionem, cum omnes sint multo ante prouisi, & expectati. Itaque non se in nouo, & inopinato morbo animi consolaretur, ut aperte profiteretur, sed in antiquitus præmeditato, & opinato, contra quam videtur sentire. Accedit, quod, si omnia mala sunt prouisa, & expectata, ex huiusmodi consequitur præparatione, non esse difficilem Consolationem, contra quam significatur his verbis; Conemur tamen, si qua ratione possumus, mederi nobis metipsis. Fieri igitur minime potuisse arbitror, ut Cicero sic scripserit: qui fortasse in aliquem similem modum scripsisset; Quamquam recentibus morbis medicinam perpurgantem adhibere vetant Sapientes, omniaque aduersa, quæ hominibus accidere solent in uita, quæque videntur noua, & inopinata, tempore ipso sunt maturanda, conemur tamen, si qua ratione possumus, mederi nobis metipsis, & domesticæ subuenire calamitati. Turpe enim, stultumque est homini aliqua rerum cognitione instructo, non a se ipso potius mature, quam sero ab usu, & cogitatione doloris remedia expectare. Si enim, quoties usu uenit, & quæ sequuntur.

Veniamus ad secundam partem, & uideamus, an congruat Ciceroni. In ea de miseris sceminarum sic traditur; Magna certè uel hoc uno nomine sceminarum miseria est, quod quãdiu uiuunt, parere semper coguntur. aut enim innuptæ parentibus, & affinibus, aut nuptæ maritis parent, & seruiunt. Sic quò minus liberæ, eò magis miseræ, nec unquam liberæ, nisi è uita profectæ, ergo mortuæ beatæ censendæ erunt. Videtur igitur in hunc modum argumentum duci; Liberæ sunt post mortem. ergo beatæ. Tamen, ut taceam antecedens controuersum esse propter dubitationem de animorum immortalitate, quos qui esse mortales putabant, dixissent, si sceminæ post mortem non sunt, ne liberæ quidem esse; negari quoque potuisset consecutio: quia si ex conditione libertatis simpliciter sequeretur beatitudo, uiri omnes, qui conditione sunt liberi, propter libertatem simpliciter essent beati. quod falsum est, quis non uidet? Non igitur mihi probatur, Ciceronem fuisse

fuisse hoc modo argumentaturum.

In tertia parte dicitur futuri post mortem temporis cura hominis propria non esse, sed Dijs immortalibus potius relinquenda. At talis cura uidetur esse propria hominis, etiam si pertineat simul ad Deum. Nam animal hoc, ut inquit Cicero de legibus, prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & consilij, qui uocatur homo, ad uirtutem ea cura incitatur, ut post mortem sempiterna beatitudine perfruat. quò pertinet illa adhortatio Africani Maioris ad Minorem in sexto Ciceronis libro de Rep. Sed quò sis Africane alacrior ad tutandam Remp. sic habeto, omnibus, qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo, ac definitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruuntur. Quid? quòd eiusmodi cura adeo hominis propria est, ut per eam humanorum animorum immortalitas significetur? Maximum, inquit Cic. in 1. Tusc. argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ sunt, & maximæ quidem, quæ post mortem futura sunt. & ibidem pluribus uerbis eam curam probat ex ratione arborum, quæ alteri seculo profint; ex legum, institutorum, Reip. constitutione; ex procreatione liberorum; ex propagatione nominis; ex adoptionibus filiorum, ex testamentorum diligentia; ex sepulcrorum monumentis; ex elogijs; ex auctoritate maiorum, ut Herculis, ut multorum, & magnorum uirorum, qui ob Remp. interfecti sunt, ut Themistoclis, & Epaminondæ, ut sua ipsius, in quorum mentibus inhærebat quasi seculorum quoddam augurium futurorum, ut Ennij, ut Phidix, ut illorum Philosophorum, qui in ijs ipsis libris, quos scribebāt de contemnenda gloria, sua nomina inscribebant. Quamobrè existimo non fuisse Ciceronem illum, qui dixit, futuri post mortem temporis curam hominis propriam non esse. In eadem parte uerba Socratis ex Apologia Platonis, quæ recitantur in prima Tusculana, ponuntur tamquam Ciceronis, paullisper tamen immutata, ut in secunda diximus disceptatione; quæ mihi certè non uidetur uerisimile Ciceronem sibi attributum fuisse, cum præsertim ex sua persona aliter locutus sit. Sic n. Socrates argumentatur; Aut morte sensus extinguitur: aut mors est migratio in alias oras. Primo modo, Admirabile lu-

erum est mors, apud Ciceronem, *Dij boni, quid lucri est emori?* in ista Consolatione non expressum est Admirabile; infra, *Lucrum equidem appello. Altero modo, Quod maius bonum sit hoc ipso?* apud Ciceronem; Id multo iam beatius est. in Consolatione; *Quid optabilius?* Si igitur morte sensus extinguitur, & animus est mortalis, admirabile lucrum est emori, & hoc modo mors est bonum, perpetuam continens quietem. At Cicero in 1. *Tusc.* disputat, si animi post mortem non sunt, eos nihil posse esse, ita ne quietos quidem esse; cumque per totam illam disputationem argumentetur, aut animum esse immortalem, aut mortalem, ac, si animus est immortalis, mortem esse bonum, si mortalis, non esse in malis, nunquam tamen dicit ex sua persona, si animus est mortalis, mortem esse bonum, & ut ait Socrates, admirabile lucrum. Sat enim habet dicere, non esse malum. Si vero mors est migratio ad loca beatorum, id iam beatius est; *συγγεσθαι*, id est, uersari cum Orpheo, & Musæo, & Hesiodo, & Homero. Cicero conuertit *συγγεσθαι* colloqui, de qua collocutione, congressu, complexu sic legitur in Consolatione; *Ad meos autem & affines, & amicos ut peruenero, quantopere lætabor? quæ iucundior collocutio, qui suauior, vel congressus, vel complexus?* At Cicero ex sua persona id reprehendit ibi; *Tantumque; ualuit error, qui mihi quidem iam sublatus uidetur, ut corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi.* & paullo infra de locutione; *Quod fieri, nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucibus, lateribus, pulmonum vi, & figura potest.* Quæ igitur fuerunt propria Socratis, Cicero sibi non tribuisset, cum præsertim aliquantum ab eius sermone disideret. præterea in ea quoque parte scriptum est; *Nam si amor, si pietas filiarum, si uirtus, si grauitas, si constantia, si cetera, quæ uix in fœminis spectari, nedum requiri solent, considerata sint; tanta facta iactura grauisime dolere debuimus.*

Immo debuit Cicero maxime lætari, si uerum est id, quod supra conclusum est, Mortem in beneficii loco tributam à Dijs immortalibus, ijs, quos maxime dilexerunt. Quare agnoscere mortem tamquam bonum, & morte filiarum grauisime dolere, uidentur quodammodo inter se repugnare,

gnare, & minime Ciceroni conuenire, qui quod magis filiam amabat, eod magis eius bono gaudere debebat.

Nunc uenio ad quartam partem, in qua sic scriptum est; *Quod si nostrorum mortem dolemus, cogitemus aliquando, moriendum ipsis fuisse; mortem autem incertam esse, nec in hõnis arbitrio positam, sed è deorum uoluntate pendere: quos uero lugemus; eos quoque suorum mortem uidisse, patienter quæ tulisse, ideoque suo exemplo, quid nos facere uelint, præcipere.* Quomodo autem licet hoc simpliciter dicere; *Quos lugemus, eos quoque suorum mortem uidisse, patienter quæ tulisse?* Nam primum fieri potest, ut lugeamus infantes, & pueros, qui suorum mortem uidere non potuerint. Deinde non semper scire possumus, quos lugemus, eos suorum mortem patienter tulisse, cum plerunque fiat, ut in obitu suorum homines grauisime doleant, & conquerantur, ac mœroris etiam insignibus utentes, & mœstitiam diutius præ se ferentes, tardius se consolentur, quam ut exemplo suo in recenti tumore animi modum consolationis præscribant. Quod si omnes progressu temporis consolationem capiunt, hoc non est, illud, quod quaeritur in præceptis, ut uelint, nolint, homines, tandem dolorem remittant, sed ut etiam sine temporis beneficio id faciant; cui rei non seruit exemplum illorum, qui tandem aliquando longo temporis spatio se consolantur. Tãdiu enim, si sapimus, in dolore morari non debemus. Hæcine digna sunt, quæ Ciceroni attribuantur?

In quinta autem parte, ubi ciuiliis uitæ miseræ recensentur, inter alia exempla ponitur Scipionis Africani minoris exemplum, qui ex eo miser celebratur, quod cum domum ualidus se recepisset, noctu mortuus sit inuentus. Sic enim scriptum est; *Scipio Africanus apud nostros optimam causam amplexus, paucorum immoderatæ libidini repugnans, mane mortuus in lecto est inuentus.* Non ne ea de causa debebat potius felix celebrari, si mors affert felicitatem, ut superius disputatum est? Quare si sibi iste auctor constare uoluisset, inter miseros Scipionem non enumerasset, qui cum Remp. adiuuisset, auxisset, ornasset, quod erat optimum homini, est consecutus, ut cito moreretur. Id quod etiam Cleobi, & Bitoni, Trophæo quoque, & Agamedii euenisse superius scriptum est. Non tam facile

facile igitur Cicero iis, quæ ipse tradidisset, repugnasset.

In sexta uero parte sic legitur; Cleomenes Lacedæmoniorum Rex, eiusque filius, morte ultro appetita: præterea Theagenes Numantinus, qui, ne in hostium manus ueniret, primum suis, deinde sibi ipsi mortem attulit, quantopere, uita fugienda sit, satis uidentur aperte declarasse. Huiusmodi ducitur argumentum: Appetuerunt ultro mortem. ergo uitam esse fugiendam iudicarunt. Quid? si consecutio negetur? appetuerunt enim mortem non simpliciter, ut fugerent uitam, quæ per se iucunda, & expetenda est, & idcirco ab Aristoteli lib. 1. Rhet. inter bona confessa numeratur, ubi traditur, bonum esse uiuere: si enim nullum aliud bonum sequeretur, esse rem per se electione dignam: sed ut miseria sibi imminentes uitarent, quas se ferre non posse arbitrati sunt. Itaque meo quidem iudicio non dixisset Cicero, uitam tantopere omnibus animantibus charam, esse fugiendam, etiam si quandoque eæ miseriæ hominibus accidant, ut multo potius moriendum, quam illas sibi tolerandas putent. præterea ubi probatur, neque genus ipsum hominum, nec è toto genere singulos miseriarum expertes esse posse, hæc uerba sunt; Meritoque Dicæarchus in eo libro, quem de hominis interitu luculentum, & eruditum conscripsit, nihil habere dubitationis putauit, quin multo plures extincti sint ipsa hominum sæuitia, & acerbitate, quam omni reliquo genere calamitatis. Hic celebratur miserum hominum genus ex eo, quod hominum crudelitate moriatur. At, si mors est bonum, ut superius conclusum esse sæpe notauimus (sæpe enim illi dicto repugnatur) minime graue esse debet hominum extingui sæuitia, & acerbitate, qui dum crudelitatem exercent suam, potius bonum, quam malum afferunt iis, in quos exercent. Est igitur Cicero is, qui tam sæpe sibi aduersatur?

Mirum autem est, quod in septima parte probandum proponitur, qui sapientia præstiterunt, eos suorum morte etiam lætatos fuisse. id quod probatur exemplo Anaxagoræ, in hunc modum; Itaque sapientissimos homines accepimus, non modo suorum morte non percussos, neque dolore ullo affectos, sed etiam sapientissime lætatos esse. Anaxagoræ inter familiares suos de natura rerum differenti filii mortem nuntiatam tradunt: nihilque aliud ab eo responsum, nisi se illum genuisse mortalem.

talem. primum scribit sapientissimos homines suorum morte sapientissime non gauisos, sed lætatos esse, licet ex quarta Tusculana appareat, cum ratione animus mouetur placide, atque constanter, tum illud gaudium dici: cum autem & inaniter, & effuse animus exultat, tum illam lætitiā appellari, eamque ita defini, sine ratione animi elationem. At, cum scripsit Cicero Consolationem, nondum notauerat proprietatem gaudij, & lætitiæ, ut illud in Sapientem caderet: hæc non caderet; ac huiusmodi uocibus quandoque abusus est. Ut placet: non repugno: eumque quamuis proprietatis in loquendo obseruantissimum, & Stoicæ disciplinæ studiosissimum; etiam illam à Stoicis traditam tunc ignorasse, uel non animaduertisse, si lubet, concedo. Quid? quod sic argumentari uideatur? Anaxagoras respondit, se filium, qui mortuus erat, mortalem genuisse. ergo Anaxagoras morte filii lætatus est. Quæ conclusio est ista? Nonne sic ratiocinari aperte indicat Dialecticæ ignorationem? An uero hæc concludendi ratio congruit Ciceroni, qui à Stoico Diodoto, eo, quem domi suæ diutius habuit, & usque ad mortem eius retinuit, cum in aliis rebus, tum studiosissime in Dialecticæ exercitatus est, ut ipse in Bruto memoriæ prodidit? Miris autem laudibus effertur Pericles, qui mortem filiorum suorum mirabiliter tulit, de quo sic legitur in eadem parte. Fortem sanè hominem, & magna laude, æternaque memoria dignissimum, quem neque naturæ uis ad nimium sæpe amorem trahens, potuerit de statu dimouere, & ad dolorem abducere, nec liberorum desiderium, quos tamen summe dilexisse dicitur, ulla ratione perturbare. Non tamen tam constans fuit Pericles, ut de omnibus liberis suis, cum mortui sunt, dolori resistere potuerit. Nam morte Parali ualde est conturbatus, ut testatur Plutarchus ad hunc modum; Nunquam tamen fatigatus est, sed illam animi magnitudinem inuictam semper à calamitatibus, infirmitateque conseruauit: nec eum flere, aut funus ducere, aut ad sepulturam alicuius necessarii accedere quisquam aspexit unquam, priusquam Paralo esset orbatus, qui ei ex legitimis filiis reliquus esset. In hoc autem inflexus animo parumper, tolerare tamen suo more nitebatur, & solitam grauitatem, ac constantiam retinere. coronam etiam cum mortuo filio attulisset, aspectu ipso, doloris magnitudine superatus est: nam & flebilis-

lem edidit uocem, & uim lachrymarum emisit, cum tale nihil unquam in reliqua uita fecisset. Hæc Plutarchus. Itaq; si Pericles aliquorum mortem filiorum æquo animo tulit, non perpetuam ea in re seruauit animi magnitudinem, cum mors Parali eum fregerit, atque abiecerit. Quocirca Cicero non sic simpliciter locutus esset, ut nunquam dolori cessisse Pericles intelligeretur, sed dixisset, illum fortem fuisse in obitu nonnullorum liberorum, & desiderio ipsorum nonnunquam fuisse nulla ex parte perturbatum. De Prexaspe autem ex Herodoto hæc uerba sunt; At Prexaspes multo fortius: siquidem filij morientis, cum ferro trajiceretur, sine ullo prorsus dolore spectator fuit. Cambyses enim iratus, & ebrius, cum eius filium sagittis peteret, iamq; pectus reclusum appareret, patrem iussit inspicere, num cor percussum esset. cui cum pater respondisset, iam cordi sagittam esse infixam: tum Cambyses, numquid certam, inquit, habeo manum? at pater, nullo doloris signo dato, nec usquam conuersa, aut commota facie, ne Apollinem quidem, inquit, certiores sagittas emissurum crediderim. Hæc ille. Mihi uero minime uidetur probari, nullum prorsus fuisse dolorem illius patris, qui tametsi nullum doloris signum dedit, nec quoquam (sic enim minus raro dicitur, quam usquam, quod significare quandoq; ad locum, Valla unico exemplo probat) conuertit, aut commouit faciem, dum cogitaret, quomodo tantam ulcisceretur iniuriam, atque, si ullum doloris signum dedisset, timeret illius iram, magnum tamen cepisse dolorem existimandus est. Accedit, quod lachrymas non effundere, quoadq; potest signum esse maioris doloris, ut in atrocibus, quæ filij patiuntur, in quibus patrum maiores sunt dolores, quam qui lachrymas continent. Qua de re sic legitur apud Arist. lib. 2. artis Rhet. Miserantur uero & familiares, si non ualde coniuncti sunt necessitudine. Erga hos autem, ut erga seipso passuros, se habent. Quamobrem & Amasis in casu filij, qui ad moriendum ducebatur, lachrymas non effudit, ut aiunt: sed in casu amici, qui mendicabat, effudit. hoc enim est miserabile: illud uero atrox. Nam atrox diuersum est à miserabili, & habet vim pellendæ misericordiæ, ac sæpe in contrarium utile est. Vbi obiter notamus, quod ab alijs quoque notatum est, Herodotum in Thalia, pro Amasi nominare Plammenitum

Amasis

Amasis filium. Sed, ut ad rem redeam; de Prexaspe nequaquam mihi Cicero sic fuisse locuturus uidetur.

Atque, ut ad octauam partem accedam, dum probatur, neminem esse, qui non modo miseras, & ærumnas ab humana uita segregare, sed ne semihoram quidem felicem sibi, ac beatam polliceri possit, commemoratur Metelli fortuna, isq; in eo miser fuisse dicitur, quod tam multos nactus filios, & nepotes, cum maxime beatus esse posset, inuitus obierit. At si Cicero hanc Consolationem scripsisset, sine dubio, ut mihi persuadeo; recordatus fuisset, se probasse mortem in bonis esse, & in eo potius, quod mortuus esset, Metellum felicem celebrasset, & continuantem eam felicitatem, qua in uita perfrui uisus est.

In nona uero parte ita legitur; Hoc diuinitus homini datum est, ut quoties molesti aliquid experiantur, tum mortem exoptent, ac uotis etiam conceptis sæpe implorent. Quid ita? quia bonam, uilemque esse mortem, coguntur agnosceri, malam autem, aut acerbam esse nunquam posse, homini à natura insitum est. Videtur sic argumentum duci; Dum molesti aliquid experiuntur, mortem exoptant. ergo mors est bonum. Quid? si id eueniat, non quod mortem esse bonum putent, sed quod in summa rerum desperatione uersentur? erit ne bonum mors, quæ malum malo addat, & ex miseris infelicissimos reddat, ac deuium quoddam iter reclusum à consilio deorum illis præbeat? Accedit, quod apud eos, qui tempore Ciceronis putabant animum esse mortalem, mors non erat nec in bonis, nec in malis: quia animi post mortem si non essent, ne felices quidem, aut miseri essent. Quamobrem non existimo Ciceronem eo argumento fuisse uisurum, qui utramque partem spectare solet, non solum eorum, qui putant animum esse immortalem, ex quorum opinione colligit, mortem esse bonum, uerum etiam eorum, qui mortalem, per quos concludit, mortem non esse malum, ut fere semper hæc de re dubitanter agat, aut animum esse immortalem, aut mortalem. iste uero simpliciter scribit, bonam, uilemque esse mortem.

In decima parte, ubi scriptum est in hunc modum; Nec uero credi uelim, me, quia dolori nimio repugnem, idcirco dolorem omni ex parte improbare, omnesq; illius ex animo fibras euellendas existimare; contenditur homini morte suorum mo-

Dd derate

derate dolendum. Quid, simulate Cicero, moderate? immo vero nihil dolendum videtur, si ea, quæ superius de conditione mortis subtiliter disputasti, attendantur.

Iam perueni ad vndecimam partem, in qua dum disputatur, hominum non corpora, sed animos in cælum elatos esse putari, illa probatio affertur; Quod de Romulo vr̄bis nostræ conditore, memoriæ proditum accepimus; quem singulare in genus hominum collatum munus tam præclaræ vr̄bis condendæ in deorum numero collocavit. At corpus quoque Romuli in cælum ascendisse vulgo creditum est, qui cum ad Capræ paludem exercitum lustraret, nusquam comparuit. vnde inter patres, & populum seditione orta, Iulius Proculus, vir nobilis, in concione iureiurando affirmavit, Romulum à se in colle Quirinali visum, augustiore forma, cum ad Deos abiret: eum denique præcipere, vt seditionibus abstinerent, virtutem colerent: futurum, vt oïum gentiû domini essent. Huius auctoritati creditum est non solum de animo, sed etiam de corpore, quod mortuum non apparuit, vt sepeliri posset. Quare ædes in colle Quirinali Romulo est constituta. Ipse pro Deo cultus Quirinus est appellatus. Si igitur agatur de eo, quod putarunt homines, illa probatio Ciceroni minime congruens videtur. Melius autem ipse Cicero lib. 3. de Rep. non quod putaretur, sed quod verum esset, agens de Hercule, & Romulo in cælum relatis, consideravit in hunc modum; Quorum non corpora sunt in cælum elata. Neque enim negavit putari, sed esse in cælum elata. Subiungitur in Cōsolatione; Idq; eo tempore, quo litteris, ac doctrinis homines exculti facile fictum à germano, verum à falso fecerant; vt credi non possit, quidquam illis persuaderi potuisse, quod vllam ficti, aut falsi imaginem præ se ferret. O miram in antiquitate observanda negligentiam. Ita ne tempore mortis Romuli erant homines litteris, ac doctrinis exculti, quos ipse Romulus ex agris, & locis syluestribus collegerat, vndique in Asylum omnibus patefactum receperat, in armis exercuerat? Nonne verum est illud, quod in præfatione primæ Tusculanæ scriptum est, prioribus Reip. Rom. temporibus Romanos à Græcis doctrina, & omni litterarum genere superatos esse, quod in eo non repugnauerint; cumq; apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poetarum, ipsos Romanos serius poeticam accepisse, quod an-

nis

nis fere quingentis decem post Romam conditam Liuius fabulam dederit? Non ne etiam constat ex Ciceronis libro tertio de Rep. Romanos non sat fuisse excultos, nisi spatio sexcentorū annorum? Ibi enim comparatur Romulus cum aliis Deis antiquitatis, & dicitur maiorem fuisse admirationem de Romulo, quam de aliis, quod alii fuerint temporibus minus eruditus, scilicet ante Homerum, & Hesiodum: Romuli verò ætas fuerit intra illos sexcentos annos, quorum spatio Romani exculti sunt: cœperunt enim apud eos exerceri litteræ, & doctrinæ, ut superior diximus, circiter annos vr̄bis quingentos decem: vt, si mirum non sit, Romulum inter imperitos Romanos fictum esse Deum, at certe mirationem afferat illud, quod tamdiu credita sit illa fictio, etiam temporibus iam excultis. Verba Ciceronis sunt, à S. Augustino recitata libri vigesimi secundi capite sexto; Magis est in Romulo admirandum, quod ceteri, qui dii ex hominibus facti esse dicuntur, minus eruditus hominum seculis fuerunt, vt fingendi procliuor esset ratio, cum imperiti facile ad credendum impellerentur. Romuli autem ætatem, minus his sexcentis annis, iam inueteratis litteris, atq; doctrinis, omni quæ illo antiquo ex inculta hominum vita errore sublato, fuisse cernimus. probat exemplis Patricius dictum esse, Minus his sexcentis annis, pro, Intra hos sexcentos annos, cum illa disputatio de Rep. habita esse fingatur an. ab V. C. 624. Quid? quod tametsi in sequenti fragmento tempora inter Homerum, & Romulum erudita appellantur, propter Græcos: tamen ætas Romanorum solum, cum de Rep. disputasse Scipio Africanus commemoratur, ex sensu superioris fragmenti intelligitur iam exculta? Cum enim antiquitas fabulas recepisset; illa ætas illis sexcentis annis iam erudita respuebat: & tamen non respuit fabulam Romuli; quod maxime fuit admirandum. Ex quo, inquit Cicero apud Di. Aug. intelligi potest, permultis annis ante, Homerum fuisse, quam Romulum, vt iam doctis hominibus ac temporibus ipsis eruditus ad fingendum vix quicquam esset loci. Antiquitas enim recepit fabulas, fictas etiam non nunquam incondite. Hæc ætas autem iam exculta præsertim eludens omne, quod fieri non potest, respuit. Iam cum auctor Consolationis nominavit litteris, ac doctrinis excultos, non potuit Græcos respicere, agens de illis, qui Romulum in Deorum numero collo-

Dd 2 ca. 12.

cauerant, quibusq; persuaderi potuerat, illum factum esse Deū; cuiusmodi fuisse solos Romanos declarauit Di. Augustinus ad hunc modum; Quis autem Romulum Deum, nisi Roma credidit, atque id parua, & incipiens? Vt deinde posteris seruare fuerat necesse, quod acceperant à maioribus, vt cum ista superstitione in lacte quodammodo matris ebibita cresceret ciuitas, atq; ad tam magnum perueniret imperium, vt ex eius fastigio, velut ex altiore quodam loco alias quoq; gentes, quibus dominaretur, hac sua opinione perfunderet; vt non quidem crederent, sed tantum dicerent Deum Romulum, ne ciuitatem, cui seruebant, de conditore eius offenderent, aliter eum nominando, quàm Roma, quæ id non amore quidem huius erroris, sed cum amoris errore crediderat. Hæc ille. Nec possunt eo in loco Romani iam excultri intelligi, tempore Africani, quia sine dubio agi de illis videtur, qui primi Romulum consecrarunt, quibusq; primum diuinitas Romuli persuasa est. Romani igitur in re militari potissimum occupati præclara litterarum studia fero vel cognouerunt, vel receperunt, vt non nisi cum maxima reprehensione ille, quisquis fuerit, eos potuerit eo tempore, id est, cum mortuus est Romulus, litteris ac doctrinis exultos nuncupare; cuius auguratus lib. 1. de Diuinatione pastoralis adhuc, non vrbanus, appellatur, quiq; ibidem pastoribus dicitur præfuisse quemadmodum illi primi senatores à Propertio vocantur pelliti, sic,

Curia, prætexto quæ nunc nitet alta fenatu,
Pellitos habuit rustica corda patres .

Itaq; hic solus istius Consolationis locus, posse sufficere mihi videtur ad demonstrandum, istum librum, in quo ista tam negligenter scripta sunt, non solum Ciceronis non esse, sed ne Sigonii quidem (dicant multi, quidquid velint) veteris historiae obseruantissimi.

De Hercule autem ita legitur; Quis Hercule fortior? quis prudentior? quis ab omni cupiditate remotior? Ego vero, cum dem Herculi fortitudinem, dem prudentiam, dem alia, quæ quis velit; quomodo eum fuisse ab omni cupiditate remotum dicam, non video, qui præter alia multa, quæ dedit, incontinentiæ, atq;

intem-

intemperantiæ argumenta, etiam, vt ait ille, seruiuit Omphalæ, cum ipsa eum ad lanificium compulisset, & cum eo calathum, ac colum sagittis, & claua, leonisq; tegmine permutasset.

Quod si dicatur, Prodicum scripsisse, ut legitur apud Xenophontem li. 2. de factis, & dictis Socratis, Herculem, cum primū pubesceret, & duas cerneret vias, unam uoluptatis, alteram uirtutis, ipsiq; occurrisset uirtus, & *νημία*, id est, uirtuositas, quarum utraque eum ad se allicere studuit, illam spreuisse, hanc elegerit, ut uirtuti deditus, à uoluptate auersus, quam propositam habet cupiditas, fuisse uideatur: respondebo illam fuisse fictionem Prodicti, quam secutus est Xenophon; idq; potissimum intelligendum de laboribus uirtutis, & fortitudinis, quos ille elegit, ac de nimio ocio contrario uirtuti, & fortitudini, quod ipse spreuit, non de Venereis cupiditatibus & uoluptatibus quibus maxime delectatus est; uel tamen si apud Xenophontem talis fictus est, non tamen de eo ita simpliciter loquendum, quasi id apud omnes certum sit, sed exprimendum Herculem Xenophontium, uel Xenophontium, quemadmodum expresit Cicero in epistolis, ut significetur eam rem apud Xenophontem fuisse fictam, etiam si ab aliis aliter traditum sit. Nam, ut inter ceteros narrauit Diodorus Siculus li. 5. c. 2. quinquaginta filias Thespii, uiri nobilis Atheniensis una nocte compressit; &, ut uerbis eloquentissimi Mureti utar. is, quem unum longè bellicosissimum fuisse accepimus, longe salaciss. fuit, ut una nocte quinquaginta uirginum mellitam, ut Pindarus loquitur, herbā toronderit; isque ad duodecim notos decimus tertius additur illius labor, quod *μονονυχὴ πεντήκοντα θυλάκια ἔλατο ποδραίσ.* Accedit, quod, ut idem scripsit Diodorus, cum Megaram uxorem suam Iolao concessisset, mira cupiditate arsit, ut Iole Euriti filia in Oechalia dominantis potiretur: Augem filiam Alei Regis Arcadiæ, ad quem diuerterat, clam patre uiolauit, grauidamque reliquit: cum Deianiram filiam Oenei Regis Calydoniæ regionis sibi matrimonio coniunxisset, filia Philei Thespriorum regis, quam captiuam abduxerat, stuprum intulit: armis aduersus Philantum Dryopum Regem sumptis filia eius captiua pudicitiam eripuit: ad Ormenium Regem profectus eius filiam Astydamiā, quamuis Deianiram haberet, sibi dari uxorem petiit, eamque quam dare recusabat pater, captam stuprauit: contra

tra Euryti liberos, ut Iolem sibi antea denegatam obtineret, exercitum duxit; cumque in monte Cineo sacra facturus Lycam familiarem suam ad uxorem Deianiram misisset, ut ei uestem, qua in sacris uti consueuerat, afferret, illa audito amore in Iole ardenti, cupiens se ceteris omnibus, ut par erat in amore præferri, tunicam tinxit, iuxta consilium Nesfi Centauri, eius, qui sagitta Herculis transfixus priusquam moreretur, finxit se eam docere amoris medicamentum, & incautæ uxori modum interficiendi mariti commonstrauit. Itaque cum Deianiræ sanguine Centauri tinctam tunicam induisset, periit. Hæc Diodorus. Quamobrem recte scriptum reliquit Cælius cuius meus, Herculem, quem mundi magnitudo uincere non potuit, libidine superatum esse, & Omphalæ seruiuisse, id est, libidini, quod ὀμφαλῶς Græce significet umbilicum, & in umbilico libido mulierum dominetur, omninoque uoluptarium fuisse, ut ab omni cupiditate, cui modo notauimus propositam esse uoluptatem, alienus appellari merito non potuerit; neque illa attendenda sint, quæ de eo quidam fabulantur, quæque idem Cælius ridicula appellauit, ad hunc modum; Fabulantur item Græcorum plerique; Hercules statuam effingi solitam sinistra manu malactria gestantem, quæ claua conquisiisset dracone interempto, id est, concupiscentia subacta: ita enim comparantur tria poma, hoc est, iræ comprimuntur ardores, & habendi cupiditas temperatur: ac denique uoluptatum sedantur titillationes, sinuosique, ac blandi superantur laquei. Leonis uero pellem non aliud fuisse, quam generosam uiri prudentiam, qua is circummunitus, obseptusque affectiones animi prærabidas exculcarit: Ita sapientem quendam, & summam uirum Hercules nomine accipiendum putant. Quod & in Floridis non ignorasse Apuleius uidetur, qui animi monstra ab illo philosophica claua fuisse perdomita, nobis insinuat. Significat etiam in commentatione Synesius. Hæc ipsa tamen, ut sunt, ridicula uidentur multis, quando uoluptarium in primis Herculem intelligunt. Hactenus Cælius. Ut igitur illa multis uidentur ridicula, sic mihi uidetur ridiculum, Herculem appellari ab omni cupiditate omnium remotissimum, qui fuit inter omnes maxime uoluptarius, luxuriosus, & libidinosus. Est ne hoc dictum Ciceroni tribuendum? Præterea traditur multos uirtute præstantes

tes fuisse post mortem Deorum immortalium honore consecratos, ut eo modo posterius ad uirtutem magis inflammarentur. Sic enim proponitur quæstio; Atque haud scio, an recte senserint uiri doctissimi, quorum ea fuit opinio, uiros claros, & fortes idcirco Deorum immortalium honore consecratos, ut incitaretur uirtus acrius, & acuerentur uehementius ad obuia unda pericula, qui patriæ amore, studioque tenebantur. Eaque quæstio ita tractatur, ut illud conficiatur, animos ob unam uirtutem in cælum ascendere, & in Deos referri, ut non, nisi qui uirtute præditi sunt, penetrare ad globos cœlestes, & ad Deorum honores possint. Tamen paullo post uidetur id tribui uni naturæ animorum, cum sic legatur; Qui homine patre, uel mortali matre natus est, hunc esse Deum, & magnum quiddam uideri potest, & dubitandi occasionem nec fortasse ineptam, multis afferre solet. non enim, si eximius talium uirosum uirtuti tribuatur honos, quin id iure fiat, aut dubitare, aut negare quisquam potest: sed, quod tantam uirtutis esse uim uelimus, ut uel natura ipsa eius unius ope immutetur, hoc illud est, de quo quæres doctiores uiri non immerito soleant. quibus ita responsum est, non immutari uirtute naturam, nec enim id, sine prioris naturæ corruptione posse euenire; sed eadem in illis manente natura, euolare animum ad Deos, & in eorum adscribi concilium, cum immortalis sit, & immortalitatis diuinæ participes: corpus autem sumptè natura mortale, manere in terra, quodque terrenum est, nullo pacto suam exuere posse naturam, ut alienam induat. Iam si per solam naturam, ut uidetur concludi, animi in cœtum deorum recipiuntur; quomodo per uirtutem, ut superius prolatum est? sin per solam uirtutem, quomodo per naturam? At si propter utranque, id est, tum quia animi sint immortales, tum quia uirtutibus ornati, cur id clarior, dilucidius, magis perspicue, id est, magis Ciceroniane, non est explicatum? Quid? quod in communi omnium gentium, & nationum consensu de uirtutibus ad immortalitatis famam consecrandis, & diuino cultu honorandis, ea commemorantur, quæ in hac materia reticere fortasse debebant, bestias quoque ipsas ferme omnes fuisse consecratas, & res multas inanimatas in deorum numero repositas? An id proposito prodest, ut cognoscatur, non solum Syros homines, ut ibi legitur, nec tanta ingenij

ingenii acie præditos, nec tantis doctrinarum præfidiis instructos, piscem in cultu, ac Deorum opinione habuisse, sed etiam Aegyptios omnibus affluentes eruditionis, & scientiæ laudibus, ea consecrassent, quæ consecrare non debuerant, boues, canes, lupos, feles, pisces; immo uero etiam crocodilos, aspidas, serpentes, ceteras feras, & immanes belluas; immo etiam cæpas, allia, fructus ceteros, qui è terra oriuntur? præterea prudentissimos Romanos sacris honoribus affectisse imbres, & procellas? Ac Græcos quoque tam multis laudibus abundantes audacter, & temere in Gymnasiis, ædibusque publicis coluisse Cupidines; & Amores? At illa omnia reprehensa sunt: constat. Sed nõne illis exemplis, quantũ uis reprehensis probabile red datur, etiam res uirtutis expertes consecrari solere, quod est contra propositum Ciceronis. Non ne melius fuisset eiusmodi exempla prætermittere, nec ingenium in eo reprehendendo exercere, quod quomodolibet commemoratum nocere aliquantum huic causæ uideatur; Verum iam satis multa de rebus. Nunc ad uerba accedamus, eorumque nonnulla quàm breuissimè consideremus. Nam omnia, quæ notari possunt, completi nimis longum esset; idcircoque aliquot tantum præcipua attingemus.

Illud, quod in altero meo iudicio notandum mihi duxi, tam uerum est, quàm quod uerissimum, non nulla in ista Consolatione uerba adhibita esse minus Ciceroniana, quædam minus proprie dicta, alia minus Latina. Ea nunc permissè obseruabimus, ut ordinem Consolationis retineamus. In prima igitur parte illud, Quorum extant satis multa, sane sapienter litteris mandata, in primisque à Theophrasto, Xenocrate, & Crantore, pro, In primisque Theophrasti, Xenocratis, & Crantoris, uel pro A quibus extant satis multa sane sapienter litteris mandata, in primisque, à Theophrasto, Xenocrate, & Crantore.

In secunda; Nonnullis uisum est, magnam esse senilis ætatis consolationem; prudentiam usu rerum quæsitam, pro, Nonnullis uisa est magna esse senilis ætatis consolatio, prudentia usu rerum quæsitam. Hoc enim uerbum Videtur hanc constructionem habere non puto, Videtur me esse diligentem: sed, Ego uideor esse diligens. Nam si ponatur Me esse diligentem, pro nominatiuo, oportet uerbum, Videtur, habere alterum nominatiuũ,

minatiuum, ut utrinque nominatiuus sit: exempli gratia. Verè simile quibusdam aliis uideatur, mihi non uideatur, hanc Consolationem à Sigonio conscriptam. Quòd si citetur ille locus Ciceronis in Oratore; Itaque uideo uisum esse nonnullis, Platonis, & Democriti elocutionem potius poema putandum, quàm Comico rum Poetarum; non uideatur esse simile. Vt enim recte dicitur, Putandum est elocutionem esse poema: sic Videtur putandum, Uisum est putandum, Video uisum esse putandũ. Iam dicamus, Uisum est prudentiam esse Consolationem; Uisum est, uerbum erit. Vbi nominatiuus? Prudentiam esse Consolationem. Igitur, Prudentiam esse Consolationem uisum est, quid tandem? oportet enim aliquid aliud sequi. An uero illud uerbum ponitur tamquàm impersonale, quemadmodum, Placeat mihi Carthaginem non esse, aut quemadmodum Dicitur, Fertur, Nunciatur? Sed ubi nam uerbum Videtur apud bonos scriptores ita positum inuenietur? Defenditur ne hæc elocutio Gellij auctoritate? qui sic scribit lib. 2. cap. 4. Nimis quidem est in uerbis C. Basii ratio imperfecta, uel magis inops, & ieiuna. Sed uidetur eum significare uelle, idcirco dici diuinationem, & quæ sequuntur. At tanti Gellium non æstimo, ut hic eius solocismus mihi possit esse canon Latinitatis. Præterquàm quòd in uoce Eum potest esse mendum, ut legendum fortasse sit Eam scilicet, quæ statim nominatur, diuinationem. Illæ autem Plauti elocutiones, in Epidico, Videor me uidisse. & in Aulul. Vocem me audire uisus sum; nihil ad rem: excusantur enim uerbo græco δῶκω, & sunt in persona prima, & alijs excusari modis possunt. Iam ad alia veniamus. Cur non doleat optime etiam perficere non posse, pro, se optime etiam perficere non posse. Magni constet victoria, pro, Magno constet. Sua pacate possidentem, nulla hostium incurfione vexatum, pro eo, qui vexatur. Tam imo loco collocauit. Tam cum superlatiuo, quod nunquam legi, nisi cum Quàm, tam, copulant, aut hoc superlatiuum per comparatiuum declaratur, cum Quanto, tanto: uel Quo, eo: ut Quàm estis maxime potentes, tam uos maxime &c. posset fortasse tolerari, si superlatiuum haberet vim positiui, ut Tute scis ex illo, quàm intimum habeam te, id est, quàm charum. Interdum etiam præferatur, de sensu malorum, quæ bonis præponderent, & bona superent. Affines improprie pro

omnibus propinquis, & cognatis. Affines enim proprie sunt, qui cum ante propinqui non essent, facti sunt propinqui per suorum nuptias, ut ipsum matrimonium sit principium affinitatis, & cognati vxoris fiant affines cognatis viri, quasi ad fines, & terminos cognationis perducti. Exempli causa, P. Crassus non erat propinquus Ser. Galbæ oratoris: at C. eius filio filia sua collocata, cum eo affinitate sese deuinxit, ut scriptum est de claris oratoribus. Itaque solet Cicero distinguere affinitatem à cognatione, quemadmodum cum scripsit de finibus; Serpit sensim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, post vicinitatibus, & de orat. Cognationes, affinitates. At in hoc libro nominantur indistincte affines pro omnibus propinquis, agnatis, & cognatis, ut affinitas sit tamquam genus omnis propinquitatis. In eadem secunda parte; Ex partum, fratrum, sororum, affinium interitu, id est, ceterorum omnium propinquorum. Aut enim inuuptæ parentibus, & affini- bus, aut nuptæ maritis parent. & in tertia; Cur liberis, & affinibus diuersum? Ad meos autem & affines, & amicos, ut peruenero. & in quarta; Siquid est, quod morientes perturbet, aut morientium affines habeat sollicitos. & in sexta; Angamur liberorum, & affinium interitu. & in septima; Erepti vel amici, vel affinis, vel filij cogitatio. Hoc non ad amicos, aut affines, quorum dolere videmur interitu, sed ad nosmetipsos pertinebit. Qui non affinitate, aut beneuolentia, sed ex vna proueniat utilitate. Nos in filiorum, aut affinium morte lugebimus? Præterea in secunda; Vinculo conglutinatus. pro, affricus.

In tertia; Credamus sane Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnifice Apollini exædificatum Delphis erat, ut quod esset optimum homini, tribueret, post diem tertium exanimis sunt inuenti. Illud, Qui exoratus, exanimis sunt inuenti, quam Latine, & congruenter sit dictum, cogitent quæso illi viri doctissimi, qui in ista Consolatione plus nimio conuiuantes audent etiam discitare, tã Latine, tam pure, tam emendate locutum esse auctorem eius, ut nulli hoc tempore nec in Italia, nec inter alias gentes, & nationes reperiantur, qui tam recte loqui potuerint. Nec credo sapientissimum Sigonium sua casuum mutatione, Demetrii Phalerei testimonio confirmata, posse satis hunc locum defendere, & excusa-

re. In eadem parte; Cur affinibus diuersum? Videtur potius olerè hodiernas scholas, quam Ciceronem. Fatis concessisset, pro, mortuus esset: quod Plinianum, non Ciceronianum est. Ne hic ad molestiam, doloremque alèdum angulus relinquatur, pro, Ne huius argumentis vis, quæ posset molestiam, dolorèque alere, declinetur. Angulum obijcere, pro Ansam præbere, vel locum, quò tuto se quis recipiat, aperire. Obstringere nobis mortem argumētis, pro Argumētis probare, morti nos esse obnoxios.

In quarta parte; Morte nihil humanius, pro, Nihil homini conuenientius. Etenim Humanus, cum sit comparatiuum, aut superlatiuum, videtur benignum significare, præcipue apud Ciceronem. Libenter abhorre. Quis vnquam Libenter cum huiusmodi verbo posuit? an vero dicitur èt, Libenter timeo, Libenter formido, & similia? Statim eorum consuetudinem regulabimus, & ad suauissimam vel consuetudinem, vel conuictum redibimus. Quid ineptius hac Battologia? Videor apud Ouidium audire Battum ipsum, cum Mercurio de bobus percontanti, Sub illis Montibus, inquit, erant, & erant in montibus illis. Voce denique ipsa, & orōne frui. Vtimur voce, utimur oratione, non fruimur, nisi si in alio aliquo nos ea delectet. Tam multis ex aduerso miserijs oppressa hominis natura, pro, Ex altera parte. Pharmacorum genera multa, pro, Remediorum. Siquis tibi in morte sensus est. Inepte, cur videris de ea re dubitare, quam tamen ipse tamquam certam probas? Sed ut hoc mittamus, In morte dictum est, pro, Post mortem. Sic in decima, Vigere animum in morte. Apud Isocratem in Euagora est; *εἰ τὸ εὖ εἰν αἰσθῆσι τοῖς τελευτηνῶσι*, non aut *τοῖς τελευτῶσι*. Non ne In morte, significat, In moriendo? At illa erat iam mortua.

In quinta; Mortem esse bonorum ministram, pro ea, quæ dat, aut affert bona, Cum Xerxes exercitus sui copias pene innumerabiles collacrymatus esset, pro collacrymasset. Lacrymor deponens etiam apud Ciceronem inuenitur. Collacrymor apud neminem alium vnquam legi. Ne mortis suauitatem, quãta est, omni ex parte degustaremus. si degustare est leuiter gustare, & attingere, quomodo ex omni parte? si ex omni parte, id est, penitus, omnino, plane, quomodo leuiter? Delectamur discentes, angimur ignorantes pro, discendo, & ignorando, quod naturam habet ablatiui. id quidem reprehendere non

audeo: sed hellenismum olere existimo, vt *χαλρῶ ἐπικουρῶμενος*,
αὐτοματῶς ἀνοῦον & similia. Hac luce utimur, pro, fruimur.

In sexta: Pati mutationem, pro, Immutari. Pati mala, pro, Inci-
dere in mala. & in decima; Sterilitatem passa esse, pro eo, quod
est, aliquando fructum non tulisse. At pati malum apud Cice-
ronem uidetur esse, non quocunque modo incidere in malum,
sed uel bene ferre, uel contra. In eadem sexta parte; Fœmineæ
mollitiem exuere. & in septima; In fœmineis animis. At Cice-
ro tali uoce nunquam usus est, quamuis auctor ad Herennium
scripserit, Fœmineum plangorem. Summa est ratio, & sapien-
tia, humanæ necessitati imperare. Cur igitur si Cicero es, in
epistolis dicis, Tempori seruire, id est, necessitati parere, sem-
per sapientis est habitum? Non'ne inter se contraria sunt pa-
rere, & imperare? At quis unquam necessitati imperauit? Ho-
ratius adamantinos eam dicit clauos figere. Idem alicubi sæuā,
Euripides *σερραῖα*, Liuius ingens telum appellat, apud quem est
& illud, Pareatur necessitati, quam ne dii quidem superant. Idē
testatur Plato de legibus, & in conuiuio. Quare non puto Cice-
ronem tantopere dissensisse à Platone, & à se ipso etiam discre-
passe.

In septima; Neque filii morte nuntiata, pro, Ne filii quidem
morte. In primo meo iudicio putaueram tria in primis fuisse
Typographi errata, Traheaspas, pro, Prexaspes, qui commemo-
ratur ab Herodoto illo, sæpius in hoc opusculo citato, quàm
prope dixerim in omnibus Ciceronis operibus. Præterea Mife-
reatur, pro, Miseretur. & Iuuarint, pro, Iuuerint. Sigonius agno-
uit tantum primum errorem. at in hac reliquit parte; Tantum
que potest impietatis odium, ut tyrannum extinctum, ac sæuif-
sime excruciatum nemo misereatur. & in octaua; Qui Remp.
suo labore, suoq. sanguine, auxerint, iuuarint, seruarint. Quid
ergo? si non sunt errores Typographi, potest ne ita Latine di-
ci? Num credamus filii mortem honestam, ac pro patria susce-
ptam tali patri futuram fuisse iucundissimam? & in octaua;
Num ei multo melius euenisset? Pro, Non'ne credamus? Nō'ne
euenisset? At Dictio Num in his locis est præposita interroga-
tioni exigenti affirmationem: & tamen uidetur præponi debe-
re interrogationi exigenti negationem: sic enim inter se distin-
guuntur, Num, & Non'ne, ut, Non'ne credamus? sine dubio.

Num

Num credamus? Minime uero. Eos superioribus Græcis cō-
parare, pro, antiquis, & priscis. At superius uidetur significare
ab ætate nostra non nimis remotum, aut etiam proximum. Vt
nullum pene doloris paullo acrius indicium ediderit, pro, acro-
ris. Concionem de rebus à se gestis ad populum habuit. An
uero poterat haberi in senatu? Quis unquam addidit illud,
Ad populum? cum ipsum concionem habere sit orationem
habere ad populum, seu ad multitudinem, ut Gellius lib. 13. c.
15. declarat ad hunc modum; Cum populo agere est, rogare
quid populum, quod suffragiis suis aut iubeat, aut uetet. Con-
cionem autem habere est uerba facere ad populum sine ulla
rogatione. Nec me mouet illud Suetonii; In concione popu-
li, cum uellet ipse fortasse distinguere populum a militibus: præ-
terquàm quòd, quid sit Suetonius ad Ciceronem, non igno-
ratur. Paulo post; Horrida tempestate, quod est ualde Horatia-
num, Horrida tempestas cœlum contraxit. & In congressu ho-
stium duriuscule, pro, In pugna aduersus hostes. Quorum sin-
guli, pro, Qui singuli, uel Quorum unusquisque.

In octaua; ueritas elucescit, pro, elucet. Elucescere autem
est Di. Hieronymi, non Ciceronis.

In nona; Quoties moleste aliquid experiantur, tum mortem
exoptent. & in decima; Quoties alium hominem quamuis a-
lienum premi calamitate, atque ærumna uideat, crucietur ani-
mo. Quoties pro Quando, de quo sic Valla; Cicero fere nun-
quam utitur Quoties pro Quando, nisi addat Toties. Præterea
in nona; Res communicat cum omnibus hominibus, pro, com-
munis est omnibus. Gratulari diis immortalibus de aduersis.
Si gratulari, pro, gratias agere, quis ita usus est? si in sua pro-
pria significatione, quis unquam cuiquam gratulatur de aduer-
sis? & quomodo ea cadunt in deos? Quibus maxime rebus
egere sæpe homines solemus, fortitudo, & prudentia, hæc ita in
muliere abundabant. Si spectetur uerbum Egere, dicendum es-
set, Fortitudine, & prudentia: si uerbum Abundabant, uidetur
abundare dictio, Hæc. Præterquàm quòd ponuntur homines
pro uiris. Nam homines significant quidem tum uiros, tum mu-
lieres: sed cum facienda est distinctio à mulieribus, nominan-
tur uiri, non homines; vt, qui ita scripsit, linguam, qua nunc I-
tali utuntur, secutus esse uideatur, in qua Huomini significat
tantum

tantum uiros sic etiam supra in sexta parte; Nisi turpe uideatur homines à mulierculis multo certe imbecillioribus fortitudinis exempla petere. Et in secunda; Fœminæ non, ut homines, indagare possunt; qua maxime ratione medeantur incommodis.

In decima: Eum qui sic doleat, ut recreari, confirmarique non possit, ne diuinum quidem numen horrere, pro, uenerari, & uereri. id mihi uidetur minus proprium, & superstitiosi, uel malè conscii: at hoc in loco accipitur in bonam partem.

In undecima; Eorum animi tamquam hominum de diis immortalibus, humanoque genere optime meritorum, in cœlum putentur elati. Quorum alius alio genere uirtutis omnes summis, & singularibus uel in ipsos Deos, uel in homines meritis præstiterunt. At non homines de Diis, sed Dii de hominibus benemerentur, eisque benefaciunt. Sine prioris naturæ corruptione, pro, interitu. Ima summis commutare. Videtur sumptum ex illo Horatii. Valet ima summis mutare. Et ego multo mihi gratiorem, multoque iucundiorum congressum nostrum futurum intelligam, quam insuauis, & acerbis digressus fuit.

Cum sit comparatio inter duo substantiua, quorum unūquodque suum habeat adiectiuum, comparatio directa usurpari non uidetur, id est illa, quæ desinit in O R, sed obliqua, id est, per Magis; ut Congressum multo magis mihi gratum, & iucundum intelligam, quam insuauis, & acerbis digressus fuit. sic per Minus, quam; ut, Intelligam minus insuauem, & acerbum digressum fuisse, quam mihi gratum, & iucundum congressus erit. aut, Non tam, quam; ut, Non tam insuauem, & acerbum intelligam digressum fuisse, quam mihi erit gratum, & iucundum congressus. Illud autem, Insuauis & acerbis, olere Horatium uidetur, apud quem legitur sat. 3. lib. 1. sermonum; Habeare insuauis, acerbis.

Hæc habui, quæ de rebus, & uerbis istius Consolationis dicere, plura sine dubio additurus (in hac enim materia non tam copia, quam modus argumentorum querendus est (si in his conuiescere, quamuis multis, illi noluerint, qui priori iudicio meo non contenti, & auctoritate grauissimorum quorundam uirorum, in primisque Caroli Sigonii, adducti librum Cicerone indignum tamquam Ciceronis adhuc contra metanto

perce

perce fouerunt, mihi que tam acriter reclamarunt, quod Cicero mihi iniquus essem; quem tamen audire uideor sic merito conquerentem; Maximas quidem habeo gratias illis, qui uulnera meis operibus iniuria temporis, & librariorum ignorantia fœdissime illata, addendo, detrahendo, mutando sanare conati sunt, & uarios locos corruptos correxerunt, obscuros illustrarunt, difficiles ita diligenter explicarunt, ut maximum mihi lumen attulerint, & ornamentum. Maiores etiam illis, qui, cum multorum meorum uoluminum Romano labente imperio, atque oppressa sapius impetu barbarorum Italia, iactura facta sit, pulcherrimas meas reliquias dignitatis, atque honoris expertes, diuersissimis in locis, & quasi obscurissimis in tenebris diutius iacentes, in unum redegerunt, & confusa, ac permixta, si non uere (id enim prorsus efficere non potuerunt) at saltem ingeniose, ut lucidius, quantum fieri poterat, resplenderent, ordinarunt, meque quodammodo ab inferis excitarunt. Sed, ut libere agam, non magnas illis habere possum, nec debeo, qui ea mihi tribuunt, quæ nequaquam sunt tribuenda, dumque me locupletiorum reddere student, illarum diuitiarum priuant fama, quibus affluere semper existimatus sum, ut doctissime, & ornatissime scripserim: qui ardore quidem amoris erga me singularis incensus sunt, sed, dum me plus nimio amant, odiosum reddunt, nimioque amore corrupti, faciunt, ut minus doctus, minus ornatus, immo uero etiam, si Diis placet, minus Latinus uidear: quem tamen aliis Latinis plerique anteponunt; qui denique amice sunt monendi, ut in meis tibus diiudicandis tantopere non conuincant, si ueri mei amici esse uelint. Quæ enim amicitia est ista, quæ me prorsus imprudentem, qui contraria, & repugnantia scripserim; prorsus Dialecticæ ignarum, qui absurde quædam concluderim; prorsus ueteris historiæ inscium, qui non bene memoriam temporum replicauerim, non bene antiquitatis monumenta excusserim; inani quadam celebrat imitatione? Quid porro putidius, quid me ipso indignius, quod non solum res, sed etiam uerba mihi parum congruentia attribuunt? O igitur fallaces, & inanes cogitationes meas, qui quotidianis laboribus, atque assiduis uigiliis tantum proficere me posse existimauerim, ut immortalem gloriam, quæ à sapientia, & ab eloquentia manat, mihi compararem, si tanta imprudentia, tanta igno-

ignoratio, tanta incititia, tantæ fordes, in me possunt excogitari. Sed cessent, quæso, eum honorem mihi habere, quem nequaquam mihi experendum existimo. Contentus sum ea gloria, quam satis amplam sum consecutus: modo, ne ipsa minuatur, amicis meis curandum est: & non, dum eius amplificatio quaeritur, eiusdem potius diminutio, ac quasi interitus procurandus. Sic merito conqueri Cicero uidetur. Quamobrem cum & res ipsæ, & uerba in isto libro de Consolatione, parum conuenire Ciceronis sapientiæ, atque eloquentiæ uideantur; desinat tandem Sigonius, Patronus meus, maximum ingenium, & singularem industriam suam in eo exercere, ut ipsum tamquam Ciceronis defendat. Desinant alii quidam mihi negocium facere, nisi uelint non solum pertinacissimi prædicari, uerum sibi quoque diem dici uiolata Latinitatis. Desinant omnes, qui mihi hac ipsa in re aduersantur, adulterina pro ueris protegere; & quando tot Ciceronis libri iniuria temporum amissi nobis à uetustate rerum omnium confectrice restitui uix, aut ne uix quidem uidentur posse, iis, quos habemus, qui satis multi sunt, se ipsos, ut debent, consolentur; nolintque desiderio uoluminum amissorum maiestatem magni Ciceronis subiectis, & suppositis libris diminuere.

F I N I S.

Errata grauiora sic corrigito: in leuioribus iudicium adhibeto.

Pag. 4. b. expugnatum. expugnatam. 36. a. peperint. peperevint. 37. a. laudimus. laudibus. Carthaginenses. Carthaginienses. 40. b. non concitat. nos concitat. Domiuiri. Dominici. 61. b. studeberent. studerent. 67. b. celebratam. celebraram. 75. b. cerce. certe. 81. a. desumpta. desumptam. 86. b. Noc. Non. 89. a. si hoc loco. sic hoc loco. 89. b. non dicimus. nos dicimus.

Registrum.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S

T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee. fol. 29.